

DARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 23

Temmuz – Ağustos 1952

SAYI: 217

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

	<u>Sayfa</u>
Belediye Encümeni	Sadık ARTUKMAÇ 1
Trafik Hukuku	Yusuf DANIŞMAN 13
Köy mer'aları	İlhami ERTEM 42
İl ve İlçe İdare Kurullarının kazaî mahiyetteki kararları	Osman MERİÇ 49
Yurdumuzda İl İdaresinin gecirdiği tekâmül	İhsan OLGUN 58
Köy Mâliyesi	Sabri SÖZER 65

Karar tahlili	Salih TANYERİ 79
Yersarsıntısı bölgelerinde arsa dağıtma sistemleri....	Turgut TİMUR 82
Gayrimenkule tecavüzün def'i hakkındaki 5917 sayılı kanunun tatbikatında zilyetlik	Sıtkı TUGAL 85

TERCÜMELER:

Amerika Birleşik Devletlerinde Parlâmento sistemi	İ. ERAYDIN 114
İsviçrede Antidemokratik hareketler ve bunlara karşı alınan tedbirlere dair raporlardan : 1943 te müttefik solcuların faaliyeti	Münif SERAV 128
İngiliz Belediyelerinin tarihi	V. TÖNÜK 145

YABANCI MEVZUAT :

Romanyanın 1938 tarihli Mülkî ve Mahalli İdareler Kanunu	V. TÖNÜK 155
--	--------------

İDARÎ COĞRAFYA:

Adalar İlçesi	O. KÜRKÇÜER 170
---------------------	-----------------

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

Sahibi : İçişleri Bakanlığı

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdür: **Sıtkı TUGAL**

TETKİKLER

BELEDİYE ENCÜMENLERİ

Yazan :
Sadık ARTUKMAÇ
Şile Kaymakamı

PLAN :

I — Teşekkülü :

- A - Mansup üyeler
- B - Müntehap üyeler
- C - Başkan
- Ç - Üyeliğin sona ermesi

II — Toplanma, görüşme ve karar :

- A - Toplanma ve görüşme
- B - Karar

III — Görev ve yetki :

- A - İdarî görevler
- B - İstişarî görevler
- C - Tanzimi görevler
- Ç - Malî görevler
- D - Meclisin vekili sıfatıyla görevler
- E - Kazaî görevler
 - 1 - Belediye ceza kanunlarına göre encümenlerin görevleri kazaî işler.
 - 2 - Yargılama usulü.
 - a) Yargılamaya tekaddüm eden muameleler
 - b) Yargılama.
 - 3 - Kanun yolu
 - a) İtiraz
 - b) İtiraz mercileri
 - c) Mahkemenin itiraz tetkikleri ve kararı
 - 4 - İcranın tehiri meselesi;
 - 5 - Para cezalarına müteallik encümen kararlarının infazı Vazifenin yalnız adını bilip kühnüne vakıf olmamak, vazifeden, ekseriya kötü yola götürür veya atıl bırakır. Bundan ise kamu hizmeti

ve binnetice yurttaş zarar görmüş olur. Böyle bir durumun ihdas edilmemesi için, kendilerine kamu hizmeti verilmiş olan memurların, makam ve heyetlerin; görev ve yetkilerini çok iyi bilmeleri icabeder.

Kanun ve tüzükler, belediye encümenlerine, çeşitli vazifeler vermiş bulunmaktadır. Encümen ve encümen üyeleri bir kelime ile belediyeciler, bu vazifeleri; hakkiyle bildikleri ve benimsedikleri takdirdedir ki “belde ve belde sâkinlerinin mahallî mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye” imkânını ancak elde etmiş ve kifayetsizlikten kurtulmuş olurlar.

Biz, belediye encümenleri konusunu, bu düşünce ile ele almış bulunuyoruz.

I — TEŞEKKÜLÜ :

Belediye encümeni, mansup ve münthap olmak üzere iki kısım üyeden tereküp eder. (Belediye K.M. 77).

A - Mansup üyeler : Daire reisleridir ve şunlardır:

- Yazı İşleri Müdürü veya Başkâtip;
- Hesap İşleri Müdürü veya Muhasebeci;
- Sıhhat İşleri Müdürü, Baştabip veya tabip;
- Veteriner Müdürü, Başveteriner veya veteriner;
- Fen İşleri Müdürü, Başmühendis veya mühendis;
- Teftiş Heyeti Müdürü, Başmüfettiş veya Müfettiş;
- Zat ve Hukuk İşleri Müdürleri veya Müşavir avukat; (M. 88).

Görülüyor ki belediye zabıta âmiri ve belediye müfettişleri encümene dahil edilmemişlerdir (M. 77 f. 2).

B - Münthap üyeler ise; mansup üyenin yarısını geçmemek ve ikiden aşağı olmamak şartıyla belediye meclisi tarafından ve kendi üyeleri arasından bir sene müddetle seçilir. Bunların tekrar seçilmeleri caizdir. Encümen üyeleri fahridir. Fakat meclisin kararıyle münthap üyelere huzur hakkı verilebilir. (M. 77).

C - Başkan; Belediye Başkanı, hem meclisin ve hem de encümenin başkanıdır. Kanun, encümen için, ayrı bir başkana lüzum göstermemiştir. (M. 78).

Ç — ÜYELİĞİN SONA ERMESİ :

a) Münthap üyeler :

- 1 - Müddetin bitmesi,
- 2 - Belediye âzalığı sıfatının kalkması,
- 3 - Sıra ile üç toplantıya iştirâk edilmemesi,

- 4 - İstifa,
- 5 - Seçimin iptali,
- 6 - Meclisin feshi,
- 7 - Ölüm,

ile üyelikten ayrılmış olurlar.

b) Mansup üyeler ise; memuriyetten herhangi bir sebeple ayrılma veya ölüm ile, encümen üyeliğinden ayrılmış olurlar. Encümen üyeliğinden istifa, bunlar için bahis konusu olamaz.

II — TOPLANMA, GÖRÜŞME ve KARAR :

A - Toplanma ve görüşme :

Encümen; tespit ettiği muayyen günlerde ve belediye başkanının veya temsil edeceği zatın başkanlığında, mürettep adedin yarısından fazlasının huzuru ile toplanır.

Encümene havale edilmiş olan evrakın, nihayet bir hafta içinde müzakere edilmesi mecburidir. Yâni encümenin en az haftada bir defa ve kendisinin tayin ve tespit ettiği günde toplanması lâzımdır. (M. 78).

Encümen; yalnız başkan tarafından havale ve tevdi edilen işler üzerinde görüşebilir. Başkanın havale ve tevdi etmediği işlere bakamaz (M. 84). Encümen; tetkiklerini kolaylaştırmak için kendi üyeleri arasından tetkik heyetleri teşkil edebilir (M. 84). Encümen üyeleri, hususi surette alâkadar oldukları meselelerin müzakeresinde bulunamazlar (M. 80).

B — KARAR:

Mürettep adedin yarısından fazlasının iştirâkiyle toplanan encümen; çoğunlukla (ekseriyetle) karar verir (M. 78). Encümen; başkan tarafından havale ve tevdi edilmeyen işler hakkında karar veremez (M. 84).

III — GÖREV ve YETKİ :

Belediye encümenlerinin; İdarî, istişarî, tanzimi, malî ve kazaî görev ve yetkileriyle meclisin vekili sıfatıyla görev ve yetkileri vardır. Encümen, görevlerinden dolayı meclise karşı sorumludur (M. 81). Şu kadar ki bu sorumluluk, encümen üyelerinin, kanun veya tüzüklere aykırı hareketlerinden mütevellit hukukî veya cezaî mesuliyetini bertaraf edemez.

A — İdarî görevler :

a) İstimlâk edilecek yerler hakkında hususi kanuna tevfikân karar verilmesi (M. 83, f.);

b) Belediye memurlarının intihap, terfî, idareten tecziye veya taltifleri ve azil ve tekaüde şevkleri hakkında belediye başkanlığından vaki olacak teklifin tetkiki ve karara bağlanması (M. 83, f. 10);

gibi hususlardır.

B — İstişarî görevler :

Kesin hesap hakkında meclise mütalâa beyanından ibarettir (M. 83, f. 2 ve 86);

C — Tanzimi görevler :

- a) Belediyelere verilen vazifelerin ifasını temin için belediye tenbihleri isdarı (M. 83, f. 6);
- b) Havayıcı zaruriyeye mahsus narhların tespiti (M. 15, f. 43 ve M. 83, f. 7);
- c) Nakil vasıtalarına mahsus ücret ve tarifelerin tespiti (M. 83, f. 7);

gibi hususlardır.

Ç — Malî görevler :

- a) Belediye başkanı tarafından hazırlanan bütçenin ilk tetkiki (M. 83, f. 1);
- b) Aylık icmallerin tetkik ve mürakabesi (M. 83, f. 2);
- c) Arttırma, eksiltme şartnamelerinin ve ihalelerin ve pazarlık kararlarının tetkik ve tasdiki (M. 83, f. 2);
- ç) Muhasebe hesaplarını tetkik ile zimmet ve beraat hakkında mazbata tanzimi (M. 83, f. 2);
- d) Umulmadık masraflara ait tahsisatın sarf mahallerinin tayini (M. 83, f. 4);
- e) Bütçede bir fasıl içindeki maddeler arasında münakale icrası (M. 83, f. 5);
- f) Belediyenin menkul mallarından icap edenlerin arttırma kaimeleriyle satışa çıkarılması (M. 83, f. 8);

gibi hususlardır.

D — Meclisin vekili sıfatıyla görevler :

a) Belediye meclisi üyeleri toptan istifa ettikleri ve yedek üye de kalmadığı takdirde; yeni seçim bitinceye kadar belediye meclisi vazifesinin, belediye encümeni tarafından görülmesi (M. 45 ve 90);

b) Belediye Kanununda musarrah olmayıp da muhtelif hususi kanunlarla belediye meclislerine verilen vazifelerin, meclisin toplu bulun-

mediği zamanlarda, belediye encümeni tarafından tetkiki ve karara bağlanması (Belediye Kanununun 83. cü maddesine 929 sayılı kanunla eklenen fıkra);

gibi hususlardır.

E — Kazâî görevler :

Bizde belediyelere kaza hakkı; ilk defa, 16 Nisan 1340 tarihli ve 486 sayılı kanunla verilmiş ve bu kanunun bazı maddelerini ilga eden 15.5.930 tarihli ve 1608 sayılı kanunla da takviye edilmiştir.

5.7.934 tarihli ve 2575 sayılı kanun ise; belediye başkanlarına kaza hakkı tanımıştır :

(Vilâyetlerde belediye reisleri ve bulunan yerlerde muavinleri ve belediye şube müdürleri beş liraya kadar ve kazalarda belediye reisleri üç liraya kadar 1608 sayılı kanunun birinci maddesinde cezayı müstelzim hususlardan dolayı ⁽¹⁾ hafif para cezası tayin ederler. Bu cezanın tertibinde salahiyetli olanlar bizzat gördükleri hallerde ⁽²⁾ ceza verilecek eşhasa hareketlerini ihtardan sonra tayin edecekleri cezayı kendilerine tefhim ederler.

Bu suretle verilen cezalar kat'i olup aleyhine adlî ve İdarî kanun yollarına müracaat olunamaz.)

Görülüyor ki kaza hakkı her belediye başkanına değil, münhasıran İl ve İlçe belediye başkanlarına tanınmaktadır. Bununla beraber belediyelerin hakiki ve asıl kaza uzvu belediye encümenidir.

¹ 1608 sayılı kanunun 3764 sayılı kanunla değiştirilmiş bulunan birinci maddesi şudur: (Belediye meclisi ve encümenlerinin kendilerine kanun, nizam ve talimatnamelerin verdiği vazife ve salahiyet dairesinde ittihaz ettikleri kararlara muhalif hareket edenlerle belediye kanun ve nizam ve talimatnamelerinin men veya emrettiği fiilleri işleyenlere veya yapmayanlara elli liraya kadar hafif para cezası tertibine ve üç günden on beş güne kadar ticaret ve sanat icrasından men'e ve Türk Ceza Kanununun 536, 538, 557, 559, 577. ci maddeleriyle 553. cü maddesinin birinci fıkrasında yazılı cezaları tayine belediye encümenleri salahiyettardır. Şubelere ayrılan belediyelerde bu cezaları encümen namına ve yerine şube müdürleri tayin ederler.)

² “...Belediye reisinin veya muavin veya şube müdürlerinin bizzat müşahade ettikleri cezayı müstelzim ahvalden dolayı ceza tayinine salahiyetleri olup görmedikleri hususat hakkında tutulan zabıt varakalarına müsteniden ceza tertibine salahiyetleri yoktur. Vilâyetlerde belediye reisleri, bulunan yerlerde muavin ve şube müdürleri ve kazalarda belediye reisleri için verilmiş olan bu ceza tayini selâhiyeti nahiye ve köy belediye reislerine verilmemiş olduğundan bu yerlerdeki belediye reisleri bizzat müşahade ettikleri cezayı müstelzim hallerden dolayı da ceza veremezler.” (İçişleri Bakanlığının 26.5.937 tarihli tamimi);

Belediye encümenlerinin kazai görevleri; belediye cezaları hakkındaki kanunlara tevfikân ceza takdirinden ibarettir (M. 83, f. 9); ⁽³⁾).

Gerek başkanlar ve gerekse encümenler tarafından verilmiş olsun, belediye cezaları; bir kısım kamu hukuku müeyyidesidirler, kamu hukuku cezası vasfını taşırlar ve mahiyet itibariyle hafif hapis cezasıdır. Belediye suçlarının nev'i ise kabahattir.

İleride görüleceği veçhile, belediyeler; bazı hallerde, meslek ve sanatın men'ine de karar verebilirler. Başkaca ceza tayin edemezler.

Encümenlerin kaza yetkilerini, hangi hallerde ve nasıl kullandıklarını görelim.

1 — Belediye ceza kanunlarına göre encümenlerin görecekleri kazai işler :

a) Encümen; umumi lâğımları ve su yollarını açanlara veya tahrip edenlere, bunları yaptırmamakla beraber ayrıca ceza da tertip eder:

“Umumi ana lâğımlarile su yollarını hasbezzarure açtıranlar belediyece tayin edilen müddet zarfında hali sabıkına icraa mecburdurlar. Müddeti mezkûre zarfında yapılmadığı takdirde belediyece bilkeşif yaptırılır. Belediyece sarfolunan para alındıktan başka masarifi vâkıanın yüzde onu da ayrıca cezaen istifa olunur.” (486 sayılı kanunun 2. ci maddesi).

“Umumi ana lâğımlarıyle su yollarını kasden tahrip edenlerden masarifi tamiriye tahsil ve bunun bir misli de cezaen başkaca istifa olunur.” (Aynı kanun M. 3).

b) Encümen; belediyece mahzuru görülen hususi mecra, lâğım, kuyu ve çukurları islâh etmiyenlere, bunları islâh ettirmekle beraber ayrıca ceza da tertip eder :

“Belediyece Sıhhat ve selâmeti umumiye için mahzuru görülen hususi mecra ve lâğım, kuyu ve çukurların nihayet bir hafta zarfında izalei mahzuru sahibine tebliğ olunur. Tebligatı vâkıa alâkadarlar tarafından nazarı itibare alınmadığı takdirde belediyece keşfi mucibince yaptırılarak mahzur izale ve sarfiyat tahsil olunduktan başka masarifi vakıanın yüzde onu da cezaen istifa olunur. Cezanın miktarı elli lirayı tecavüz etmez. Fakruhalleri belediye meclisince sabit olanlardan dört taksitte bir sene müddetle rûsumu belediye gibi tahsil olunur.” (Aynı kanun M. 4).

³ “Kavanin, nizamât ve talimatı belediyeye muhalefet mahiyetinde ve kanunu mahsusa tâbi bulunan suçun (ki bu suç mezbaha haricinde hayvan kesmektir) rûyeti sulh mahkemesinin vazifesi haricindedir” (Yargıtay İkinci Ceza Dairesi 8.3.1030 tarihli ve 1339 sayılı kararı).

c) Encümen; belediye meclisi ve encümenlerinin kendilerine kanun, nizam ve talimatnamelerin verdiği vazife ve salahiyet dairesinde ittihaz ettikleri kararlara aykırı hareket edenlerle belediye kanun, tüzük ve talimatnamelerinin men veya emrettiği fiilleri işleyenlere veya yapmayanlara; İli liraya kadar hafif para cezası tertibine ve üç günden on beş güne kadar ticaret ve san'at icrasından men'e yetkilidir. (1608 sayılı kanunun 3764 sayılı kanunla değişik birinci maddesi).

ç) Encümen; Türk Ceza Kanununun 536, 538, 557, 559 ve 577. ci maddeleriyle 553. cü maddesinin birinci fıkrasında yazılı cezaları tayin eder (aynı madde) :

1 — Türk Ceza Kanununun 536. cı maddesi şudur : “Bir kimse selâhiyettar makamdın izin almaksızın yahut ilân yapıştırmağa izin verilmiş olan mahallerin maadasına, matbu evrak ve resim yahut el yazılı evrak talik eder veya ettirirse on beş liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur.”

2 — Türk Ceza Kanununun 538. ci maddesi şudur: “Her kim. hükümetçe kabul ve tayin olunan suret ve mahallerde efradı ahali tarafından talik olunan evrakı asıldığı andan itibaren üç gün geçmeden çıkarır yahut yırtar veya sair suretle işe yaramayacak bir hale koyarsa on beş liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur.”

3 — Türk Ceza Kanununun 577. ci maddesi şudur : “ateş kullanan esnaftan dükkân ve fırın ve fabrikalarını zaman zaman temizlemeyip tamir etmeyenler beş liradan otuz liraya kadar hafif cezayı nakdi ile cezalandırılırlar.”

4 — Türk Ceza Kanununun 559. cu maddesi şudur : “Her kim lâzım olan ihtiyatı ifa etmeksizin halkın geçtiği caddeler ve sokaklar üzerindeki pencerelere, damlara, taraçalara veya buna benzer yerlere düştüğü halde geçenleri yaralayacak veya kirletecek şeyler koyar veya atarsa on liraya kadar hafif cezayı nakdi hükmolunur.

Fail malûm olmadığı takdirde ceza, fili menedecek iktidarda bulunmak şartıyla binanın müdürüne veya zilyedine hükmedilir.”

5 — Türk Ceza Kanununun 577. ci maddesi şudur : “Bir kimse hayvanlara karşı insafsızca hareket eder veya lüzumsuz yere döver veya yaralar veya aşikâr surette haddinden fazla yorulacak derecede zorlarsa on liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur.”

6 — Türk Ceza Kanununun 553. cü maddesinin 1. ci fıkrası şudur : “Bir bina veya sair inşaat başkasına tehlike verebilecek surette tamamen veya kısmen yıkılmağa meyledip de mal sahibi veya vekili yahut bina ve inşaatın muhafazası veyahut nezaretiyle mükellef olan kimse tehlike-

yi gidermek için lâzım gelen tedbirleri almadığı takdirde 25 liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur.”

d) Encümen; ruhsatsız inşaata müteallik cezaları tertip eder: “Ruhsatname almadan başlanılan yapılar belediyece derhal durdurulur. Yapı esas itibariyle mahzurlu görülmez ise plânların tasdiki cihetine gidilmekle beraber ruhsatname bedeli dört kat istifa edilir. Yapı esas itibariyle mahzurlu bulunur ve bu kanun hükümlerine uygun görülmez ise yıktırılır. Ruhsatname alındığı halde hükümlerine riayet edilmeksizin devam eden yapılar derhal durdurularak ruhsatname hükümlerine muhalefetin derecesine göre âtideki tarzda muamele tatbik olunur:

Eğer ruhsatname hilâfına yapılan işler mahzurlu görülmez ve bu kanun hükümlerine mugayir bulunmaz ise tasdik edilmekle beraber ruhsat resmi dört kat istifa olunur.

Yapılan işler esas itibariyle mahzurlu ve kanun hükümlerine muhalif görülürse bu mahzurlar ve kanun hükümlerine uygun görülmeyen cihetler islâh ettirilir. Islâh edilmeyecek halde ise yıktırılır. Şehrin umumi plânına göre yola ve meydana tecavüz eden aksam yıktırılır. Arsanın şehir plânına uygun olmamasından dolayı tahriren menedildiği veya müsaade edilmediği halde devam edilen yapılar kezaik yıktırılır.

Yukarıki fıkralar hükmünce verilecek kararlar eshabına tahriren tebliğ olunur. Bu karara sahiplerinin bir hafta zarfında mahallî idare heyeti nezdinde salahiyetleri vardır. İdare heyeti kararı kat’i ve lâzımül infazdır.

Yıkılan binaların enkaz bedelinden ilk evvel yıkmak masarifi istifa olunur.” (10.6.1933 tarihli ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun 13. cu maddesi). (4).

e) Encümen; hayvan sağlık zabıtası nizamnamesinin bazı hükümlerine göre de ceza tertip eder: “Bir mezbahada kesilip de fennî mezbahası bulunan bir yerde saçılmak üzere ithal olunan ve fakat oradaki mezbahaya uğratılmayan etler yakalanınca mezbahaya sevkolanarak muayene ettirilir ve neticede yemeğe salih ise damgalanır ve miktarı bir baştan eksik olsa dahi bir baş resmi alınarak sahibine verilir. Bu suretle et kaçırmayı sanat itihaz ettiği veyahut mezbahası olan yerde mezbaha harici et kestiği usulen sabit olanlar hakkında umuru belediyeye müteallik ahkâmı cezaiye hakkında 16 Nisan 1340 tarihli ve 486 numaralı kanunun bazı maddelerini muaddil 1608 numaralı kanunun birinci maddesi hükmü tatbik olunur.” (Hayvan Sağlık Zabıtası Tüzüğü M. 499, son fıkra);

⁴ Belediye Kanununun 15. ci maddenin 12. ci bendine bakınız

f) Encümen; 28.6.1938 tarihli ve 3517 sayılı kanuna göre ceza yetkisini haizdir: “Yazılı ve basılı kitap ve defter yaprakları ile kâğıtlardan kese ve torba kâğıdı yapılması, satılması ve bu gibi kese ve torba kâğıtlarının satıcılar tarafından kullanılması” halinde encümen 10 liraya kadar hafif para cezası alır. (M. 1, 2);

g) Encümen; 3122 sayılı kanun hükmünce de ceza verir: “sinemalarda esas filimlerle birlikte teknik veya öğretici bir filmin de gösterilmesi mecburidir.

Devlet dairesi tarafından memleket dahilinde yaptırılan veya memleket haricinden getirilen bu çeşit filimlerden tensip edilenlerini hükümet sinemacılar meccanen vermeğe salahiyetlidir. Sinemacılar bunları yukarıki fıkrada yazılı teknik öğretici filimler yerine kaim olmak üzere göstermeğe mecburdurlar. ” (M. 3) bu “mecburiyete riayet etmiyenlerden belediye encümeni kararıyle on liradan elli liraya kadar hafif para cezası alınır. Belediye encümenlerinin kararlarına bir hafta içinde sulh mahkemelerinde itiraz olunabilir. Sulh mahkemelerinin kararları kafidir.” (M. 4);

h) Encümen; pazarlıksız satış mecburiyetine dair olan 24.6.1938 tarihli ve 3489 sayılı kanun hükmüne göre ceza tayin eder: (8. ci maddede gösterilen cezalara a yerin belediye encümenleri tarafından ve usulü dairesinde tutulmuş zabıt varakaları esas tutularak karar verilir.

Para cezalarına dair olan cezalar kat’dır. Hiçbir mercide itiraz olunamaz.

Dükkân, mağaza ve ticarethanelerin kapatılmasına dair olan kararlara karşı, kararın tebliğinden itibaren üç gün içinde mahallin en büyük mülkiye âmirine itiraz olunabilir. İtiraz yazı ile olur. İtiraz üzerine verilecek ara kafi olup bunun aleyhinde hiçbir mercie müracaat edilemez.” (M. 9);

2 — YARGILAMA USULÜ :

a) Yargılamaya tekaddüm eden muameleler :

Belediye meclisleri; belediye suçlarından hangilerinin ne miktarda maktu ve hangilerinin gayri maktu para cezasını mucip olacağını tembihnamelerle mahallinde ilân ederler 1608 sayılı K. M: 2 ve talimatname M.: 9). (5).

⁵ “Belediye meclislerinin ittihaz edecekleri mukarrerattan men ve yapılması emredilen hususların nevileri tasrih ve ceza miktarları tayin olunarak tembihnamelerle mahallinde ilân olunacağı 1608 numaralı kanunun 2. ci maddesinde musarrah olmasına göre suçluya isnad olunan fiilin memnuiyeti hakkında tembihname mevcut olup olmadığı tetkik ve teemmül olunmaması yolsuz” dur.

(Yargıtay Üçüncü Ceza Dairesi 6.5.1934 tarihli ve 3157 sayılı kararı) bakınız: Nezihi Sunar; Belediyeler Mevzuatı 1948. sayfa 317;

Suçlu, maktu cezayı rızasile verdiği takdirde; belediye zabıta memuru, makbuz mukabilinde parayı tahsil eder. Maktu cezayı rızasıyla vermediği takdirde, keyfiyeti belirten ve iki nüshadan ibaret olan bir tutanak tanzim edilir.

Gayri maktu cezayı mucip bir fiilin vukuu da, yine belediye zabıta memurlarınca, iki nüshadan ibaret bir tutanakla tespit olunur ⁽⁶⁾.

Kaktu ve gayri maktu para cezalarına taallük eden tutanakların bir aynı ilgiliye tebliğ olunur, diğeri encümene verilir. Suçlu; tebliğden itibaren iki gün içinde, belediye idarelerine veya encümene müracaat hakkını haizdir.

Eğer suçlu, tutanağın encümünde görüşüleceği âna kadar, gayri maktu cezanın azami haddini öderse, takipten vazgeçilir ⁽⁷⁾.

d) Yargılama :

Tutanağın kendisine tebliği tarihinden itibaren, ilgili şahıs, iki gün içinde encümene müracaat eder. Encümen, durumu evrak üzerinde inceler ve en çok beş gün içinde kararını verir.

Encümen; bu müracaatı haklı görürse ceza tayinine mahal olmadığına karar verir. Aksi halde, suçluyu; kanun dairesinde bir cezaya mahkûm eder.

Ceza tayinine mahal olmadığına veya mahkûmiyete taallük eden kararlar ikişer nüsha olarak yazılır. Bunların bir nüshası suçluya verilir, diğeri nüshası imza ettirilerek evrakı meyanında saklanır.

Mahkûmiyet kararının suçluya tebliği üzerine, para cezasının, Tahsili Emval Kanununa tevfikân tahsili cihetine gidilmek üzere, evrakı; muhasebeye tevdi olunur (1608 sayılı K. M.: 14 ve 15).

4 — KANUN YOLU :

a) İtiraz :

Belediye encümeninin ceza kararlarına: tebliğ tarihinden itibaren

⁶ Gerek maktu ve gerekse gayri maktu para cezalarına müteallik işbu tutanakların tespiti sırasında hüviyyetini bildirmiyenler; en yakın polis veya belediye mevkiine götürülür. Muhalefetleri halinde zorla götürülür ve hüviyyeti tespit olunarak derhal serbest bırakılır. Ticarethane ve ikametgâhlarıyla müessesat ve alelumum emakine ait tutanakların mahallerinde tanzim olunması şarttır. (1608 sayılı K.M. 3 ve 4).

⁷ Türk Ceza Kanununun 11.6.1936 tarihinde değişen 319. cu maddesi: “Kanunda hilafı yazılı olmadıkça en çoğu elli liradan ibaret hafif para cezası tayin kılınmış olan kabahat failleri, duruşmadan evvel kabahat için muayyen para cezasının en yüksek haddini teşkil eden miktarı ile muhakeme masraflarını merciiini ödeyerek hukuku Amme dâvasını ortadan kaldırılabirler:”

beş gün içinde şifahi veya yazılı, itiraz edilir ⁽⁸⁾. İtirazda sebep gösterilmesi şarttır. Sebep gösterilmeyen itirazlar yapılmamış sayılır.

İtiraz sebepleri şunlardır :

- 1 — Cezanın salahiyeti olmayanlar tarafından tayin olunması,
- 2 — Tutanağın sahte olması;
- 3 — Tutanağın, ceza tayinine müessir olacak maddi ve fahiş hata ya müstenit bulunması;

Bu sebeplerden birine veya birkaçına istinat etmiyen itirazlar dinlenmez (1608 sayılı kanun M. 5 ve 6).

b) İtiraz mercileri :

Encümenin ceza kararları aleyhine; esas itibariyle, mahsus yargıçları, bulunmayan yerlerde sulh mahkemesine müracaat olunur (Kanun M.: 5). Fakat bazan, idare kurullarına veya mahallin en büyük mülkiye âmirine de başvurulur.

Mevzuatımız; idare kurullarıyla en büyük mülkiye âmirlerine pek mahdud hallerde itiraz edilebileceğini kabul etmektedir. Ruhsatsız inşaata taallük eden encümen kararları aleyhine, Yapı Yollar Kanununun 13. cü maddesine göre, Mahallî İdareler Kurullarına müracaat olunması; pazarlıksız satış kanununa müteferri hususatta, encümen kararlarına karşı mahallin en büyük mülkiye âmirine başvurulması (3489 sayılı K. M.: 9), bu kabildendir.

Belediye encümeni kararlarına karşı asıl itiraz mercii sulh mahkemeleridir. (Kanun M.: 5).

c) Mahkemenin itiraz tetkikleri ve kararı:

Eğer itiraz şifahi ise, evveleminde, keyfiyet bir tutanakla tespit olunur ve müterize imza ettirilir. (Kanun M.: 5).

Sulh yargıcı; itiraz tetkikatını evrak üzerinde yapar. Duruşma yapmaz. Ancak yargıç, lüzum görürse, izahat almak üzere müterizi veya vekilini celbederek dinleyebilir. Zabıta memurları; tutanağın sahteliği iddiası üzerine celbedilerek dinlenebilirler. Bundan gayri hallerde mahkemeye celp ve davet edilemezler.

Yargıç, itirazı; otuz gün içinde neticelendirmek ve bir karara varmak mecburiyetindedir ⁽⁹⁾. Karar: ya iptali veya tasdiki tazammun eder.

⁸ Kanunlarımızdan bir kısmı itiraz müddetini bir hafta kabul etmiştir. 3122 sayılı kanunun 4. cü maddesine bakınız.

⁹ 1608 sayılı kanunun değişen 6. cı maddesindeki itirazın otuz gün içinde bitirilmesi mecburiyeti hakkındaki hüküm mahkemelerce işin müstacelen görülmesini temin için konulmuş İdari bir tedbirden ibaret olup mücbir sebepler dolayısıyla itiraz tetkikatının otuz gün içinde bitirilmemesi belediye kararının iptalini mucip bir sebep teşkil etmez. (Yargıtay Üçüncü Ceza. Dairesinin 15.6.938 tarihli ve esas No. 3780; K. No. 4254 sayılı kararı).

Evvelce bahsettiğimiz sebeplere dayanan itirazlar varit ise, yargıç; encümen ceza kararını iptal eyler. Eğer, encümenin kararını müteakip, itiraz edenden para cezası alınmışsa, belediyenin bu parayı geri vermesine hükmeder.

İtiraz vârid görülmezse, belediye encümeni kararı tasdik olunur (M:6).

“Belediye kararlarına karşı yapılan itiraz üzerine sulh hâkimlerinin bu kararların ya iptaline veya tasdikine karar vermeleri muktazi olup ceza miktarını tadil ve tenzile salahiyetleri yoktur”⁽¹⁰⁾. Sulh yargıcının kararı kesindir, temyiz edilemez⁽¹¹⁾. Ancak Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 343. cü maddesi hükmüne göre yazılı emirle bozulabilir (1608 sayılı K. M.: 7).

4 — İcranın tehiri meselesi :

İtiraz icrayı tehir etmez. Ancak ticaret ve san’attan me kararı ile para cezasını vermediğinden dolayı hapis kararının infazı; itirazın neticesine kadar geri bırakılır.

5 — Para cezalarına müteallik encümen kararlarının infazı :

Encümenin para cezalarına müteallik kararları; **belediye idarelerinde** belediye zabıta vazifesini ifa eden memurlar tarafından infaz edilir. Ceza paraları bunlar marifetiyle tahsil olunur. Cezayı vermeyenlerin, Tahsili Emval Kanunu mucibince mallarına müracaat olunur.

Cezayı ödemekte aczi tahakkuk edenler hakkında; para cezası, hapse tahvil olunur. Ödemede aczi tahakkuk eden kimsenin, hapsedilmesi için belediye idarelerince verilecek müzekkereler; cumhuriyet savcılarınca infaz olunur (1608 sayılı K. M.: 10).

Evvelce işaret ettiğimiz veçhile, mahkûmiyet kararının suçluya tebliği üzerine evrak muhasebeye tevdi olunur. Muhasebe parayı tahsil eder ve kaydına işaret ettirir. Kararda aynı zamanda ticaret ve san’atı icradan men ciheti varsa, muhasebe; parayı tahsil ettikten ve tebliğ tarihinden itibaren aradan beş gün geçtiği de anlaşıldıktan sonra belediye zabıtasınca bu kararın icrası, cihetine gidilir. Kararın icrası sırasında suçlu; mahsus yargıca veya sulh yargıcına müracaatla itiraz etmiş olduğunu müspit bir varaka ibraz ederse ticaret ve san’atını icradan men kararının tatbiki, hâkimin vereceği karar neticesine talik olunur.

Para cezasının Tahsili Emval Kanunu mucibince tahsili kabil olmazsa cezanın hapse tahvili hakkında bir müzekkere yazılarak, evrakıyla beraber Cumhuriyet Savcılığına gönderilir (talimatname M.: 15 ve 16).

¹⁰ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 29.2.1932 tarihli ve 30 sayılı kararı.

¹¹ Belediye cezalarına itiraz üzerine sulh hâkimliğince verilen kararlar kat’i olduğundan, temyiz kabiliyetleri yektim (Yargıtay Ceza Genel Kurulu 16.7.1934 tarihli ve 125 sayılı kararı).

TRAFİK HUKUKU

Mr. CHRİS GUGAS'a ithaf ediyorum ⁽¹⁾

Yazan : **Yusuf DANIŞMAN**

GİRİŞ :

1. §.

19 uncu yüzyılda yollar bozuk ve taşıt miktarı da azdı.

Birinci Dünya Harbi yolların ıslahına ve otomobillerin seri halinde imaline müessir oldu. Ve binnetice mahdud bir saha üzerine milyonlarca serî hareketli taşıt aktı. Bu durum izdiham ve karışıklık yaratarak kazaların artmasına ve halkın ilgisini üzerine çekmesine sebebiyet verdi.

Bu suretle taşıtların ve yayaların emniyet ve selâmetini inceleyen trafik hukuku da âmme intizamı mülâhazası ile ön plânda yer aldı.

Amerika'da 1951 yılına nazaran otomobil miktarı 50 milyona balığ olmuş ve mezkûr yıla kadar kazalar yüzünden ölenler bir milyona yükselmiştir.

Yurdumuzda otomobil ve otomobil kazalarının tarihçesi:

Yılı	Motörlü taşıt miktarı	Katettiği mesafe	Trafik kazalarında ölen	Yaralanlar	Vak'a
1934	7540				
1935	7852				
1936	8245				
1937	8110				
1938	10278				
1939	12694				
1940	12554				
1941	10462				
1942	9822				
1943	9421	255,406,000	161	558	749
1944	9715	271,220,000	160	709	869
1945	9609	268,798,000	217	740	957

Yılı	Motorl� taşıt miktarı	Katettiği mesafe	Trafik kazalarında �len	Yaralanlar	Vak'a
1946	11046	310,000,000	200	919	1119
1947	15913	431,339,000	331	2266	2194
1948	20266	608,556,000	514	3194	3065
1949	24374	732,000,000	696	4314	4460
1950	29117	847,356,848	748	5298	4921
1951	61661		940	7004	6097
Kaza sebepleri				% nisbeti	
Dikkatsizlik				52,14	
Fazla sür'at				32,00	
Kazaya uğrayanın dikkatsizliği				6,66	
Fren patlaması				2,55	
Ehliyetsizlik				2,49	
Rot �ıkması				1,11	
Uykusuzluk				0,54	
Sarhoşluk				0,54	
Yolun buzlu ve çamurlu oluşu				0,44	
şaft kırılması				0,30	
Tekerlek fırlaması				0,28	
Virajın kötülüğü				0,28	
L�stik patlaması				0,24	
Motordaki �ni �rıza				0,23	
Yolun dar ve �rızalı oluşu				0,21	
Köprünün dar ve fenalığı				0,18	
Fena hava şartları				0,10	

Görülüyor ki: dikkatsizlik, tedbirsizlik, fazla sürat, ehliyetsizlik, uykusuzluk, sarhoşluk gibi kahramanca olmayan şahsa matuf kusurlar, kazaların başlıca sebep ve saikini teşkil etmektedir ki, bu haller de önlenebilir şeylerdir.

TRAFİK KELİMESİ

Bugüne kadar tetkik ettiğimiz konu seyrüsefer diye anılmakta idi. Yeni Trafik Kanunu ile bu t bir trafiğe inkil p etmektedir. Trafik Kanunu mucip sebepler l yihasında seyrüsefer yalnız seyir ve sefer etmek-

¹ CHRİS GUGAS; Emniyet Genel Müdürlüğünde bir yıl kadar trafik uzmanlığı yapmıştır.

te olan taşıtları ve şahısları şümülü içine aldığı muvakkat duruşlarla park edilişlerin bu tâbirin şümülü dışında kaldığı ve sonra birçok medeni garb milletlerinin trafik kelimesini lisanlarına kabul ettikleri ve beynelmilel bir ibare halinde kullanıldığı izah ve müdafaa olunmuştur ki yeni kanunun 1 inci maddesi trafik kelimesini şöyle tarif etmektedir:

“Yayaların, taşıtların, özel araç ve hayvanların karayolu üzerindeki hal ve hareketleridir.” Kanaatimizce bu tarif şöylece vüzuhlandırılabilir:

Trafik taşıtların ve yayaların iktisadi bir sür’at içinde mevcut nizamlara uyarak emniyet ve selâmetle hareket etmek için yoldan istifade etmeleridir. Yani insan motor çağında hem makul bir sür’atten istifade etmeli hem de yayalar ve sürücüler muhtemel kazalara karşı korunmuş bulunmalıdır.

Bu şartların tahakkuku ve verimli hale getirilmesi aşağıdaki mevzuların ele alınmasına ve memleket bünyesi ne en uygun şekle sokulmasına bağlıdır:

- A) İyi hazırlanmış trafik kanunu ve nizamnamesi,
- B) Teknik mükemmeliyet
- C) Halkın, sürücünün ve polisin trafik kaidelerine vükufu ve muhtemel kazalara karşı can ve malına kıymet verecek şekilde tedbirli, uyanık, dikkatli ve makul oluşu ve bu yolda yetiştirilmeleri.
- D) Kanun ve nizamı her zaman hâkim kılabilmek için müessir ve rasyonel takibat.

Bu dört ana bahsin de gayesi yolu kifayetli ve salim kılmağa matuftur.

2. §.

A) İdeal trafik kanununun vasıfları; kanunlar ihtiyaç ve zaruretlerden doğar. Cemiyet içinde filizlenen kaideler nihayet bir takım formalitelerden sonra gelişir ve kanun şeklini alır. İşte trafik kanunu da böyle bir mahiyet taşır. Cemiyet içinde nüve halinde bulunan kaideler de iki türlüdür:

- 1 — İnsan yapısı trafik kanunları,
- 2 — Tabiat kanunları.
- 1 — İnsan yapısı trafik kanunları:

Yolun sağını takibetmek, yavaşlarken, dururken işaret vermek, öne geçmek, mutedil sür’atı aşmamak gibi. Trafik kanununun bazı hükümleri, örf ve âdetin mektup şekle intikalinden başka bir şey değildir. Demek ki uzun yılların tatbikatı bir takım itiyatları doğurmuş ve bunlar vâzı kanun tarafından zaptedilerek günün şartlarına uydurulmak suretiyle kendilerine kanuniyet vasfı verilmiştir.

2 — Tabiat kanunları:

Tabiatın da bazı fizikî kaideleri vardır ki trafik üzerinde çok müessirdir. Tabiat kanunları otomatik olarak tesir yapar. Bigâne kalınınca kaza vukua gelir. Bunlar arzın cazibesi, firiksiyon, kuvvei-anel-merkeziye karşı koymak ve kinetik enerjidir.

a) Frikisyon: Otomobil, dört tekerleği taban kısımlarının yere teması suretiyle muvazenesini sağlar. Firiksiyon yol ile lâstik arasındaki temastan doğar. Otomobil ancak bu temasla durur, dönüşünü yapar. Firiksiyon yok ise otomobil üzerinde kontrol de kalmamış demektir. Bu delki-teması, kifayetli sağlayabilmek için frenin ve lâstiğin normal olması lâzımdır. Lâstiğin yola temasına “coefficievet firiksiyonu” da denilmektedir.

c) Kuvvei anel-mekeziye: Bir ipe bağlanan taş, daire şeklinde hızla çevrilir ve bu esnada taş ipten kurtulursa dairenin dışına doğru fırlar, yani bir kuvvet merkezden muhite doğru taşı iter. Bu kuvvete anel-merkeziye denilmektedir.

İşte otomobiller virajlarda, aynı kuvvetin tesiri altındadır. Diğer taraftan, dik hareket eden cisim dikine teveccüh etmek ister. Demek oluyor ki otomobilin ön kısmı dikine teveccüh eder. Bilhassa gerisi kuvvei-anelmerkeziyeye tâbi olur. Otomobilin sür’ati ne kadar fazla olursa merkezden muhite doğru atılma o kadar kuvvetli olur. Bu kuvvet meçhulümüz kalırsa virajlarda sür’atle giden otomobil muvazenesini kaybeder. Otomobilin kuvveti anelmerkeziyeye tâbiliği, sür’at, yol zemini, viraj, yol dikliği ve lâstiklerle ilgilidir.

c) Kinetik enerji : Her hareket eden cismin bir de kinetik enerjisi vardır.

Otomobil sürerken debriyajdan ayağınızı çektiğiniz zaman otomobiliniz gazın kudretinin üstünde bir müddet kendi hızıyla hareket eder. İşte buna **Kinetik enerji** denilmektedir. Enerjinin miktarı sür’atle mebsuten mütenasiptir.

Kinetik enerji sür’atin cezri murabbai nisbetinde çoğalır. Bu kanunu bilmeyen sürücü otomobilin kinetik enerjisini düşürmeden durdurmağa çalışırsa gayri tabii neticeler alır.

Durdurmanın: 1 - Sür’at, 2 Fren kuvveti ve firiksiyonla alâkası vardır.

Ezcümle yol buzlu ise kâfi miktarda fireninizle firiksiyon sağlayamazsınız.

d) Karşı koyma kuvveti: Otomobil çarpışmalarında bu kuvvet çok mühim rol oynar.

Karşı koyma kuvvetinin sür'at ve cisimlerin sertliğiyle alâkası vardır. Karşı koyan cisim aynı sertlikte ise sür'at cezir murabbai kadar tesir eder.

e) Arzın cazibesi : Fizikte okuduğumuz bir kaide vardır. Her cisim sukut eder. Arzda bir cazibe vardır ki cisimleri kendisine doğru çeker. Meyil aşağı inen bir otomobilin ağırlığı ön kısma intikal eder. Ve otomobilin sür'atı artar.

Bunda yol zemini ve lâstiklerin firiksiyonun, firenin, ödşeme dikliğinin ve hamulesinin tesirleri vardır.

İşte kanun yapanlar gerek insan yapısı ve gerekse tabiat kanunlarını iyi inceliyerek trafik kanununu memleketin ihtiyaç ve zaruretlerine göre tedvin etmelidirler. Bilindiği üzere, kanunları hükümet veya milletvekilleri hazırlar, Meclise sunarlar, komisyonlarda incelenir, Heyeti Umumiyece kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanının tasdikinden geçer ve ilân edilerek mer'iyete girer.

Motor çağında sosyal şartların sür'atle değiştiği devrelerde hükümetin ve teşriî kuvvetin daima uyanık kalarak vazedilmiş hükümleri yeni icaplara intibak ettirmeleri gerektir.

İyi bir kara yolları trafik kanunu aşağıdaki bölümleri ihtiva etmelidir :

- 1 — İdarî kuruluş
- 2 — Sür'at
- 3 — Trafik işaretleri
- 4 — Uyuşturucu maddeler, alkol ve bunların tesiri altında sürücülük yapanlar
- 5 — Yol üzerinde geçiş üstünlüğü
- 6 — Dönüş ve diğer manevralar
- 7 — Öne geçme
- 8 — Yol işaretleri
- 9 — Tramvayı geçme
- 10 — Durma
- 11 — Durdurmak ve park yapmak
- 12 — Fren, ışık, korna, ayna, tekerlekler ve diğer emniyet tertibatı
- 13 — Tahmil ve tahliye
- 14 — Yükün büyüklüğü ve ağırlığı
- 15 — Taşıtın üzerinde mülkiyet hakkı, mâlikin sorumu
- 16 — Yayaların hak ve vazifeleri

17 — Sigorta

18 — Usulü muhakeme

19 — Cezalar

Bazı memleketler fiat kontrolünü de gözönünde tutarlar. Mevzuat kısaca: kara yollarımıza intizamı getirecek hükümleri ihtiva etmeli ve önleyici tedbirler, müeyyideler bakımından da zabıtaya ve adli mercie kifayetli yetkiyi vermeli ve vatandaş hukukunu da suiistimallerle haleldar etmiyecek şekilde teminat altına almalı, usulü muhakeme basit ve sür'atli olmalıdır.

Memleketimizdeki duruma gelince: Kara Yolları Trafik Kanunu gerekçesinden tetkik edelim :

Tarihçe : Tasarının hazırlanması :

“Motörlü taşıtların umumileşmesi ve sür'atlerinin günden güne artarak muhataralarının genişlik peyda etmesi, bu vasıtaların geliş ve gidişlerinin belli usuller altında cereyan ettirilmesi zarureti doğurmuş ve bir taraftan teknisyenler bunların bünyelerine uygun sistemler araştırmakta bir taraftan da kanun vâzıları seyrüsefer emniyetini ve halkın selâmetini koruyacak mevzuatı hazırlamak ve bunları geliştirmek mecburiyetini duymuşlar ve bu temayül yalnız bir devlet ülkesinde değil ülkeler aşırı geliş ve gidişlere kadar sirayet ederek milletlerarası sözleşme ve anlaşmalara (1926 Paris, 1931 Cenevre) vesile vermiştir.

Memleketimizde bu konuda iç mevzuat bakımından yalnız 1580 sayılı Belediye Kanununun 15. maddesinin 10 numaralı fıkrasına dayanarak muhtelif belediyelerce hazırlanmış birbirlerine uymıyan hükümleri muhtevi çeşitli talimatnameler mevcuttur. Her ne kadar 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda polisin, sokak, meydan ve umuma mahsus yerlerde intizamı temin ve seyrüsefer talimatnamesindeki vasıflara uygun olmıyan vasıtaları işletmekten menedebileceği hakkında (Madde: 19) bir hüküm mevcut ise de seyrüsefer kaide ve nizamlarını tesbit eden esas hükümler bulunmadığından bu hükmün verimi tam olmamış ve kaza sayısı her yıl bir evvelkine nisbetle önemli artış göstermiştir.

Bu sebeple 1930 danberi başlamış olan hazırlıklar ele alınarak mesele Emniyet Genel Müdürlüğünde, Bakanlık Teftiş Kurulunda, Ankara, İstanbul ve İzmir Belediyelerinde incelenmiş ve hazırlanan bir tasarı 1938 de Yüksek Kamutaya sevk olunmuştur.

Ancak Bayındırlık ve Ekonomi Encümenleri tarafından incelenerek Adalet Encümenine verilen tasan, seçim döneminin değişmesiyle kanun haline gelememiştir. İkinci Dünya Savaşının yarattığı darlıklar, mevcut

taşıtların bünyelerinde menfi bir tesir yaptıktan başka yenilerinin de fazla sür'atli olmaları ve adetlerinin artması üzerine kazalar daha mütebariz bir yükseliş göstermiştir.

Bir taraftan âmmenin selâmetini diğer taraftan genel emniyeti ve aynı zamanda, seyrüseferin üzerinde cereyan ettiği yolu alâkadar eder ve bütün ileri memleketlerde ayrıca bir öğretim konusu ve ilim şubesi haline gelmiş olan trafiğin düzenlenmesi lüzumu birinci idareciler kongresince de takdir olunarak ilgili teknik idarelerin buna müteallik kanunu hazırlamaları istenmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğünde, Ticaret ve Bayındırlık Bakanlıkları, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Turizm Dairesi ve Türkiye Tiring ve Otomobil Kurumu temsilcilerinden mürekkep bir komisyon eski tasarı ile bunda değişmeler yapan Ekonomi ve Bayındırlık Encümenleri mütalealarını ve yeni ihtiyaçları gözeterek bir tasarı hazırlamış ve düşünceleri alınmak üzere Bakanlıklara gönderilmiştir.

Bu meyanda işi tetkik eden Bayındırlık Bakanlığı tasarısı yurdumuzda bulunan Amerikalı uzmanlara tevdi etmiş bu uzmanlar kanunu heyeti umumiyesi itibariyle uygun görmekle beraber fazla muhtasar bulmuşlar ve kendi memleketlerinin beş kitaptan mürekkep trafik kanununu tavsiye etmişlerdir. Bayındırlık Bakanlığınca dilimize çevrilen bu kanunlar ayrıca Birleşmiş Milletler İktisadi ve İçtimâî Konseyinin, Milletlerarası Trafik Çalışma Grubunun 1926 ve 1931 anlaşmalarını tadil maksadı ile giriştiği faaliyetlere mütedair vesikalarla Almanya, İtalya, Belçika, Fransa ve İngiltere'deki tatbikat gözetilerek geniş bir tasarı meydana getirilmiştir.

Daha ziyade dokümanter mahiyette olan bu tasarının ilgili bakanlıklar teknisyenleri tarafından incelenmesi sırasında Yüksek Başkanlığın 22.7.1949 gün ve 26/1372/6 - 2795 sayılı yazısı ile kanun tasarısının hazırlanması işi Bayındırlık Bakanlığında Adalet, İçişleri, Millî Eğitim ve Ulaştırma Bakanlıkları temsilcilerinden mürekkep olmak üzere kurulacak bir komisyona tevdi olunmuştur.

Komisyon tarafından meydana getirilen tasarı vâki talepleri üzerine trafikle ilgili meslek kurumlarına gönderilmiş ve şoför vatandaşların Ankara'da 1950 Eylülünde yaptıkları bir kongrede incelenmiştir.

(Halen kanun tasarısı Meclistedir).

Kara Yolları Trafik Kanunu Tasarısı 10 bölümü ihtiva etmektedir:

- 1 — Bölüm : Genel hükümler
- 2 — " : Kuruluş görev ve yetki

- 3 — “ : Yol emniyeti trafik tesisler.
 4 — “ : Kayıt ve teşçil
 5 — “ : Şoför ve sürücü lisansları,
 6 — “ : Trafik kaideleri
 7 — “ : Kazalar
 8 — “ : Hukukî sorumluluk ve sigorta
 9 — “ : Cezalar, kovuşturma ve yargılama
 10— “ : Çeşitli hükümler.

Bu kanunun en karakteristik vasfı bugüne kadar her belediye tarafından ayrıca düzenlenen seyrüsefer nizamnamesi bir kanunla tevhid edilmiştir. Trafığı kontrol ve tanzim işi genel zabıtaya devredilmiştir.

Harç, resim ve vergilerden yüzde beşi Adalet Bakanlığı bütçesinde açılacak trafik mahkemeleri faslına alınan gelirlerin yüzde otuz beşi İçişleri Bakanlığına, yüzde 30 u Bayındırlık Bakanlığına, yüzde 24 si belediyelere ve yüzde 10 u özel idarelere terk edilmiştir ki bu gelir münhasıran trafiğin selâmetine sarfedilecektir.

Diğer taraftan malî sorumluluk kısmında sigorta mecburiyeti vaz edilmiştir. Birçok memleketlerde mevcut olan bu rejimin Birleşmiş Milletler İktisadî, İçtimai Komisyonunun Kara Yolları Nakliyatı ve Trafik Çalışma Grubu tarafından da ele alınıp tevhid edilmiş olması üzerine bizde de kabul edilmesi faydalı ve lüzumlu görülmüştür.

Son olarak kovuşturma ve yargılamayı zikredebiliriz. Bu kısmın esbabı mucibe lâyihası kısmındaki izahatı şöyledir :

“Kanunların vasfına sebep olan maksat ve gayenin tahakkuku keza tahkik ve takip usullerinin de sür’atine ve dolayısıyla suçluların derhal tecziyelerine bağlıdır. Binaenaleyh trafik suçlarının tahkik ve tetkikinin basit veya sade usullere icrai lüzumu bir zaruret halinde kabul edildiğinden bu bapta yeni esaslar vazolunmuştur. Nitekim, tasarıda yazılı trafik suçlarını işleyenler hakkında alâkalıların tanzim edeceği zabıt varakaları doğrudan doğruya trafik mahkemelerine ve bu mahkemelerin bulunmadığı yerlerde sulh mahkemelerine tevdi edilecek ve bu mahkemeler de Ceza Mahkemeleri Usulü Kanununda derpiş edilen esaslar dairesinde karar ittihaz edeceklerdir. Ancak, trafik veya sulh ceza mahkemelerinin bu hususta vereceği hüküm ve kararlardan para cezaları ve muvakkat ehliyetname istirdadı kesin mahiyette olacaktır.”

Tasarı umumî hükümleri ihtiva etmektedir.

Tüzüğün hazırlanması işi İçişleri ve Bayındırlık Bakanlıklarına bırakılmıştır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARAYOLLARI NAKLİYATI ANLAŞMASI

Karayollarımızı Birleşmiş Milletler Karayolları Anlaşması talimatı düzenlenmektedir. Bu anlaşmaya Cenevre’de 1949 yılında katıldık. Anlaşma yedi kısımdan ibarettir :

Anlaşma yedi kısımdan ibarettir:

- 1 — Kısım : Umumî hükümler
- 2 — “ : Trafik kaideleri
- 3 — “ : İşaret levhaları, işaretler
- 4 — “ : Beynelmilel trafikteki motörlü taşıt ve römorkörlere ait hükümler
- 5 — “ : Beynelmilel trafikteki motörlü taşıt sürücüləri
- 6 — “ : Beynelmilel trafikteki bisikletlere ait hükümler
- 7 — “ : Nihai hükümler.

Bu anlaşmanın mevzuunu ilgili bahislerde daha tafsilatlı inceleme imkânı bulacağız.

3. § B — TEKNİK İŞLER :

Teknik hizmetler trafiğin yollardan kifayet ve selâmetle istifade edişine ehemmiyetli miktarda müessirdir. Bu konu ile doğrudan doğruya trafik mühendisi ilgilenir.

Trafik mühendisi yolları, işaretler, ısklandırır, genişletir, tatlı virajlar yapar. Köprülerini islâh eder, yol döşemesini düzeltir. Binişi, inişi park, garaj, yükleme ve boşaltma, yaya kaldırım ve yaya geçitlerini tesbit eder. Projeler yapar, inşaata girişir ve bu suretle yolu en salim ve en kifayetli hale sokar.

Karayolu : Karayolu trafik için umumun faydalanmasına açık olan arazi şerididir ve bir memleketin damarları mesabesindedir. Damarlarımızdaki kanın devranı nasıl bizi diri tutuyorsa bugün yollar da ticarî ve İktisadî, İctimaî, ziraî, askerî, kültürel ilâh... faaliyetlerimize hayat bahşetmektedir.

Bir çok bilginler bir memleketi medeniyetini yollarıyla ölçmektedirler. (Profesör Neumark).

Yolun tarihçesi : Yollar pek eski tarihlerde de mevcuttu. Romalılar düzgün büyük taşları birbirine perçinlemek suretiyle yol inşa ederlerdi. Bunlar çok sağlamdı. Hattâ bazıları devrimize kadar intikal etmiştir*.

Romalılar ülkeler arasındaki yolları daha ziyade imparatorluğun muhafazası için, yâni askerî maksatlarla yapmışlardır,

19 uncu yüzyılda Telford ve Mc. Adam temeli sağlam, her türlü hava şartlarına mukavim bir yol formülü buldular ki bugünkü yolların temeli kısmen bu prensiplere uymaktadır.

Yeni yol inşa edilirken güzergâhta evvelâ ağaç kökleri, büyük kayalar temizlenir. Yağmurlarla yolların göllenmemesi için yolun iki tarafına arklar açılarak temel kısmı arzolunan formüle göre tesbit edilir.

Döşeme : Asfalt, beton, makadam, granit, tuğla, tahta parke, kum, arnavut kaldırımı gibi çeşitlidir. Bu döşemelerin hususiyetleri vardır. Bazısı İktisadî, bazısı da emniyetlidir. İlâh...

Meselâ; tahta parke yollar gürültü yapmaz. Bu bakımdan okul, kilise, cami, hastahane civarında kullanılmaktadır. Ancak, ömrü fazla uzun değildir. Pahalıya malolmaktadır.

Granit döşemeler çok dayanıklıdır, tamirat yapıldıktan sonra tekrar kullanılabilir. Ancak; otomobil üzerinde fazla süratle akamaz ve araları pislik toplar.

Bununla beraber granit muntazam yontulur ve araları katran doldurulur ve kum tabakasıyla kapatılırsa iyi neticeler alınmaktadır. İstanbul'da açılan Kuruçeşme yolu bu şekilde inşa edilmiştir.

Beton yolların, üzeri katran ve kumla kaplandığı için düzgündür ve motörlü taşıtların seyrine müsaittir. Yalnız tamirata elverişli değildir. Döşeme altından geçen havagazi, su, elektrik tesisleri onarılırken açılmak istenir bilâhare yeni betonla çukur kapatılmağa çalışılsa da eski beton yenisiyle kaynaşmaz.

Asfalt yol düzgündür, tamire elverişlidir. Yegâne mahzuru pahalı, buzlu ve yağışlı havada pek salim bulunmamasıdır.

Yollar otomobiller için düzgün ve yağışlı havada kaygın olmıyan evsafda döşenmelidir. Bundan sonra yolu cazip gösterecek yeşillik ve tezyinata dikkat edilir. Bir kere yol yapıldı mı idamesine de ehemmiyet verilmelidir. Sonradan açılan çukurlar kazaya sebebiyet verir.

Yolun genişliği ne olmalıdır : Şerit her otomobile ayrılan arazi sahasıdır. Bu saha 3.60 metredir. Bir gidiş ve bir dönüş şeridi yani 7.20 metrelik yol trafik kesafeti fazla olmıyan yerlerde normaldir.

3 şerit tehlikeli olduğu için kullanılmamaktadır. Zaruret halinde şerit adedi 4 de, 6 ya da çıkarılmaktadır.

Gidiş ve geliş yolları emniyet bakımından birbirlerinden ayrılmalı ve mümkün olduğu kadar keskin virajdan ve dik meyilden sakınmalıdır. Zira bunlar da tehlikeyi arttırır. Yeni yollar inşa edilirken salim ve süratli trafik akımına ehemmiyet verilmiştir, Bu yüzden yol döşemesi İslah edilmiştir. Bilhassa dik virajlar tatlı, mülâyim şekle sokulmuştur, Toprak

aksam ve köprüler genişletilmiştir, meyiller ve tepeler kaldırılmıştır. Rüyete mani olan yerler bertaraf edilmiştir. Yol kenarında bulunan derin arklardan kaçınılmıştır.

Diğer taraftan yol tenviratının kaza ile yakın münasebeti bulunduğundan ışıkların yekdiğerine olan mesafeleri volt miktarı sonra kavşaklar islâh olunmuştur.

Bugün memleketimizde 24.000 kilometrelik kara yolu vardır. Bunun % 60 ı bakılmakta ve idame edilmektedir. Modern ihtiyaçlara uygun olarak yeniden inşa edilen yol uzunluğu 2.000 kilometredir.

Kavşak : Muhtelif yolların birleştiği yerdir.

Amerikan şehirlerinde ölenlerin yarısı ve yaralananların 3/5 i kavşaklarda kurban gitmektedirler. Bir kavşakta trafik kesafeti varsa kazaları azaltmak için aşağıdaki tedbirlere başvurulmalıdır :

- 1 — Trafik ışıkları yerleştirilmeli,
- 2 — Dönüşleri kolaylaştırmak için keskin köşeleri mülâyimleştirmelidir,
- 3 — Görüş mesafesi arttırılmalı,
- 4 — Yayalar için adalar yapmalı ve trafiği muhtelif istikametlere dağıtmak için meydana kanallize etmeli,
- 5 — Sağa dönüşler için ayrı bir yol şeridi ilâve olunmalı,
- 6 — Kavşak civan genişletilmelidir ki kesafet bu şekilde dağılabilir.

Kavşaklarda alınacak diğer teknik tedbirler, trafik daireleri :

Trafik daireleri : Kavşaklarda görülen ve muhtelif istikametlerden gelen taşıtların yuvarlak bir adayı çevreleyen yolda seyrederek istenilen cihete akmasına yararlıdır. (Ankara'da Ulus cihetinde istasyon caddesinde böyle bir meydan vardır.)

Bu şekilde tanzim edilen meydanlarda otomobiller tevakkuf etmeden yollarına devam ederler. Dur - Geç yerine devamlı bir akış hali vardır. Diğer taraftan dairevî ada sürücünün sür'atini kısmasını icbar eyler. Bu suretle de sür'atten mütevellit kazalar bertaraf edilmiş olur.

Ancak bu gibi kavşaklar pahalıya, çıkar, sonra yayaların fazla bulunduğu yerlerde yayalar taşıtların devamlı akımın manî olur. İşte arz olunan sebepler yüzünden bu gibi trafik daireleri trafik kesafeti olmayan yerlerde daha uygun görülmektedir.

Muhtelif istikametlerden gelen iki yolun tefriki : İki ana yol yekdiğerini veya bir ana yol bir tâli yolu katederse ⁽²⁾ muhtemel bir mu-

² Ana yol Birleşik Amerika'ya göre üzerinde günde 2.000 veya daha fazla otomobil taşıyan yol demektir

hataradan sakınmak ve trafik akımını devamlı sağlayabilmek için mühendisler boş durmamışlar ve birçok dâhiyane çareler bulmuşlardır.

Ezcümle yolun birisi tren hattı köprüsü gibi üste alınmakla ve sola dönüşler ana yoldan ayrılan menşur şeklindeki rampa arazi parçası üzerinde yapılmaktadır.

Diğer taraftan bilhassa karayollarında her cihetten muhatarasız dönüş yapmaları yonca yaprağı denilen düzenlenmiş yolda kabil olmaktadır.

Bu tarz kavşak geniş arazi parçasına müteaddit köprüler inşasına vâbeste olduğu için pahalıya çıkmaktadır.

Trafik mühendisinin görevi : Hülâsa trafik mühendisi yolu kifayetli ve salim duruma sokarken sürücülerin, yayaların hareket tarzını incelemek, yolun muhtelif saatlerdeki istiap haddini ölçmek, muayyen mahalde vukubulan kazaları ele alıp neden ileri geldiğini tahlil etmekle mükelleftir.

Bunun için kaza diyagramı yapılmalıdır. Yani kaza mahallerini, bilhassa kavşakları alfabetik sıraya göre kartoteks usulü ile tasnif etmelidir. Vukubulan kazaların saatlerini, gününü ve nevilerini sebepleriyle birlikte karta işaretlemelidir. 3 yıllığı karşılaştırıp maniyayı bertaraf etmeğe çalışmalıdır.

Diğer taraftan mühendis kazaları renkli iğnelerle haritaya işlemeli ve bu suretle kazanın sebebini ve hangi mahalde fazla vuku bulduğunu meydana çıkarmalıdır. Fakat bu kadcık etüt de kâfi değildir. Yol inşaatında israftan kaçınmak için yol güzergâhını, seri d adedini, döşeme nevini mahallin ihtiyacına en elverişliliğini önceden tesbit etmelidir. İyi yol ağır hamuleye dayanıklı, süratli taşıta müsait olmalıdır.

İşaret levhaları : Trafik akışını kolaylaştırmak, salim kılmak ve kontrolü kifayetli sağlamak için kullanılmaktadır. Bu maksatla gerekli yerlere incelemeler sonunda yetkili makam tarafından yerleştirilmelidir, işaret levhaları - yolun sağından gitmek gibi - herkesçe malûm olanı ilân etmemelidir. Muayyen yerlerde muayyen zamanlarda tehlike kendiliğinden görünüyorsa veya özel mahiyette bir düzen kurulması veya yolların numaralarını, cihetlerini, kilometrelerini belli etmek suretiyle bildirmek için vazolunmalıdır. Verilen bu izahata ve levhaların mevzuuna göre işaretler üç kısma ayrılmaktadır :

- 1 — Tehlike ihbar işaretleri,
- 2 — Yasak işaretleri,
- 3 — istikamet, mesafe ve mahal işaretleri.

Tehlike ihbar işaretleri : Hareket halinde bulunan; sürücü ve ya-

yaların yol üzerinde veya civarında bulunan tehlikelere karşı tedbirli olması için önceden ihbar ve ikaz keskin viraj, uçurum, köprü, tren hattı, dik meyil zig-zag, daralan, inhinalı yol, okul, tamirat, kavşak, yavaşla, dur gibi işaretlerdir.

Bilindiği gibi tabiat kanunları tesirini otomatik olarak icra eyler. Bu bakımdan yol selâmetinde bu gibi işaretlerin ehemmiyetli rolü vardır.

Zabitanın bu kısım levhalarla ilgili olarak en mühim vazifesi işaret yokluğu yüzünden teaddüt eden kazaları tesbit ederek ilgili teknik adamlara gerekli işaretleri gerekli mahallere vazettirmesi ve evvelce vazolunan işaretlerin hüsnü muhafazası yani tahsis olunan hizmete müsait durumda bulundurulmasını temindir.

Yasak işaret levhaları : Seyrüseferin akışını düzenlemek ve salim kılmak ve mahallin icabettirdiği hususiyetleri şoför, sürücü ve yayaya bildirmek için vazolunmaktadır.

Bunlar : Motörlü taşıt giremez, kamyon giremez,, sola dönülmez, geri dönülmez, klâkson çalınmaz, geçmek yasaktır, âzami ağırlık, âzami sürat, durmak yasaktır, park yapılmaz, âzami park saati, gibi işaretlerdir.

Zabita teknik memurlara bu hususları incelettirerek gereken yerlere sözü edilen yasakları vazettirir. Şoför, sürücü ve yayalar arasında bu işaretlerle muhalif hareket edecekleri bulunabilir. İşte zabitanın işaretlerle ilgili en mühim vazifesi trafiği tanzim yönünden şoför, sürücü: ve yayanın bu gibi işaretlere riayetini sağlamak olmalıdır. Görevde savsaklık, birçoklarının can ve mal kaybına sebebiyet verebilir.

İstikamet, mesafe ve mahal işaretleri : Bu işaretler trafiğin tanzimi ile pek alakalı değildir. Sürücülere kolaylık olmak üzere ve bilhassa turistik yönden ehemmiyetli mevzulardır. Bu konuda nihayet zabitanın nihayet zabitanın uhdesine, vazolunan işaret levhalarının hüsnü muhafazası ve hizmete müsait durumda bulundurmağa, matuf hizmetler düşmektedir.

İşaret levhalarının vasıfları : İşaret levhaları büyüklüğü, biçimi, metaneti ve rengi bakımından standart olmalıdır. Büyüklüğü : sür'atle geçen sürücü ve şoför tarafından görünebilmedir.

Biçimi : İçine çok yazı, resim ve işaret alabilmelidir.

Rengi : Her türlü hava şartlarına rağmen içindeki bilgiler uzak mesafelerden seçilmelidir.

Amerika'da yapılan tecrübeler sonunda sarı ile siyah renk istenilen evsafa en yakın olarak tesbit edilmiştir. İçindeki yazılar uzak mesafeden geçilecek şekilde büyük harflerle yazılmalıdır.

Metaneti : İşaret levhaları; her türlü hava şartlarına mukavim evsafa paslanmaz bir madenden mamul olmalı veya bu maksat için boylu tutulmalıdır. Zaruret hasıl olmadıkça yolun sağma ve yere şakul sağlam bir mesnet üzerine dikilmelidir. Yani fırtınaya, çocukların sarsmalarına ve hayvanların sürtünmelerine mukavemet edebilmelidir.

Yüksekliği : Sürücü veya şoförün kolayca görebileceği seviyede ve yekdiğerlerine mesafeleri zaruret hasıl olmadıkça 30 zar metreden az olmamalıdır. Zira süratle giden sürücü bu levhaların muhteviyatını kolayca takibedebilmelidir. İşte bu mülâhaza ile iki işaret levhası ayrı ayrı bilgileri muhtevi olsa da yan yana dikilmem elidir.

Bakım : İşaret levhaları her zaman hizmete elverişli ve istifade edecekleri itimat telkin etmelidir. Çarpık, boyası dökülmüş levhaların itibar hassaları zaafa uğrar. Diğer taraftan vazolunduğu maksat ortadan kalkmış ise buna göre tashihat yapılmalıdır. Meselâ keskin viraj düzeltilmiş ise işaret levhasını aynı şekilde ipka etmek halkın işaretlere karşı itimadını sarsar.

Hülâsa : İşaret levhaları hiç olmazsa yılda iki kere gözden geçirilmelidir.

Zabitanın işaretler hakkındaki bilgisi trafiği salim kılma bakımından çok gereklidir.

Ancak zabıta trafik mühendisinin işlerini kendisi ifaya kalkmamalıdır. Zira işaretler basit görünmekle beraber birçok teknik hesaplarla ilgilidir. Ezcümle keskin virajı ihbar eden işaret, virajdan ne kadar önce konmalıdır. Bu mesafe yolun döşemesi, yolun genişliği, yoldan geçen taşıt miktarı ve o mahaldeki sür'at haddiyle münasebetlidir.

Bu sebeple, yanlış vaz edilen işaretler fayda yerine mahzur getirir ve trafiği anarşiye sevkeder.

İşte bu maksatla trafik kanunu tasarısına bazı maddelerin ilâvesi zaruri görülmüştür. Ezcümle :

Madde : 13 — 7 inci maddenin son fıkrası mahfuz kalmak şartıyla trafik için gerekli olan işaret levhaları ile cihazları, karayollarının yapımı ve bakımı ile görevli idarelerce temin, tesis ve idame olunur.

İşaret levhalarıyla cihazlarının usulüne uygun olup olmadıkları ve ihtiyaca yeter bulunun bulunmadıkları Karayolları Genel Müdürlüğüne kontrol edilir.

Madde 14 — Karayollarındaki trafik levhalarıyla cihazlarının bozulması, tahrip edilmesi veya yerlerinin değiştirilmesi yasaktır.

Madde : 15 — Trafik cihaz ve işaret levhalarının görülmelerini ve-

NOT : 30 ve 15 inci maddelere ait müeyyide 56 ncı maddelerin C bendinde, 14 üncü maddeye ait müeyyide de 57 inci maddenin C bendinde yer almıştı

ya ifade ettikleri mânânın anlaşılmasını güçleştirecek veya şüphe ve tereddüde düşürecek veya bu hususa mani olacak şekilde ilân, levhaya afiş gibi vasıtalarla müdahalede bulunulması yasaktır.

Bu gibi müdahaleler zabıta tarafından tespit olunarak bertaraf edilir.

Madde : 30 — Karayolundan faydalanan herkes, trafik işaret, levha ve cihazlarıyla bildirilen veya gösterilen hususlara uymağa mecburdur.

İŞARETLEME

İşaretleme; işaret levhalarına, işaret cihazlarına yardımı dokunur. Bazen tek başına duruma müessir olarak trafiği kontrol eder, salım kılar.

İşaretleme; yolun ortası çizgisi, şerit, geçiş memnuniyeti, döşeme kenarları, döşeme genişliği, bir maniaya civar olma tramvay hattının müntehası, dönüşler, dur çizgileri, yol istikametleri, tren hattı geçidi, park yerleri veya diğer yazılar ve tersimlerdir.

İşaretleme de levhalar gibi mevzu bakımından tehlike ihbar, yasak, istikamet, mesafe, mahal olmak üzere 3 kısımda mütalea edilebilir.

İşaretleme 2 renk kullanılır : sarı ikazdır, diğerleri beyazdır ⁽³⁾.

İşaretleme sahası :

Mahduttur. Ya döşemeye veyahut emniyet adası veya kaldırım kenarlarına resmedilir.

Kullanılacak malzeme : Dayanıklı, ucuz, gece ve gündüz görünebilir evsafı olmalıdır. İşte bu yüzden başlıca 3 türlü malzeme kullanılmaktadır.

- a - Hususî evsafı bulunan yağlı boyalar,
 - b - Kedi gözü camları,
 - c - Madenî çiviler,
- Gece gündüz görülebilen ve dayanıklı olan,

a - Beyaz yağlı boya formülü :

Pigment	Point
Percent of Titanium larium Pigment	Pigment %55
Nothels than 25 percent of Ti 02	Pigment %55
Percent of Zinc oxide	Vehicle %35
American process - lead free for exterior use	

³ United States Department of Commere (National Bureau of Standart)

(4) Percent of Magnesium silicat

yağlı boya çizgisinin genişliği kolayca görülebilir 10 -15 santim genişliğinde olmalıdır. Daha geniş pahalıdır.

Tehlike civarı, yol darlığı, tren hattı, geçiş memnuiyeti sarı yağlı boya ile belli edilmelidir. Diğer işaretlemeler beyaz olabilir.

Yağlı boyaların mahzuru, fazla dayanıklı değildir. Karlı ve çamurlu havalarda işaretlemeler okunamaz. O bakımdan tek başına hizmetleri zayıftır.

Faydalı tarafı : Sürücü işaretlemeleri gözünü yoldan ayırmadan kolayca takibedilmesindendir.

b - Kedi gözleri nisbeten daha pahalıdır. Fakat hizmete daha elverişlidir. Ancak, kullandığı yer mahduttur. Yol döşemesine yerleştirilemez.

c - Madeni çiviler : Dayanıklı olmakla beraber uzaktan ve gece görünme hassaları zayıftır. Döşeme düzgünlüğünü de bozar. Bu bakımdan bugün garp memleketlerinde fazlaca rastlanmamaktadır. Memleketimizde işaret levhalarının, işaretlemelerin ademi mevcudiyeti yüzünden otomobillerin uçtuğunu gazetelerde sık sık görmekteyiz.

İşaret cihazı :

İşaret cihazı fizikî bir kudretle trafiği tanzim ve mürakabe eden bilcümle edevattır.

Nevileri :

- 1 — Trafik kontrolü cihazı (DUR - GEÇ)
 - a - Sabit zamanlı işaret cihazı,
 - b - Fasıllı işaret cihazı,
 - I - Tam işaret cihazı (bütün vasıtalar için vazolunabilir)
 - II - Tam işaret cihazı (bütün vasıtalar için vazolunabilir)
 - III - Sür'at kontrol cihazı,
- 2 — Yayaalara özel trafik cihazı,
- 3 — Diğer özel trafik cihazı,
 - a - Fenerler
 - b - Şeritler ve cihetler
 - c - Köprülerde
- 4 —• Tren hatları ve kapılarına yaklaşma.

Bütün bu cihazların, mahalli, biçimi, görünüşü, zamanı ve mekanizması yekdiğerinden farklıdır.

⁴ Stokholm'de, yol şeritleri ve yaya geçitleri sarı renkle işaretlendirilmiştir Cenevre'de, diğerleri beyaz yaya, geçitleri sarıdır.

Bu bakımdan nerelerde ve ne şekilde kullanılacağını trafik mühendisi tesbit eder hattâ işletilmesi .de bu makamlara bırakılmalıdır.

İşaret cihazlarının faydaları :

- 1 — Bitaraftır.
- 2 — Geçiş üstünlüğü, ucuz, masrafsız tanzim edilir.
- 3 — Trafığı düzgün sevk ve idare eder.
- 4 — Bazı kazaların taaddüdüne mani olur.
- 5 — Bazı bölgede ahenkli hareket imkânını sağlar.

İşıklar kötü yerleştirilir, çalıştırılır ve bakımsız bırakılırsa veya yol bozuk olursa iyi netice elde edilemez. Bu yüzden trafik cihazı bilcümle trafik mesailini halletmez. Biraz önce de arzettiğimiz gibi uzun incelemeler sonunda nerelerde kullanılacağını trafik mühendisleri tesbit ederler.

İşaret cihazının rengi, biçimi, eb'adı standart olmalıdır.

Cihaz bir cephede en az kırmızı, amber ve yeşil olmak üzere üç rengi ihtiva etmelidir. Adeseler üzerine yazı yazmak renklerin kolayca temyizine tesir ettiğinden sakınmalıdır. Buna mukabil,

- 1 — Doğru
- 2 — Sola
- 3 — Sağa
- 4 — Yayalara mahsus YÜRÜ - DÜR gibi ilâveler yapılmalıdır.

Cihazın evsafı : Işıklar optik bir adese içinde ve yukarıdan aşağıya doğru şakulî ve yukarıda tâdat olunan sıraya uydurularak düzenlenmelidir. Adeseler yuvarlak ve kutru görülebilir açıklıkta yani 20 santimetreden küçük olmamalıdır. Işık kudreti 40 voltluktan az olmamalıdır. Fazlaca taammüm eden 60 voltluktur. 40 voltluk güneşin ve geriden gelen diğer ışıkların bulunduğu ve inikâs yarattığı yerlerde kullanılmamaktadır. Diğer yerlerde tasarrufludur. Yüksek voltaj ampulün ömrünü uzatır.

Trafik cihaz ve adeseleri kavşaklarda çok kesif sis halleri müstesna 90 metre mesafeden görünebilir şekilde kır bölgesinde bir tane telle asılı veya iki tane, şehirlerde her yol ağzına bir tane vazedilmelidir.

Telle asılı olmıyan trafik cihazı yaya kaldırım kenarından 90 santim içerlik yerleştirilmelidir. Bu hal, yayaların geçidine mani oluyorsa bu mesafe 30 santime kadar indirilir. Cihazı kavşak ortasına yerleştirmek hatalı bir harekettir. Zira otomobillerin çarpışmalarına maruz kalarak hasara uğradığı bittecrûbe sabit olmuştur. Diğer taraftan bu hal kavşağı daraltarak otomobillerin manevra kabiliyetini de azaltmaktadır.

Kaide kısmı, yaklaşmakta olanların âzami derecede faydalanacakları şekilde yerleştirilmeli ve gözün takıl amıyacağı koyu nefî renge

boyanmalıdır. Yüksekliği yol seviyesinden direkte 2 ilâ 3.50 metre, asılı asgarî 4.50 metre olmalıdır.

Işık adeselerinin bir siperle yandan görünmeleri setredilmeli kavşağa yaklaşanlar yalnız kendilerine aydınlatılmış olan adeseği görebilmelidirler. Aksi takdirde hangisine göre hareket edeceklerinde tereddüt olur.

Ziya karışıklığından sakınmak için civarda bulunan ticarî reklâm ışıklarını bertaraf etmelidir.

Işıkların süresi : Günün muhtelif saatlerinde hareket etmekte olan taşıtların miktarı ele alınarak en kesif saate göre tesbit edildiği gibi muhtelif saatlerdeki trafik durumuna göre ayarlanabilir.

Yalnız ışık süresinin tayininde taşıtların cinsleri de müessirdir. Zira tramvay ve otobüs gibi taşıtlar ağır hareket etmektedirler.

Kırmızı ve sarı renklerin süresi 45 - 75 saniyedir. Sarı renk daima yeşilden sonra yanmalıdır. Süresi 3-5 saniye arasındadır. Kırmızıdan sonra yandığı takdirde geride beklemekte olan otomobiller motörlerini çalıştırır ve harekete geçer ve y*1 temizlenmeden tehlikeli mntakaya girerler.

Renkli ışıklar ve ifade ettikleri mâna :

sonra yandığı takdirde geride beklemekte olan otomobillerin motörlerini

Yeşil renkle karşı karşıya kalan taşıt -başka bir şekilde menolunmadıkça- ileri doğru gider veya sağa, sola döner. Ancak dönüşü yapanlar diğer taşıtların ve bilhassa yayaların geçiş üstünlüğüne riayet etmelidirler.

Yeşil rengi karşılarına alan yayalar kendileri için işaretlenmiş veya kendilerine ayrılan yerden geçerler.

Sarı, (Amber renginde ve yeşili müteakip yanmalıdır).

San renkle karşılaşan taşıtlar pek kısa fasıladan sonra kırmızı ile yüz yüze gelecek ve hareket edemeyecek duruma düşeceklerinden kavşağı sür'atle temizlemelidirler. Bu bakımdan sarı şık teyakkuz işaretidir.

Yayalar; sarı renk, yayalar için DUR işaretidir. Zira onların karşıya geçmeleri için kifayyetli zamanlan yoktur. O halde geçmiş olanlar hareket halindeki taşıtlara yol vermelişler.

Kırmızı ;

Kırmızı renkle karşı karşıya bulunan taşıtlar kavşağa girmeyerek yeşil yanınca kadar yerinde dururlar. Hiçbir yaya; kırmızı renkle karşılaşınca kavşağa girmez. (Yolun salim olduğu haller müstesna).

Kırmızı renge riayetsizlikten karışıklık ve tehlike çoğalır.

Yeşil veya kırmızı oklar;

Bu işaretle karşı karşıya bulunan sürücü teyakkuzla kavşağa gi-

rer ve onun gösterdiği istikamete dönüş yapar ve yayaların geçiş üstünlüğüne hürmet eder.

Yayalara mahsus geçiş işareti verilmemişse yayalar durumu salim görmedikçe geçmemelidir.

Bu şekilde ok olmadan kırmızı ışıktaki sağa sola dönmek hatalı harekettir. Bu hal kırmızı işaretin ifade etmiş olduğu mânayı zaafa uğratar. Ve yayaların huzurunu bozar.

Fasılalı kırmızı;

DUR işaretidir. Bu ışıkla karşılaşan taşıtlar evvelâ durur, durumu salim görürse o mahallin hususiyetine göre hareket ederler.

Fasılalı sarı;

Fasılalı sarı ışıkla karşılaşan sürücü o mahalli teyakkuzla geçer.

Bakım :

Cihazın adese ve reflektörü 6 ayda bir temizlenmelidir. Zira tozlar ışığın kuvvetini azaltır. Cihazın iç kısmı da bu ara yağlanmalıdır.

Cihaz, hizmete arzdan önce uygun süreye göre ayarlanıp ayarlanmadığı tecrübe edilmelidir.

Dış kısmı her iki yılda bir boyanmalıdır.

YOL EMNİYETİ

Yolun âmmeye emniyetle açık bulundurulması lâzımdır.

Yol üzerine atılan çöpler, cam lâstikleri patlatır ve süratle gitmekte olan otomobillerin devrilmesine sebebi yet verebilir.

Kışın virajlara dökülen sular donmak suretiyle otomobillerin kaymalarını intaç eyler.

Yine memleketimizde tarlasına su akıtmak için veya diğer bir maksatla yolu tahrip edenlerin ne kadar feci kazalara sebep oldukları malûmumuzdur.

Diğer taraftan karayollarımızın hududunda köy kahveleri veya diğer inşaat yapıldığı ve bunun da bilhassa virajlı ve meyilli arazide rüyet mesafesini kısalttığı sık görülmektedir.

İşte yolun âmmeye emin bir şekilde açık bulundurulması Ceza Kanunumuzun 392 ve 555 inci maddeleriyle teminat altına alınmıştır. Şöyle ki:

Madde 392 — Geçen maddelerde yazılı olan fiillerden başka her kim bir suretle karada ve denizde âmmenin münakalâtına mahsus yolları ve eserleri tamamen veya kısmen bozarsa veya kullanılmayacak bir hale getirir veya bu maksatla mürselâtın teminine mahsus olan şeylerin mahallerini tebdil ederse 3 aydan 5 seneye kadar hapse mahkûm olur.

Madde 555 — Herkesin gelip geçtiği yerlerde yapılmakta olan bazı ameliyat veya bırakılan bazı eşyadan mütevellit tehlikeyi men için nizamına tevfikân konulması icab eden işaret ve maniaları koymakta ihmal edenler otuz liraya kadar ve bu işaretlerin keyfî surette mahallini değiştirenler onbeş liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur. Her iki fıkırdaki muharrer ahvalde tehlikenin vahametine göre cezayı nakdilere onbeş günden bir aya kadar hafif hapis cezası da ilâve olunabilir.

Ancak Ceza Kanununun 392 ve 555 inci maddeleri görüldüğü gibi yukarıda belirtilen suçların kâffesini şûmulüne alamamaktadır. Bu yüzden yeni karayolları kanunu tasarısının 10 -12 nci maddeleri hükmünü de burada kaydetmeği faydalı bulmaktayız, trafiğe mani olacak surette birşey atmak, bırakmak veya dökmek yasaktır.

Madde 12 — Belediye sınırları dışındaki karayollarının istimlak yetkisi sınırlarından itibaren 15 şer metrelik mesafe içinde trafiğe mani olacak veya trafiği tehlikeye düşürecek her türlü tesiste bulunulması yasaktır. ⁽⁵⁾

TRAFİK KAİDELERİ

Yaya ve taşıtların yoldan intizamla ve selâmetle istifade etmeleri için vazolunan bir takım kaideler vardır. Bunların bir kısmı kanunlarda belirtilir. “Genel Mahiyette bulunan bu kaideler herkesçe malûm farz olunur.”

“Trafik sağdan cereyan eder.” ⁽⁶⁾. Madde : 29 a bakınız.

Diğer taraftan bazı kaidelerde her mahallin hususiyetine göre vazolunur ki bunlar herkesçe malûm bulunmadığından işaret levhalarıyla belirtilmelidir.

“Azamî sür’at 30 kilometre” gibi.

Sür’at : Motor çağı sür’atıdır. Bugün zaman mefhumu motorun sür’atı sayesinde kıymetlenmiştir. Fakat ölçüsüz sür’at tehlikelidir.

Sür’at, trafiğin durumuna göre yoldan istifade edenlerin can ve malını tehlikeye sokmayacak şekilde makul derecede olmalıdır.

⁵ Bu maddelere ait müeyyideler aynı tasarının 56. maddesi (D) ve 57 nci maddenin (A.) bentlerinde yer almıştır.

⁶ Madde : 29 — Trafik sağdan cereyan eder. Taşıt ve özel araçların şoför ve sürücüleri gitmekte oldukları istikamete göre yolun sağını takip etmeğe mecburdurlar. Hayvan sürücüleri sürülerini veya hayvanların yolun sol yarısı serbest bırakılacak şekilde sağdan sevk etmekle mükelleftir. İngiltere ve İsveç’te trafik soldan cereyan etmektedir.

İşte bu had ya yetkili makamların vazedecekleri işaret levhalarıyla belli edilir. Yahud da şoför ve sürücüler tarafından ayarlanır. Birleşmiş milletler karayolları nakliyatı anlaşması 10. maddesine göre :

Madde 10 — Sürücü ve şoförler taşıtlarının sür'atini daima kontrol altında bulunduracak ve daima itidal dahilinde seyir edeceklerdir. Hususi haller icap ettirdiği zaman, bilhassa rüyet sahasının fena olduğu hallerde yavaşlayacak, hattâ duracaklardır.

Karayolları Trafik kanun tasarısında sür'atle ilgili maddeleri 33 ve 34. maddelerdir.

Madde 33 — Şoför ve sürücüler, işaret levhalarında gösterilen sürat hadlerine riayet etmeğe mecbur olup, lüzumu halinde taşıtlarının sür'atlerini yolun, taşıt veya özel aracın ve trafik durumunun icap ve şartlarına uydurmakla da mükelleftirler.

Her taşıt veya özel aracın, önünde gidişine açık olan en kısa mesafede emniyetle durabileceği bir sür'atle sürülmesi mecburidir.

Taşıt ve özel araçların sürati yalnız trafik zabıtasınca ve karayolları trafik emniyeti teknisyenlerince teknik vasıtalarla tayin ve tesbit olunur.

Madde : 34 — Bir taşıtın şoför ve sürücüsü diğer bir taşıtı, kendi taşıtının sür'atiyle yol ve trafik durumunu gözönünde tutarak, makul bir mesafeyi aşacak kadar yakından takip edemez.

Kol ve grup halinde seyreden taşıtlar, özel araçlar, insan toplulukları veya hayvan sürüleri arasında, gelip geçecek diğer taşıtların emniyetle girebilecekleri bir açıklık bırakılması mecburidir (?).

Sür'at daima yol kavşağına 30 - 40 metre kala düşmelidir. Tıkanıklığı gidermek için bazı yerlerde de fazla sür'at elzemdir.

Ses ve ışıklar : Ses ve ışıklar otomobilin emniyet akşamından maduttur. Hiç kullanmamak veya yersiz kullanmak kazalara sebebiyet verebilir. Işık ve ses cihazı hakkında Birleşmiş Milletler Karayolları nakliyatında anlaşmasının 15. Maddesinde sarahat vardır.

Madde 15. 1 — Akşamdan itibaren bütün gece ve hava şartları icap ettiği zaman her münferit ve toplu taşıtın önünde en az bir beyaz ışık, arkasında da en az bir kırmızı ışık olacaktır.

Bisiklet veya sepiyetsiz motosikletten gayri taşıtlar bir tek beyaz ışığı olduğu zaman, bu ışık taşıtın, karşıdan gelen trafik tarafında olacaktır.

İki ışığı mecburî kılan memleketlerde, bu ışıkların biri taşıtın sağında, diğeri de solunda olacaktır.

⁷ 33. maddeye aykırı hareket edenler 56. Maddenin C bendi ve 34. Maddeye aykırı hareket edenler ise 56. Maddenin A bendine göre cezalandırılır.

2 — Hiç bir halde taşıtların ön tarafında kırmızı ışık veya reflektör ve arkalarında da beyaz ışık olmayacaktır. Bazı taşıtların geri manevrası için kullanılan sarı veya beyaz otomatik ışıkları şayet mahallî kanun müsaade ediyorsa bu hükmün dışındadır.

3 — Işıklar ve reflektörler, taşıtı başkalarına emniyetle gösterecek şekilde kullanılacaktır.

4 — Her hangi bir âkit devlet veya tâbi teşekkülleri, bütün emniyet tedbirlerini almak şartıyla, bazı hususî taşıtları yukarda zikredilen maddeler dışında tutabilir. Meselâ :

- a) Hususî şartlar altında muayyen işlerde kullanılan taşıtlar.
- b) Cins ve biçim bakımından hususiyet alan taşıtlar.
- c) Aydınlatılmış yollarda duran taşıtlar.

diğer taraftan Karayolları Trafik Kanununun 35. ve 42. maddeleri de ses ve ışık cihazıyla ilgilidir.

Madde 35 — Taşıt ve özel araçlardaki ses ve ışık cihazlarının icapsız olarak kullanılması yasaktır.

Taşıt ve özel araçların şoför ve sürücüləri meskûn mahaller dışında görüş alanının elverişli bulunmadığı yerlerde yaklaşırken ses veya ışık cihazlarıyla gelişlerini bildirmeğe mecburdurlar.

Madde 42 — Günün kararmasından itibaren veya görüş imkânlarını azaltan hava şartların altında seyreden taşıt ve özel araçlardaki ön lâmba ve farlarla arka plâka lâmbasının devamlı olarak yakılmaları mecburidir.

Meskûn mahallerde veya her türlü karşılaşma hallerinde geçiş, uzağı gösteren hüzmelerin öne eğilmesiyle veya kısa hüzmeli farların yakılmasıyla yapılır.

Her türlü karşılaşma hallerinde farları yakıp söndürmek veya yalnız park lâmbalarıyla geçiş yasaktır ⁽⁸⁾.

Aynı kanunun 37. maddesi D bendine göre de öne geçecek taşıt ses ve ışık cihazıyla geçeceği taşıt sürücüsünü haberdar etmeğe mecburdur.

Görülüyor ki 35. maddenin birinci fıkrası taktiridir. Şoför ve sürücü icaplı kullandığını isbat ile mükelleftir.

Diğer haller mecburidir.

Dönüşler : Dönüşler, Trafiğin nizam içinde ekışıyle yakından ilgilidir. Yanlış dönüşler, karışıklık, izdiham yaratır ki, neticesi ekseriya felâkettir.

Madde : 36 — Kavşaklarda ve dönemezlerde sapış işareti verildikten sonra

⁸ Müeyyidesi 56. Maddenin A bendinde yazılıdır.

A) Sağa sapma için, ilerleme ve sapma; mümkün olduğu kadar yolun sağ kenarına yakından ve dar kavisle,

B) Sola sapma için ilerleme, sapış noktasına kadar yolun gidişine ayrılmış olan açıklığının sol kenarına en yakın kısmında ve kavşağa girmiş veya emniyetle durdurulması mümkün olmayacak kadar yaklaşmış bulunan diğer taşıtların geçmesini beklemeye mecburdur.”

Trafik mühendisi dönüşlerin bu tarife göre yapılmasını kolaylaştırmak için yılları çizer ve işaretler, dönüş yapılması yasak edilen mahalleri, yol kavşaklarını belli eder. Bu yasaklar bazan muvakkat zamanlara da inhisar edebilir.

Öne geçişler : Aynı istikamete giden otomobilleri geçiş bir nizamla bağlanmadığı takdirde yolları bir yarış meydanına döndürdüğü ve bu yüzden bir takım çarpışmalara sebebiyet verdiği bu gün bir vakiadır.

Bu yüzden karayolları trafik kanunu bir taşıdın nerelerde ve ne şekilde diğer bir taşıdı geçebileceğini açık olarak belirtmiştir.

Madde : 37 — Aynı istikamette gitmekte olan bir taşıdı geçecek taşıdın şoför ve sürücüsü :

A) Emniyetli bir geçiş için yolun serbest ve görüş alanının elverişli olmasını gözetmeğe,

B) Emniyetli bir mesafeden yolun soluna geçerek yetişip geçtiği taşıttan emniyetli bir mesafe uzaklaşmadan yolun sağma geçmemeğe,

C) Tramvaylar, sola sapmak üzere olan taşıtlar, veya vazife icabı yolun solunda durmuş olan geçiş üstünlüğünü haiz taşıtlar dışında hiç bir taşıtın sağından geçmemeğe,

D) Ses veya ışık cihaziyle geçeceği taşıt sürücüsünü haberdar etmeğe mecburdur,

Bazı mahallerde geçiş tehlike doğuracağı için kanun tahdidi olarak bu yerleri belirtilmiştir. Meselâ:

Madde : 38 — Aşağıdaki hallerde öndeki bir taşıdı geçmek yasaktır:

A) Geçme yasağı olduğunu gösterir bir işaret levhası varsa,

B) Öndeki taşıt başka bir taşıtı geçmekte ise,

C) Kavşaklarda, dönemeçlerde, hem zemin geçitlerde, tepe üstlerine yaklaşırken, köprü, tünel, menfez ve yaya geçidi gibi yerlerde,

Ç) Emniyet adası (Refüjü) olmıyan duraklarda durmakta olan bir tramvayın sağından,

Geçilen taşıdın da trafik emniyeti bakımından tâbi olacağı bir takım kaideler vardır :

Madde : 39 — Geçilen bir taşıdın şoför veya sürücüsü duyulur veya görülür bir geçiş işareti alınca yolun sağma yanaşmağa, sol yanını geçi-

şe serbest bırakmağa ve tamamiyle geçilinceye kadar sür'atini arttırmamağa mecburdur.

(38.) maddede yazılı haller bulunmadıkça yol vermemek veya geçilmekte olduğu sırada başka bir taşıdı geçmeğe veya sola sapmağa kalkışmak yasaktır.

Diğer taraftan Milletlerarası anlaşmaya göre geçişler ve karşılaşmalar aşağıdaki maddeye göre yapılacaktır :

Madde : 11

1 — Sürücüler bir taşıtla karşılaşır, veya başka bir taşıt tarafından geçilirken, taşıtlarını kendilerine tahsis edilen trafik şeridinin kabil olduğu kadar kenarında tutacaklar. Diğer taşıdı geçen taşıt, geçişi soldan veya mahallî kanunun gösterdiği yerden yapacaktır. Bu kaide tramvay, tren veya dağ yollarında cariî olmıyabilir.

2 — Karşılaşmalarda her sürücü :

a) Karşılaşırken karşıdan gelene rahat geçiş yeri bırakacak,
b) Başka bir taşıt tarafından geçilirken, yolun kendine ait olan tarafında seyredecek ve sür'atini arttırmıyacaktır.

3 — Bir taşıdı geçmek isteyen sürücü, evvelâ emin bir geçiş sahası görecektir ve geçişi tamamladıktan sonra ve geçtiği taşıdın yolunu kesmeyecek şekilde tekrar şosenin kendine tahsis edilen tarafına geçecektir.

Geçiş üstünlüğü : Yoldan istif îade eden muhtelif cins taşıt ve yaya vardır. Bunlar arasında hangisi diğerine yol vermelidir? Yolu emin duruma sokmak için bu hususu da nizamlamak zarurîdir.

Mevzuatımıza göre vazife halinde geçiş üstünlüğü bir kere hizmetin ehemmiyetine göre ayarlanmıştır. İmdadı sıhhi, İtfaiye, Zabıta ve emsali taşıtlar. Bunlar trafik kanununda yazılı sür'at geçme ve durma tahditlerine tâbi değildirlirler⁹⁾.

Buna göre, İtfaiye yangını söndürmüş dönüyorsa veya talim ve tatbikata çıkmışsa; yani bu gibi taşıtlar tahsis olundukları hizmetler dışında normal faaliyetleri esnasında geçiş üstünlüğüne sahip değildirlirler.

Mezkûr kanun tasarısında bulunan "emsali" tâbiri nizamname ile tesbit edilecektir.

Geçiş üstünlüğü kaideleri, diğer taraftan örfü âdete ve mantığa göre taayyün etmiştir.

Kanunun 40. maddesi bu hususları belirtmektedir.

⁹ Madde : 2 — Vazife halinde bulunan Zabıta, İtfaiye, İmdadı Sıhhi ve emsali gibi geçiş üstünlüğünü haiz bulundukları tüzükte belirtilecek olan taşıtlar bu kanunda yazılı sür'at, geçme, durma tahditlerine tâbi değildirlirler.

Madde : 40 — Aksini gösteren bir trafik işareti, levhası veya cihazı bulunmayan kavşaklara yaklaşan taşıt şoför ve sürücüsü :

A) Kendisinden evvel kavşağa girmiş olan veya durdurulması mümkün olmayacak kadar yaklaşmış bulunan taşıta,

B) Her ikisi de aynı durumda olarak kavşağa girmişlerse soldaki taşıt sağdakine,

C) Özel araçlarla motorsuz taşıtlar ve sürücüleri idare edenler motörlü taşıtlara,

Ç) Kendilerine ayrılmış geçitler dışında yolu katedecek olan yayalar bilcümle taşıtlara,

ilk geçiş hakkını vermeğe mecburdurlar ⁽¹⁰⁾.

Duruşlar ve Parklar : Taşıtların gayri nizamî duruş ve parkları yolları tıkar, izdiham yaratır. Ve binnetice kazalara sebebiyet verebilir. Esasen modern ihtiyaçlara göre inşa edilmemiş yollarımız daha fazla daralır. Ve bilhassa şehir içindeki yolları adetâ kifayetsiz duruma sokar.

Netekim son yıllarda İstanbul'da. yolların darlığından ve bugünkü 15 bin taşıdı istiaba elverişli olmadığından otomobil tahdidine gidilmesinden acı acı bahsedilmiştir.

Teknik mühendislerden mürekkep komisyon toplanmış ve İstanbul şehri taşıt istiabının 25 bin civarında bulunduğu kanaatına varmıştır.

Halbuki arzettiğimiz gibi asıl İslahı gereken cihet gayri nizamî duruşu, park edişi ve bırakılışla mücadele edilmelidir.

Bu hususa ait hükümler trafik kanunu tasarısının 41. maddesinde münderiçtir.

Madde : 41 — Şoför ve sürücüler; aksine bir işaret bulunmadıkça taşıt veya özel araçlarını; gidiş istikametlerine göre yolun en sağ kenarında, durdurmaya mecburdurlar.

Taşıt veya özel araçların, aşağıda gösterilen veya tüzükte belirtilecek olan yerlerde durdurmaları veya bırakmaları, park edilmeleri yasaktır :

A) Yayalara mahsus yerlerde,

B) özel veya genel bir geçit önünde,

C) Yaya kaldırımıyla emniyet adaları (Refüjleri) arasındaki açıklıkta,

Ç) Trafığe mani teşkil edecek şekilde, garaj, servis istasyonu veya oto parklar gibi yerler önünde,

D) Demiryolu veya Tramvay rayları üzerinde,

E) Gidiş istikametlerine göre yolu sol tarafında,

¹⁰ Bu maddenin müeyyidesi 56, maddenin B bendinde yer almıştır..

- F) Aksi istikametten gelen taşıtların yanyana duruşları halinde
- G) Kavşak ve dönemeçler yakınında ve içinde,
- H) Yakın ilerisi görünmeyen yerlerde,
- İ) Alt veya üst geçitlerde tüneller içinde,
- J) Yolda tehlike olduğunu gösteren işaretlere 25 metrelik mesafe içinde,
- K) Geçiş üstünlüğünü haiz taşıt veya özel araçların park yaptıkları yerlerde 25 metrelik mesafe içinde,
- L) Umuma mahsus taşıtlara ayrılan yerlerde özel taşıtların ve özel taşıtlara ayrılan yerlerde umuma mahsus taşıtların,
- M) Amme hizmeti gören taşıtların durak yerlerinde diğer taşıtların,
- N) Bir durak yerinde durmasına izin verilmiş miktarda bulunan yerlerde fazlasının,
- O) Trafik işaret, levha veya cihazlarının durmayı veya park yapmayı yasakladığı yerlerde,
- P) Durmakta olan bir taşıdın sol yanında,”⁽¹¹⁾.

Görülüyor ki, park edilecek, durulacak, bırakılacak taşıtların men olduğu yerler kısmen tahdidi olarak sayılmış, kısmen de nizamnameye bırakılmıştır.

Kanaatımızca yangın musluğu üzerinde park yapmak memnuiyeti de nizamnameye terk edilmemeliydi.

Parklar, duruşlar ayrıca, zamanla da tahdit edilmelidir. Ezcümle trafiğin kesif bulunduğu saatlerde bu memnuiyeti koymalı ve diğer saatlerde serbest bırakılmalıdır. Fakat behemehâl kanunda tayin edilmiyen yerler işaret levhalarıyla belli edilmelidir.

Yabancı memleketlerde trafik zabıtası Parco - Meter denilen aletten istifade ederek kendilerine gelir de sağlamaktadırlar. Taşıtların duruşu park edişi ve bırakılışı ile ilgili diğer mevzuat hükmü birleşmiş milletler kara yolları talimatı anlaşmasıdır. Buna göre :

Madde : 13.

1 — Duran taşıtlar veya hayvanlar şosenin dışına, bu imkânsızsa, kabil olduğu kadar kenarına bırakılacaktır. Sürücüler, taşıtlarını veya hayvanlarını, her türlü emniyet tedbirlerini almadan terletmeyeceklerdir.

2 — Taşıtlar veya hayvanlar, tehlike veya mani teşkil edecekleri yerlere bırakılmıyacaktır. Meselâ kavşaklarda, virajlarda ve tepelerde veya yakınlarında.

¹¹ Müeyyidesi 56. maddenin A bendinde yazılıdır.

Tıkanıklığa bazen usulsüz olarak açılan ve bu suretle trafik emniyetini ihlâl eden akaryakıt depoları, garajlar ilâh... da âmil olmaktadır.

Trafik kanunu tasarısının 16. maddesi bu hususta kayıt altına almış bulunmaktadır.

Madde : 16 — Mahallî İl Trafik Komisyonlarının müsaadesi olmaksızın karayolları üzerinde akaryakıt depoları, umumî garaj veya taşıt parkları, servis istasyonları, kira ile bisiklet, motosiklet, ve otomobil verme, motorlu taşıt onarma ve sökme yerleri ile şoför ve sürücü okul ve kursları açılamaz.

Müsaadesiz açılan bu gibi yerler zabıta tarafından tesbit olunarak derhal kapatılır.

İstiap haddinden fazla yük ve yolcu almak : Memleketimizde bilhassa karayollarımızda sık sık görülen ve gerek taşıtın ömrünü azaltan, gerekse meyilli arazide frenlerin patlamasına, muvazenenin bozulmasına sebep olarak birçok kazaların doğmasını intaç eden konulardan biridir.

Diğer taraftan Memleketimiz halkının fakir oluşu gözönünde tutularak Ekonomi Bakanlığı yolcuların kamyonla taşınmasına taraftardır. Fakat Kamyonla yolcuların emniyeti sağlanmak şartıyla.

Yük üzerine “Ördek” denilen yolcu almak, çamurlukta yolcu taşımak kat’iyyen tecviz olunamaz.

Otobüslere ve kaptıkaçılara gelince bunların azamî hamule haddi esasen tayin edilmiştir.

Bu gibi taşıtlar karayollarının gayri muayyen yerlerinde tartılarla muayene ve mürakabeye tâbi tutulmalıdır.

Bir taşıdın istiap haddi ne olmalıdır? Bu husus teknik mühendisler tarafından tesbit edilmelidir. Gabariye gelince : Bu yükün seviyesinden yüksekliği ve genişliğidir. Çok yüksek yük tellere takılmakla beraber diğer taraftan taşıdın muvazenesini de bozar.

Yük otomobilin normal genişliğini taşmamalıdır. Zira yolu emniyeti otomobilin genişliğine göre hesap edilmektedir. Bilhassa şehir içinde taksilerin bagaj mahallerine somya, su borusu ve diğer eşyaları alarak yol emniyetini ihlâl ettiklerine sık sık rastlanmaktadır.

İşte karayolları kanun tasarısının 43. maddesi bu hususa mütedairdir.

Madde : 43 — Taşıtlara, istiap haddinden fazla yük veya yolcu almak gabari üstünde yüklemek veya taşıtma yolcu bindirmek veya bu taşıtlarla tüzükte belirtilecek şartlar dışında yolcu, eşya veya tehlikeli maddeler taşımak yasaktır.

Taşıt belgelerinde gösterilen istiap haddinden fazla olduğu vezneden Sabit olan Veya gabari dışında olduğu veya bu kanunla tüzüğünde tes-

bit edilen şartlara aykırı bulunduğu görülen yüklerle fazla olan yolcular ilk meskûn mahalde indirilir (¹²).

Birleşmiş Milletler Karayolları nakliyat anlaşmasının 14. maddesi de aynı mevzuu tedvin etmiştir.

Madde : 14 — Bir taşıtın hamulesinin her hangi bir şekilde tehlike teşkil etmemesi için her türlü tedbir alınacaktır.

Bisikletlilerin tâbi olacağı trafik kaideleri : Bisikletler akaryakıtsız işlediği ve ucuz temin olunduğu için zengin olmıyan ve yolu elverişli bulunan memleketlerde çok teemmüm etmektedir.

Çarpışmada ise mukavemeti az ve diğer motörlü taşıtlara nisbetle seri hareketli olmadığı için de umumî trafik akışında özel bir mahiyet arz etmektedir.

Memleketimizde de miktarı günden güne artan bu taşıt hakkında trafik konunu tasarısında bir hüküm mevcuttur.

Madde : 44 — Bisiklet kullananların, diğer taşıtların seyrini aksatacak veya tehlikeye düşürecek şekilde veya başka taşıtlara asılarak veya yanyana ikiden fazla olarak gitmeleri yasaktır (¹³).

Birleşmiş Milletler Karayolu Nakliyatı tasarısı ise bisikletlileri daha etraflı ele almıştır.

Madde : 16 —

- 1 — Bu bahsin hükümleri Bisikletlere aittir.
- 2 — a) Bisikletler, ayrı bisiklet yolları olan yerlerde, mahallî kanunlar icap ettiriyorsa bu yolları kullanmağa mecburdur,
- b) Bisikletliler yol veya trafik durumu icabettiği zaman tek sıra halinde ilerleyecekler ve mahallî kanun müsaade ettiği hususî haller haricinde, hiç bir zaman yan yana, iki bisikletten fazla olmayacaktır.
- c) Bisikletliler başka bir taşıt tarafından çekilemezler.
- d) Şayet mahallî kanun başka hükümleri ihtiva ediyorsa 12. maddenin 4 (d) paragrafının bisikletlilere şümulü olmayacaktır.

Yayalar, hayvanlar ve yarışlara mütedair trafik kaideleri: Memleketimizde bilhassa ikinci dünya harbinden sonra hissedilir derecede otomobiller artmıştır. Halk henüz bu motorlu çağın icaplarına uyamamıştır. Bilhassa büyük şehirlerimizde korna yasağı kabul edildiği yıllarda şoför Ve sürücüler yayalardan çok şikâyetle bulunmuşlardır.

¹² Bu maddeye aykırı hareket edenler mezkûr kanunun 56. maddesi Ç bendine göre cezalandırılırlar.

¹³ Bu maddeye aykırı hareket edenler mezkûr kanunun 56. maddesinin B bendine göre cezalandırılırlar,

Yeni kanunumuz bu hususu da göz önünde tutmuş ve yayaları da taşıtlar gibi kayıt altına almıştır. Diğer taraftan biz, ziraî bir ülkede yaşıyoruz. Hayvanlar istihsal vasıtalarının başlıcası olmakta devam etmektedir. İşte onların da hareketini nizamlamak icap etmektedir ki, bu husus vazı kanun tarafından da teemmül edilmiştir. Aşağıda dercedilen 3 madde bu konuya mütedairdir.

Madde : 45 — Yayalar, mevcut yaya kaldırımları, banketler, emniyet adaları (Refüjler) ve geçitler dışında yol üzerinde yürüyemezler.

Bu yerler dışında yolu amuden ve ihtiyatla katetmeğe ve ilk geçiş hakkını diğer taşıt ve özel araçlara vermeğe mecburdur.

Yayaların; taşıtların seyirlerini güçleştirecek şekilde yol üzerinde durmaları. Grup halinde yürümeleri veya başkalarına rahatsızlık verecek eşya taşımaları yasaktır.

Madde : 46 — Hayvanları ve hayvan sürülerini, bunları sevk ve idare eden ve kontrol altında bulundurmaktan âciz kimseler idaresine tevdi etmek veya başıboş bırakmak, hayvanları şehir içi karayollarında sür'atli sürmek yasaktır.

Madde : 47 — İl trafik komisyonundan izin alınmadıkça karayolları üzerinde her çeşit yarış ve koşular veya trafiği sekteye uğratabacak veya tehlikeye düşürecek gösteriler yapılamaz (¹⁴).

¹⁴ 45-46. maddelere aykırı hareket edenler 56. maddenin A bendine göre, 47. maddeye aykırı hareket edenler aynı maddenin Ç bendine göre cezalandırılmaktadır.

KÖY MER'ALARI

Anlaşmazlık sebepleri ve çözüm tarzları

İbrahim ERTEM
Mülkiye Müfettişi

— I —

Köy topluluğunun en mühim ihtiyaçlarından birinin (Hayvan otlakiyeleri) olduğunda şüphe yoktur.

Otlakiyeler, köy iktisadiyatının zarurî unsuru bulunmaları, birçok köy ihtilâflarının sebebi olmalarından dolayı idarenin aktüel kıymeti haiz başlıca bir meselesidir.

Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde türlü özellikler arzeden bu meselenin halli, tahminden güç meseleleri ihtiva etmektedir. Her bölgenin hususiyetlerine uyacak bir tarz bulunmasının icabettiği aşikârdır.

Hayvan otlatılmasına mahsus yerler için kanunlarımız şu tâbirleri kullanmaktadır :

Otlak, yaylak, yayla, mer'a, kışlak.

Mahallî hususiyetlere göre ufak farklar belirten bu tâbirlerin müşterek vasfı (Hayvanların otlatılmalarına tahsis edilmiş, arazi parçaları) olmalarıdır.

Trakya'da, Mer'alar, köy civarında ziraate tahsis olunmamış daha az verimli veya köylere uzakça arazilerdir. Yaz kış hayvanlar bu mer'alardan istifade ederler. Yaz için yaylalar, kış için kışlaklar yoktur.

Şimalî Anadolu'da, sahil boyunda umumiyetle mer'a bulunmaz. Herkes, arazinden bir kısmını otlakiye olarak tefrik eder. Etrafı firaktı denilen kazıklarla çevrili olan bu yerlere (Horu) denir. Ufak ormanlar, geniş yollar da bu bölgede mer'a hizmeti görür.

Orta Anadolu'da, tarlalar arasındaki mer'alardan başka, meşhur yaylalar vardır. Ekseriya birkaç köy arsında müşterek bulunan bu yaylalar bahar ve yaz aylarında köylülerin hayvanlarıyla göçtükleri yerlerdir.

Şarkî Anadolu da aynı hususiyeti haizdir,

Cenubî Anadolu'da yazın göçülen yaylalar, kışın inilen kışlaklar (Çöl) hayvanların otlakiyeledir.

Trakya köylerinde mer'alar, tek tük çiftlikler hariç, köyün orta malıdır. İhtilâflar, büyük kasabalara yakın köylerde köyden bir iki şahsın bazı celeplerle veya sürü sahipleriyle anlaşarak dışardan otlatmak için getirdikleri hayvanlardan veya gelişen bir köyün hayvanlarına mer'anın dar gelmesinden ötürü, komşu köylerden mer'a istemesinden çıkar.

Şimalî Anadolu'da, mer'a anlaşmazlıkları köy tüzel kişiliğinden çok fert ile hazine anlaşmazlıklarıdır.

Cenubî Anadolu'da köyler (Ağa) ların mülküdür veya emri altındadır. Kışlağa gitme, köy ağalariyle halledilen meseledir. Anlaşmazlıkların asıl sebebi, Mer'a değil, ağalık ve mahallî particilik rekabetidir.

Orta Anadolu, müşterek yaylaları, yaylaya çıkma âdetleri, 1914 harbinden sonraki köy durumlarındaki geniş tahavvülâtıyla yayla ve otlakiye ihtilâflarının en çok ve en tipik çeşitlerini veren bölgedir.

Son zamanların her mıntakada müşterek köy içi karışıklıkları yaratan vâkıf ise mer'aların şahıslar tarafından sürülerek tarla haline getirilmesidir. Hareket yaylalara doğru uzanmaktadır.

Mer'a ve yayla kavgalarının sebeplerini başlıca dört hususta toplayabiliriz:

1 — Mer'a ve yaylanın kendi köyüne ait olmasından ötürü taraflardan birinin hak iddia etmesinde, 2 — Eskiden küçük iken veya yok iken sonradan kurulan veya genişleyen bir köyün civarındaki mer'a ve yayladan hisse talebetmesinde, 3 — Gelişen köyün hakiki ihtiyacı neticesi maddî kuvveti sayesinde mer'a ve yaylaya fiilen yerleşmesinden, 4 — Küçük köyün onu otlakiyeden çıkarmak için çabalamasında.

— II —

Mer'a ve yaylalar hakkında 442 sayılı Köy Kanununda, arazi kanunnamesinde, 2510 sayılı İskân Kanununda, Medeni Kanunda, 2644 numaralı Tapu Kanununda ve 4735 sayılı çiftçiyi topraklandırma kanununda hükümlere rastlıyoruz.

Bu kanunlar içinde Köy Kanunu ile Arazi Kanunnamesinden başkasında mer'a ve yayla için inşâî hükme tesadüf etmiyoruz.

Medeni Kanun 641. inci maddesinde (Sahipsiz şeylerle menfaati umuma ait olan mallar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır..... Sahipsiz şeylerin ihraz ve işgali, yollar ve meydanlar, akar sular ile yatakları gibi menfaati umuma ait malların işletilmesi ve kullanılması hakkında ahkâ-

mı mahsusa vazolunur.) diyerek muhtemelen mer'a ve yaylalar vaziyetini de ihtiva edecek bir kanunun ayrıca çıkacağını bildirmekle iktifa ediyor. Mer'alar hakkında başkaca bir hüküm vazetmiyor.

2644 sayılı Tapu Kanunu da 25. inci maddesinde (....Mer'a, bataklık gibi köy orta malı sayılan yerlerin tescili ve alım satım şekilleri hakkında hususi hükümler konacaktır.) tarzındaki ifadesiyle Medeni Kanundaki hükmü teyid ediyor.

Biz bu temenni ifadelerini bırakarak mer'a ve yayla meselelerinin bugün nasıl çözüldüğünü inceliyelim :

Köy Kanunu, köyün sınırını çizirken, otlakiyelerden, yaylalardan bahsetmektedir. Madde 4. Fr. I. (Eskidenberi bir köyün sayılan bütün tarla, bağ, bahçe, çayır, zeytinlik, palamutluk, bataklık ve otlaklar sınır içinde kalmalı.) Md. 6. (Birkaç köy arasında müşterek olan sıvat, sulak ve pınar, mer'a bataklık, yayla gibi yerler eğer bir köy sınırı içinde kalıyorsa, o köyün malı olmakla beraber diğer köyler de eskisi gibi istifade ederler... Sınır kâğıdında bu hakları yazılır.)

Md. 4. Fr. 7. (Bir köyün malı olan yaylaların o köy ihtiyar meclisi tarafından ayrıca sınırı çizilmekle beraber bu sınır kâğıdı asıl köyün sınır kâğıdı ile birleştirilmeli).

Maddelerden anlaşıldığı üzere mer'a ve yaylaların hudutlarının çizilmesi ve intifa haklarının hangi köylere ait olduğunun tesbiti salâhiyeti idare kurullarına verilmiştir.

Tatbikatta bu salâhiyetten ötürü idari ve adlî karar çarpışmaları olmaktadır. Şöyle ki :

İdare heyetleri, hudut çizirken mer'a ve yaylaların hangi köylere ait olduğunu, hangi köylerin istifade hakları bulunduğunu salâhiyetle tesbit ediyorlar.

Karardan memnun olmıyan diğer taraf adlî mahkemeye başvurarak mer'asının kendi köyüne ait olduğunu iddia ederek bir dâva açıyor.

Mahkeme, hâdiseyi Arazi Kanununun hükümleri dairesinde inceliyor, delilleri kendisine göre kıymetlendirerek bir karara varıyor.

Ayrı noktâi nazarlardan hareket eden bu iki merciin kararları umumiyetle birbirine zıd oluyor.

Taraflardan birinin elinde idare heyeti kararı, diğerinin elinde mahkeme ilâmı olduğu halde yekdiğerlerine karşı hak iddia ediyorlar ve salâhiyetti makamlardan ellerindeki kararların tatbikini istiyorlar.

Böylelikle, köyler arasında husumet başlıyor, dirlik düzenlik bozuluyor.

Adlî mahkemeler, arzettiğim gibi mer'a ve yaylaları hususi bir mülk kabul ederek, hususî hukukun mülkiyet ve intifa, haklarına göre halle ça-

lışıyorlar, meriyetten kalkmış olması gereken Arazi Kanununun 97, 98, 99, 100, 101 inci maddelerini tatbik ediyorlar.

Sayın Kâmil Tepeci 1946 da yayınladığı (Notlu ve İzahlı Türk Kanunu Medenisi) adlı eserinin 342. inci sahifesinde Arazi Kanununun 91, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 101 inci maddelerinin mer'i ve medarı tatbik olduğunu yazıyor.

Sayın Vasfi Gerger İdare Dergisi'nin 171. inci sayısında neşrolunan (Köy idaresinde mer'a) isimli makalesinde (Temyiz Mahkemesi Umumi Heyetinin ittihaz ettiği içtihat kararına göre Arazi Kanunu mülğadır) diyorsa da tarih ve numara zikretmediğinden aramalarımıza rağmen bu içtihadı bulamadık.

Bizim kanaatimize göre ise, mer'a ve yaylalar köyleri halkının hayvanlarının otlatılmasına tahsis edilmiş orta mallan olmaları sebebiyle âmmeye emlakidirlere.

Danıştay 5. inci Dairesinin E. 44/2096, K. 45/553 sayılı kararında (Mer'a ve otlakiye gibi köy orta malı olan gayrimenkuller alım satıma müsait olmadığı ve bir mülkiyet konusu teşkil edemeyeceği gibi) demesinden de bu neticeyi çıkarabiliriz.

Mer'a ve yaylalarda bir âmmeye hizmeti vasfı görmek lâzımdır. Özelliklerin doğurduğu istisnalarından sarfinazar edersek, mer'asız köy tasavvuru zordur. Şehre park, yol yapmak ve halkın bunlardan istifadesini düzenlemek âmmeye hizmeti sayılmalıdır.

Bu görüş kabul edildiği takdirde mesele kendiliğinden halle varacaktır.

Âmmeye emlakı, âmmeye rejimine tâbi olacaktır. Şu halde, tahsis ve hak iddialarının çözülmesi âmmeye nizamı kanun ve prensiplerine göre idari kazaya ait bulunacaktır. Üzerlerinde tahsis devam ettiği müddetçe satılamayacak, hususî mülkiyete mevzu olamayacak, istihkak dâvalarında müruru zaman cereyan etmeyecektir.

Adli mahkemeler, idare heyetlerince çizilen hudutların, tespit edilen intifa haklarının himayesini temin edeceklerdir. Hakkı bulmak için hâdiseyi (Minelkadim) cihetinden araştırmayacakları tescil edilmiş son sınırın neler ihtiva ettiğini tetkik ederek kararlarını vereceklerdir.

Tescil edilmiş sınırın kanuniyetini tabiiki, araştıracaklardır. Fakat, kararda kanunsuzluk bulurlarsa hükümlerini kendi takdirlerine göre değil, kanuniyeti tam olan daha evvelki sınıra göre vermeleri gerekecektir.

Bu fikirler, yukarıki kanaatimizin hukukî ve mantikî neticesi olduğu gibi Yargıtay Beşinci Dairesinin E. 44/2096, K. 45/535 sayılı kararında ("Mer'a ve otlakiye gibi köy orta malı" bunlarda intifa hakkının teessüs ve tesbiti hususunda Köy Kanunu hükümlerine göre idare kurullarına

ait olmak ve müşterek intifa iddiasında bulunan köyler arasındaki nizam hallinde tescil edilen hudutnamenin esas teşkil etmesi iktiza eder.) ve Altıncı Dairesinin E. 46/1545, K. 47/401 sayılı kararında (Köy Kanunu hükmüne göre yönetim kurullarının orta mallardan intifa şeklini tayin hususundaki yetkisi köy sınırını tesbit sırasında cereyan edeceğine ve ortada bir sınır nizamı mevcut olmadıkça resen intifa hususunun incelenemeyeceğine ve sınır nizamından ayrı olarak intifa şeklinin müseccel hudutnameye göre tayin ve tetkiki mahkemelere ait bulunmasına binaen) diyen Danıştayın görüşlerinin de açıklanmasından ibarettir.

Arazi Kanununu, Medeni Kanun cephesinden inceleyen değerli hukukçularımızın keyfiyeti Köy Kanunu yönünden de tetkik ederek Köy Kanununun 3, 4, 5, 6, 7 inci maddelerinin Arazi Kanununun mer'a ve yaylalara ait hükümlerini tâdil ettiğini kabul etmeleri lâzımdır. Danıştayın yukarıki kararlarından çıkan mâna da bunu ifade etmektedir.

Eğer, mezkûr maddeler mer'i olsaydı, Köy Kanunu ve bilhassa 5. inci maddesi ne kadar az değer ifade edecek ve ne büyük karışıklıklar yaratacaktı. Meselâ, A. köyü büyüdüğü, B. köyü küçüldüğü. B. köyünün birçok tarlalarını A. köyü satın aldığı için hududun değiştiğini ve bu arada B. köyünün C. mer'asının da A. köyü hududu dahiline geçtiğini farz edelim... Şimdi, kendi hududunda bulunan C. mer'asından A. köyü istifade etmiyecek midir?

Hâdiseyi Arazi Kanunu bakımından tetkik edersek, faydalanmaması veya Arazi Kanununun 100. üncü maddesi gereğince, A. köyünden her şahsa B. köyünden aldığı arazi miktarınca, arazisini aldığı adamın o mer'ada otlattığı hayvanlar nisbetinde mi müsaade verilecektir?

Böyle ince hesapları yapacak ve uygulayacak, hele kendi köyü hududuna geçmiş bir mer'anın başka köy hesabına bekçiliğini yaparak, köylülerini bu mer'adan istifade ettirmeyecek kaç muhtar ve âza vardır?

Pratik bakımdan böyle bir kararın tatbiki mümkün olabilir mi? Sonra, bir tarafta inkıraz bulmuş bir köy, yanında gelişmiş bir köyün hayvanlarını (Minelkadimlikten) faydalanarak mer'asız mı bırakacaktır? Mer'a ve yaylaların intifalarını devlet ihtiyaçlarından dolayı köy tüzel kişiliklerine devretmemiş midir? Aynı hakka sahip olmaları lâzım gelen köylerden birinin diğeri aleyhine o mer'a ve yayladan faydalanması, ihtiyacı olmadığı halde komşusunu sıkıntıya sokması âmm hukuku prensip ve kaidelerine uygun düşer mi?

Bu suallere en tatmin edici cevap, Köy Kanununun Arazi Kanununun mer'a ve yaylalar hakkındaki hükümlerini tâdil ettiğini kabul etmekle verilebilir. Zamanın ihtiyaçlarından doğan ve devrinin isteklerine uyan bu maddeler artık tarihin malı olmuşlardır.

Yalnız, iş bu kadarla bitmemiştir. Mesele, Köy Kanununun 4. üncü maddesinin 1. inci ve 7. inci fıkralarıyla 5. inci maddesini bağdaştırabilmektedir. Biri, eskidenberi bir köyün sayılan otlakiye ve yaylaların o köyün malı sayılmasını, diğeri ise sınır çizildikten beş sene sonra ihtiyaç ve lüzuma göre sınırın değiştirilebileceğini âmir bulunmaktadır.

Biz, (idare heyetlerince intifa hususunun münferit ve müsterek şekilde yapılabilip yapılamıyacağını tayin keyfiyetinde esas teşkil edecek nokta ilgili köylerin hayvanat adetleriyle nüfusları, iktisadî ve İctimaî durumlarından ibarettir.) diyen Danıştay Beşinci Dairesinin E. 44/2096, K. 45/553 sayılı kararlarından da mülhem olarak diyeceğiz ki :

4. üncü madde ilk sınır çizilmelerini göstermektedir.

5. inci madde ise, bu sınırın zamanla ve ihtiyaçla değiştirilebileceğini bildirmektedir.

Elbette, bu değişiklikte 4. üncü maddenin 1. inci fıkrasının ahkâmı ihlâl edilmiş olacaktır. Tarla, bağ, bahçe, çayır, zeytinlik, palamutluk, bataklık ve otlaklar durumunda tâdilât yapılmadan sınırın değiştirilebilmesi tasavvur olunamaz.

Zamanla, intifa haklarında değişiklik yapılamayacaksa, Danıştayın yukarıki kararında neden (intifa hususunun münferit veya müsterek şekilde yapılabilip yapılamıyacağını tayini keyfiyetinde) ifadesi kullanılıyor. Ve altında (Nüfustan, hayvanattan, İktisadî ve İctimaî hayattan) bahsediliyor? Eski tadil olunamayacaksa, bunlardan bahsetmeyip (Minelkadim) aranmalıdır demeli idi.

Görülüyor ki, maddelerin ve kararın tabîi ve mantikî seyri bizi otlakiyeler üzerindeki hakların zamanla ve ihtiyaçla değişebileceği hakikatına götürüyor.

İlâve etmeliyim ki, mer'a ve yaylalar iki nevidir: 1. incisi Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan arazilerden köylere mer'a ve yayla olarak tahsis edilenler, 2. incisi köylerin paralarıyla özel ve hükmî şahıslardan satın aldıkları mer'a ve yaylalardır.

Hiç şüphe yok ki, yukarıki ahkâma ve Köy Kanununa tâbi olacak mer'a ve yaylalar köylere Devletçe bilâ bedel intifai tahsis olunan yerler olacaktır. Para ile alınan yerler ise, yine âmme emlakî sayılmakla beraber mülkiyet ve intifa hakları hususî hukuk hükümleri dairesinde köy tüzel kişilikleriyle özel ve hükmî şahıslar arasında adlî mahkemelerce halledilecektir.

— III —

Köylerin büyüyüp küçülmelerine, zamanla ihtiyaçlarının değişmesi-

ne müvazi olarak köylerin otlakiyeler üzerindeki hakları da idare kurullarınca ihtiyaçlarına göre beş senede bir değiştirilebilirse,

Adli mahkemeler otlakiye intifa dâvalarında müseccel sınır kaydına istinaden karar verirlerse, yeni bir (Otlakiyeler kanununa) ihtiyaç var mıdır? sualine, vardır diye cevap vereceğiz.

Çünkü :

1 — Adli mahkemeler tereddüt içindedirler,

2 — Danıştay kararlarında müphemiyetler vardır.

3 — Danıştay, intifam sınır ihtilâfı dışında müstakillen idare heyetlerince tetkik edilemeyeceğini kabul ediyor ki, yayla ile hemhudut olmıyan yakın bir köyün o yayladan istifadesi ne kadar zarurileşse, intifa sahibi bir diğerinin de fuzulileşse ikisinin haklarının tebdiline veya lâzım olana da hak tanınmasına imkân olmıyacaktır.

—————oOo—————

İL VE İLÇE İDARE KURULLARININ KAZAİ MAHİYETTEKİ KARARLARI

Yazan: Osman MERİÇ
Sivrice Kaymakamı

Medeni cemiyetler için cezalandırma ve bu hakkın yerine getirilmesi önemli konulardan birini teşkil etmekte ve Devletlerin temel kanunu olan Anayasalarda esas prensip tesbit edilmektedir. Bu cümleden olarak Anayasamız da 8 inci maddesiyle kaza hakkının, Millet adına usul ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacağını açıklamış bulunmaktadır. Hakkın istihsalinde başlıca gözönünde bulundurulan cihet Millet namına istihsalini gerçekleştirecek olanlar için teminat, hakla ilgililer bakımından da az külfetlidir. Halbuki her an yeryüzünde milyonlarca insanoğlunun iddia mahiyetinde tekrarladığı hak tâbirinin telâffuzundaki kolaylık tesbitindeki güçlükle kabili kıyas değildir. Bu güçlük hak istihsalini usul kanunlarıyla muayyen formalitelere bağlamak suretile ince bir süzgeçten geçirmek zaruretinin doğurmuştur. Bununla beraber son çağlardaki fenni keşifler, devlet ve cemiyet anlamlarındaki değişikliklerle fert ve cemiyet ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve böylece millî mevzuatlarda sosyal kanunların çoğalmasi külfet bakımından hak anlamını parçalamış büyük ve küçük hak veyahut önemli önemsiz hak hukuk edebiyatında terim olarak fazla yer tutmamakla beraber fikir olarak vâzı kanunun nazarı itibare alması gereken bir husus olmuştur. Böylece nisbeten önemsiz hakların ve ceza hukuku bakımından kabahatlerin tesbit ve tecziyesi usul kanunlarının temsil ettiği külfetten, beri kılmak maksadiyle İdarî kurul ve mercilere bırakılmıştır. Bu hal, İdarî rejim sahasındaki memleketlerde görüldüğü kadar adlî İdarî sistemi tatbik eden devletlerde de müşahade edilmektedir. İktisadî doktrin sahası olarak liberalizmin beşiği addedilen İdarî heyetlere ve mercilere fiilen kazaî mahiyette karar almak yetkisinin tanındığına daim nûmuneler görülmektedir.

Memleketimize gelince; İmparatorluk devri mevzuatında kabahat nevinden suçları cezalandırma, basit ihtilâfları halletme yetkisinin İdarî kurul ve mercilere tanındığına dair misaller vardır. Yalnız İdarî rejimin

tekâmül ve inkişafı ile beraber bu vadide daha geniş bir temayülün belirdiği anlaşılmaktadır; Cumhuriyet devri kanunlarında buna dair müteaddit misaller zikredebiliriz. 1340 tarihli Köy Kanununun 27 ve 46 inci maddeleriyle il ve ilçe idare kurullarına, 56 inci madde ile de köy ihtiyar kurullarına cezalandırma yetkisi, yine aynı kurullara aynı kanunun 5, 49 ve müteakip maddelerle bazı hukukî ihtilâflara hal yetkisi tanınmıştır. Bunu kaza hakkı tanıma bakımından tarih sırasıyla Çekirge Kanunu, Askerlik Kanunu, Vilâyetler İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu, Çeltik Kanunu, Çiftçi Mallarını Koruma Kanunu ve Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu takib etmiştir. Bazı hukukî mesele ve ihtilâfları hal ve karara bağlama hususunda Köy Kanununun yukarıda bahsettiğimiz maddelerinden maada, Belediye Kanununun 5 ilâ 11, 15 (43 üncü bend), 72, 73 üncü maddeleriyle, Yapı Yollar Kanununun 13 üncü 831 sayılı Sular Kanununa ek 2659 sayılı kanunun 5 inci maddesinin ve Çiftçi Mallarını Koruma Kanununun 8 ve 15 inci maddelerini zikredebiliriz.

Biz her biri ayrı bir yazıya konu olacak genişlikte olan bu çeşitli kanun maddelerinden ve idari kurullardan bahsedecek değiliz. Yazı çevremiz sadece il ve ilçe kurullarının kazai mahiyet arzeden kararlarıyla bu hususlara dair gördüğümüz tatbikat fark ve noksanlarına temasın içinde kalacaktır. Bununla beraber memleketimizde İdarî kurul ve mercilere tanınılan kaza yetkisinin daha teminatlı bir sisteme ircâ maksadiyle son yıllarda kısıntıya tâbi tutulmakta olduğunu müşahede olarak zikretmek yerinde olur. Vilâyetler İdaresi Kanununun vilâyet umumi meclisi veya idare heyeti veya mülkî memurlar reisleri tarafından ittihaz ve usulen tebliğ ve ilân olunan kararların tatbik ve icrasına mümanaat edenler hakkında hususi kanunlarında muayyen cezalar bulunmadığı takdirde mahallî idare kurullarınca 5 liradan 25 liraya kadar ceza verileceğine dair 68 inci maddesindeki idare kurulu yetkisinin İl İdaresi Kanununun 66 inci maddesiyle umumî mahkemelere verilmesi, keza Genel Nüfus sayımı hakkındaki (4729 sayılı kanunun sayım ödevini makbul bir mazerete müstenit olmaksızın kabul etmeyenlerin en büyük mülkiye üstü tarafından 5 liradan 25 liraya kadar cezalandırılacağına dair 4 üncü maddesi hükmü yerine 5622 sayılı Sayımlar Kanununun 10 uncu maddesiyle bu yetkisinin genel mahkemelere bırakılması, müşahedemizi teyideden müşahhas misallerdir. Bunları son yıllarda bazı hukukçuların ileri sürdükleri tevhidî kaza sistemi fikrinin vâzı kanun tarafından da nisbeten tasvibe mazhar olduğuna dair birer nümune olarak kabul etmek gerekir. Fakat cemiyetlerin artan ihtiyaçları ve bunları az külfetle ve kısa zamanda gerçekleştirme zaruretinin tazyiki ile adlî İdarî sisteme tâbi devletlerin

bile tek mahkeme tek kanun prensibinden tedrici surette ayrılmaya temayül ettikleri bir devirde memleketimizde idari kurul ve mercilerin kaza yetkilerini ortadan kaldıracak bir cereyanın belirmesinin âme hizmetlerinin gereği gibi görülmesi bakımından memnuniyet verici bir durum hasıl etmiyeceği kanaatindeyiz. Bununla beraber az külfetle görülme zaruretinin hissettiren kaza yetkilerinin idari merciler yerine İdarî kurullara verilmesini hak istihsalinin teminatı olarak yerinde görmekteyiz. Bu kurullara intikal eden ihtilâflarda ve cezalandırmaya taallük eden hususlarda esasdan önce şekil ve süre hususlarının tetkikiyle hak anlamının zedelenmesine meydan verilmemesini şart telâkki etmekteyiz.

Mevzuatımızdan, İl İdaresi Kanunu, il ve ilçe idare kurullarının vazifelerinin hukukî mahiyetlerini belirterek ana hatlarını tesbit etmiştir. Mezkûr kanunun 60 inci maddesine göre bu kurulların İdarî, istişarî ve kazaî olmak üzere üç nevi karar almak yetkileri vardır. Bunların teferruatı da mahsus kanunlarda tâdat edilmiştir. Bunlardan kemiyette İdarî keyfiyette kazaî kararlar önemi haizdirler. İdarî ve kazaî kararların özelliklerinin ve hukukî mahiyetlerinin belirtilmesi hangilerinden rücuun mümkün olduğunu açıklayacağından faydalı olacaktır. Bu kararların aynı İdarî kuruldan verilmesi ve İdarî kazanın mürakabesine tâbi olması gibi müşterek vasıfları vardır. Farklı cihetleri ise; kazaî mahiyetteki kararlar kanunî hakikati ifade ettiklerinden kaziyi muhkeme teşkil ederler. Bunlardan aynı kurul tarafından rücu mümkün değildir. İdare kurullarının İdarî mahiyetteki kararlarından ise rücu edilebilir yeni vakalar ve deliller karşısında kararı veren kurul tarafından eski kararı ortadan kaldırmak ve yeni bir karar almak mümkündür. Evvelce verilen kararın zühule müstenit olduğu tahakkuk ettiği takdirde rücu etmek veya yeniden bir karar almak âme hizmetlerini ifade eden İdarî makam ve heyetlerin esaslı yetkisi addedilmektedir. ⁽¹⁾.

Burada İdarî kaza tatbikatının beliren görüşlerine göre kazaî mahiyetteki idare kurulu kararları sıralanacaktır. Bunların dışında kalan ve muhtelif kanun ve tüzüklerle idare kurullarına verilen vazifelerin İdarî yetkilerden olduğu böylece anlaşılmış olacaktır. İdare kurullarının kazai mahiyetteki kararları şunlardır :

1 — Memurin Muhakemat Kanununa göre sanık memurlar hakkında Türk Ceza Kanununa tevfikân lüzumu muhakeme veya Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 179 inci maddesine göre men'i muhakemelerine karar vermek,

¹ Danıştay Daire 5: E 47/1890. K: 48/1093.

2 — İl İdaresi Kanununun 62 inci maddesi mucibince iptal dâvalarına bakmak (Bu yetki sadece il idare kurullarına aittir),

3 — 1111 sayılı Askerlik Kanununa göre ilk ve son yoklamalarıyla ihtiyat yoklamasını yaptırmayanlar ve terhisini müteakip üç ay zarfında terhis işlemini nüfus cüzdanına işletmeyenler hakkında verilecek cezaları kararlaştırmak.

4 — 2576 sayılı gizli nüfusların yazımı hakkındaki kanuna göre doğum ve ölüm vukuatını bildirmeyen muhtar ve ebeveynlere 5524 sayılı kanuna müsteniden evlenme vakalarını müddetinde nüfus dairesine bildirmeyen evlenme memurlarına verilecek cezayı kararlaştırmak,

5 — Köy Kanununun 5 inci maddesine göre köy sınır ihtilâflarını hal ve karara bağlamak.

Yazımızın bundan sonraki kısmında sırasıyla bunları gözden geçireceğiz ve tatbikatta rastladığımız aksaklıkları belirtmeye çalışacağız.

1 — İdare kurullarının memurin muhakemata taallük eden vazifeleri, hâlen mer'î kanun nazara alınsa bile, kırk yıllık tatbikata sahiptir. Bilhassa son yıllarda bu konuda müteaddit yazılar yazılmış, idari kaza görüşü belirtilmiş, böylece kanunun müphem denilecek noktası bırakılmadığından tatbikatta zikre değer ve umumi mahiyette bir aksaklığa tesadüf edilmemektedir.

2 — İl İdaresi Kanununun 62 inci maddesine göre iptal dâvalarına bakmak: Bu madde ile il idare şubelerinin, kaymakamların ve ilçe idare şubeleriyle bucak müdürlerinin, bucak meclis ve komisyonlarının, köy muhtarlarının ve köy ihtiyar kurullarının yürütülmesi gerekli kararları aleyhine menfaati hâleldar olanlar tarafından bu kararların esas, maksat yetki ve şekil itibariyle kanun ve tüzüğe muhalefetlerinden dolayı açılan iptal dâvalarına birinci derecede bakmak yetkisi il idare kurullarına tanınmıştır. Mülga vilâyetler idaresi kanununun 63 üncü maddesinde derpiş edilen bu hususlara dair il idare kurulları nezdinde açılmış iptal dâvaları yok denecek kadar mahduttur. İptal dâvalarına bakmak yetkisi esasında Danıştaya ait iken tevsii mezuniyetin bir tezahürü olarak il idare kurullarına da tanınmıştır. İl idaresi kanununun bu maddesi tevsii mezuniyetin sadece faal idare uzvu olan idari mercilere değil, idari kurullara da tanındığını göstermesi yönünden önemi haizdir.

3 — 1111 sayılı Askerlik Kanununa göre ilk ve son yoklamasını ve ihtiyat yoklamasını yaptırmayanlarla terhisini müteakip üç ay zarfında nüfus cüzdanına terhis işlemini işletmeyenler hakkında verilecek ceza kararları tatbikat bakımından idare kurullarına verilen vazifelerden en çok aksak yürütülen bir husustur. Önce şunu açıklayalım ki bu cezalar âmme nevinden para cezalarıdır. Mevzuatımızda âmme nevinden para ce-

zalarının infazında fark vardır. Mahkemelerce hükmedilen para cezaları Türk Ceza Kanununun 5435 sayılı kanunla tâdil edilen 19 uncu maddesine göre cumhuriyet savcıları tarafından tahsil edilmekte vermiyenler hakkında üç lira bir güne muadil sayılarak hapsen ödettilmektedir. Ancak para cezası yerine çektirilen hapis cezası da üç yılı geçemez. Çektirilen hapis cezası para cezasını karşılamazsa geri kalan paranın tahsili Tahsili Emval Kanununun hapis ile tazyik hükmü müstesna olmak üzere Mal dairelerince bu kanuna göre yapılır. Halbuki İdarî kurul ve mercilerin verdikleri para cezalarının Tahsili Emval Kanununa göre doğrudan Mal dairelerince tahsili cihetine gidilmektedir. Mezkûr kanun hükümlerine göre borcunu vermeyenlerin önce menkul sonra gayrimenkul mallarına müracaat edilmek suretiyle haciz yolu ile tahsili sağlanmakta görünüldüğü menkul ve gayrimenkul malı olmamakla beraber borcunu ödeyebilecek kudrette olduğu anlaşılanlar da bir ayı geçmemek üzere hapsen tazyik edilmektedir. Burada hapis tazyik edici bir vasıta olarak kullanılmakta, borcun ödenmesine mahsup edilmemektedir. İdareye resen hareket etmek imkânını veren Tahsili Emval Kanunundaki özel ve istisnai hükümlerle âmmeye alacaklarına önemlerine binaen seri tahsil şekli tanınmıştır. İdare kurullarınca verilen para cezalarının tahsili bu şekle uygun olarak yapılmaktadır. Mahkemelerden verilen para cezalarının tahsilinin Türk Ceza Kanununun 5435 sayılı kanunla muadil 19 uncu maddesine göre ayrı bir tahsil sistemine bağlanması izahı güç bir keyfiyettir. Bunun için devlet alacaklarında hapsen tazyiki kaldırmak için hazırlanmış olan tasarının âmmeye nevinde para cezaları tahsilâtındaki bu ikiliği bertaraf edecek tarzda kanunlaşmasını temenni etmekteyiz.

Askerlik Kanununun 83, 84, 85 ve 94 üncü maddeleriyle 1076 sayılı yedek subay ve yedek askerî memurlar hakkındaki para cezaları askerlik meclisleri toplantı halinde olmadıkları zamanlarda idare kurullarınca hükmedilen âmmeye para cezalandır. Bu maddelerdeki esas yetki askerlik meclislerine verilmiş bunlar toplantı halinde değilse niyabeten idare kurullarınca bu vazifenin yapılacağı açıklanmıştır. Bu kanun yönündendir. Fiiyatta bu vazifeler idare kurullarınca ifa edilmektedir. Biz burada tatbikatta farklı ve aksak gördüğümüz dört noktaya temas etmek istiyoruz t

A — Bu maddelerdeki para cezalarının 5435 sayılı kanuna göre artma emsalleri,

B — Bu cezalardaki müruru zaman meselesi.

C — Ceza kararlarının ilgilie tebliği ve itiraz,

Ç — Ceza tayinine yetkili kurullar.

A — 5435 sayılı kanun para cezaları için mahsus kanunlarının yü-

rürlüğe giriş tarihlerine göre emsaller kabul etmiştir, 31.2.939 tarihine kadar yürürlüğe girmiş bulunan kanunlardaki para cezalarını beş misline, 1.1.940 tarihinden 31.12.945 tarihine kadar yürürlüğe girmiş bulunan kanunlarda yazılı para cezaları üç misline çıkarılmıştır. Birçok idare kurulları Askerlik Kanununun 1927 yılında meriyete girdiğini nazarı itibare alarak ilk, son ve ihtiyat yoklamasını yaptırmayanlarla terhisini müteakip terhis işlemini nüfus cüzdanlarına işlettirmeyenlere dair kanundaki cezaları beş misli olarak uygulamakta idiler. Halbuki terhis işlemini cüzdanına işlettirmeyenlerle ihtiyat yoklamasını yaptırmayanlara ait olan 94 üncü madde 3899 sayılı kanunla 31.7.1940 tarihinde yeniden tedvin edilmiştir. 94 üncü maddenin son yürürlük tarihine göre durumları bu maddeye uyanlar hakkında tatbik edilecek ceza üç mislidir. İdare kurullarının bu tereddüdü Milli Savunma Bakanlığınca da anlaşıldığından 18.1.1950 tarihinde keyfiyet Askerlik dairelerine tamim edilmiş ancak bundan sonra nisbeten birlik sağlanmıştır.

B — Bu cezalar hakkındaki idare kurulu kararlarını sakatlayan hususlardan birisi de müruru zaman meselesidir. Müruru zaman ceza hukukunun esaslı müesseselerinden birisidir. Cezaî müeyyideyi ihtiva eden kanunlarımızdan bir kısımları müruru zaman müddetini tesbit etmekte bir kısımları da Askerlik Kanununda olduğu gibi sakit bulunmaktadır. Bu sükût müddet bakımından ceza tayin yetkisinin hudutsuzluğuna delâlet etmez. Mahsus kanununda müruru zaman hakkında hüküm yoksa umumi hükümlere göre yani Türk Ceza Kanununun 102 nci maddesi uygulanacaktır, idare kurullarında görüşülen meselelerde esastan önce şekil ve sürenin gözden geçirilerek bunların mevcudiyeti halinde esasın karara bağlanması icabettiği halde tatbikatta müruru zaman meselesini kaale alan kurullara pek ender rastlanmaktadır. Askerlik şubelerinin 947 ve 948 yıllarında ihtiyat yoklamasını yaptırmamış olanlar hakkında 950 yılı başlarında idare kurullarına müracaatla bu gibilere ceza takdir edilmesi talebini muhtevi yazılara ve bunların kurullarca ceza kararına bağlandığına dair müteaddit misaller kurul karar defterlerine geçmiş bulunmaktadır. Bu ancak müruru zamanı kesen bir işlemin varlığı ile mümkündür. ihtiyat yoklamaları ilk ve son yoklamanın devamı müddetince yapılacaktır. Bu müddetin nihayeti de ekim ayı ile beraber son bulmaktadır. Yoklamasını yaptırmayanlara verilecek ceza miktarı da 15 lira olduğuna göre bu hususta tatbik edilecek Türk Ceza Kanununun 102 inci maddesinin 6 ıncı bendindeki müruru zaman müddeti altı aydır. Şu halde askerlik şubeleri ekim ayının nihayetinden itibaren altı ay zarfında vali ve kaymakamlıklara bir müzekkere ile müracaat edip bu gibiler hakkında ceza tayinini talep etmelidirler; Aksı halde idare kurullarınca

evrakın müruru zaman bakımından reddi lâzımdır. Askerlik Kanununun cezaya taallük eden diğer maddelerinin tatbikatında da müruru zaman bakımından Türk Ceza Kanununun 102 inci maddesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Müruru zaman hususunda hususi kanunlarda sarahat bulunmadığı hallerde ana kanunda kabul edilen esaslara göre hareket edileceği Danıştay tarafından da belirtilmiştir.²

C — Ceza kararlarının ilgililere tebliği ve onların yapacakları itiraz: Birçok il ve ilçe idare kurullarınca verilen askerlik para cezalarına dair kararların bir sureti tahsilât bakımından Mal dairelerine, bir sureti de mükellefin şahıs dosyasına konulmak üzere Askerlik şubelerine verilmekte, ilgililere tebliğ işi kaale alınmamaktadır. Askerlik Kanunu 103 üncü maddesiyle ilgililere, verilen kararın tetkik ve tahkiki ile tashih ve tadili hususunda Millî Savunma Bakanlığına itiraz etmek ve buna da kanaat etmeyenlere Danıştaya müracaatta bulunmak hakkını tanımaktadır. Bu madde karşısında idare kurullarının ceza kararlarını ilgiliye tebliğ etmemesi iki bakımdan kanun esaslarına uygun düşmez. Bir defa doğrudan tahsilâta intikal ettirilmekle mükellefe itiraz dermeyanı için kanunen tanınmış olan bir hak fiiliyatta işlemez hale getirilmektedir. Saniyen cezalar şahsidir. Vefat halinde cezaya çarptırılanın varislerine intikal etmezler. Âmme para cezaları tahsil esnasında borcunu vermeyen mükellef için hapsen dahi tazyik suretiyle şahsi hürriyeti tahdit gibi ağır bir işlemi de istilzam ettiğine göre verilen kararların hemen ilgili şahsa da tebliği suretiyle kanunî itiraz hakkını kullanmasına imkân ve fırsat verilmesi zaruri bulunduğu kanaatindeyiz. Hattâ buradaki tebligat Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunundaki esaslara göre cereyan etmez. Bizzat mükellefe tebligat iktiza eder, ikametgâhında bulunmayan veya ikametgâhını tebdil etmiş olan mahkûmun müruru zaman haddine kadar aranacağı Adalet Bakanlığınca da teşkilâta tamim edilmiştir⁽³⁾.

Şüphesiz itiraz tahsilâtı durdurmayacaktır. Şu var ki mükellefe tahsilâta mübaşeret edilmeden kanunî hakkını kullanmak için harekete geçmek imkânını sağlayacaktır.

C — Para cezası tayinine yetkili kurullar: Para cezası kararını tayin edecek askerlik meclisi veya idare kurulu mükellefin ele geçtiği yerdeki kurullardır. Askerlik Kanununun 101 inci maddesi ve bunun tatbikatını açıklayan talimat bunu tesbit etmiştir. Buna rağmen birçok şube-

² Danıştay Birinci Daire 8.9.949 T. D.: 33/27

³ Bahsedilen Bakanlık tamimi: 6.11.941 T. Ceza İş. Gn; Mdr 6089/830 sayılıdır.

lerin mükellefin bulunduğu mahalden ifadesini aldirmek suretiyle nüfusa kayıtlı bulundukları mahal idare kurullarından ceza kararı aldırıldıklarına dair muameleler cereyan etmektedir Bu işlem kanun ve talimata aykırı olduğu gibi hem mükellefin ele geçtiği, hem de esas şubesinin bulunduğu yer idare kurullarınca mükerrer ceza tayinine yol açmaktadır. Ayrıca Askerlik Kanununun 101 inci maddesi Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun mahkemelerin salâhiyetine taallük eden 8 ve 9 uncu maddelerine uygun olarak tedvin edilmiştir. Böylece mükellefin ele geçtiği yer meselesi idare kurullarının yetki bakımından hassasiyetle üzerinde duracakları bir cihettir.

;y. 4 — İdare kurullarının 2576 sayılı gizli nüfusların yazımı hakkındaki kanunun 4 üncü maddesine müsteniden doğum ve ölüm vukuatını müddetlerinde bildirmeyen vazifelilerle 5524 sayılı kanunun 14 üncü maddesine göre yaptıkları evlenme akitlerini nüfus dairesine bildirmeyen evlenme memurları hakkında takdir ettiği cezalar da âmmeye neviden para cezasıdır. Her iki kanun da buna dair idare kurlu kararlarının kesin olduğunu tasrih etmiştir. Bunlarda müruru zamanın câri olmayacağı 2576 sayılı kanunun 9 uncu maddesi icabatındandır. Tatbikatta müruru zaman meselesi tereddüdü mucip olduğundan İçişleri Bakanlığınca teşkilâta tamim edilmiştir ⁽⁴⁾.

5 — Köy sınırlarını çizmek ihtilâfları hal ve karara bağlamak: İdare kurullarının bu tasarrufları da kazai karakter taşırlar. Bunun için idare kurulları köy sınır ihtilâflarına dair verdikleri kararlardan rücu edemezler. Tatbikatta aynı vilâyetin iki kazasına bağlı köylerle bir kaza ile vilâyet merkez kazasına bağlı köyler arasında çıkan sınır anlaşmazlıkları için kanunun derpiş ettiği tahkik heyetlerinin teşkili ile ihtilâfların da mahallinde incelenerek müşterek bir tutanakla tesbit edildiğini ve bu tutanağın idare kurullarında da tetkik ve münakaşa edildikten sonra karara bağlandığını fakat sonradan taraflardan birisinin verilen karara itiraz mahiyetinde il makamına vaki olan müracaatına karşı hiyerarşik murakabenin tesiri altında kalınarak yeniden bir heyet teşkili ile ihtilâfın tekrar incelenmesine teşebbüs edildiğine dair müteaddit işlemlerle karşılaşmaktayız. Halbuki idare kurullarının köy sınır ihtilâflarına, dair verdikleri kararların kazai mahiyetleri bu kararların aynı kurul tarafından tâdilini imkânsız kılar. Bunlar ancak Danıştaya açılacak iptal dâvalarına zemin teşkil ederler. Bu hususa dair idari kaza görüşü de birçok kararlarla açıklanmıştır ⁽⁵⁾.

⁴ Bahsedilen Bakanlık tamimi: 26.11.1958 T; ve Nüfus İş Gn. Md.7218-77/6118 - 3003 sayılıdır.

⁵ Danıştay Daire 5, D: 940/822, K: 41/1040.

Bu vaziyet karşısında İdarî merciler tarafından müracaat edenlere karşı İdarî kaza yolu ile hak talebinde bulunabileceklerini ve bu yola başvurmalarını tavsiye etmekten başka bir hal çaresi olamaz.

Doktrin sahasında umumi muhakemelerden verilen hükümler için kabul edilen muhakemenin iadesi, yazılı emir, eski hale getirme ve tashihi karar gibi kanun yollarının İdarî merci ve heyetlerin verdikleri hükümler için kabul edilmemesi bir noksanlık addedilmekte ve bu hal umumi mahkemelerin vazife ve yetkilerini genişletmek tezini savunanlar tarafından fikirlerine başlıca bir mesnet olarak ileri sürülmektedir.

Tetkik ettiğimiz idare kurulu kararlarında gerek cezai gerekse hukuki mahiyette olan usul kararlarının kabul ettiği kanun yollarına müracaat imkânının bulunması ana bir fikri destekleyecek kudrette bir noksanlık telâkki edilemez. Bu kararlardan hukukî mahiyette olanlar herhangi bir hakkı kat'î ve devamlı tespit etmedikleri gibi (köy sınırlarına dair idare kurulu kararlarının beş yıl sonunda tâdili taleb edilebilir), para cezalarına ait kararlar da nisbeten küçük mükellefiyetlere taallük etmektedir. Mahkemelerce verilen hükümlerde temyizi kabil olan ve olmyanlar diye bir tefrik yapan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 305 inci maddesi de cezaların hafifliği mülâhazasına yer vermiş ve buna göre vazedilmiştir. Gerçi 5435 sayılı kanunun yayınlanması ile Askerlik Kanununda olduğu gibi bir kısım cezalar miktar itibariyle önem kazanmış ise de bu kanunun 103 üncü maddesiyle ilgililere idare kurulu kararlarına karşı önce Millî Savunma Bakanlığına bundan sonra da Danıştaya müracaat hakkı tanındığına göre hak istihsalinde gerekli teminat sağlanmıştır. Yalnız 2576 ve 5524 sayılı kanunlara göre verilecek nüfus cezalarının âzami miktarı (50) liradır ve kesindir. İdarî kurullar da insandan terekküp ettiklerine göre insanoğluna has olan hatalara düşmeleri varittir. Bu bakımdan bu kesinlik hükmüne ilâveten mahsus kanunlarımızda da yazılı emir denilen hukukî müesseseye Danıştay bünyesinde yer vermenin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 305 inci maddesinin son fıkrasına ve hukukun umumi esaslarına uygun olacağı kanaatindeyiz.

YURDUMUZDA İL İDARESİNİN GEÇİRDİĞİ TEKÂMÜL

Yazan: İhsan OLGUN

Türk devletleri ve bu arada Osmanlı İmparatorluğu uzun bir müddet İslâm hukukunun tesiri altında kalmakla beraber bu tesir bilhassa hususî hukuk sahasında görülmüştür.

İslâm hukuku mahiyeti itibariyle ferdî bir hukuk olduğu, âmm hukukuna ve bilhassa devletin iç teşkilâtına ve iç faaliyetlerinin tanzimine müteallik esasları ihtiva etmediği için, Türkler bu sahalarda fıkıhın tesiri altında kalmaksızın mahallî ve millî esaslar koymuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğunun İdarî teşkilâtım ve faaliyetlerini tanzim eden kaideler de tamamen bu mahiyettedir. Fatih Kanunnamesinde de bu kanunların cecad kanunları olduğu tasrih edilmektedir.

İlk Hakan Osman Gazi bizzat devlet işlerini gördüğü, bilâhare işlerin çoğalması dolayısıyla halkın talebi üzerine Osman Gazi'nin tayin etmiş olduğu bir kadı, ihtilâfları halle memur edilmiştir.

Orhan Gazi devrinde büyük kardeşi Alâeddin Paşa'nın ve sonra da büyük oğlu Süleyman Paşa'nın İdarî ve askerî işlerle meşgul olduğu görülüyor. Bundan sonra da devlet işleri Vezir denilen ve Hükümdarın vekili ve hükümetin reisi addedilen büyük bir memura tevdi edilmiş, Rumeli'nin fethinden sonra da bir Rumeli Beylerbeyi tayin edilerek buna da paşalık ve bazı büyük memurlara da vezaret rütbesi verildiğinden hükümet reisi olan Vezir'e Veziri Âzam ve sonraları Sadrazam denilmeye başlanmıştır.

Osmanlı ülkesi genişledikçe mülkî taksimat ve teşkilât da yayılarak Rumeli ve Anadolu birer Beylerbeylik sayılmış ve Beylerbeyinin idaresine verilmiş, Beylerbeylikler de Sancaklara taksim edilerek her sancağa muvazzaf birer Kadı tayin edilmiş ve daha sonra da Kazaskerdik ihdas olunmuştur.

Osmanlı teşkilâtı hükümdarın mutlak kudretine ve bilhassa askerî esaslara ve düşüncelere istinad etmektedir. Arazi rejiminde bu teşkilât da mühim rol oynamaktadır. Bu teşkilâtta kuvvetler ayrıldığı bahse mevzu olamayacağı gibi vazife ayrılığı da yoktur; Devletin başında mutlak

kudreti haiz olan Padişah vardır. Onun namına hükümeti idare eden Veziriâzam vardır. Sadrâzam gerek devlet ricali ve gerekse halk karşısında Padişahı temsil eder, onun sözü Padişahın sözü gibidir.

Osmanlı İmparatorluğu mevzuatı, fıkıh hükümleriyle Padişahın emirlerinden toplanmış olan teamülü kanunnamelerden ve ananelerden ibarettir.

Kaza vazifesi ise kadılar tarafından ifa edilmekle beraber bu vazife ve salahiyet esas itibariyle padişahı ve onun mutlak vekili olan sadrâzamda ve büyük memurlarda mündemiç olduğundan kaza uzvu ve fonksiyonu müstakil bir uzuv ve fonksiyon addedilemez.

Osmanlı İmparatorluğunun idaresine iştirâk edenler dört sınıfa ayrılırlar: Mülkiye ilmiye, Seyfiye, Kalemîye...

Hükümetin başında mülkiye ricali bulunur. Mülkiye sınıfı aynı zamanda büyük kumandanları da ihtiva ederdi. Beylerbeyiler ki idarede ve ordu başında bulunanlar bu sınıfa dahildirler.

İlmiye sınıfı, din, kaza ve maarif işleriyle uğraşan sınıftır.

Seyfiye sınıfı ise, yeniçeriler, sipahiler vesaire gibi askerlerdir.

Kalemîye sınıfı, devletin arazi, tevcihat, vesaire gibi kayıtlarını tutan sınıftır. Bunlara Hâcegân da denilmektedir. Bunlardan başka İç Halkı denilen bir sınıf vardır ki bunlar da şarap mensuplarıdır. Bunların başında Kızlarağası bulunur. Bu zat Başmabeyinci ve Başkâtib vazifesi de görür.

Devletin idare hayatına iştirâk edenlerin böyle sayılı birer sınıfa mensup oluşu kendilerine vazifeleri için lâzım bilgi, malûmat ve seciyeyi temin etmekte, aynı zamanda muhtelif devlet ricali arasında bir müvazene kurmaktır. Meselâ: Sadrazam mutlak salâhiyeti haiz olmakla beraber din ve hukuk icaplarına uymıyan bir hareketinde karşısında, hukuk prensibi ve aneleriyle yetişmiş Şeyhislâmı görür.

Devletin malî işleri Defterdarlar tarafından görüldü. Bunların merkezde olanlarına Kapu Defterdarı, taşradakilere ise Kenar Defterdarı denilirdi.

Nişancı, kalemîye sınıfının en mühim ricalindendir. Nişancılığın vazifesi Divan-ı Hümayundan sâdır olan emirlere nezaret etmek, tımar ve zeamet gibi tevcihatın kayıtlarını muntazam olarak tutmak ve yeni fethedilen memleketlerin kayıtlarını tanzim etmektir.

Osmanlı devlet işlerinin görüldüğü esaslı dairelere Kapu denirdi. Merkezde dört mühim kapu vardı. Paşa yahut Sadrâzam Kapusu, Şeyhislâm Kapusu, Defterdar Kapusu, Yeniçeri veya Ağa Kapusu.

Teşkilât genişledikçe Sadrâzam kapusuna ikinci derecedeki memnuiyetler bağlanmıştı. Bunların en mühimleri dahili işleri gören Kâhya-

bey, haricî işlere bakan Reisülküttap ve emniyet işlerine bakan Çavuşpaşa idi.

Padişah ile mutlak vekili olan Sadrâzam ve bir kısım büyük devlet ricali divanlarda halkla temas ederek talep ve şikâyetleri dinlerlerdi. Bu divanların en mühimi Padişah Divanı olan “Divanı Hümayun” idi.

Divanı Hümayunda Sadrâzamlar Şeyhislâm kubbe altı vezirleri denilen ve Divanı Hümayuna devam eden diğer vezirler, Nişancı, Kazasker, Defterdar gibi devlet ricali hazır bulunurdu. Bilâhare Divanı Hümayunlarda hazır bulunan kubbealtı vezirleri lüzumsuz görülerek ilga edilmiş ve nihayet divanlar da kaldırılmıştır.

Asken esaslar üzerine kurulmuş olan Osmanlı İmparatorluğunun mülkî taksimatı da yine bu esaslara ve arazi repimine istinad etmektedir. Esas itibarıyla memleket eyaletlere ayrılmış ve ayetler de sancaklara taksim edilmiştir. Eyaletlerin başında birer beylerbeyi ve sancakların başında birer sancak beyi bulunurdu. Beylerbeyi muntakasında, merkezde sadrâzamlar gibi hükümdarı temsil eder ve tekmil devlet kuvvetleri elindedir. Bunlar bugünkü mânasıyla hem birer vali ve hem de askerî kumandan vaziyetinde oldukları gibi kazaî salahiyetlere de maliktiler. Bu sonuncu salahiyetlerini kadılar marifetiyle istimal ederlerdi. Bu vaziyete nazaran Osmanlı İmparatorluğunda eyaletlerin idaresinde geniş bir tevsii mezuniyet esasının tatbik edildiğini kabul etmek lâzımdır. Sancakların başında da birer sancak beyi bulunur, bunlar da o sancakların valileri ve kaymakamları vaziyetindedirler. Mıntıkalarındaki salahiyetleri Beylerbeyinin aynıdır. Bunları da geniş bir tevsii mezuniyet salahiyetine malik devlet memurları saymak icabeder.

Beylerbeyi ve sancak beyleri mülkî ve askerî vazifelerini ifa ederken tımar ve zeamet sahiplerinden istifade ederler, bu itibarla arazi rejimi, imparatorluğun mülkî taksimatının da esasını teşkil eder. Tımar, zeamet ve has mirî mahiyetteki arazinin öşür, haraç ve kazanç ve intikal harçları gibi mirî menfaatler denilen hasılatın düşmanla harbetmek mukabilinde ehil ve lâyük olanlarına tahsisinden husule gelir. Mukayyet hasılat yüzbin akçeden ziyade olanlara Has, yirmi bin akçeden yüzbin akçeye kadar olanlara Zeamet, hasılatları üçbin akçeden yirmi bin akçeye kadar olana Tımar ve zeametlerin asgarî haddine de Kiline adı verilir.

Haslar Padişaha ve saltanat hanedanına tahsis olunur. Has sahipleri harbe iştirâk ettikleri zaman haslarının her beşbin akçesi için bir “cebeli”* tam teçhizatlı asker getirirler.

Osmanlı İmparatorluğunda arazi ekseriyetle has, zeamet ve tımarlara taksim edilmiş olmakla zaman zaman hasların her beşbin akçesi için bir “cebeli”* tam teçhizatlı asker getirirler.

met yoktur. Bu gibi yerlerin devlete ait hasılatı doğrudan doğruya merkeze gelirdi. Ancak bu hasılattan yerli askerlerin istihkakı ayrıldıktan sonra üst tarafı merkeze verilir. Bunların hasılatına “Salyane” denilirdi.

İnhitat devirlerinde günden güne hükümet merkezinin nüfuzu azalmakta olduğundan, geniş salahiyyeti haiz Beylerbeyileri ve sancak beyleri bulundukları yerlerde nüfuzlarını kuvvetlendirerek merkezi dinlememeğe başladılar. Netice itibariyle tevsii mezuniyet esasına müstenit bulunan taşra idaresi hemen hemen muhtelif menşelerden çıkan bir feodalite manzarası arz etmeye başladı. İmparatorlukta garba doğru temayüller ve bu esaslar dairesinde yenilik hareketleri başladığı zaman taşra idaresi bu vaziyette idi.

Osmanlı İmparatorluğunun bu inhitat idarede husule gelen bu anarşi, bazı padişahların, Sadrazamların ve bir kısım münevverlerin nazarı dikkatini çekmiş ve bunlar tarafından bazı tedbirler alınmak istenmiştir. İnhitat sebepleri ve İslâhat hakkında verilen lâyhaların en mühimlerinden biri (Koçi) Bey'in Dördüncü Murat'a vermiş olduğu lâyihadır. Koçi Beyi Risalesi adıyla anılan bu lâyihada inhitat sebepleri açık bir dille ifade edilmiştir.

Bundan başka İmparatorluk askerî esaslar üzerine kurulmuş olduğu ve inhitatın şiddet ve vahameti en evvel askerî sahalarda görüldüğü için İslâhat fikri de evvelâ askerlik sahasında doğmuştur. Mütevali askerî mağlûbiyetler, bunların memlekette husule getirdiği yeis ve nevmidî, fakru zaruret ve nihayet memleketin maruz kaldığı tehlike şiddetle göze çarpmağa başlamıştır.

Bu tehlikeyi önlemek gayesiyle Selim III. devrinde bazı ciddi İslâhat teşebbüslerine başvurulmuş. Selim ilk iş olarak bozulan nizamın iadesini ve bundan sonra yapılacak şekilleri devlet ricali arasında düşünülerek kendisine bildirilmesini istiyordu. Bundan sonra da Padişah kendi huzurunda bir meclisi meşveret aktederek vaziyeti müzakere ve münakaşa ettirdi. Selim III. tımar ve zeamet işlerini tanzim için bir kanunname tanzim ettirdi. Bundan başka ayrıca bir Vezaret Kanunnamesi tanzim edilerek vezirlik ve beylerbeyliği tevcihatının yoluna konulması ve ehil olmıyanların bu makamlara getirilmemesi temin edilmek istenildi.

Üçüncü Selim her şeyden evvel askerî teşkilâtı islâh etmeyi düşünüyordu. Bu çok güç bir işti. Bu yeni askerî teşkilât yüzünden menfaatleri muhtel olanlarla, islâhatın lüzum ve ehemmiyetini anlamaktan âciz cahil ve müteassip insanları birleştirdi ve nihayet Selim III ün kurmak istediği bu yeni askerî teşkilât yıkıldı. Bu İslâhat hareketi de kendisinin şehit edilmesiyle neticelendi.

Mahmut II. Padişah olduktan sonra tevali eden mağlûbiyetler ıslâhat yapmak kanaat ve temayüllerini kuvvetlendirdi. İkinci Mahmut yeniçeri ocağının lâğvına muvaffak oldu. Bu İslâhatın ilk zamanlarında askerî ve mülkî teşkilât birbirine karışmış bir halde idi. Merkezde yeni askerî teşkilât kurulurken eyaletlerde de redif namı altında askerî teşkilât vücuda getiriliyor ve bunlar da valilerin emrine veriliyordu. Valilik ve kumandanlık aynî mahiyette olduğu, mülkî askerî ricali, bütün teşkilât aynı zat uhdesinde toplandığı için valiliklere askerî ilimlere ve nizamlara vâkıf kimselerin tayini esas ittihaz edilmiştir.

İkinci Mahmut, tahta çıktığı zaman görülen müthiş tevsii mezuniyet, ve derebeylik yerine tam bir merkezîyet tesis eylemiştir. Tımar ve zeamet teşkilâtı kalkmış, fiilî vaziyet tasfiye edilmiş olduğundan orduda bu nevi asker mevcut değildi. İkinci Mahmut devrinin İslâhat siyasetinin ana hatları, garp esaslarına temayül, evvelce bir elde toplanmış olan salahiyetlerin yavaş yavaş dağılması ve bir iş bölümü esası kabul edilmişti. Bu iş bölümü nihayet nezaretlerin ihdasına müncer oldu.

İlk defa Sadrazamlığa bağlı olan Kâhya Bey ve Reisülküttap müstakil birer nezaret haline getirildi.

Kâhya beylik ünvanı Umuru Mülkiye Nezaretine, Reisülküttaplık da Hariciye Nezaretine çevrildi. Umuru Mülkiye Nezaretinin adı iki sene sonra Hariciye Nezaretine mütenazır olarak Dahiliye Nezaretî'ne tahvil edildi.

İşte böylece muhtelif nezaretlerin ihdas ve teşkili ile evvelce sadrazamlarda toplanmış olan devlet işleri muhtelif makamlar arasında taksim edilmiş oldu. Sadrazamlık ünvanı Başvekâlete çevrildi.

Mahmut II. devrinin mümeyyiz bir vasfı da bu devirde âmme hizmetleri mefhumunun devletin vazife ve faaliyet sahasının daha genişlemiş olmasıdır. Bu devirde posta işleri, nüfus tahriri, karantina işleri gibi, evvelce devlet faaliyetlerinin dışında kalan birtakım işler de devlet faaliyetleri arasına girmiş ticaret, nafia, ve ziraat işleriyle de devlet meşgul olmağa başlamış ve devlet kadrosu içinde bu vazifeleri görmeğe yetkili uzuvlar ihdas olunmuştur.

Mahmut II. devrinde başlayan sıkı merkezîyet hareketleri tanzimattan sonra da devam etti. Tanzimatı müteakip eyaletlerde yapılan teşkilâtla oralaradaki memurları merkeze Bâbîliye bağlamak valileri maaşlı ve mesul bir memur vaziyetine koymak gayesi takib edilmişti. Valinin eskiden mutlak olan salahiyetleri bir taraftan yeni ihdas edilen meclisi idarelerle istişare, mecburiyetiyle diğer taraftan da askerî kumandan ve Defterdarın salahiyetleriyle takyid edilmiş bulunuyordu.

Tanzimattan sonra tesis olunan bu sıkı merkeziyet usulünün mahzurları çok geçmeden başgösterdi ve bunları ortadan kaldırmak üzere 15 Sefer 1269 - 28 Aralık 1852 fermanı neşrolundu. Bu fermama bir kısım memurlar tamamen valilerin emir ve idaresi altına veriliyor ve bu memurların fiil ve hareketlerinden valiler mesul tutuluyordu. Aynı zamanda vali, kendi idaresi altındaki bu memurları azletmek salâhiyetini iktisap etmişti. Bu suretle salâhiyetleri genişleyen valiler eyaletin idaresinden mesul bulunuyorlardı. Mu hükümlerle tekrar yetki genişliği temayülleri başlamıştı.

Yeni idare taksimatına göre ülke eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara taksim ediliyordu. “Vali, Mutasarrıf ve kaymakamların vazifelerini şâmil talimat” adlı 22 Eylül 1858 tarihli talimatname de ülkeyi eyalet, liva ve kaza ve karyelere taksim etmekte, eyaletin idaresi kaymakamlara ve kazalarda müdürlere verilmekte idi.

Vali, eyaletin bütün işlerinin mercii ve nâzır devletin hususi vekil ve mümessili sayılmakta ve eyaletin her işinden şahsen mesul tutulmakta idi.

Vali, vazifesini suiistimal eden memurları azlederek mahkemelerine başlatmak salâhiyetini de haizdi. Bu talimatla vali sadece Dahiliye Nezaretinin bir memuru değil, hükümetin bütün dairelerinin mümessili vaziyetine konuluyordu.

Eyaletlerdeki sıkı merkeziyet hem merkezin işlerini çoğaltıyor ve hem de mahallî işleri aksatıyordu. Bunu önlemek için de yeni tedbirler almak lüzumu hasıl olmuştu. 1281 - 1864 tarihinde “Vilâyet nizamnamesi” neşredilerek Bağdat ve Yemen’den maada her eyalete tatbik olundu. Bu nizamname ile eyalet esası terkolunarak “Vilâyet” esası kabul ediliyordu. İlk defa Tuna Vilâyeti nümune vilâyeti sayıldı ve müteakiben aynı esaslar dahilinde yeni vilâyetler teşkil edilmeğe başlandı.

Vilâyet Nizamnamesi, vilâyeti sancaklara, sancakları kazalara, kazaları nahiyelere ve nahiyeleri köylere ayırıyordu. Bu nizamnamenin bir hususiyeti de adlî işlere dair hükümler ihtiva etmesi idi. “Umuru Vilâyet Nizamnamesi” 1864-tarihli vilâyet nizamnamesini değiştirdi.

Bu nizamnameye göre valiler vilâyetlerin umumi işlerini görürler. Her memur şube âmirine karşı mesuldür. Vali kanun ve nizamların icrasına nezaret ve bunların verdiği salâhiyeti istimal ve vazifeleri ifa eyler. Merkezin emir ve kararlarını icra eyler. Vilâyet içindeki emniyet ve âsaişin muhafazasından valiler birinci derecede mesuldür.

1908 inkılâbı ile meşrutiyetin ilânından sonra vilâyetlerin idaresinin Hukuku Esasiye ve idare ilimlerinin gösterdiği sistemlere göre düzeltmek icabedeceği düşünöldü ve bu maksatla Şûrayı Devlet Reisliğinde

hususî bir komisyon kuruldu. Kanunu Esasının 108 inci maddesi vilâyetlerin “Tevsîi mezuniyet ve tefriki vezaif” esaslarına göre tanzim edileceğini gösteriyordu. Bu esas dahilinde bir lâyiha hazırlanarak Mebusan Meclisine sunuldu. Meclisin hususî bir encümeni bu lâyihayı 108 den 1912 yılına kadar tetkik ederek, vilâyetlerin idaresini (İdarei Umumiyei Vilâyet ve İdarei Hususiyei Vilâyet) isimleriyle iki kısma ayırdı ve lâyihayı Meclis Umumi Heyetine şevketti. Balkan Harbinin çıkması bu lâyihanın kanuniyet kesbetmesine mani oldu. Bu harp bitmeden iş başına geçen hükümet bu lâyihayı meclisten aldı; bazı tadilât yaptıktan sonra 26 Mart 1913 tarihinde muvakkat bir kanun halinde neşretti. Bu muvakkat kanun 15 sene vilâyetlerin idaresine hâkim olduktan sonra 18 Haziran 1929 tarihinde ve 1426 numaralı Vilâyet İdaresi Kanunu yayınlandı. Bu kanun bilhassa tevsîi mezuniyet prensibini daha esaslı bir şekilde tesbit ediyordu. Yeni kanun 15 senelik bir maziye malik olan 329-1913 kanunu muvakkatini esas ittihaz etmiştir. Ancak icabı hazıra nazarı dikkate alınarak kanundan bazı maddeler çıkarıldığı gibi yine icabat dolayısıyla bazı maddeler ilâve olunmuştur.

18 Nisan 1929 tarihli ve 1426 sayılı kanun da 20 seneye yakın bir zaman ek ve taâdilleriyle memleketler idaresinde icra cihazının işleyişine hâkim olduktan sonra girmiş olduğumuz demokratik hayatın ihtiyaç ve icapları ve memleketin İdarî, İçtimaî, İktisadî ve ziraî sahalarda kalkınmasını temin ve hizmet ve ademi merkeziyet prensiplerini daha açık ve aydın bir şekilde belirtmek amacıyla 10.VI.1949 tarihinde 5442 numaralı İl İdaresi Kanunu Büyük Millet Meclisince kabul olunmuş ve Anayasa’nın kabul ettiği (yetki genişliği) prensibi yeni İl İdaresi Kanununun ruhuna hâkim olmuştur. Bu yeni kanun memleket idaresinin işleyen her çeşit hizmet kollarında idareciye yeni başarı ufukları açacak ve idare âmirlerine yetki ve sorumluluk prensipleri ile müvazi yurda hizmet etmek imkânlarını sağlayacaktır.

**“Yeni Köy Kanunu tasarısı münasebetiyle”
KÖY MÂLİYESİ**

Sabri SÖZER
Emniyet Genel Müdür Muavini

(Baştarafı 216 sayılı dergidedir)

III — TÜRLÜ GELİRLER :

Köyün, özel ve Devlete ait bulunan kaynaklarının dışında kalan diğer çeşitli menbalardan sağladığı gelirlerdir ki başlıcaları şunlardır :

1 - Bağış suretiyle elde edilen gelirler :

Medeni haklarını kullanmak yetkisine sahip olan kimselerin, köy idarelerine bir ivaz karşılığında olmaksızın verdikleri para veya mallardır. Bu gibi bağışlar ekseriya bazı işlerin görülmesini arzu eden şahıslar tarafından o işin yapılmasını teşvik ve sağlamak amacıyla yapılır. Muhtarlar, taşıtlı mallarla para bağışlamalarını alındı karşılığında, taşıtsız mallarla bu mallar üzerindeki aynı hakların bağışlamalarını da köy namına tapu sicilline kayıtlarının yaptırılması suretiyle kabul etmelidirler.

2 - İstikrazlar :

İstikraz, köy idarelerinin bir karşılık göstermek suretiyle sağladıkları ödünç paralardır. Köy vergi ve resimleri, köyün fazla paraya lüzum gösteren bazı ihtiyaçlarını karşılamağa kifayet etmezse, köy idarelerinin bu ihtiyaçları sağlamaktan kaçınmaları doğru bir hareket sayılmaz. Bu gibi hallerde işin malî külfet ve zorluklarını bertaraf edecek çarelere baş vurmak ve meselâ istisnâi olarak para tedarikine çalışmak yerinde bir önlem olur.

Köy adına yapılacak istikrazlar, köylünün ekonomik, ziraat ve malî durumlarına fayda katacak, köyün imarına ve sağlık işlerine yarıyacak hizmetlere inhisar ettirilmelidir. Bunların içinde, köy sandığına sürekli gelir getirecek olanlar varsa tercih edilmelidir. Böyle bir istikraz,

İyi şartlar altında, yani az faiz ve uzun vâde ile yapılır ve köyün müsmir olan işlerine herhangi bir israfa ve suiistimale meydan verilmeden sarfedilirse çok faydalı olacağı tabiidir.

İstikraz suretiyle sağlanan köy paraları yukarıda sayılan işlerin yapılmasına veya satın alınmasına harcanır. Bu paralar, işin idamesine, onarılmasına, hasar ve kullanmaktan doğan noksanlarının giderilmesine sarfetmek doğru değildir. Bu gibi giderler âdi bütçelerle yapılmalıdır.

Köy idareleri, aşağıda izah edilen amaçlara sarfedilmek kayıt ve şartıyla İller ve ya Tarım Bankasına başvurdıkları takdirde müsait şartlarla köy tüzel kişiliği adına istikraz yapabilirler.

1 — Köy idareleri ve bu idarelerin teşkil ettikleri birlikleri, gelirlerinden bir kısmını veya üzerlerindeki imtiyazların menfaatlerini veyahut taşıtsız mallarını karşılık göstermek suretiyle (Kamu hizmetlerine tahsis edilmiş olan taşıtsız mallar karşılık gösterilemez) mahallî kamu hizmetleriyle ilgili tesisler, yapılar ve diğer işlerin vücuda getirilmesi ve köyün bayındırlığı ile ilgili plân ve programların gerçekleştirilmesi için il özel idarelerinin aracılığı ile İller Bankasından istikraz yapabilirler.

2 — Köy idareleri, çiftçi köylülerin müteselsil kefaleti veya sair kredi teminatları karşılığında, tesis ve ihya, verimlendirme, genişletme, işletme, donatma vesaire gibi tarım ihtiyaçları için, Tarım Bankasından köy tüzel kişiliği adına borç para alabilirler.

Köy namına yapılacak istikrazların ne şekilde kararlaştırılacağı hakkında gerek Köy Kanununda ve gerekse ilgili bulunan diğer kanunlarda hiçbir kayıt mevcut değildir. Bu hususta herhangi bir işleme girişilmeden evvel, köy tüzel kişiliğinin en büyük karar uzvu olan dernekçe, ihtiyar meclisine verilecek yetkiyi kapsayan bir direktif kararı verilmesi muvafık olur (!).

Köy Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar yirmi altı yıl geçmiştir. O tarihten beri çıkan ve köy idarelerine birçok görevler tevdi eden kanunlar, köy hizmetlerini arttırdığı gibi, ilerleyen ve inkişaf eden köy hayatının birleşik ihtiyaçları da o nisbette çoğalmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Harbi ve ondan sonraki durum, köy hizmetlerinin giderlerini büsbütün arttırmıştır. Buna mukabil gelirler olduğu gibi kalmıştır. Köy gelirleri arasında en önemli bir kaynak olan salma, ağır bir mükellefiyet haline gelmiştir. Köy hizmetlerinin, bütçeler için büyük bir yük teşkil eden giderleri, bu hizmetlerin görülmesine ve köyün icaplarına göre inkişaf ettirilmesine engel olmuştur. Birçok köyler muhtar, kâtip,

¹ 4759 sayılı İller Bankası Kanunu madde 1, 7, 10. İller Bankası Tüzüğü Madde: 15. 3202 sayılı T.C. Ziraat Bankası Kanunu. Madde: 8, 9, 11.

imam, koruyucu ve sığırtmaç gibi hizmet ve tesislerin ifasını bizzarur ihmal etmek veya geriye bırakmak zorunda kalmışlardır.

Gelir kaynaklarının mahallî kamu hizmetlerini başarmaya kifayet etmemesi konusu başka memleketlerde de çözülmesi gereken önemli bir mesele halinde bulunmaktadır. Sayın Profesör Süheyu Derbil bu meselenin çeşitli sebeplerini şu şekilde izah etmektedir :

“a - Komün mâliyesi alt üst olmuştur. Komünlere kaynakları sağlayan kanunlar eksiktir, bu kanunlara göre vergi ve resim nisbetleri düşüktür. Harp bir taraftan, hayat pahalılığı yaratmış, bir taraftan da sebebiyet verdiği para enflasyonu dolayısıyla komünlerin malî kudretlerini hiçe indirecek derecede sarsmıştır.

Bu yüzden komünler esaslı bir iş yapamaz, masraflarını karşılayamaz kendi yağlarıyla kavrulamaz hale gelmişlerdir.

b - Hükümetler, pek güç duruma düşen komünlere malî yardımlarda bulunmuşlardır. Fakat malî yardım hükümetin kontrolünü sıklaştırmak, müdahalesini arttırmak, vesayetini ağırlaştırmak pahasına olmuştur.

Hükümetleri bu davranışlarından dolayı muaheze etmek çok haklı olmaz. Hükümetler parlâmentolara karşı harcadıkları paralardan sorumlu bulunduklarından, komünlere verdikleri paraların neler ve ne suretle sarfedildiklerini yakından takip ve kontrol etmelerini ve ancak uygun ve gerekli gördükleri işler için sarfedilmek üzere para yardımlarında bulunmalarını tabîi görmelidir.

c - Komünler, harp dolayısıyla malî durumlarının bozulması yüzünden şehirlerin bayındırlığı, temizliği, bakımı gibi işleri yüzüstü bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu hal komünlerin prestijlerini sarsmış, önemlerini azaltmış, hikmeti vücutlarını şüpheli kılmıştır.

d - Harp dolayısıyla bir takım işler mahalli olmaktan çıkmış, millî birer mesele halini almıştır. Fiat meselesi gibi.

Harpten önce her komün kendi sınırı içinde eşya fiatlarını ve hizmet tarifelerini şehir, kasaba veya köy halkının menfaatlerine en uygun ve halkın memnurluğunu sağlayacak şekilde düzenlemeğe uğraşırken harp dolayısıyla devletler bu işe el koymuşlar, memleket ölçüsünde fiatları tesbit etmişler ve bu hususta komünlerin rollerini ve yetkilerini hiçe indirmişlerdir.

Harp dolayısıyla baş gösteren konut buhranına karşı da komünler gerekli tedbirler alamadıklarından bu mesele de hükümetlerin doğrudan doğruya ele almak zorunda kaldıkları, düzenlemeğe çalıştıkları millî meseleler arasına girmiş bulunmaktadır.

e - Bir takım yerlerde bir takım işlerin teknik sebepler dolayısıyla birer komün işi olarak görülmesi uygunsuz, zararlı bir mahiyet almış ve bu işlerin bölge idarelerine, il idarelerine, hattâ devlete geçmesi gerekli olmuştur. Elektrik işleri gibi.

Bir akar sudan birkaç şehrin hattâ büyük bir memleket bölgesinin ihtiyacını ucuza karşılayabilecek ölçüde elektrik kuvveti elde etmek imkânı varken her bir komünün ayrı ayrı mazotla veya kömürle elektrik istihsal etmesi tabiatıyla uygunsuz ve zararlı olmakta ve bu gibi işlerin komünlerden alınarak illere veya Devlete geçmesini gerektirmektedir.

Bu haller de komünlerin faaliyet sahalarını, yetkilerini ve rollerini daraltmaktadır.

f - Nihayet bir takım komün işleri tekniğin ilerlemesi yüzünden, ayrı bir ihtisas meselesi olmuş ve komünler bu işler için Devletin irşadına, çalıştırdığı mütehassısların yardımına muhtaç duruma düşmüşlerdir (2).”

Köy komünlerini içerisinde bulundukları bu zor çetin durumdan kurtarmak için başvurulacak çarelerin başında, malî ve teknik yardımlar yapılması, görevlerinden bir kısmının devlet hizmetleri arasına alınması, giderlerinin azaltılması, yeni vergi ve resimler alınması gibi hususlar gelmektedir. Malî ve teknik yardımlar, komünlerin para sıkıntılarını gidermeğe yarar esaslı bir çare teşkil edememiştir. Komün hizmetlerinden bazılarının devlet hizmetleri arasına alınması, bu hizmetlerin karşılığı olan giderlerin azalmasına ve bu kamu müesseselerinin malî durumları üzerinde ferahlatıcı tesirler husule getirmesine mukabil, komün sayısının çokluğu ve dağınlılığı devlete ait emek, kuvvet ve giderlerin de fazla olmasını ve dağılmasını gerektirdiğinden, bu önlem de genel bütçeye yüklediği ağır yük ve külfet itibarıyla fazlaca rağbet görmemiştir. Köy giderlerinin azaltılması için başvurulacak çarelerden biri olarak sandığımız birlik ve kooperatifler kurulması teşebbüslerinin iyi idare edilen belli işlerde güzeli sonuçlar verdiği görülmüştür. Bazı vergi ve resimlerin arttırılması veya yeni gelir kaynakları bulunması lüzumuna dair görülen temayüllere gelince; bunlar da, vatandaşlara yeni ödevler yüklemenin hasıl edeceği maddî ve mânevî tesirlerden çekinildiği için gerçekleştirme sahasına girememiştir.

Bütün bu haller ve durumlar gösteriyor ki: köy idarelerince, mahallî kamu hizmetlerinin görülmesini zorlaştıran gelir noksanlığının çözü-

² Komün Özerkliği. Yazan: Süheyp Derbil. İller ve Belediyeler Dergisi. Sayı: 22-27. Sahife: 890.

mesi konusu, hem çetrefilli ve hem de uzun ve yorucu emekler isteyen önemli bir mesele halinde bulunmaktadır.

Yurdumuz köylerinin gelir kaynakları incelendiği zaman başka memleketlere nazaran daha dar, daha mahdud ve daha verimsiz olan kaynaklara istinad ve inhisar etmekte olduğu ve bu bakımdan kısır ve kifayetsiz bir durumda bulunduğu görülür. Bunlardan emlak ve araziden, avarızdan, otlak ve meralardan, sahipsiz ağaç ve yemişlerle, kaplıca ve maden sularından, taş, kireç, tuğla, kiremit gibi ocaklardan, çay ve nehirler üzerindeki kayık ve sallardan alınan gelirler, tabiat şartları ve ekonomik durum ile ilgili olduklarından, birçok köylerde ya hiç tesadüf edilmemekte veya pek kısır bir halde bulunmaktadır.

Mühürlenecek ilmühaberlerden, köy içinde kesilen veya satılan hayvanlardan alınan gelirlerle ceza paraları, köy gelirleri içinde önemli bir yer işgal edememekte, köy tarlalarından da lâyük olduğu derecede istifade edilememektedir.

Bu izahatımız gösteriyor ki, köy işlerinin, bir başarma gücü olması bakımından önemli bir gelir kaynağı demek olan imece ile salmaya başvurulması suretiyle görülmesi iktiza etmektedir. Buna mukabil imeceden ancak belli zamanlarda ve belli işler için faydalanılabilmekte, salmanın en çok haddi de tayin edilmiş olduğundan, ödevlilerin bu had dahilinde derecelendirilmeleri gerekmektedir. Halbuki önce de temas ve izah edildiği üzere, belli kayıt ve şartların bulunması hâlinde başvurulması bakımından istisnaf ve talî vergi olması lâzım gelen salma, gerçekte bu niteliğini kaybederek her yıl biraz daha artmak suretiyle tekerrür eden sürekli veya esas bir vergi mahiyetini almaktadır.

Bu sıkıntılı duruma bir çare olmak üzere, başka memleketlerde olduğu gibi bizim memleketimizde de köy idarelerine yol, içme suyu, sulama, kurutma, ziraat âlet ve makineleri vesaire gibi işlerde Devlet veya özel idareler tarafından malî ve teknik yardımlar yapılmakta köy hizmetleri arasında bulunan okul binası ve eklentileri ile öğretmen, sağlık memuru ve ebe evlerinin yapılmasına iştirâk edilmekte, birden ziyade köyleri ilgilendiren işlerin hem kolaylıkla ve hem de daha giderle yapılmasını sağlayan kooperatif ve birlik gibi teşekküllerin kurulmaları da teşvik ve terğip edilmektedir. Yeni vergi ve resimler alınması konusuna gelince: Bu konu üzerinde birçok etüdler yapılmış olmasına rağmen şimdiye kadar gerçekleştirilmesi kabil olamamıştır. Halbuki köy hizmetlerinin hiç olmazsa asgarî had derecesinde görülebilmesi için gelir kaynaklarının yeni vergi ve resimlerle takviye edilmesi kesin bir ihtiyaç halinde bulunmaktadır. Bu vergi ve resimleri tayin ve tesbit ederken, başka

memleketlerin geçirdikleri denemeleri ve uygulamakta oldukları usulleri incelemenin faydalarını gözden uzak tutmamak lâzımdır.

Köy idarelerinin yeni vergi ve resimlere kavuşturabilmek için aşağıdaki kaynaklardan faydalanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir:

1 — Köy sınırları içinde Devlet tarafından alınan gelir, bina, arazi ve hayvanlar vergilerine belli bir nisbet dahilinde köy adına kesirler eklenebilmelidir.

2 — Devlet tarafından tahsil edilen bazı vergilerden belli ölçülere göre yapılacak ayırmalarla ya doğrudan doğruya veya bir köy fonu kurulması suretiyle Pay ayrılabilirdir.

3 — Köy sınırları içinde bulunan gerçek veya tüzel kişilere ait her türlü fabrika, imalâthane, değirmen, yağ makineleri, ağaç ve taş kesme makineleri ve benzerlerinin yıllık istihsal ve imalleri üzerinden belli bir nisbet dahilinde,

4 — Köy sınırları içinde işleyen motörlü ve motorsuz her çeşit kara ve deniz ulaştırma araçlarında düzenlenecek tarife göre,

5 — Köy sınırları içinde açılan her türlü maden ve kömür ocaklarından yapılacak istihsalden tarifesine göre,

6 — Köy sınırları içinde açık eksiltme ve artırma suretiyle satılacak her çeşit eşya ile taşıtlı malların satış bedelleri üzerinden belli bir nisbet dahilinde,

7 — Köy sınırları içinde her ne şekilde olursa olsun satılacak taşıtsız malların bedelleri üzerinden belli bir nisbet dahilinde,

8 — Köy sınırları içinde satılan akaryakıtlardan düzenlenecek tarife göre,

9 — Köy sınırları içinde yapılacak her türlü yapı ve ilâvelerden düzenlenecek tarife göre,

Vergi ve resim alınabilirdir.

10 — Köy gelirlerini kanunlarla takyit ve tahdit etmek doğru değildir. Köy idareleri, köy kanununda yazılı bulunan gelirlerin dışında kalan yeni kaynaklardan sağladıkları takdirde, vesayet makamlarının tasvip ve tasdikinden geçirilmek suretiyle bu kaynaklardan faydalanabilirdirler.

Köy vergi ve resimlerinin ve para cezalarının tahsili :

Köy vergi ve resimleri alındı karşılığında alınır. Tahsilât vukubuldukça verilen alındıların tarih ve numaraları ile parayı veren ödevlilerin ad ve soyadları ve gelirin nevi tahsil sırasına göre köyün gelir defterine kaydolunur.

Köy salmasını ve ihtiyar meclisi tarafından verilen para cezasını veya dâva dolayısıyla karar altına alınan paraları vermeyenlere, muhtar

yirmi bir gün zarfında ödemeleri için haber yollar. Bu sürenin sonunda para yine ödenmezse ihtiyar meclisi tarafından yapılacak mazbatayı mahallin en büyük mülkiye memuruna gönderir. Mazbatayı alan mülkiye üstü cezalı veya borçlunun :

1 — Lâzım olandan başka ev eşyasını,

2 — Lüzumundan fazla ev eşyası bulunmaz veya borcu ödemeğe kifayet etmezse bir yerden diğer bir yere götürülebilen diğer mallarını,

3 — Borçlunun yukarıda yazılı bulunan malları bulunmaz veya borcunu ödemeğe kâfi gelmezse tarla, bağ, bahçe gibi bir yerden diğer bir yere götürülemeyen diğer mallarının geçimlerine kâfi gelecek miktardan fazlasını,

Aşağıdaki usule göre satmak suretiyle tahsil ederek köy sandığına veya ihtiyar meclisi vasıtasıyla alacaklıya teslim eder.

a - Ev eşyası ile bir yerden diğer bir yere taşınabilen her nevi eşya haczi gününden başlayarak üç gün içinde ihtiyar meclisinin gözü önünde veya kasabada belediye vasıtasıyla satılır. Borca yetecek kadarı köy sandığına yatırıldıktan veya alacaklıya verildikten sonra üst tarafı mal sahibine verilir. Üç gün içinde borcunu verenlerin malı iade edilir.

b - Borçlu veya cezalının oturduğu ev ile geçimi için lâzım olan tarla, bağ, bahçe, gibi bir yerden diğer bir yere götürülemeyen mallarının dört yıllık ürün veya kirası borç veya cezayı ödemeye yetişirse bu gibi mallarının satılması yasaktır.

c - Borçlu veya cezalının haczi caiz olan bir yerden diğer bir yere götürülemeyen mallan, yirmi gün süre ile müzayedeye çıkarılır. Bu süre bittikte sürülen peyler yeter görülürse on gün süre ile askıya alınır. Bu süre bitince her kaç kuruşa çıkmışsa hükümetçe talibine ihale edilir.

d - Borçlu veya cezalının geçimi için lüzumlu bulunan çift ve çubuğu ve çift hayvanatı satılamaz.

e - Köy Kanununun 66. ıncı maddesinde, köy salmasını ve ihtiyar meclisince hükmedilen paraları vermiyenler hakkında uygulanacak haciz işleminin vali veya kaymakam veyahut bucak müdürleri tarafından icra edileceği yazılıdır. Bu memurların hacizde bizzat bulunacaklarına dair kanunda bir kayıt mevcut olmadıgından, haczi bizzat yapmak istemedikleri takdirde munasip görecekları her hangi bir memuru ve bu meyanda hükümet memuru olan ve hükümet tarafından verilen emirleri yapmakla ödevli bulunan muhtarları görevlendirebilirler. Haciz işlemlerinin bu yolda yapılması, sürat ve kolaylık bakımlarından da faydalı bulunmaktadır ⁽³⁾.

⁽³⁾) İçişleri Bakanlığının 27.11.930 gün ve 7- 196 sayılı genelgeleri.

Haciz işlemlerinde jandarma istenmesi, hacze engel olma gibi zor kullanmayı icabettiren hallere inhisar ettirilmelidir.

f - Satılan şeylere köy ihtiyar meclisi üyeleri doğrudan doğruya veya başkaları vasıtası ile pey süremezler ve bu eşyaları satın alamazlar.

Mecburî işleri gördürmeyen ve toplanması isteğe bağlı olmıyan paraları toplamayan ve toplattırmıyan köy muhtarı ve ihtiyar meclisi üyelerine, köyün bağlı bulunduğu idare kurulu tarafından verilen para cezaları Mâliyece Tahsili Emval Kanununa tevfikane tahsil olunarak köy sandığına teslim olunur ⁽⁴⁾.

KÖY VERGİ VE RESİMLERİ İLE PARA CEZALARININ

ZAMAN AŞIMI

Biri, tahakkuku yapılmamış olan köy vergi ve resimleri ile ceza paralarının tahakkuku sürelerine, diğeri de, tahakkuk eden köy vergi ve resimleri ile para cezalarının tahsil sürelerine ait olmak üzere iki nevi zaman aşımı vardır :

1 — Tahakkuk zaman aşımı :

Köy Kanununda, köy vergi ve resimlerinin tahsil edilebilmesi için ne kadar süre zarfında tahakkuk ettirilmesi gerektiğine dair bir sarahat olmadığından, bu hususta Borçlar Kanununun kapsadığı genel hükümlere göre işlem yapmak yani on yıl içinde tahakkuk ettirilerek usulü dairesinde tahsiline başlanmayan köy vergi ve resimlerinin zaman aşımına uğramış olacaklarını kabul etmek iktiza eder.

Köy muhtarına ve ihtiyar meclisi üyelerine idare kurulları kararıyla verilen para cezalarına gelince: bu gibi para cezaları karar tarihinden itibaren tahakkuk etmiş sayılacaklarından tahakkuk zaman aşımının bahis konusu olmaması icabeder ⁽⁵⁾.

2 — Tahsil zaman aşımı :

Köy vergi ve resimlerine esas olan Köy Kanunu ile diğer özel kanunlarda tahakkuk ettirilen köy vergi ve resimlerinin ne kadar süre zarfında tahsil edilmesi lâzım geleceğine dair bir kayıt mevcut değildir. 935 yılında yürürlüğe giren Tahsili Emval Kanununa ek 2656 sayılı kanunun 6. cı maddesinde, özel kanunlarında zaman aşımı süreleri yazılı olmıyan vergi ve resimlerin, tahsilin taallük ettiği malî yılı takibeden yıldan başlamak üzere beş yıl sonra zaman aşımına uğrayacakları gösterilmiş olduğundan, köy vergi ve resimlerinin tahsil zaman aşımları bu kanun hükümlerine göre hesaplanmak lâzımdır.

⁴ Köy Kanununun 46 cı maddesini değiştiren 5672 sayılı kanun madde: 2.

⁵ Borçlar Kanunu madde: 125 ila 130

Borçlu yabancı memlekette bulunursa, bu süre on yıl olarak hesap edilir.

Usulü dairesinde verilen kararlarla ödevlinin haczi caiz mallan, alacakları ve hakları üzerine konulan hacizler zaman aşımını keser. Bu takdirde, arada geçen zamanlara bakılmıyarak sürenin yeniden başlaması ve geçmesi gerekir.

Muhtar, köy vergi ve resimlerini zamanında tahsil etmiyerek zaman aşımına uğratırsa, köy gelirini ziyaa uğratmış olması bakımından tazmin vecibesıyla karşılaşır. Buna mahal kalmamak için Köy Kanununun icraî kovuşturmayaya ait hükümlerinin hiçbir surette geciktirilmeksizin uygulanmasına dikkat edilmesi lâzımdır.

Köy vergi ve resimlerinin dışında kalan ve bağitlarla sair işlemlerden doğan alacakların tahsil süreleri sözleşmelerindeki şartlara ve genel hükümlere tâbidir.

Köy muhtarına, ihtiyar meclisi üyelerine ve mecburî işleri yapmıyan köy ödevlilerine verilen para cezalarına gelince: Bu çeşit para cezalarının süre aşımaları, bazı devlet alacaklarının tahsil sureti hakkındaki 3911 sayılı kanunun şümulüne girmez. Çünkü bu kanun, Tahsili Emval Kanununa ek 2656 sayılı kanuna atıf yapmakta ve bu kanunun 6. cı maddesi ise biraz evvel izah edildiği üzere vergi, resim ve harçları konusu içine alarak para cezalarını bunun dışında bırakmaktadır. Borçlar kanununda da bu hususa dair her hangi bir sarahat bulunmadığından, bahis konusu edilen para cezaları hakkında hukukun genel prensiplerine göre işlem yapılması yani Türk Ceza Kanununun 112. ci maddesindeki zaman aşımı hükümlerinin uygulanması gerekmektedir.

(Zaman aşımı müessesesi, asri devletlerin ceza kanunlarında yer almış umumi bir ceza hukuku müessesesidir. Esasen ceza hukukunun temel prensiplerinden biri de sürat ve ibrettir. Halbuki zaman müruru, adalet mefhumunda mündemiç olan ibreti giderir, hattâ zamanın müruru ve tebeddülü tesiriyle mânevi, ahlâkî durumlarının değişmesi tabiî olan şahıslardan salâh kazanmış olanlara, cürmün muhitte bıraktığı tesir ve intibaları silecek kadar uzun bir zaman geçtikten sonra, kararın tatbiki asri ceza telâkkisiyle uzlaşmayan bir mahiyet, bir tazip hali arzeder, bu sebeptendir ki hususî kanunlarda bu hususta sarahat bulunmaması, ana kanunla kabul edilen ve ceza hukukunun esaslı bir prensibi olan zaman aşımının hususî sahada hâkim ve mer'î olmamasını icabettirmez.

Kaldı ki, hukukun umumi prensiplerinden biri de hususi kanunda sarih hüküm bulunmıyan hallerde ve bilhassa ceza sahasında lehde olmak üzere, umumi kanundaki hükümlere başvurulmasıdır.

Binaenaleyh, zaman aşımı hakkındaki ceza hukukumuzun umumî kaidesinin yukarıda yazılı para cezalarına da şâmil olduğuna ve gereği yapılmak üzere dosyanın Başkanlığa sunulmasına 8.9.949 tarihinde oybirliğiyle karar verildi” (Danıştay Genel Kurulunun 19.9.949 gün ve 49/221 -205 sayılı kararıyle onanan Birinci dairenin 33/27 sayılı kararı.)

KÖYÜN GİDER SİSTEMİ

Köyün gelir kaynaklarından toplanıp köy sandığına biriken paraların muhtelif köy işlerine harcanması için yapılan işlemlerin heyeti umumiyesine köyün gider sistemi denir. Köy giderlerinin, nüfusun artması, teknik ilerlemeler, kültür ve refah seviyesinin yükselmesi, para kıymetinin düşmesi, faaliyet sahalarının genişlemesi ve saire gibi sebeplerle hemen her memlekette çoğalmış olduğuna, köy ihtiyaçlarından ve bu ihtiyaçları sağlama ve giderme vasıtası olan gelir kaynaklarından bahsettiğimiz zaman temas etmiştik. Burada bu sebeplere, yalnız memleketimize mahsus olan diğer bir sebebi ilâve etmekle yetineceğiz.

Yurdumuz köylerinin örf ve âdetlere göre idare edildiği zamanlardaki hizmet giderleri, başka memleketlerdeki cemiyet sisteminin aksine olarak, köy halkına herhangi bir ödev verilmeden ve Devlete de yük olmadan ferdî sistem yolu ile yani fertler tarafından kendi arzu ve istekleri ile yapılan tesislerle karşılanırdı. O zamanki görüş ve anlayışlara göre sosyal ve dinî bir görev sayılan bu gibi hizmetleri, karşılıksız olarak vücuda getiren birçok hayır ve hamiyet sahipleri, tesislerinin idare ve idame giderlerini sağlayacak irat ve akarları da önceden veya tesis ile birlikte hazırlamayı ihmal etmemişlerdi.

Bugün birçok köylerde görülen içme suları, sebil ve çeşmeler, köprüler, cami ve mescitler, mezarlıkları misafirhaneler, genel helâlar, namazgâr ve koruluklar bu suretle yapılarak halkın parasız olarak faydalanmasına sunulan imar eserlerinden başak bir şey değildir.

Köy hizmetleri, yeknesak bir usul ve kaideye bağlanarak bu hizmetlerden faydalanacak olan köy halkının nakdî ve bedenî ödevleri ile görülmesine yani cemiyet sistemi suretiyle yapılmasına başlandıktan sonradır ki evvelce köy idareleri için bir gider konusu olmıyan bu gibi hizmetler, yeni sistemin kabulünden sora bu idarelerin gider bütçelerini kabartan önemli bir konu haline girmiştir.

Köy Kanununa göre köy giderleri iki türlüdür. Biri, köyün isteğine bağlı olmıyan mecburî giderleri, ötekisi de isteğine bağlı olan giderleridir.

A — Köylünün isteğine bağlı olmıyan mecburî giderleri: Bu giderler şunlardır:

- 1 - Köy muhtarının köy derneğince kesilen aylık veya yıllık,
- 2 - Varsa kâtip aylık veya yıllık,
- 3 - Köy namına yazılı veya vakıf emlak arazinin vergi ve başka giderleri,
- 4 - Köyün mecburî işlerine lâzım olacak paralar,
- 5 - İsteğe bağlı iken 12. ci madde gereğince mecburî yapılan işlere lâzım olacak paralar,
- 6 - Köy işine bakacak adamların aylığı.

B — Köylünün isteğine bağlı olan giderleri : Bu giderler, köyün yapılması isteğe bağlı olan işleri ile köy için faydalı bulunan diğer işlere harcanması lâzım gelen paralardır ⁽⁶⁾.

Bu giderler bütçede işin taallükuna göre idare, tarım, kültür, sağlık, bayındırlık ve türlü işler olmak üzere tasnif edilmiş ve bu işlerin neler-’ den ibaret olduğu da ayrıca tasrih edilmiştir.

GİDERİN TAHAKKUK VE TEDİYESİ

Giderin tahakkuku, köy adına yapılan hizmetlerden doğan borcu tayin etmek suretiyle vuku bulur. Karşılığı bulunan ve muhtarın onaması ile tahakkuk eden köy borcu pullu senet veya fatura veyahut makbuz karşılığında köy sandığından tediye olunur.

Gider tahakkuk işinin belgelere dayanması lâzımdır, Belgeleri köy muhtarı ile kâtipi hazırlar. Köyde aylık veya yıllık alanların veya köy işlerinde geçici olarak çalıştırılanların ücretleri pullu senetle verilir. Satın alınan eşya ve levazım parası karşılığında fatura veya pullu senet alınır.

İnşaat işlerinde, sözleşme yapılmış ise bunların paraları bu sözleşme ile tayin edilen zamanlarda ve iş yapıldıkça senet karşılığında ödenir.

Belgelere dayanmayan giderlerden köy muhtarı ve bunu onayan ihtiyar meclisi üyeleri sorumludurlar ⁽⁷⁾.

Köy giderinin kontrolü :

Köy muhtarı, her ayın birinci günü bir ay içinde köy sandık ve ambarından kimlere ne gibi işler için tediye bulunduğunu bütün belgeleri ile köy ihtiyar meclisine göstermeğe ve hesap vermeğe mecburdur. Bu kontrolün neticesi gelir ve gider defterinin altına yazılır. Ve ihtiyar meclisi tarafından imzalanır. Köy parasının harcanmasında her hangi bir fenalık ve yolsuzluk olduğu Hükümetçe anlaşılırsa bu para, köyün

⁶ Köy Kanunu Madde: 12, 19.

⁷ Köy idareleri hesap talimatı Madde: 16. 17

bağlı bulunduğu il veya ilçe kurulunun kararı ile Tahsili Emval Kanununa göre köy muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerinin malları satılmak suretiyle ödetilir⁽⁸⁾.

(Köy Kanununun “paranın harcanmasında hiçbir fenalık olmamasına ve faydasız yere para verilmemesine köy muhtarı ve ihtiyar meclisi âzaları göz kulak olurlar ve paranın harcanmasında fenalık ve yolsuzluk olduğu Hükümetçe anlaşılırsa kaza idare meclisinin hükmü ile Tahsili Emval Kanununa göre köy muhtarı ve ihtiyar meclisi âzasının malları satılarak köylünün parası ödenir.” diye yazılı olan 45. ci maddesinde, yalnız malların Tahsili Emval Kanununa göre satılacağı açık olarak gösterilmiştir. Maddeyi daha geniş mânada anlamak, Tahsili Emval Kanununun bütün hükümlerinin ve bu arada vergilerini ödemekten imtina eden ve görünüşte malı bulunmayan kişilerden nakdî serveti olduğu anlaşılanlar hakkındaki 17. ci maddesinin hapsen tazyike ait hükmünün uygulanması, sonucunu verir. Halbuki kanunlarda yazılı hal ve şekiller dışında kamu hürriyetlerinin tahdit edilmemesi Anayasa’nın prensiplerindendir. Binaenaleyh madde metninde Tahsili Emval Kanununun bütün hükümlerinin uygulanacağı açıkça yazılı olmadığından kıyas yolu ile vergi borcunu ödemekten imtina edenler hakkındaki 17. ci maddenin tatbikine gidilemez. Bu sebeplerle Köy Kanununun 45. ci maddesinde yazılı halde, Tahsili Emval Kanununun, yalnız malların satılması ile ilgili hükümlerinin uygulanması gerekeceği oybirliğiyle düşünülmüştür.) “Yargıtay Genel Kurulunun. 2.10.947 gün 47/173 - 179 sayılı tutanağı”.

KÖY BÜTÇESİ

Köy idareleri, kendilerine tevdi edilen hizmetlerin karşılığı olan gelirleri sağlayabilmek için köy halkına kanun dairesinde para ödevleri yüklemek ve bazı hallerde onları bedenen hizmete göndermek, çeşitli köy hizmetlerine tahsis edilecek giderleri tayin etmek hususlarında geniş bir karar ve hareket serbestisinden faydalanırlar ve bütçelerini bu esaslar çerçevesi içinde düzenliyerek uygulurlar.

Köy bütçesi, köy idarelerinin bir yıllık tahmini gelir ve giderlerini gösteren ve bunların yılı içinde toplanıp, kanun, tüzük ve yönetmeliklerle tayin edilen iş ve hizmetlere göre harcanmasına izin veren bir kararnamedir. Bu tarife göre bütçe :

- 1 — Belli bir süre için düzenlenir. Bu süre bir yıldır.
- 2 — Taallük ettiği yılın girmesinden önce hazırlanır. Gelecek yıla âit bir çalışma plânı demektir.

⁸ Köy Kanunu; Madde: 37, 45; Köy idareleri hesap talimatı. Madde: 25.

3 — Kanun, tüzük ve yönetmeliklerle tayin edilen köy iş ve hizmetlerine yapılacak giderlerle, bu giderleri karşılamak için sağlanan gelirleri kapsar. Gelir ve giderlerin sürekli ve sağlam bir muvazenesini gösterir.

4 — Onanması ile beraber giderlerin yapılmasına ve gelirlerin toplanmasına kanunî normlar dahilinde mezuniyet ve yetki verir. Bütçe dışı veyahut bütçeye aykırı olarak yapılan bütün tasarruflar kanunsuz sayılır. Ve kanunun derpiş ettiği cezaların uygulanmasını gerektirir.

Bütçenin mahiyeti :

Danıştay Genel Kurulunun 29.11.948 gün ve 48/226 sayılı istişari kararına göre köy bütçeleri, Muhasebeti Umumiye Kanununun hususî bütçe tâbiri içine girmemekte ve köy idarelerine ait alma, satma, yaptırma, kiralama ve bunlara benzer işler bu bakımdan 2490 sayılı artırma, eksiltme ve ihale kanununa tâbi bulunmamaktadır.

“...hususî bütçeyi finans ilmine uygun olarak tarif eden Muhasebei Umumiye Kanununun 118. ci maddesi, bu bütçelerin hesap ve muamelelerinin hususî kanunlarında yazılı kayıtlar saklı kalmak üzere, kendi hükümlerine tâbi tutmuştur. Halbuki Muhasebei Umumiye Kanununun hesap ve muameleler için kabul etmiş olduğu esasların köylerde uygulanmasına gerek teşkilât ve hizmet ve gerek personel bakımından maddeten imkân bulunmadığından, köy bütçelerini hususî bütçe mefhumu içinde düşünmemiş olduğuna şüphe yoktur. Nitekim aynı kanunun 113. cü maddesinde de yalnız idarei hususîye ve belediye muhasiplerinden bahsedilmiş olması ve buna mütenazır olarak Divanı Muhasebat Kanununun Divanın vazifelerini sayan 11. ci maddesinin D. fıkrasında mahallî idare ve belediye hesaplarının tetkik ve hükme bağlanması zikredildiği halde köy hesaplarından bahsolunmaması ve yine aynı kanunun mahallî bütçeler başlıklı beşinci kısmında yazılı 68. ci maddesinde hususî idareler ve varidatı 30.000 ve daha yukarı olan belediyelerin muhasib hesapları ile kati hesaplarının ikinci derecede Divanı Muhasebatın tetkik ve muhakemesine tâbi tutulmuş olması ve yine aynı kanunun 70 ve 18. ci maddelerinde yalnız idarei hususîyelerle belediyelerin hasren zikredilmiş olması da köy bütçelerinin hususî bütçe arasında derpiş edilmediğini teyideder mahiyette bulunmuştur.

Kaldı ki: hususî bütçenin İlmi tarifine daha ziyade uygun bulunduğu âşikâr olan belediye bütçelerinin hususî bütçe mefhumuna dahil olmadığı 468 sayılı teşriî kararda açık ve kesin bir Surette belirtilmiş olduğu gibi İçişleri Bakanlığının yukarıda aynen yazılı tezkeresinde bahsedilen muhtelif kanunların metinlerinde (hususî bütçeli idareler) de-

nildikten sonra belediyelerin ayrıca zikredilmiş bulunması da belediye bütçelerinin hususî bütçeden addedilmediğinin delili bulunmuştur.

Yukarıda bahsedilen kanunların tedvin edildiği sırada Köy Kanunu yürürlükte bulunmasına rağmen kanun vâzının yalnız idarei hususiye ve belediyeleri derpiş ederek köylere temas eder bir hüküm serdetmemiş ve belediye bütçelerinin hususi bütçelerden madut bulunmadığını açıkça belirtmiş olmasına göre, köy bütçelerini Muhasebei Umumiye Kanununun hususî bütçe tâbiri içine almış olduğunu kabul etmeğe imkân görülmemiştir.”.

—————oOo—————

KARAR TAHLİLİ

Uyuşmazlık Mahkemesi

Esas : 1952/8

Karar : 1952/96

Salih TANYERİ

Dinar Kaymakamı

Uyuşmazlık Mahkemesi 17.4.1952 tarihinde verdiği bir kararda idare hukuku sahasında çok münakaşalı bir mevzuu ele alarak kesin olarak halletmiştir.

Hâdise askerî bir jip arabasını kullanan şoförün tedbirsizlik ve dikkatsizliği sebebiyle bir şahsa çarpmasından ileri gelmiştir. Yüksek mahkeme kararında, “dâva, âmme hizmetinin işleyişi sırasında vaki olan bir zararın tazmini talebi ve hizmet kusuru isnadiyle idare aleyhine açılmış bir tam kaza dâvasıdır” demek suretiyle İdarî mahkemenin görevli olduğunu ilân etmiştir.

Demek oluyor ki Yüksek Mahkeme, şoförün hareketini hizmet kusuru olarak mütalâa etmiştir. Aksini kabul şahsî kusur sebebiyle ve Borçlar Kanunu mucibince dâvanın hukuk mahkemesinde rüyetine münker olurdu.

Yazımızın başında mevzuun idare hukuku sahasında çok münakaşalı olduğunu işaret ettik. Filhakika gerek ilim sahasında, gerekse mahkeme içtihatlarında şahsî kusur ile hizmet kusurunun tefriki, bu hususta katî kriterler vaz’ı uzun müddet tartıkma mevzuu olmuştur.

Yüksek Mahkeme kararını zararın âmme hizmetinin işleyişi sırasında vaki olmasına istinad ettirmektedir. Şu halde hizmet kusurunun miyarı bu mudur? Başka bir ifade ile âmme hizmetinin her işleyişi sırasında vukua gelen zararlar hizmet kusuru sebebiyle idareye mi râci olacaktır? Tabiatıyla böyle bir netice düşünmek yersizdir. O halde nasıl bir kriterle şahsî kusuru hizmet kusurundan ayıracağız?

işte bütün güçlük ve binnefis meselenin ruhu buradadır.

Şüphe yok ki gerek şahsî kusur, gerekse hizmet kusuru âmme hizmetlerinin ifası sırasında işlenen kusurlardır. Başka bir tabirle her iki

halde de idareye izafeten, veya, idare namına hareket eden yetkili ajanın vukua getirdiği hasar, zarar mevzuu bahistir. Herhangi bir ajanın idare namına hareket etmediği, kendisine mevdu âmme hizmetini ifadan uzak bulunduğu bir sırada vücuda getirdiği zarar konumuzun dışındadır.

Hal böyle olunca idare namına hareket eden ajanın hangi nevi fiillerinden vücuda gelen zararın tazmini kendisine ait olacaktır? Yani fiilde şahsî kusur mevcuttur. Ve hangi çeşit fiillerinden mütevellit zarar idareye râcidir, yani fiilde hizmet kusuru mevcuttur.

Bazı müellifler bu iki kusurun miyarını tedbirsizlik, meslekte ehliyetsizlik ve acemilikte aramışlardır. Demişlerdir ki basiretli bir ajanın yapmıyacağı tedbirsizlik, ihtiyatsızlık ve ihmalkârlık şahsî kusurdur. Bunun aksi, yani, basiretli bir memurun yaptığı hata gayri kabili içtinap sayılacağına göre, hizmet kusurudur. Meselâ âmme hizmetinin ifası sırasında ajan öyle bir hata yapmış, kusur işlemiştir ki basiretli bir ajan katiyen bu şekilde hareket etmez. İşte bu şahsî kusurdur.

Tamamiyle sübjektif olan bu miyarın Yüksek Mahkeme tarafından kabul edilmediği gerekçeden anlaşılmaktadır.

Diğer bazı müellifler miyar olarak işlenilen kusurun ağır veya hafif olmasını öne sürmüşlerdir. Demişlerdir ki eğer memurun işlediği kusur fahiş, ağır bir kusursa bu şahsîdir. Bilâkis hafif bir kusursa hizmete mütealliktir. Bu miyar bilhassa Mösyö Horyu tarafından bir zamanlar ileri sürülmüş ve sonra vazgeçilmiş bir kriter olup binnetice kusurun ağır ve hafifinin tefrikinde sübjektif takdire istinat etmektedir. Yüksek Mahkemenin, esasen tamamiyle terkedilmiş olan bu miyara da kararında yer vermemiş olduğu görülmektedir.

Nihayet bu hususta müşkilâta maruz kalan müellifler ceza kanunlarile menedilen fiillerin behemahal şahsî kusur olacağını ileri sürmüşlerdir ki Düği bu meyandadır.

Mösyö Düği bir ajanın işlediği suçtan dolayı idarenin mesul olmayacağını, binaenaleyh bunun bir kusuru sayılmayacağını söylemektedir.

Ancak mahkeme içtihatları her zaman bu şekilde tezahür etmemiştir. Bilfarz, hâdisemizde olduğu gibi, taksirle adam yaralamak veya öldürmek —ki Ceza Kanununa göre suç teşkil etmektedir— olayında Fransız Danıştay hizmet kusuru görmüş ve idareyi tazminata mahkûm etmiştir. İdarî mahkeme bu kararlarında hal ve şartlara göre kusurun hizmetten ayrılıp ayrılmayacağını dikkat nazarına almıştır. Mahkemeyi bu karara götüren saik ajanın haiz olması gereken kabiliyeti, ehliyet vesikasını haiz olup olmadığını idarenin kontrol etmemiş olmasıdır.

Fransız ihtilâf mahkemesi hâdisemize mümasil meselelerde “ceza

mahkemesince taksirle müessir fiil suçundan dolayı kat'i ve nihaî olarak mahkûm edilmelerine rağmen mutazarır şahıslar tarafından adli mahkemede açılan hukuk dâvasının hâdisede faile isnat olunan suçun fonksiyonun icrası zımında vuku bulduğuna ve fonksiyondan ayrılması mümkün şahsi bir kusur teşkil etmeyip bir hizmet kusuru olduğuna göre adli mahkemece tetkik olunamayacağına, failin ceza kanununa tevfikân cezaya çarpılmış olması keyfiyetinin suçtan mütevellit hukukî mesuliyetin de behemahal kendisine yükletilmesi için bir sebep teşkil etmeyeceğine, suçun bir hizmet kusuru teşkil etmesi itibariyle hukukî mesuliyetin idareye teveccüh etmesi lâzım geldiğine hükmetmiştir (*).

ihtilâf mahkemesinin bu kararlarını tahlil eden Fransız hukukçuları ceza mevzuatının ihlâlî keyfiyeti ile şahsî kusur arasında zaruri bir ilgi ve bağın mevcut olmadığını, binaenaleyh ajan ve memurlar tarafından vazifeleri zımında veya âmme hizmeti münasebetiyle ika olunan bazı suçların hizmet kusuru teşkil edebileceğini muhik görmüşlerdir.

Nitekim memleketimizin mümtaz hukukçuları da bu fikirdedir.

Demek oluyor ki gerek Fransız, gerekse son kararlar Türk mahkeme içtihatlarına göre ajanın hareketi suç da teşkil etse hal ve şartlara göre hizmetten ayrılması mümkün değilse hizmete kusuru teşkil etmektedir. Ceza mahkemesinin, ajanı suçlu telâkki ederek mahkûm etmesinin hukukî mesuliyete tesiri yoktur.

Şu halde kusurun cinsini ve dolayısıyla malen mesul olacak tarafı tayin için şikâyet edilen fiildeki hal ve şartları tetkik ve buna göre ajanın hareketi fonksiyondan gayri kabili tefrikse, hizmetin içinde memzuç ise hizmet kusuru, aksi halde şahsî kusur olduğuna hükmetmek icap edecektir.

Doktrin sahasında memleketimizin mümtaz hukukçularının da taraftar olduklarına yukarıda işaret ettiğimiz bu tarzı hallin Yüksek Mahkemece kabulü ile idare hukukunda mühim bir boşluk doldurulmuş bulunmaktadır.

(*) İdarî Kaza. Ragıp Sarıca - İstanbul 1949.

YERSARSINTISI BÖLGELERİNDE ARSA DAĞITMA SİSTEMLERİ

Yazan: Turgut TİMUR

Yusufeli Kaymakamı

Yersarsıntısı bölgelerinde âmme emlâkinin devir veya kamulaştırılmak suretiyle belediyenin tasarrufuna geçen yerlerin dağıtılması hususunda iki usul mevcuttur :

- I — İstihkak sahiplerine dağıtma usulü,
- II — Serbest dağıtma usulü.

I — Eski şehirde gayrimenkulleri olan istihkak sahiplerine yeni şehirde arsa verilebilmesi için esas kriter ne olmalıdır? Bu hususta önümüzde üç yol mevcut bulunmaktadır. Yani bu usulde üç sistem vardır. Bunları istihkak sahiplerine olan istifade nisbetinin azlığından çokluğuna doğru şu şekilde sıralayabiliriz :

1) Eski şehirde tapu ve vergi kayıtlarına göre gayrimenkulleri bulunanları kuraya dahil ederek arsa dağıtımından istifadelerlendirmek. “Çifte kayıt sistemi”.

2) Eski şehirde tapu veya vergi kayıtlarına göre gayrimenkulleri bulunanları kuraya dahil ederek arsa dağıtımından istifade ettirmek. “Tek kayıt sistemi”.

3) Tapu ve vergi veyahut tapu veya vergi kayıtlarına değil de yer sarsıntısını müteakip teşekkül ettirilen “Hasar tesbit komisyonu”nun eski şehirde gayrimenkulleri olduğunu tesbit ettiği istihkak sahiplerini kuraya dahil etmek. “Tesbit sistemi”.

1) Çifte kayıt sistemi 3908 sayılı kanunun 4 üncü maddesinde yer almıştır. “Belediyenin tasarrufu altına geçmiş olan bu yerler müsteliklerine şehir imar plânına göre tesbit edilen tiplerden hangisine talip bulunduklarına dair dolduracakları beyanname üzerine kura ile bedelsiz olarak verilir. Ancak eski Erzincan şehrinde zelzeleden zarar görenlerden tapu ve vergi kayıtlarına nazaran gayrimenkule sahip bulundukları anlaşılanlara sahip oldukları gayrimenkullerin nevine göre her biri için bedelsiz bir arsa verilir....” denilmektedir.

Demek oluyor ki kuraya dahil olabilmek için evvelemirde o istihkak

sahibinin gayrimenkulünün hem vergi ve hem de tapu kaydının bulunması icabetmektedir. Burada istifade nisbetinin çok az olacağı muhakkaktır. Çünkü şehrin tamamen yıkılması halinde her iki kaydı bulabilmek ve onları ortaya çıkarmak bir meseledir. Belki de büsbütün gayri mümkündür.

2) Tek kayıt sistemi 4263 sayılı “Yer sarsıntısından evvel ve sonra alınacak tedbirler hakkındaki kanun” un 10. cu maddesinde zikredilmektedir. Madde aynen şöyledir : “İstimlâk suretiyle belediyenin tasarrufuna intikal etmiş olan bu yerler şehir ve kasabanın imar plânlarına göre parsellere ayrılır. Bu şehir plânına göre tiplendirilen arsalar tapu veya vergi kayıtlarına ve şehir ve kasabanın eski yerinde yer sarsıntısından zarar görenlerin inşasını kabul ve taahhüt ettikleri bina tiplerine dair verecekleri beyannamelere göre gruplara ayrılarak tasnif edilmek ve aralarında kura çekilmek suretiyle bedelsiz olarak tevzi edilir.

Bundan başka eski şehir ve kasabada bir veya müteaddit bina veya arsaları bulunanlara da bu gayrimenkullerin cins ve nevilerine göre ve her parçasına mukabil bedelsiz ayrıca birer arsa daha verilir.”.

Şu suretle arsa dağıtımından istifade edebilmek için istihkak sahibine ait gayrimenkulün ya vergi veya tapu kaydının yani bir kaydın bulunması kâfi gelmektedir. Bu sistemde birinciye nisbetle istifade nisbeti oldukça çoğalmaktadır. Zira aynı gayrimenkul için iki kayda lüzum kalmamaktadır.

Diğer bir bakımdan da 4623 sayılı kanunun sistemi 3908 sayılı (Yeniden kurulacak Erzincan şehir yerinin istimlakine dair kanun) un sisteminden istifadelidir. Zira gayrimenkulün neveleri itibariyle her iki kanun birleşmekle beraber nevelerin adedine ayrılmaktadır. Bu duruma göre beş cins ve on adet gayrimenkulü olan bir istihkak sahibi 3908 sayılı kanuna göre beş, halbuki 4623 sayılı kanuna göre on adet arsa alması lâzım gelmektedir.

İmarına teşebbüs olunan Erbaa ilçesinde özel idare kayıtları esas tutulmak suretiyle arsa dağıtılmaktadır.

3) Tesbit sistemi kanunlarımızda yer almamıştır. En âdilâne sistem budur. Çünkü bu sistemde hiçbir kayda bakılmamakta ve bu bakımdan istifade nisbeti yüzde yüze yaklaşmaktadır. Yer sarsıntısını müteakip “Hasar tesbit komisyonu”nun eski şehirde gayrimenkulleri olduğunu belirttiği kimseleri arsa dağıtımından istifade ettirmektedir.

Bu sistemin kabulünde mutlak zaruret vardır. Zira deprem felâketinden önce ev yaptıkları halde vergiden muafiyetleri dolayısıyla vergi kayıtlarını yaptırmayanlar ve tapuca tescil işlemlerini ikmal ettirmiş-

yeniler arsa dağıtımının dışında bırakılmış oluyorlar ki adalet ve hakkaniyetle kabili telif değildir.

Böylece bu sistem diğer iki sistemin istihkak sahiplerinin aleyhine olan şiddetini kırmaktadır. 3908 sayılı kanuna nisbetle bir genellik arz eden 4623 sayılı kanunda bu sistemin yer alması temenniye şayandır.

II — İkinci usulde ise iki sistem vardır :

- 1) Mahdut serbesti sistemi,
- 2) Mutlak serbesti sistemi

1) Hiçbir kayıt ve şarta tabi olmadan felâket görenlere arsa isteyenlere yeni şehirde gösterilen tiplerden ev yapmak şartıyla arsa tevzi etmek “Mahdut serbesti sistem” in esasidir. Bu sistemde şu tip felâketzedelere arsa sağlanmış olur:

a) Yıkılan şehir halkından olup felâkette zarar gördükleri halde gayrimenkulleri bulunmayanlar.

b) Yıkılan şehir halkından olmayıp da depremde evvel köylerden veya civar vilâyetlerden gelip kiralık evlerde oturan ve yıkılan şehir nüfusuna giren ve felâket görenler.

c) Felâketten önce mülk sahipleri oldukları halde fakirlikleri dolayısıyla evlerini satan, bununla beraber yıllardan beri yıkılan şehire yerleşmiş olanlar.

2) Felâket görsün görmesin yerli veya yabancı olsun her isteyene yeni şehirden gösterilen tiplerden ev yapmak şartıyla arsa dağıtmak essai “Mutlak serbesti” sisteminin amacıdır.

Serbesti usulün her iki sistemi de çok yerindedir. Zira gaye sadece bir mülkiyet hakkını ortaya çıkarıp onu yeni şehirde de devam ettirmek değil, hattâ daha esaslı olarak göz önünde tutulması lâzım gelen nokta yeni şehri imar ve inşadır. Bu gün muvakkat Erzincan şehrinde bu kabil şahıslar tarafından birçok binalar yapılmıştır. Binaenaleyh aynı nokta yeni şehir için de düşünülebilir. Yani bu şahıslara yeni şehirde arsa verildiği takdirde ev yapabilirler.

GAYRİMENKULE TECAVÜZÜN DEFİ HARKINDAKİ 5917 SAYILI KANUNUN TATBİKATINDA ZİLYEDLİK

Yazan: Sıtkı TUGAL

Gayrimenkule tecavüzün defî hakkındaki eski ve yeni kanunlarda zilyedliğin ifade şekli - Zilyedliğin fiilî ve hukukî mahiyeti - Umumi mânada zilyedliğin tarifi - Klâsik nazariyeye göre zilyedlik - Zilyedliğin Fransız Medeni Kanunundaki tarifi - Germen nazariyesine göre zilyedlik - Alman Medeni Kanunundaki tarifi - Medeni Kanunumuza göre zilyedliğin tarifi ve mahiyeti - Zilyedlikte fiilî tasarrufun şümulü - Zilyedliğin aslî unsurları - Aslî ve fer'î zilyedlik - Müşterek zilyedlik - İştirak halinde zilyedlik - Tapu ile zilyedlik iddiaları - Zilyedliğin inkıtai - Zilyedliğin mevzuu - Zilyedliğin iktisabı - Zilyedliğin hukukî şümulü ve hükümleri - Zilyedliğin himayesi, gasp ve tecavüz fiilleri - Zilyedliğin ihlâli - Zilyedler arasındaki ihtilâflar - Zilyedliğe karşı tecavüz ve müdahale halleri ve mahiyetleri - Zilyedlik hakkı ve neticeleri - 5917 sayılı kanunun tatbiki için gayrimenkulde kâfi olan zilyedlik durumu,

Gayrimenkule tecavüzün defî hakkındaki kanunun birinci maddesi zilyedlik bakımından mülga 2311 sayılı kanunun birinci maddesine nisbetle daha sarîh ve hukukî bir mânâ ifade etmektedir.

Eski kanunda (bir kimsenin yedinde bulunan) tâbiriyle belirtilmek istenilen zilyedlik müphem bir ifade çerçevesi içinde daha ziyade şeklî bir mahiyet arzietmekte idi. Eski metinde bu tâbirin kullanılmış olmasının tek sebebi, 2311 sayılı kanuna göre tahkik edilecek tecavüz hâdiselerinde idarecilerin sadece gayrimenkulün fiilî durumu ile alâkalanmaları

ve bu suretle zilyedliğin türlü hukukî şekil ve mahiyetlerini menşelerine doğru araştırmaya lüzum ve mahal kalmaması mülâhazası idi.

Yoksa, o konunun tedvin edilişi maksatları arasında herhangi bir gayrimenkul üzerinde vücuda getirilmiş veya getirilecek gasp ve tecavüzlerin, hile ve desiseli emrivakilerin himayesi asla bahis konusu değildi. Bununla beraber, ilk bakışta mutlak olarak yani ne suretle olursa olsun sadece hali hazır duruma delâlet eden bu (yedinde bulunduran) tâbiri tatbikatta bazı hatalı kararların alınmasına da yol açmış bulunuyordu.

5917 sayılı kanunda gayet tabii olarak hukukî mânada (zilyed) tâbirinin kullanılması bu noktadaki vüzuhsuzluğu ortadan kaldırmış ve bu yeni kanunla medeni ve teknik mânasıyla zilyedliğin himaye edilmekte olduğu açıkça belirmiştir.

Fakat, idare makamları, zilyedliğin esasını yani onu teessüsüne ait fiilî ve mânevi unsurları yine aramayacaklardır. Zaten onların karşısına umumiyetle fiilî bir vaziyet halinde çıkacak olan zilyedliklerin teessüsünde elverir ki bir suç yani Türk Ceza Kanununun ihlâli mahiyetinde bir hareket veya bir gasp ve tasallut bulunmuş olmasın. Bununla beraber, bu hassas nokta hakkında daha ileride tamamlayıcı bazı izahlarda bulunmayı da lüzumlu görmekteyim.

Daha önce zilyedliğin şekli ve hukukî mahiyetleri hakkındaki telâkkilerin gelişme seyrini mümkün olabildiği kadar kısaca gözden geçirerek hukuk biliminin zilyedlikte aramakta olduğu fiilî ve manevi ifadeyi oldukça vuzulaştırmağa ve ondan sonra kanunun uygulanmasında daha pratik miyarlar elde etmeğe çalışmak tertip bakımından da münasip olacaktır, kanaatindeyim.

Zilyedlik, mülkiyet hakkının ve aynı hakların iktisabında hükmen esas olan başlıca iki unsurdan biridir. Bununla beraber, zilyedliğin tevhit edebileceği neticeler yalnız bunlardan, yani mülkiyet hakkının veya diğer bir aynı hakkın iktisabından ibaret değildir. Zilyedliğe gayet mühim diğer bazı hükümler de tanınmıştır. Meselâ zilyedlik, kanunlarımızda daha amelî ve seri bir himaye sistemine de mazhar bulunmaktadır

Zilyedliğin himayesi meselesinin lâyıkiyle aydınlanabilmesi için ona esas olan zilyedliği incelemek gerekmektedir.

Umumi mânada zilyedlik, bir şeye fiilen vaziülyet olmaktan ibarettir. Bu itibarla zilyedlik sosyal hayatta bir vakıa olarak tecelli eder. Bu

vakıanın her zaman bir hakka istinat etmiş olması şart değildir. Birçok ahvalde bir kimse, üzerinde hiçbir hakkı bulunmadığı mallara da zilyed olabilir.

Fakat, sadece bu noktadan hareket edecek olursak yani zilyedliği sırf vaziülyet bulunmak ve bir şeyi fiilen hapsedmekten ibaret telâkki edersek hakiki mahiyeti hakkında doğru bir fikir edinmemize imkân kalmaz.

Binaenaleyh önce zilyedlik hakkındaki bazı nazariyeleri burada kısaca gözden geçirmemiz bu bakımdan faydalı olur.

Roma hukukunda aynî hakların iktisabı hararetle bahis mevzuu olduğu ve işlendiği sıralarda Roma hukukçularının tesis ettikleri klâsik zilyedlik nazariyesine göre zilyedlik, sadece bir vaz'iyed keyfiyetinden ibaret demek değildir. Zilyedlikte, yalnız bir şey üzerinde mevcut olan yedimizden ve iktidarımızdan ibaret bir vâkıa mevcuttur.

Roma hukukçularının (Corpus) dedikleri bu keyfiyet klâsik nazariyeye göre zilyedliğin sadece maddî unsurunu teşkil eder. Halbuki zilyedliğin bundan başka bir de mânevi unsuru vardır ki bu da o şey üzerinde bu hakkı istimal edebilmek, daha doğrusu ve şeyde mâlik gibi tasarruf etmek kasdının, iradesinin bulunmasıdır. Yine Romalıların (Animus) dedikleri bu kasıt ve iradeden doğma salâhiyet zilyedliğin mânevi unsurunu teşkil eder.

Binaenaleyh, bu nazariyeye göre, müstecir, müstedi gibi bir şeyde yalnız tutma ve elde bulundurma salâhiyetini haiz olanlar ve umumiyetle mücerret vaziülyedlik halleri zilyedlik sayılmamaktadır.

Esasları itibariyle klâsik Roma nazariyesinden mülhem olan Fransız Medeni Kanununun 2228 inci maddesinde (zilyedlik, bizzat veya bilvasıta yedinde veya tasarrufunda bulunan bir şeyi veya hakkı muhafaza yahut istimalden ibarettir.) suretinde tarif edilmiştir. Fakat bu tarif yine maddî yani şekli kalmaktadır. Bunun için klâsik nazariyeye göre bu tarifi şu suretle ikmal etmek gerekecektir: Zilyedlik, bir şahıs ile bir şey arasındaki fiilî bir rabıttan ibarettir, ki bu alâka sebebiyle bu, şahıs

o şey üzerinde aynı haklar istimal etmek iradesiyle bu hakların icabettirdiği tasarrufları icra eder. (*)

Klâsik nazariyeye göre zilyedliğin esasını (Animus) teşkil ettiği cihetle bir mala yalnız fiilen vaziyyed bulunan icarcılar, emanetçiler, gayrimenkulü ortak olarak işleten kimseler, rehnedilmiş bir malı sadece yedinde tutmak hakkını haiz olan alacaklılar, sanatı sebebiyle bir malı yedinde bulunduranlar, memuriyetinin gerektirdiği faaliyetlerden dolayı yedinde menkul ve gayri menkul bulunan memurlar, vs... (*) zilyed olma vasfını haiz değildirler. Çünkü zilyed, mânevi unsura malik olan kimsedir, bu itibarla yukarıda misallerini verdiğimiz kimseler ancak bu hukukî zilyedler adına mala vaziyyeddirler.

Fransız Kanunu Medenisi zilyedliği Roma hukukçuları gibi yalnız mülkiyet hakkına hasretmemişlerdir. Bu kanunun esasî klâsik nazariyeden alınmış olmakla beraber zilyedlik sahası oldukça geniş tutulmuştur.

Romalılar bu konuyu dar bir mantıkla muhakeme ettikleri için herhangi bir mal üzerinde mülkiyetten başka bir şekilde maddi tasarruflara imkân tasavvur etmek istemiyorlardı. Çünkü ilk zamanlarda Roma hukukçularının tasarruf hakkındaki anlayışlarına göre maddi tasarruflara salahiyeti ancak mülkiyet hakkı verebilirdi. Zilyedlik ise, fiilî ve maddi tasarrufları tazammun ettiği için bu ancak mülkiyet şeklinde tecelli edebilirdi.

Fakat, Roma hukukçuları da sonradan zilyedlik meftununu irtifaklara da tatbik etmek zarureti hissettiler. Filhakika, başkasına ait bir mal üzerinde geçmek hakkı gibi bir irtifak hakkını istimal eden kimse maddi bir tasarrufu icra etmiş bulunuyordu. Romalılar bu gibi zilyedlikleri (yarım zilyedlik, yahut nakıs zilyedlik) diye adlandırmışlardı.

Bu gün bu gibi tâbirler ve tasnifler ortadan kalkmıştır. Zilyedlik yalnız aynı haklar sahasına değil, alacaklarda bile bahis konusudur. Fransız Medeni Kanununun 1240 inci maddesinde borçlunun hüsnü niyetle alacağın zilyedine vaki olan tediyenin muteber tutulacağı tasrih edilmiştir.

Cermen nazariyesi :

Cermen hukuku, zilyedlik bakımından da bidayeten Roma hukuku-

* Medeni H. not S.S. Onar

* Dr. A» Homberger**, Sa. 23 S» Bertan;

na tamamiyle muhalif bir görüşe bağlanmış bulunuyordu. Cermen hukukunda Zilyedlik = detention (**) ile fiilen zaviulyedlik aynı şeyden ibaretti. Klâsik nazariyenin (Animus) yani psikolojik ve mânevi unsur dediği hal zilyedliğe müessir olmuyordu. Ancak bir mal üzerindeki yedin dış alametlerle açıkça belli olması lâzımdı. Binaenaleyh, bu görüş tarzına göre menkullere o şeyi fiilen elde bulundurmak, gayrimenkullerde ise bu şekil mümkün olamayacağından o gayrimenkulden herhangi bir suretle fiilen intifa ve istifade etmek lâzım gelirdi. Meselâ bir tarlanın mahsullerini toplamakta veya bir evin icar bedelini almakta yahut o evde oturmakta bulunanlar zilyed sayılırlardı.

Cermen nazariyesine göre, bir gayrimenkulün iki türlü zilyedi bulunabilirdi. Meselâ, icardaki bir evin icar bedelini alan kimse dolayısıyla zilyed, evde oturanlar ise doğrudan doğruya zilyed olurlardı. Sonraları zilyedliğe daha geniş bir mâna veren Cermenler, bir şahsın bir şeye karşı olan hukukî alâka ve münasebetini de zilyedlik saydılar. Böylece üçüncü bir nevi zilyedlik yani (hukukî zilyedlik) dedikleri bir başka zilyedlik müessesesi de meydana gelmiş bulunuyordu. Bu sayede, meselâ, uzak bir memlekette bulunan bir varisi daha henüz terekeye el koymamış olması sebebiyle fiilen zilyed değilse de mirasın açılmasıyla onu iktisap etmiş ve bu sıfatla terekeye vaki olacak müdahaleleri menettirmek hakkını kazanmış bulunması itibarıyla hukuken zilyed saymak zarurî telâkki olunmuştur.

Alman Medeni Kanunu, zilyedlik müessesesi bakımından klâsik Roma nazariyesiyle Cermen nazariyesini mezcetmiş bir durumdadır. Fakat Cermen telâkki tarzının bu kanununun ruhunda daha faik bir mevki tutmuş olduğu sezilmektedir. Nitekim, Alman Medeni Kanununda da, klâsik nazariyeye göre zilyedliğin mânevi (animus) unsurunun yani kasıt ve niyetin zilyedlikte her hangi bir tesiri yoktur.

Bu itibarla, bir şeye malik olan o şeyin zilyedi olduğu gibi müsteciri de zilyedir. Yoksa müstecirin vaziyeti klâsik nazariyede ve Fransa'da olduğu gibi başkası namına zilyedlik hali demek değildir. Şu kadar ki zilyedliğin hamiyesine dair olan hükümlerde Alman Medeni Kanunu klâsik Roma sistemine yer vermiştir.

Medeni Kanunumuza göre zilyedliğin tanımı ve mahiyeti :

Medeni Kanunumuz zilyedliği hukukî mânada bir tarife tâbi tutma-

xx Detention, Fransız medeni hukuk ıslahında şahsi hakka müsteniden zilyet bulunma haline münhasır bir tabirdir,

mıştır. Zilyedlik hakkında bir tarif yapmıyan kanun, 887 inci maddesinin birinci fıkrasında (bir şey üzerinde fiilen tasarruf sahibi olan kimse o şeyin zilyedidir) demek suretiyle ancak zilyedi tarif etmiştir.

Bu tariftten ilk bakışta çıkaracağımız netice, hukukumuzda da zilyedliğin mahsus ve maddi bir rabıttan ibaret telâkki edilmiş olmasıdır. Fakat kanunumuzdaki maksat ve mâna hakikatte daha başkadır.

Yukarıda okuduğumuz 887 inci maddenin birinci fıkrasında zilyedlik hali sadece fiilî bir vaziyet değil, daha ziyade fiilî bir tasarruf olarak tezahür etmektedir. Bu itibarla da kanunumuza göre zilyed, bir şey üzerinde fiili kudret istimal etmekle beraber bu kudretini bir hakka sahip olduğuna delâlet edebilecek tarzda kullanan kimsedir.

Su halde zilyedlikte bahis konusu olan şey yalnız maddi bir kudret değil, aynı zamanda manevi bir kuvvettir. Binaenaleyh, bir hırsız çaldığı malın, yahut tecavüz ve gasb yollariyle bir kimse ele geçirmiş olduğu bir gayri menkulün zilyedi addedilemez, bu gibilerde bu mallar üzerinde hiçbir vechile tasarruf salahiyeti mevcut değildir, zilyedliğin himayesine dair konmuş olan hükümlerden de istifade edemezler.

Gerek klâsik nazariye, gerekse tekâmül safhasında Cermen ve Alman nazariyeleri de zilyedliği aynı mahiyette telâkki etmişlerdir ki bu noktada kanunumuz umumi telâkkilere katılmış bulunmaktadır. Bu müşterek vasfa göre Rosel'in dediği gibi meselâ bir arabanın hayvan ve koşumlarının zilyedi arabasına koltukla taşman ve kapısını dahi açmağa kudreti olmyan içindeki ihtiyar kadındır, yoksa şahlanan hayvanlar üzerinde fiilen kudretini icra eden arabacı değildir.

Medeni Kanunumuzda zilyede ait olan bu kısa tarif, zilyedliğin aslı unsurlarını belirtmemektedir. (Fiilen tasarruf) tâbirinde de esas itibariyle yeter bir vuzuh yoktur. İsviçre Medeni Kanununun aynı maddesi (*) de hemen hemen bu mânadadır. Bunun için bazı müellifler zilyedi, (fiilen bir şeyin mâliki gibi hareket eden kimsedir) diye tarif etmişlerdir.

Fakat, bu tarif de kâfi derecede açık değildir. Meselâ mâlik gibi hareketten ne anlaşılmalıdır? Bu hususta dış görünüşle hakikat arasındaki münasebet veya ayrılıklar nasıl ayırt edilebilir?

Görülüyor ki zilyedlik yani (fiilen tasarruf) ile malı elinde bulundurmak arasında herhalde önemli farklar mevcuttur. Bu sebeple, gayrimenkule tecavüzün def'i hakkındaki 5917 sayılı kanunun tetkikatında

* İ.M.K.: 919,

mümkün olabildiği kadar sarıh bir anlayışa, bağlanması pek elzem olan zilyedliğin Medeni Kanunumuza göre esasını teşkil eden (fiilen tasarruf) un neden ibaret olabileceğini kati şekilde tesbite ihtiyaç vardır kanaatindeyim.

Bir kere, fiilen tasarruf, bir kimsenin bir malı daimi ve kati olarak müstakillen emrine tâbî bulundurmasıdır. Başkalarının emirlerini yerine getirmek maksadiyle bir malı elinde bulunduranlar fiilen mutasarrıf ad edilemezler. Fiili tasarrufun behemehal maddeten icra edilmiş olması şart değildir. Toplum içinde bir malı mutad olarak başkalarından izin almaksızın kullanabilmek imkânının daha doğrusu iktidarının mevcut bulunması kâfidir.

Diğer taraftan fiilen tasarruf emin ve devamlı olmalıdır. Hırsızlıkla bir menkulü veya tecavüz gasp yolu ile bir gayri menkulü eline geçiren, yahut muayene için bir malı muvakkaten nezdinde alakoyup kısa bir zaman onu istimal eden kimseler fiilen mutasarrıf sayılmazlar.

Burada bu bahse ait önemli bir noktayı hatırlatmamız gerekir. Zilyedlik hukuku, mevzuu itibarıyla aslî olsun fer'i olsun aynı bir hakka taallük eder. Fakat zilyedlik mefhumu, mensup olduğu medeni hukuk camiası içinde tarifi ve izahı en müşkül ve mahiyeten de en seyyal bir vasıf arzeder.

Zaten her hak mefhumunda olduğu gibi bilhassa zilyedlik mefhumunun mutlak bir tarif ile ifade olunması hemen de imkânsız bir iştir. Bu mefhuma efradını câmi ve ağyarını mâni bir tarif vermeğe müteveccih bütün gayretler ve tecrübeler neticesiz kalmıştır.

Zilyedlik hukukunun gelişmesinde büyük tesirleri olan Savigny, zilyedlikten (bilâvasıta bir şey üzerinde tasarruf etmek ve başkasının o şey üzerindeki fiilini defetmek vaziyetinden ibaret olan bir şahsın mal ile olan rabıtası) diye bahsetmektedir. Fakat bu tarifi, meselâ bir çocuğun veya mirasçının zilyedlikleri gibi bilvasıta zilyedlik hallerini ihtiva etmediği de âşikârdır.

Fiili tasarruf kudreti, câmi a içinde umumi şartlar üzerine kurulmuş hayat âdetlerine ve ahlâka istinad ettirilmiş ve en son sebep olarak da yedinde bulunduranın içinde bulunduğu hukuki nizamdan istihraç edilen bir hal ve bir vaziyetten başka bir şey değildir. Ve işte bundan ötürü de bütün tarifler müşkülâta maruzdurlar. Buna zilyedliğin, izharına delâlet ettiği hakları bilhassa zilyedliğin himayesinde bu mefhumun da doğrudan doğruya haklara dayandığım ilâve edersek bir daire üzerinde dönüp do-

laşıp yine hareket noktasına varmak gibi bir netice ile karşılaşmış oluruz. Evet, zilyedlik bir şey üzerinde kudrettir, bu kudret hukukî nizamla himaye edilmiştir, bu himaye dolayısıyla de hukukî nizam zilyedliğe dayanır.

Görülüyor ki, herhangi bir tahlil bu çıkmazı halle kâfi gelmemektedir. Ancak her hâdisede işin mahiyetini dikkate alan bir mülâhazadır ki bu müşkülü bertaraf edebilir. Böyle bir düşünüş, bu mefhumun müstakil ve mücerret şekilde muayyen bir ifade tarzına bağlanamayacağını daha iyi belirtir.

(Planck - Brodmann), biz iş hayatı ve onun âdetleri, gerçekleri hakkındaki bilgilerimizi bir araya toplamalı ve bu heyeti umumiyesi itibariyle gözönüne getiristen doğan his ile bir kimsenin bir mala karşı olan vaziyetini himayeye lâyık görmemiz için gerekli şartların hangileri olduğunu tetkik etmeliyiz, diyor. Zilyede gelince bu, bir şeyi yedinde bulunduran ve o şey için hukukî nizamın bahsetmiş olduğu himaye vasıtalarının hepsini kullanmağa salahiyetli olan kimsedir, demektedir (*).

Hakikatte zilyedlik vahdet ifade eden bir mefhum olmaktan çok uzaktır. Tarifindeki müşkülâtın başlıca sebeplerinden birisi de budur. Aynı haklar nizamı zilyedliğe türlü vazifeler tahmil eder. Zilyedliğin bu muhtelif vazifelere elverişli olabilmesi için mutlak bir tarife bağlı kalmamak durumunda bulunduğu kendiliğinden anlaşılır.

Bu sebeplerdir ki Planck pek umumi mahiyette zilyedliği (farazi bir şey olup mahiyeti itibariyle hukuki saiklerden mütevellit bir mefhumdur) şeklinde tarif etmiştir. Bununla beraber muhakkak olan bir şey varsa o da, zilyedliğin sadece bir fiilî vaziyetten ibaret bulunmayışdır.

Binaenaleyh, zilyedlikten daha başka mâna, yani eşya üzerindeki hâkimiyete bağlı hakların heyeti mecmuası anlaşılmalıdır. Bir fiilî vaziyet için böyle bir mâna bahis mevzuu olamaz.

Kanun, zilyedliğin devrini ve intikalini mümkün görmekle apaçık bir hak olduğunu meydana koyuyor. Her ne kadar zilyedliğe bağlı olan zilyedliğin himayesi hakkı, mülkiyet olduğu gibi herkesin riayete mecbur olduğu enfüsü bir haktır diye kabul edilmekte ise de bazı müellifler zilyedliğin diğer aynı haklardan farklı olan tezahürleri üzerinde durarak Sonunda bu farkı muhakeme usulüne bağlamanın zarureti kabul ediyorlar.

* Aynı haklar. K 3. Dr. A.H. S. Bertan eserinden.

Rosel'e göre zilyedliğin bâriz üç unsuru vardır :

1) Fiilen tasarruf. Yalnız hukukî tasarruf zilyedliği tazammun etmez. Meselâ çalınan bir malın mâlikî artık zilyed değildir. Gerçi hukukî tasarruf bakidir, fakat mâlik o şey üzerinde iktisadî bir kudret göstermedikçe zilyedlik cereyana başlamaz.

2) Şahıs ile şey arasında bir alâka tesisi kasdı mevcut olmalıdır. Herhangi bir vazife veya sanattan ötürü bir mala vaziyet olan kimseler zilyed sayılamazlar. Bununla beraber, zilyedliğin vücudu için mutlaka mâlik gibi hareket etmek kasdî niyetine de lüzum yoktur. Sadece bir rabita tesisi kâfidir. (Bir kimsenin hizmetçileri bu durumları itibariyle ellerinde bulundurdıkları eşya ve emvalin ne müstakillen, ne de müştereken zilyedi değildirler. Çünkü bunların o şeyler üzerinde bir rabita tesisi kasdı mevcut değildir).

Nitekim, zilyedlik hükümlerinde klâsik nazariyeyi esas tutan Fransız hukuku bile bu nazariyenin dar sahasından uzaklaşmakta ve o nazariyenin başkası adına zilyed saydığı kimseleri de zilyed meyanına katmaktadır.

Jherings, başkaları adına zilyed telâkki edilenlerde (animus) un bulunmadığı iddiasının yanlış olduğunu söylüyor. Bunlarda belki mâlik olmak kasıd ve niyeti yoktur, fakat bir hakkı istimal kasdı daima mevcuttur. Prof. H. Kaptain, bir şey üzerinde fiilî kudreti olan müstecir, intifa hakkı sahibi ve mürtehin gibi eşhası zilyed addettiğini ve Fransa'da mahkeme içtihatlarının da bu noktaya meylederek şimendifer kumpanyaları gibi âmme emvali üzerinde imtiyaz hakkını haiz olanları hiçbir aynî hak sahibi olmadıkları halde zilyed saydığını söylemektedir.

3) Zilyed müstakil olmalıdır. Yani doğrudan doğruya fiilî bir tasarrufla o şeye vaziyet bulunmalı, yahut bir şahsî veya aynî (isticar irtihan gibi) hak neticesi olarak elde bulundurulmalıdır.

Binaenaleyh, bir şey üzerinde sırf zilyedinin muvafakatiyle bir tasarruf icra eden, onu istimal eden kimse o şeyin zilyedi değildir. Meselâ bir bankanın kasadan kasanın ve paraların zilyedi değildir, bunlar ona herhangi bir tafviz kasdıyla verilmemiştir.

Medeni Kanunumuzun 887 inci maddesi, zilyedi bir şey üzerinde fiilen tasarruf sahibi olan kimse diye izah etmiştir. İsviçre Medeni Kanununun buna tekabül eden 919 uncu maddesi de zilyedi (bir mal üzerinde fiilî kudreti haiz olan) şeklinde tavsif etmiştir. Bu, her iki ifade tarzı netice itibariyle aynı mânaya gelmektedir. Eşya üzerinde sadece maddî olan bir

hâkimiyetle fiililik unsuru cihetinden ekseriyetle birleştiği halde bir hakka tekabül eden hakiki ve fiilî hâkimiyet münasebetlerinin burada kasdedilmekte olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Zilyedlik mefhumunun başlıca unsurları arasında bu (tasarruf) veya kudret unsuru çok önemlidir. Bu unsur, yukarıdanberi verilen izahattan da anlaşılmış olacağı gibi inkişaf etmiş bir hukuk nehrinde yalnız tabîi ve maddî bir hal olarak belirmeyip aynı mânada hukukî nizam vasıtasıyla de tahakkuk eder. Meselâ zabıta marifetiyle himaye edilir.

5917 sayılı kanunla memleketin huzur ve sükûnu yönünden idarece himayesi derpiş edilen zilyedliğin mümkün olabildiği kadar daha belirli bir seciye ırcı için fiilî tasarruf ve kudret unsuru üzerinde biraz daha araştırmada bulunmayı faydasız görmüyorum.

Daima umumi iş hayatı münasebetlerine göre takdir olunması tavsiye edilen (*) fiilî tasarruf unsuru için aşağıdaki mülâhazaların büyük önemine işaret olunmaktadır:

a) Şahıs ile eşya arasında mesafe münasebeti. Bu münasebet, taşıdığımız, kullandığımız, muhafaza ettiğimiz mallar üzerinde açıkça gözükten tasarruf, yani fiilî kudret şeklinde belirir. Bu gördüğümüz kudret, doğrudan doğruya maddî bir münasebettir. Bu maddî rabıta da her zaman mutlak olmayabilir, mesafe itibarıyla biraz uzaktan da olabilir. Otomobilini evin önünde bırakan kimse ve meselâ köyde bir tarlası bulunan bir şehirli bu malların zilyedidirler.

Eğer bu mesafe uzaklığı iktisadî bir sebepten ileri geliyorsa bu zaruret daha uzak bir mesafenin bu münasebeti tesis için kifayetine tazammum eder. Geniş mesafelere yayılan tesirlere ve şebekelere sahip bir şirketin veya bir teşekkülün zilyedliği bu prensiple izah olunabilir.

Şu kadar ki, bu münasebetin geçici olan bir vaziyet için teessüs etmeyip belirli bir istikrarı bulunması lâzımdır.

b) Hukukî münasebetlerin tezahür ettiği şekilde mevcut olduğu kabul edilir. Hukukî münasebetin umumi iş hayatı mülâhazalarına göre mevcudiyeti, ancak mefruz bir keyfiyettir. Gerçek hukukî münasebet bu vaziyetten ileri gelmez. Eğer böyle olsaydı, zilyedlik sırf maddî hakka tâbî tutulmuş bulunurdu.

Bu itibarla, bir zilyed de mâlikin irtifak ve intifa hakkı sahibinin,

* Wolff S. 17.

müstecirin, mürtehinin, idare edenin vs... haiz oldukları durumda bir kimse olup tedavül bakımından zilyedin de böyle bir hakkı olduğu farz olunur. Bu halde eşya üzerindeki fiilî hâkimiyet münasebeti buna istinad eder. İşte, maddî hâkimiyet münasebeti bu kabul şekliyle hem tayin ve hem de tevsî edilmiş olur. Başka birinin fer'i zilyedliğine tevdi ettiği şey ile hiçbir maddî alâkası kalmamış olan kimselerin —yani mâliklerin— zilyedlikleri ancak bu şekilde izah olunabilir.

Alman doktrini burada kudret münasebetlerinin mânevileştiğinden bahseder (xx).

Elde bulundurma şeklindeki kadim esas mefhum fiiliyatta iş hayatı münasebetlerinin tesiri altında eşya üzerinde mânevî bir hâkimiyet şeklinde tecelli etmiştir. (Kraenzlin. S.).

Zilyedlik kasdının zilyedlik mefhumuna dahil olup olmadığı uzun münakaşalara sebep olmuştur. Bazı müellifler buna menfî cevap veriyorlar. Fakat herhalde zilyedlik kasdı kudret unsurunu ihtiva etmelidir. Bir kimse istemediği bir şeyi nüfuzu altında bulundurmaz. (Eri. II. Tuor, Kraenzlin. S. aynî haklar 18).

Burada önemli bir noktaya dikkat etmemiz gerekmektedir. Biraz önce zikrettiğimiz zilyedlik arzusu veya kasdı, Alman hukukundaki mâlik olmak kasd ve niyetiyle yani (Animus rem sibi habendi) ile karıştırılmamalıdır. Bahis konusu olan kasıt, mâlik veya herhangi bir hak sahibi sıfatıyla zilyedlik olmayıp sadece bir şeyi fiilî kudret münasebeti altında bulundurmaya mütealliktir.

Zilyedliğin tesisi için zarurî olan kasıt ve niyetin tahakkuku halinde bunun daimi olmasının arzu edilmiş bulunması lâzımdır. Kasdın devam etmekte olduğunun isbatına mahal yoktur. Nihayet zilyedlik, hukukî bir muamelede irade izhar; mahiyetinde de değildir. Çünkü, zilyedlik kasdı, hukukî bir rabitanın tesis veya ilgasına değil, fakat bir fiilî kudret münasebetinin ihdasına matuftur.

Her temyiz kudretini haiz olan kimse bu fiilî kudreti makul şekilde yapmağa ehil olduğundan zilyed olmak kasdını da haizdir. Bu suretle mümeyyiz küçük, ihraz olunan zilyedlik neticesinde iktisabı gereken hakkı iktisap edemez ise de zilyedliği iktisap edebilir. Hülâsa, buradaki zilyedlik kasdı, hukukî bir rabıtaya muzaf olmayıp mücerret fiilî bir vaziyeti istihdaf eder. Binaenaleyh, rızayı ifsat eden hallerden dolayı zilyed-

xx Brodmann. S. 33. Aynî haklar S. 17. Dr. A.H. Tere: S. Bertan.

liğin iptali de bahis mevzuu olamaz. Meğer ki bir zilyedlik diğer psikolojik ve mânevi unsurlarıyla haddi zatında teessüs etmemiş bulunsun.

Münferit (aslî ve fer'î) zilyedlik, müsterek zilyedlik, iştirak halinde zilyedlik, hükmî şahısların zilyedliği :

Medeni Kanunumuzdaki, zilyedlik müessesesi, Alman Medeni Kanununda olduğu gibi Cermen ve Roma hukuku fikirlerinin birleşik bir seciyesini taşımaktadır. Bununla beraber Cermen hukuku mutaları zilyedlik hukukunda daha ağır basmış bir durumdadır. Bu sebeple bizde de zilyedliği aslî ve fer'î olarak iki noktadan tetkik etmek kanunî bir zaruret olmuştur.

Aslî ve fer'î mahiyette bir veya müteaddit kimseler zilyed olabilirler. Birinci halde münferit, ikinci halde ise dar mânasıyla müsterek veya iştirak halinde zilyedlik mevcut demektir.

Medeni Kanunumuzun 888 inci maddesinde (Zilyed, bir irtifak veya irtihan hakkı, yahut şahsî bir hak tafviz etmek için bir şeyi başkasına teslim ettiği takdirde bunların ikisi de zilyedliğe malik olur. Bir şeyde malik sıfatıyla zilyed olanlar o şeyin aslen zilyedleri, diğerleri de fer'en zilyedleridir.) denilmektedir.

Zilyedliğin bu şekildeki tefriki ve bir şey üzerinde hiçbir fiilî tasarrufu kalmayıp ancak mâlik sıfatını haiz bulunan kimsenin zilyed addedilmesi anlaşılmasa gibi görünür. Ve hele maddenin metni ile bunu izah etmek de kolay değildir.

Fakat, zilyedlik müessesesinde Cermen nazariyesinin nâfiz oluşu ve hukukî zilyedlik telâkkisi ile birlikte câmia hayatında hukukî münasebetlerin büyük gelişmeler kaydetmesi dikkate alınınca bu tefrikin anlaşılması kolaylıkla mümkün olur. Tasarruf muamelelerinin zilyedliğin nakliyle ancak tekemmül edebileceğine göre mâlik zilyed telâkki edilmediği takdirde o mal üzerindeki mâlikîyyet hakkını kullanabilmesi için evveleminde onu fiilen ele geçirmesi zarurî olacaktır. Böyle bir halin tasarruf haklarını ve insanlar arasındaki münasebetleri ne müşkül şart-

lara bağılıyacağını peşinen anlamak güç değildir. Bu müşkülâtı bertaraf etmek için mâlikin daima zilyed sayılması lâzım gelmiştir ki bu sayede mâlik, o mala fiilen vaziyet bulunan kimsenin yardımı olmaksızın tasarruf kudretini bulmuştur.

Aslî zilyedlik, dış görünüşlü bir rabıta üzerine değil, mânevi rabitalara dayanır. Fer'î zilyedlikte ise bu rabıta maddi ve zahiridir. 887 inci maddedeki tarif bu nevi zilyedliğe daha ziyade uymaktadır. Fer'î zilyedlik de tamamıyla aslî zilyedlik ahkâmına tâbidir.

Bazı hâdiselerde, bir kimsenin fer'î zilyed olup olmadığı ilk bakışta kestirilemez. Bilhassa başkalarının hesabına hareket eden kimselerin vaziyetlerinde bu tereddüt daha ziyadedir. Halbuki bu noktanın evvel emirde tesbitine ihtiyaç vardır. Eğer bir kimse zilyed ise elindeki mala vaki olan fenalığı suiistimal addolunur. Bu gibilerden bir hak alan üçüncü şahsın durumu zilyeden almış olanlar gibidir. Bunlar zilyed telâkki olunmazlarsa hırsız durumuna girerler. Üçüncü şahısların durumu da buna göre tabiatıyla değişecektir. Bu, müşterek veya iştirak halindeki zilyedliklerde de böyledir.

Müşterek veya iştirak halindeki zilyedliğe gelince: Eğer müteaddit şahıslardan her biri diğerinin iştiraki olmaksızın malı üzerinde tasarrufa salahiyetli ise önce dar mânasıyla müşterek zilyedlik mevcut demektir. Eğer müteaddit kimseler malik oldukları bir eşya üzerinde ancak birlikte iktidarlarını kullanabiliyorlarsa orada iştirak halinde bir zilyedlik kabul olunmalıdır. Bununla beraber bu kıstaslar, müşterek veya iştirak halindeki zilyedliklerin dış karinelerinden ibarettir. Mahiyetini bu şekilde izhar eden bir zilyedliğin iç vazifeleri bu bahsi ilgilendirmez.

Hükmî şahısların zilyedliği de hakiki şahısların zilyedliği gibidir.

Uzuvlarının fiilen icra ettikleri tasarrufla hükmî şahıs zilyeddır. Fakat bu zilyedlik, uzuvları temsil eden şahıslara ait değildir. Bunlar, hükmî şahsın zilyedliğine şahsen vasıta olan ve onu temsile bu hakkı kullanabilen kimselerdir.

Zilyedliğin inkıtai :

Bu inkita, zilyedin tasarruf kudretini zayi etmesi halinde tezahür eder. Bu olay, ya şahsî veya maddi sebeplerden ileri gelir. Meselâ zilyed şuuru kaybeder, yahut o mal üzerindeki yedi zail olur. Fakat, zilyedliğin istimali muvakkat bazı ahvalden dolayı mümteni veya münkati olursa zilyedlik izale edilmiş olmaz (M.K. 889). İnkıtan geçici olup olmadı-

ğını tayin ederken malın zilyede avdeti ümidinin kesilmiş olup olmadığına bakmak lâzımdır.

Zilyedliğin nakli :

Zilyedliğin gerek menkul, gerekse gayrimenkul emvalde nakli kabildir. Zilyedliğin nakli, hazır veya kayıp kimseler arasında aslı olmasına, aslı veya fer'î bulunmasına göre değişir.

Bir hukukî muamele demek olmadığı için hukukî muamelelerde aranan ehliyet zilyedliğin naklinde aranılmaz. Yani zilyedliğin bir kimseye intikali için o kimsenin reşit ve mümeyyiz olması şart değildir :

1) Hazır olanlar arasında zilyedlik şeyin aynını veya onu yedi iktidarına geçirecek vesaiti teslim ile intikal eder. (M.K. M.: 890). Burada görüldüğü gibi iki şekil vardır :

a) Birinci zilyed ikinci zilyede şeyin aynını teslim eder. Bu hal, menkullerde sarihtir, fakat gayrimenkullerde şeyin aynını teslim izaha muhtaçtır. Filhakika, bir tarlanın başına giderek onu satın alana, işte sattığım tarla budur, sana teslim ediyorum, diyerek alana müteveccih bir devir ve intikal merasimi yapan birinci zilyedin bu hareketi 890 ıncı maddeye göre muteber bir nakil olabilir mi ?

Yargıtay 3 üncü Hukuk Dairesinin 946 tarihli bir kararında (tapuda kaydı olmyan yerlerin hariçte bedel mukabilinde satışı zilyedliğin devir ve temlik demek olup Medeni Kanunun 890 ve 909 uncu maddeleri gereğince muteberdir) denilmiştir. Yargıtayın kabul tarzına göre burada gayrimenkulün aynının teslimini de tazammun eden bir devir muamelesi cereyan etmiştir.

Aynın bu şekildeki teslimi muamelesi tapuda kayıtlı olan gayrimenkuller hakkında da mümkündür. Tapuda kaydı bulunmyan gayrimenkuller de birinci zilyed devir ve intikalden sonra artık zilyedlikten çıkmıştır. Tapuda kayıtlı bir gayrimenkulde ise bu satış ve teslim tescil edilmedikçe kayıt sahibi mâlik sıfatıyla aslı zilyedliğini muhafaza edecektir.

Fakat, diğer taraftan enfûsi hüsnü niyete sahip olan ikinci şahıs o gayrimenkulde herhangi bir mâlik gibi İktisadi faaliyetlerini devam ettirdikçe de kanunen himaye müstahak zilyedliğin bütün maddî ve mânevi unsurlarını kendi lehine toplamış bulunacaktır.

Filhakika, bir gayrimenkule tapu ile sahip olmak aslî zilyedlik sıfatını bahşederse de bu gayrimenkulde tapu sahibinin iktisadi alâkasının

devam etmiş olması lâzımdır. Herhangi bir suretle iktisadi alâkasını kesmiş olan tapu sahibi veya mirasçıları artık o gayrimenkule zilyed sayılamazlar.

Bunun içindir ki, 5917 sayılı kanunun Meclisteki müzakeresi sırasında birinci maddesine eklenmek üzere bazı milletvekilleri tarafından (münazaalı yere tapu senedi ibraz eden kimse zilyed sayılır) teklifini ileri sürmüşlerse de bu husustaki önerge reddedilmiştir.

Bu teklifin başka bir şekilde ifadesi demek olan (metruk emlâke özel ve tüzel kişiler üzerinde tapuda müseccel gayrimenkullere zilyedlik iddia olunamaz) mealindeki önerge de kabul edilmemiştir.

Köylerimizde pek çok olan bu gibi muamelelerde idare âmirlerinin sarih bir tatbik kıtasına sahip olmaları kanaatimce önemli faydalar sağlayabilecek bir meseledir. Tapuda kayıtlı olsun veya olmasın herhangi bir gayrimenkul, o mahalde mütad şekillerde başkalarına satılır ve o malın aynısını teslim mahiyetinde aralarında lafzen veya fiilen bir devir cereyan ederse tapuda kaydı olmayan gayrimenkuller de derhal zilyedlik devir ve temlik yolu ile intikal eder. Bu takdirde devralan hakiki zilyed sayılarak himaye olunur.

Tapuda kaydı bulunan gayrimenkullerde ise bu intikal birkaç ziraî ve iktisadi mevsimin geçmesiyle kuvvet bulur. Kayden sahip olduğu bir gayrimenkul ile maddi ve iktisadi alâkasını kesmiş olduğunu zahiren ve zamanla herkese göstermiş olan mâlik zilyedlik durumunu zayi etmiş olur. Bununla beraber, ikinci şahsın icarcı, ortakçı, kesimci veya gündelikçi olmamak şartıyla ve o gayrimenkulün mâliki niyetiyle bir mevsim için ekip biçmiş bulunması 5917 sayılı kanunun tatbiki için kâfidir.

5917 sayılı kanunun son fıkrasını, zilyedliğin intikali bahsinin ışığı altında incelemek elbette zaruri olur. Bilindiği üzere bu fıkra (Zilyedine teslim olunan gayrimenkule başkaları tarafından vukubulacak tecavüz ve müdahaleler yeni bir tahkikat yapılmaksızın derhal men edilir) denilmektedir.

Bu gibi hallerde tahkikat yapılmamasından doğacak usulî mahzurlar bir yana bırakılacak olursa bu fikanın, şahıstan şahsa intikali mümkün ve hukukan muteber olmakla beraber fiilen de mevcut zilyetlikler hakkında nasıl uygulanabileceği ciddi surette düşünölmeye değer bir meseledir.

Bir zilyed, —bilhassa tapuda kaydı olmayanlarda— gayrimenkulün e vaki tecavüzü defettirdikten sonra onu haricî bir alım satımla başkasına

vermek suretiyle zilyedliği devir ve temlik etmiş olabilir. İkinci zilyed hüsnüniyetle ve hukukan muteber bir surette aldığı bu gayrimenkulde çalışırken eski zilyed, o gayrimenkul kendi zilyedliğinde iken idare makamlarından almış olduğu defi kararına dayanarak asıl zilyedi hakkından mahrum ettirebilecek bir imkânı ve iktidarı elinde bulunduruyor demektir.

Böyle bir açık kapının sağladığı imkândan suiniyet sahiplerinin faydalanamamaları için bu gibi müracaatlarda evvelce tecavüzü defedilen gayrimenkulde müracaatçının İktisadî veya örfî alâkasının mevcut olup olmadığına dikkat edilmesi gerekecektir. Eğer araya o gayrimenkulün zilyedliği veçhesinde bir intikal hâdisesi girmiş bulunursa fıkranın tatbik edilememesi icabeder.

b) Birinci zilyed, ikinci zilyedin o aynı eline geçirebilmesi için muktazi vasıtalarını teslim etmekle zilyedlik yine intikal eder. Meselâ, bir evin anahtarlarını teslim etmek zilyedliğin intikali için kâfidir. Bu suretle eline bir evin anahtarını birinci zilyedinden almış ve kendi lehine böylece zilyedliği intikal ettirmiş bir kimse o andan itibaren zilyedliğin kanunî himayesine müstahak olmuş demektir.

2 — Hazır olmyanlar arasında zilyedliğin nakli de kanunen mümkündür. Bir aynı iktisap eden kimse muamelenin cereyan ettiği ve o aynı bulunduğu yerde daima hazır olmyabilir. Bu gibi hallerde zilyedliğin nakli o şeyi iktisap edene veya mümessiline teslimi ile tamam olur. (M.K. 891).

Devir ve intikale mevzu olan aynı, eski zilyedin veya mümessilinin elinde bulundukça tabiatıyla zilyedlik intikal etmiş olmaz, fakat yeni zilyedin eline teslim olunacak malın zilyedi bu mümessil de değildir, belki yeni zilyed, kendi hesabına mümessili tarafından devir ve teslim alınan malı iktisap eden kimsedir. Bu suretle o aynı zilyedliği, muamele ve tesellümünde hazır bulunmadığı halde mümessili vasıtasıyla bu kayıp kimseye intikal etmiş olur. Ve bu zilyed muamelenin tekemmülü gününden itibaren zilyedliğin bütün haklarına ve vazifelerine sahip bulunur.

Şu kadar ki, zilyedliği intikale vasıta olan bu mümessillerin hangi tarafın ve hangi durumda bulunan kimselerin mümessili olduklarını tayin etmek bazı bakımlardan önemlidir. Eğer bir mümessil, iflâs halindeki bir kimsenin namına hareket ediyorsa bu mutavassıtın yapacağı muamele neticesinde devir alacağı aynın zilyedi iflâs masası olmuş olur. Bu sebeple mutavassıtın sıfatını tayin için muamelesine esas teşkil eden fiilî hukukünün kimin adına icra ettiğine bakılmak lâzımdır.

Zilyedliğin teslimsiz nakli :

Zilyedlik, esas itibariyle fiilî bir vaziyetten ibaret ise de bazı zaruretler sebebiyle bir ayın ile maddî hiçbir alâkalan olmıyan, daha doğrusu o mal ile fiilî bir alâka tesis etmiyen kimseler de onun zilyedliğini alabilirler. yani bir mal iktisap edene fiilen ve maddeten teslim edilmeksizin dahi zilyedlik nakledilmiş olabilir.

Medeni Kanunumuzun 892 inci maddesine göre, bir şahsı salis veya temlik eden hususi bir sebebe binaen zilyed olmakta devam ederse zilyedlik teslim olmaksızın iktisap olunabilir. Yani, bir gayrimenkul, fer'en zilyedin elinde kalmak suretiyle üçüncü şahıs aslî zilyed sıfatını alabilir.

Meselâ, müstecir elinde bulunan bir gayrimenkulün mâlikî onu üçüncü bir şahsa satarak aslî zilyedliği müşteriye intikal ettirebilir. Böylece aslî zilyedliğin nakli fer'i zilyedin rızasına bağlı kalmadığı gibi herhangi bir ihbara da lüzum yoktur.

Ancak, fer'i zilyed olmakta devam eden kimse, yeni aslî zilyed tarafından haberdar edilmedikçe zilyedliğin intikali ona karşı hüküm ifade etmez. (Medeni K. 892). Bu gibi hallerde fer'i zilyed, meselâ müstecir malı eski aslî zilyede iade ederse mesul olmaz. Böyle bir halin vukuunda fer'i zilyedlik bazı hukuk âlimlerinin fikirlerine göre malı eline alan bu eski aslî zilyede geçmiş bulunur. Çünkü, hiçbir şeyden haberi olmayan fer'i zilyede göre teslim mercii orasıdır. Hüsünüyetle yapılmış olan bu teslimde eski aslî zilyedin niyetine bakılmaksızın fer'i zilyedlik mahiyetine benzer bir fiilî vaziyet teessüs etmiş olur (*).

* Medeni K. 893 üncü maddesindeki kabul tarzı bu mütalââyı teyideder bit mahiyettendir

Zilyedliğin nakli keyfiyetinin bildirilmesinden sonradır ki eski asli zilyede karşı dermeyanı mümkün olan sebepler yeni zilyede dermeyan edilmez. Feri zilyed elindeki malı eski zilyede teslim etse bile hiçbir şey ifade etmez. Bu teslimsiz zilyedliğin intikali hâdisesi, idare makamlarına arzedilen bazı tecavüz iddialarında zahiri karine bakımlarından önemlidir. Öyle hâdiseler olur ki, eski zilyed, o gayrimenkulü kendisinin icara vermiş olduğunu ve paralarını tahsil ettiğini vesaik ibraz ederek zilyedliğini iddia eder ve diğerinin tecavüzünün defedilmesini ister. Bu tarzda bir hareketle de yeni zilyedi kendisine devir ve intikal ettirilmiş olan zilyedliğin isbatı külfetine maruz bırakabilir.

Zilyedliğin mevzuu :

Zilyedliğe menkul ve gayrimenkul mevzu teşkil eder. Menkullerde zilyedlik eşya üzerinde daimî bir fiili hâkimiyet olduğu halde gayrimenkullerde hem zilyedin himayesini sağlayan fiili hâkimiyet, hem de zilyed hukukunun dayandığı tasarruf kudretidir ki bu, tapu sicilline tescil yoluyla temin olunur. Zilyedlik, malikiyet gibi bir malın tamamına sâri bir hâkimiyet mevzuunun bir kısmında da câri olabilir.

Elektrik gibi bazı tabiat kuvvetleri de zilyedliğe mevzu olabilirler.

Zilyedlik, bir hususi hukuk mefhumudur. Bu itibarla daima hususi hukukta tedavül mevzuu olan eşyaya tatbik olunabilir. Âme hukukundan ileri gelen hâkimiyete bağlı eşya üzerinde zilyedlik bahis konusu olamaz. Devlet memurlarının ellerindeki demirbaş eşya ve ordunun elindeki silâhlar üzerindeki zilyedlik, âme hukukunun şartlarını tayin ettiği bir münasebetten ibarettir.

İrtifak haklariyle gayrimenkul mükellefiyetinde fiilen hakkın istimali zilyedliğin mevzuunu teşkil eder. Ayın zilyedi, eşya üzerindeki hâkimiyete. bağlı olarak mükellefiyet altında bulunan gayrimenkulde bir nüfuz sahası tesis eder. Bu, şahsî irtifak haklarının yalnız hak zilyedliği bahşetmesinin neticesidir. İnşaat hakkı gayrimenkul mükellefiyeti sebebiyle yapılması gereken edalar, kaynak hakları geçiş hakkı lehine irtifak hakkı mevcut olan gayrimenkul zilyedine mükellef gayrimenkulde ayın zilyedliğini temin eder.

Zilyedliğin iktisabı :

Zilyedliğin iktisabı, taallük ettiği mal üzerinde eski bir zilyedlik münasebetleriyle alâkası olmadan, meselâ işgal ve ihraz gibi hallerle veya zilyedliğin devri suretiyle vuku bulabilir. Aslî iktisabın şartları zilyedliğin umumi vasfından alınır. Aslı iktisap, işgal, ihraz, lukata, enkaz ve gayrimeşru zilyedlik durumunda tebarüz eder.

Zilyedliğin devri ise, aynı zamanda eskidenberi zilyed bulunanın kudretinden feragati ile yeni zilyedin kudretinin yani tasarrufunun teessüs etmesidir ki en çok ehemmiyetli olan bu ikinci hali tanzim için Medeni Kanun geniş ve teferruatlı hükümleri ihtiva etmektedir.

Bu ikinci hal için kelimenin tam mânasıyla tâbi veya müştak iktisap tâbiri yerindedir. Çünkü, eski zilyedin hukukî muamelesi dolayısıyla devrolunan zilyedlik eski zilyedliğin hakiki olmasına tâbidir. Bu sebeple burada zilyedliğin devri, teessüsü müşterek bir kadim hakka bağlanabildiği takdirde (bey', hibe, intikal gibi) ancak müştak bir iktisap husule belmiş bulunur.

Zilyedliğin hukukî şümulü ve hükümleri :

Zilyedlik bir bakıma çok mühim hukukî neticeler tevhit eder. Ve esasî tetkik olunmaksızın bu fiilî vaziyet hukukî bir hâdise halinde incelenir. Burada akla gelebilir ki, eğer zilyed hakikatte bir hak sahibi ise doğrudan doğruya bu hakkına istinaden kanunun himayesine iltica edebilir. Tersine olarak eğer hiçbir hakkı yoksa, himayesine de lüzum yoktur.

Fakat görüyoruz ki, bütün medeni milletlerin hukukî mevzuatı zilyedliği himaye etmek zarureti hissetmişlerdir. Bu olay, bize zilyedliğin himayesinin bir içtimai zaruret olduğunu göstermektedir.

Bunun başlıca sebepleri, kuvvet istimalinin mahzurlu olması, umumi nizamın iadesi, mülkiyetin himayesinin başlangıçta da kendisini hissettirmesi, ve nihayet şahsın himayesine ve umumi sükûnun muhafazalarına dayanır. Mevcut olan bir hakkın elde edilmesi için dahi olsa ihka-

kı hak suretiyle keyfî olarak, teşekkül etmiş hukukî bir camianın huzurunun ihlâl edilmesi caiz değildir. (*).

Ekseriyetle bir hakda tasarruf eden o hakkın sahibi farzolunur Binaenaleyh, umumiyetle hakka makrun olan zilyedliği yani fiilî vaziyeti hilâfî sabit oluncaya kadar kanunun himaye etmesi İctimaî huzurun gerektirdiği bir tedbirdir.

Zilyedliğin himayesi başlıca uç istikamette inkişaf eder :

- a) Zilyedlik, vaki tecavüzleri kuvvet kullanarak menetmeğe hak verir.
- b) Nezolunmuş zilyedliğin istirdadı dâvasını bahşeder.
- c) Zilyedliğin ihlâline karşı dâva ve tedbir hakları verir.

Zilyedin muvafakati olmadan zilyedliğe karşı vaki olacak her gasp veya tecavüz hareketine karşı kanun fiilî müdafaa hakkı tanımıştır. Fakat bu, zilyedliği ihlâl olunan kimsenin hakkını kanun yolu ile istihsal edeceği yerde mütecavizi bizzat kendi kuvvetiyle defetmek istediği haller için bahis konusu olan bir tâdirdir. Bununla beraber, zilyede tanınmış olan fiilî müdafaa hakkının istimali zilyedin takdirinden ziyade hâdiselerin gerektireceği bir işlem olarak mütalea edilmelidir.

Zilyed bulunduğu bir gayrimenkulün tecavüze uğrayarak tahrip edilmekte olduğunu veya daimî mahiyette işgale tevessül edildiğini gören bir kimsenin o andaki ruhî hâletini ve karşılaştığı bu tecavüzü bizzat defetmeğe gücü yetip yetmiyeceği hallerini hesaba katmak da lâzımdır.

Eğer zilyed, müdafaaaya güç yetiremeyeceğini düşünür veya daha temkinli olmayı tercih eder, yahut gasp ve tecavüzün artık bir olupbitti haline gelmiş bulunduğunu görür ise tabii olarak bu sefer kanunun bahşettiği himayeden istifade yolunu tutacaktır.

Demek oluyor ki, zilyedin müdafaa hakkı birçok sebep ve şartlarla tesirini gösterebilecek mânevî bir yetkiden ibarettir. Kaldı ki bu hakkın istimalinde her vakit zilyedin muvaffak olabileceğini ve herhangi bir ihtilâfa meydan vermeden ihtilâfin böylece ortadan kalkmış bulunacağını düşünmek de hatalıdır. İşte, gayrimenkule vaki tecavüzün def'i hakkındaki kanunların tedvin edilişi zaruretlerinden birisi de bu husustaki ihtilâtların dikkat çekecek bir mahiyet arzemesidir.

* Aynı haklar. Dr, A» Honberger; T.S, Bertan S, 66,

Medeni kanunumuzun 894 üncü maddesi, zilyedin bütün gasp ve tecavüz fiillerini kuvvet istimaliyle menetmek hakkını haiz olduğunu ve tecavüze uğrayan gayrimenkul ise gasıbı kovarak malım istirdat edebileceğini âmindir. Maddede zikri geçen bu gasp nasıl bir olaydır? Hele gayrimenkulde herhangi bir gasp ne suretle izah olunabilir?

Dr. A. Homberger, der ki: Bilvasıta zilyedin kudret münasebetini refeden her hareket zilyedliğin gasbıdır. Binaenaleyh, buradaki gasp keyfiyeti menkulde olduğu gibi hem mala ve hem de zilyedliğe birden teşmil edilmiş bir tecavüzden ziyade zilyedliğe yönetilmiş bir hareketten ibarettir.

Gasıp, münferit zilliyetlikte olduğu gibi müşterek ve kısmî zilyedlikte de vaki olabilir. Şu cihete dikkat etmek gerektir ki her tecavüz zilyedliği ihlâl eder, fakat zilyedliğin her ihlâli gasıp demek değildir, bir

zilyedlik herhangi bir şekilde zor kullanılarak tamamen nezolunursa ancak gasıp var demektir.

Zilyedliğin ihlâline gelince; bu da muhtelif şekillerde vukua gelebilir :

a) İhlâl eden kimse gayrimenkul üzerinde aktif bir harekette bulunur. Meselâ, başkasının zilyedliğinde bulunan bir gayrimenkule enkaz yığmak, yahut onun mahsulünü toplamak gibi...

b) İhlâl menfî hareketlerle de mümkündür. Meselâ, bir sürünün komşunun gayrimenkulüne girmemesi, veya yapılan bir hafriyatta komşuya ait gayrimenkulün zarar görmemesi için gereken tedbirlerin alınmaması gibi...

c) Nihayet bir gayrimenkulün mutad kullanışını müşkülleştirmek veya imkânsız bir hale koymak suretiyle de zilyedliğin dolayısıyla ihlâli mümkündür. Meselâ, bir evin tek veya en kestirme bir yolunu —her ne sebeple olursa olsun— kapatarak eve veya tarlaya zilyedinin geçebilmesini müşkülleştirmek yahut büsbütün imkânsızlaştırmak, veya komşuluk âdetlerinin üstünde herhangi bir vasıta ile izaç edici gürültüler çıkarmak suretiyle evde ikamet imkânlarını güçleştirmek gibi...

Buna mukabil, zilyedin dayandığı hakkın itiraza uğraması ihlâl mahiyetini alamaz. Fakat, bir zilyet, eğer zilyedliğinden çekilme pahasına bir tehdiye maruz kalıp da bu tehdidin ika edilebileceği ve bunun kendisi için daha vahim olabileceği kanaatini taşımakta haklı görülebilirse orada da zilyedliğin ihlâli mevcuttur, demektir.

Şu kadar ki zilyedliğin böyle tehdit yolu ile ihlâlî 5917 sayılı' kanunun mevzuu dışında olduğu gibi müsbet veya menfî müdahale ve tecavüz mahiyetini taşımayan diğer ihlâl hâdiseleri de bu kanunun şümulü dışında kalır. Meselâ, bir ev sahibinin misafirlerinin mutad dışı gürültülerine mani olmaması veya bu gürültüyü bizzat yapması, kiracının misafirlerine ev sahibinin kapıları kapatması, radyo dinlenilmesini imkânsızlaştıracak parazitler yapan âletlerin ve vasıtaların fasılalı da olsa az çok devamlı bir şekilde kullanılması gibi haller de bunlara maruz kalanlar için zilyedliğin ihlâlî demektir. Fakat bu gibi hâdiselerin 5917 sayılı kanunun çerçevesi içinde tetkik edilip karara bağlanmasına imkân yoktur.

Medeni Kanunla Borçlar Kanununda sayılan zaruret halleriyle mücbir sebepler yüzünden vukua gelecek ihlâllerle âmm haklarına ve mevzuatına müstenit haciz arama gibi haller de zilyedliğe tecavüz addedilemezler.

Kanunun 894 üncü maddesinden aslî ve fer'i bütün zilyedler faydalanırlar. Hattâ suiniyetle zilyed olanlar dahi hakiki zilyedden maadasına karşı aynı şekilde hareket salahiyetlerini haizdirler.

Fakat, aslen zilyed olan bir kimse fer'i zilyedliğe karşı tecavüz edecek olursa ne yapmak gerekecektir? Bu sorunun cevabı daha ziyade 5917 sayılı kanunun tatbiki için lüzumlu bir izah olacaktır.

Filhakika, mal sahibi evinden veya tarlasından kiracısını çıkartmak veya bir mâlik, irtifak hakkı sahiplerini bu haklardan faydalandırmamak için harekete geçmiştir. Kendisi aslî zilyedir, fakat bu sıfatın zaruri ve mahdud sebeplerle verilmiş bulunduğunu ve tam mânâsıyla zilyedin fer'i zilyed olduğunu da biliyoruz. Binaenaleyh, fer'i zilyed, kanunun 894 üncü maddesinden faydalanarak aslî zilyed tarafından yapılan bu tecavüzü defettirmeğe yetkilidir.

Ancak, böyle bir hâdis 5917 sayılı kanuna göre tetkik edilebilir mi? Bu cihet biraz düşündürücüdür. İcra ve iflâs Kanununda ve Usul Kanununda bu hususta ayrıca hükümler vardır. Bu sebeple meselâ mucir ile müstecir arasındaki ihtilâfa idarenin karışmaması gerekir, denilebilir. Bu takdirde bu mülâhazayı bir hayli şümullendirmek de kabildir. Bilfarz meni müdahale, zilyedliğin iadesi veya refiyed iddiaları hakkında da Usul Kanununda hususi hükümler vardır. O halde 5917 sayılı kanuna da lüzum görülmemesi icabederdi.

Aslî ve fer'i zilyedler arasındaki hâdiseler 5917 sayılı kanun bakımından şöyle mütalea edilmelidir : Bu hâdiseler eğer fiile geçmiyen yani

bir huzur ve sükûn meselesi haline gelmiyen ihtilâf mahiyetinde iseler, 5917 sayılı kanunu alâkalandırmazlar. Fakat eğer bir hâdise aslî zilyedin fer'i zilyede karşı gayrimenkul üzerinde fiilî bir tecavüzü şeklinde cereyan ediyorsa idarenin bu tecavüzü defederek aslî zilyede mahkemenin yolunu göstermesi lâzımdır.

Şu kadar ki bu lüzum, gayrimenkul üzerinde vukubulacak tecavüz çatışmalarına maksur olup bunun gayrısında, zilyedler arasında tekevvün edebilecek herhangi bir ihtilâf 5917 sayılı kanunun mevzuu dışında kalır.

Zilyedlere kanunla tanınmış olan müdafaa hakkı tecavüzün vaki olduğu sırada istimal olunabilir. Eğer tecavüz olmuş bitmiş ise zilyed bu hükümden artık faydalanamaz. Yine zilyed müdafaa hakkını kullanırken makul hadleri de tecavüz etmemekle mükelleftir. (M.K. Md: 894/3). Bununla beraber bu makul hadler meselesi pek geniş bir takdir mevzuudur.

Zilyedin bundan başka bir hakkı daha vardır : Eğer zilyedliği nez' olunmuş ise iadesini istiyebilir. Bir kimse gerçekten bir hak sahibi olsa bile doğrudan doğruya bir zilyedliğe tecavüz hakkına malik değildir. Bu suretle (gayrin zilyed bulunduğu bir şeyi gasbenden kimse o şey üzerinde tercihe şayan bir hak sahibi olduğunu iddia etse bile onu iade ile mükelleftir. (M.K. Md.: 895). Böyle bir dâvada mahkemelerde bile işin esası tetkik edilmez. Hâkim yedin nezolunduğunu anlayınca iade ile mükellef tutar. Bu kabil dâvalar seri muhakeme usulüne tâbidir.

Zilyedin bir üçüncü himaye şekli yani hakkı da, zilyedliğin ihlâline karşı dâva açmak hakkıdır. Zilyedliğin ihlâlî keyfiyeti biraz yukarıda mümkün mertebe tafsil edilmişti Zilyedliği ihlâl hali, ister müsbet isterse menfi şekilde olsun bir müdahale ve tecavüz şeklinde vukubulmadıkça, yani böyle bir tesir göstermedikçe 5917 sayılı kanuna göre ele alınamayacağına da işaret olunmuştur.

Filhakika, zilyedliğe karşı vukubulacak gasıp, ihlâl ve nezetme hareketlerinin 5917 sayılı kanuna göre tetkik edilebilmesi için bunların müdahale ve tecavüz şeklinde tezahür etmesi şarttır. Zilyedin hareketine mani olmıyan herhangi bir iz'aç, tehdit bu kanun anlamında tecavüz ve müdahale sayılamaz.

Zilyedliğin türlü şekil ve tezahürlerini belirterek 5917 sayılı kanunla idarece himaye edilmesi derpiş olunan bir içtimai ve hukukî olayın neden ibaret bulunduğu yolunda daha ziyade ameli bir fikir vermeyi istihdaf eden bu yazının konusu dışında olmakla beraber kanunun tatbikini-

de şart olan müdahale ve tecavüz mefhumu hakkında da burada kısaca ve toplu bir tarif vermek zaruri olmuştur.

Umumi mânada bir gayrimenkule karşı yapılan tecavüz, sahibinin veya zilyedinin rızası hilâfına onun masuniyet ve mahfuziyetinin ihlâli demektir ki bu, sadece rıza hilâfına yapılmış muvakkat mahiyette bir hareketi tazammun eder. Müdahale ise, bu tecavüzün zilyedin tasarruf veya istimaline dahi teşmil edilmesidir. Yani, zilyedin rızası olmaksızın gayrimenkulün masuniyet ve mahfuziyetini ihlâlden başka bir de zilyedin o gayrimenkulde kısmen veya tamamen serbestçe hareketine veya istifadesine mani olunmasıdır. Bu izahata göre tecavüz ve müdahale : bir kimsenin zilyed bulunduğu gayrimenkul üzerindeki tasarruf veya istimal imkânlarının rızası hilâfına başkası tarafından ihlâl edilmesidir diye tarif olunabilir.

Fakat, umumi mahiyette tarif ettiğimiz bu tecavüz ve müdahale halleri gayrimenkule tecavüzün defî hakkındaki 5917 sayılı kanundan daha çok Türk Ceza Kanununu alâkadar edebilir. Halbuki 5917 sayılı kanunun mevzuuna girebilecek olan bir tecavüz ve müdahale hâdisesinin tarifine şu unsurların eklenmesi de lâzımdır :

a) Tecavüz ve müdahalenin fiilî ve netice itibariyle az çok daimi bir mahaiyette bulunması,

b) Tecavüz ve müdahalenin doğrudan doğruya veya bilvasıta gayrimenkul üzerinde müsbet veya menfî ve fakat aleni bir şekilde icra edilmiş olması gerektir.

Binaenaleyh, bu unsurları içine alınca tarifimiz şu suretle tekemmül etmiş olur : Bir kimsenin zilyed bulunduğu gayrimenkul üzerindeki tasarruf veya istimalinin rızası hilâfında başkaları tarafından aleni ve sürekli mahiyette kısmen veya tamamen ihlâl edilmesidir.

Gayrimenkule tecavüz ve müdahale mefhumunun bu iki unsuru tatbikatta 5917 sayılı kanunun hâdiseler üzerindeki hudut ve şümülünü tayin bakımından önemlidir.

Bir tecavüz ve müdahale geçici olursa meselâ, gayrimenkule girmek, geçmek mütemmim cüzü sayılan bir iki şeyini sökmekle iktifa etmek, yapılan bir inşaattan ötürü mücavir arsaya malzeme yığmak gibi hallerden ibaret kalacak olursa bunlar bir gayrimenkule tecavüz ve müdahale hâdisesini teşkil etmezler. Eğer bunlar bir âdetin veya mücbir bir sebebin ilcasıyla yapılmış değilse yerine ve ika tarzına göre mesken masuniyetini veya tasarruf emniyetini ihlâl suçlarını meydana getirirler;

Tecavüz ve müdahale aleni olmazsa, meselâ geceleyin bir tarlanın sürülmesi, mahsullerin toplanılması, ağaçlarının sökülmesi, bir binanın yıkılması gibi vaziyetlerde vukua gelirse failinin hüviyeti belli olsa bile fail, bu tecavüz fiilinin üzerinde durup ona nisbî bir daimiyet vermiş olmadıkça, yani tecavüz eden bu fiilî vaziyeti devam ettirmedikçe bunlar da zilyedlik hükümlerinin tetkiki dışında kalarak ekseriyetle sadece hırsızlık veya ızzar kasidlerini yahut herhangi bir suiniyeti tazammun ederler.

Tecavüz ve müdahalenin sürekli bir mahiyette olması aleniyeti de sağlayabileceği için bu vasfın ayrıca aranılmasına mahal kalmıyacağı akla gelebilirse de iki sebepten ötürü böyle bir düşünce vârid görülemez. Bir kere tecavüz ve müdahale ile meydana getirilmiş olan bir ihdas olayı bazan nisbî bir daimiyet halinde de tecelli edebilir. Yapılan bina veya atılan bir temel gibi hâdiseler bu kabildendir. Fakat tecavüz edenin bu hâdiseler ile irtibatı aleni ve fiilî bir hale gelmedikçe himaye bahis konusu olamaz. Çünkü, haddi zatında zilyedlik ihlâl edilmiş değildir, zilyed, gayrimenkulü de istediği gibi tasarruf ve istimalde gene serbesttir. İhdasiyeti devam ettiren ve zilyedin hareketine engel olan müdahil bir kudret meydana yoktur.

f

Öte yandan bir gayrimenkule vaki tecavüzün aleni ve fiilî bir şekilde devam ettirilmesi, tecavüz edenin zora tahavvül eden iradesinin ya zilyedi gayrimenkulünde tasarruf ve istifade imkânından kısmen veya tamamen mahrum etmekle yetinmesi, yahut mütecavizin o gayrimenkulde bir kısım istimal hareketlerine başlaması şekillerinde tezahür eder ki mülga 2311 sayılı kanunda (ihdasi yed) tâbiriyle ifade olunan hal gerçekleşmiş bulunur. İşte, mahkemelerde refiyed veya zilyedliğin iadesi, idarede de tecavüzün defi müracaatlarının sebep ve illeti bu suretle meydana gelmiş olur.

Zilyedlik hakkı ve neticeleri :

Zilyedlik hakkının himayesi kanunsuz tecavüzlere karşı içtimai nizamın bir himayesi olması itibariyle mücerret olarak mala taallük eden

hukukî bir rabıtaya tâbî olmaksızın tahakkuk eder. Zilyedliğin himayesi onun ihlâlinden evvelki halin yeniden tesisini istilzam eder. Bu sebeple ihlâlden sonraki vaziyetin mevcut hukukî münasebetlere uyup uymadığı dikkate alınmaz...

Zilyedliğin himayesi, gasıp ve kanunsuz tecavüzlere karşı bir müeyyide halindedir. Bu yüzden zilyedlik dâvalarında hukukî vaziyetin tetkikine girişmek prensip itibarıyla caiz değildir. Zilyedliğin himayesi, esas bakımından bir hakka tekabül veya delâlet eden bir vaziyeti, hakka uygun olmıyan vasıtalarla tesise çalışan kimsenin gayrimeşru şekilde hareket etmiş olduğu yolundaki mülâhazaların bir ifadesidir.

Zilyedin himaye istiyen iddiaları, zilyedliğe ve kanunsuz bir müdahale ve tecavüze inhisar eder. Dâvâlı ise, sadece dâvacının zilyed olmadığını ve ortada bir gasıp veya tecavüz halinin mevcut bulunmadığını isbata münhasır ve matuf olabilen müdafaada bulunur.

Kezalik zilyed, tecavüze muttali olur olmaz menini istemelidir. Bu hüküm bir fiilî tasarruf münasebeti olması itibarıyla zilyedlik mefhumunun zarurî bir icabıdır. Zilyed, bu hukukî vasıtayı derhal kullanarak fiilî tasarrufunu idameye tevessül etmesi şartıyla zilyedlik münasebetini devam ettirebilir.

Zilyed, bunu yapmazsa zilyedliğini ve bundan ileri gelen hukukî vasıtayı kullanabilmek hakkını kesin olarak kaybeder. Bu takdirde ihlâl eden zilyed durumuna girer, ki bu yeni zilyedlikle ancak istihkak dâvası yolu ile mücadele edilebilir.

Zilyedliği tecavüze uğrıyan kimsenin en çok ne kadar bir zaman zarfında dâva açması lâzım geldiği meselesi de hayli münakaşa konusu olmuştur. Bazı müelliflere göre, zilyede dâva için verilecek müddet, hal ve şartların dikkate alınmasıyla zilyedin bu fiilî vaziyeti tartıp düşünebilmesi için tanınması gereken bir mehildir. Bu mehil, yargıcın takdirine bağlıdır.

Bazı müelliflere göre de zilyedin böyle bir hal karşısında hemen âmme iktidarına başvurması şart olmayıp tecavüze muttali olur olmaz böyle bir harekete karşı sarîh bir irade ile itiraz tevcih etmesi kâfidir. Hâdis akabinde bu ihtimamı göstermemiş olan zilyedin hâkimin takdiriyle himaye hakkını zayi etmesi mümkündür.

5917 sayılı kanunun tatbikatında takdire bağlı hiçbir cihet yoktur. Kanunun dördüncü maddesindeki (öğrenme) hah dahi aksi isbat edilince şu veya bu şekilde karara müessir olabilen fiilî bir meseledir.

5917 sayılı kanunun tatbiki bakımından idare âmirlerimiz için matlup olan gayrimenkul zilyedliğinin fiilî ve hukukî mahiyetlerini yukarıdanberi izahına çalıştığımız hukuk kaidelerinin ve prensiplerin ışığı altında topluca bir kere daha belirterek araştırmalarımıza son verelim :

1 — Bir gayrimenkulde aslî zilyedlik, o gayrimenkulün mülkiyetini tapu siciline kaydettirmekle yahut işgal, miras ve fiilen de tekemmül etmek şartıyla istimlâk, cebri icra veya mahkeme ilâmiyle onu iktisap etmiş bulunmakla teessüs eder.

2 — Sicille kayıtlı aynî hakların ve diğer şahsî hakların sahipleri de gayrimenkulün fer'î zilyedleridir.

Bu aslî ve fer'î zilyedliklerden, işgal yolu ile teessüs eden aslî zilyedlik hariç olmak üzere diğer zilyedliklerin herhangi biri tecavüze uğradığı takdirde müracaatçının iddiasını sahip olduğu kanunî mesnetlerle birlikte ileri sürmesi ve bunların ilk bakışta anlaşılması tabîi ve mümkündür. Bu itibarla bir fiilî tasarruf eğer tapuya, mirasa, istimlâke, icraya, ilâma veya mukaveleye dayanıyor ise bu zaten müracaatın esasını teşkil edecek ve kendiliğinden belirmiş olacaktır.

3 — İşgale dayanan zilyedlik iddiasına gelince, Medeni Kanunun 635 inci maddesi gereğince gayrimenkulde işgal halinin mutlaka sahihsiz şeyler üzerinde teessüs etmesi lâzımdır. Fakat, bu kayıt ve şartın idare âmirlerince aranılmasına lüzum yoktur. Ancak :

a) Bir işgal, âmmeye mahsus yollar ve meydanlar, mezarlıklar, binalar, ibadetgâhlar ile bunların müstemilâtı sayılan bahçe, arsa, kulübe ve bu gibi tesisler, umumi parklar, geziler ve bunlara benzer âmmenin istifadesine terkedilmiş yerler üzerinde her ne suretle olursa olsun vaki olmuş ise,

b) Köy orta malları üzerinde yapılmış ise böyle yerlerin haksız şâgilleri zilyedlik haklarının 5917 sayılı kanunla temin olunan himayesinden faydalanamazlar.

Çünkü, meselâ (a) fıkrasında sayılan gayrimenkuller üzerindeki haksız işgaller, umumiyetle Türk Ceza Kanununun 392 ve 516/3 ıncı maddelerine göre suç olan fiil ve hareketler halinde teessüs ederler. Bu takdirde böyle bir ihtilâf yüzünden işin aslı anlaşılınca zabitanın süre ve şarta bakmaksızın failleri adalete tevdi etmesi lâzımgelir.

Bu itibarla, böyle işgallerde ve bunlara karşı yapılan tecavüzlerde 5917 sayılı kanunun dördüncü maddesindeki müddetler dikkate alınmak

suretiyle hem şâgilin, hem de ona karşı tecavüz ve müdahalede bulunanın idarece defedilmesi gerekir. Dördüncü maddedeki müddetin fuzulî şâgil bakımından geçmiş bulunması bu kararın mahkemeden alınmasını zarurî kılar.

Her ne kadar böyle hallerde ne iktisap ne de zilyedlik haklarının himaye müddeti bahis mevzuu olamazsa da idare âmirleri tecavüz ve müdahale hâdiselerinin her türlüşünde kanunun dördüncü maddesindeki müddetlerle bağılı bulunmaktadır.

Köy orta malları üzerinde teessüs etmiş işgallere dayanan zilyedlik ise, suiniyetle yapılmış kanunsuz bir hareketin ifadesinden başka bir şey değildir. Halk kitleleri arasında yaşıyan âdet ve geleneklere göre bu ifadenin aksini iddia ve isbata hiçbir kimse imkân bulamaz. Binaenaleyh, böyle bir zilyedlik maddi hakla takviye edilmemiş bir gayrimeşru zilyedlikten ibarettir.

Bu hal, korkusundan sesini çıkaramayan yetim ve bîkes bir ailenin gayrimenkulü üzerinde, yahut hâzineye ait mahlûl bir gayrimenkulde vukua getirilen zilyedliklerde de böyledir.

Fakat, bir hak hususî hukuk sahasında bulundukça kanundan ve âmme nizamı kaidelerinden himaye görebilmesi ancak o hak sahiplerinin gereken teşebbüslerden geri durmamalarıyla mümkündür. Hak sahibi şahısların bu gibi ahvalde haklarını aramadıkları veya arayamadıkları takdirde (bazı istisnalar dışında) âmme kudreti kendiliğinden bunların lehinde harekete geçemez.

Köy varlığının unsuru bulunan orta malları, daha doğrusu köyde umumun hizmet ve istifadesine terkedilmiş orta malları için 5917 sayılı kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrasında müracaat hususundaki istisnâî hüküm haricinde özel bir hüküm mevcut değildir. Fakat, bu kanunun müddetlere ait hükümleri mahfuz tutulmak şartıyla hem tecavüzü, hem de bu tecavüze karşı zilyedlik iddiasında bulunan köy orta mallan şâgilini def'e karar vermek kanunun ruhuna uygun ve yerinde bir ircaat olacaktır. Eğer şâgil, dördüncü maddedeki müddetin geçmiş olmasından faydalanabiliyorsa onun hakkındaki kararın da yine mahkemeden alınması lâzımdır.

4 — İşgalin gayrisindeki şekil ve şartlar dahilinde, tapuda kayıtlı bulunmayan gayrimenkuller üzerinde teessüs etmiş zilyedlikler mevcuttur. Filhakika, tapuda kayıtlı bulunmayan gayrimenkullerin haricî alım satımla bunlar üzerindeki fiilî tasarrufun devri ve zilyedliğin intikali Medenî Kanunumuza göre mümkündür.

Yargıtay 3 üncü Hukuk Dairesinin 946 tarihli bir kararında (tapuda kaydı olmıyan yerlerin hariçte bedel mukabilinde satışı zilyedliğin devir ve temlik demek olup Medeni Kanunun 890 ve 909 uncu maddeleri gereğince muteberdir) diye tasrih edilmiştir.

Köylerimizde gayrimenkule karşı yapılan tecavüzlerin pek çoğu esasen meralardan veya hâli yerlerden sökülün tarlalarla gayri resmi şekilde elden ele devreden gayrimenkuller üzerine vaki olmaktadır.

Şu kadar ki, bir gayrimenkulün zilyedi onu başkasına satmak suretiyle zilyedliğini ancak nazarı olarak nakletmiş olur. Satan kimsenin o gayrimenkul üzerinde fiili ve İktisadi alâkasının da kalkmış bulunması lâzımdır ki müşteri yani gayrimenkulü alan kimse zilyed vasfını alabilsin ve zilyedliğin kanunî himayesine mazhar olsun. Yoksa satan kimsenin o gayrimenkul üzerinde fiili veya iktisadi alâkası devam ettikçe böyle haricî bir alım ve satımın zilyedlik bakımından hiçbir tesiri yoktur.

Bu noktanın, kanunun birinci maddesinin son fıkrasını tatbik ederken de önemle dikkatte alınması lâzımdır. Çünkü, gayrimenkulü elinde iken ona karşı yapılan tecavüzü defettirmiş olan zilyed, bu sefer onu başkasına satarak zilyedliğini devrettikten sonra dahi evvelce almış olduğu defi kararını müşteri aleyhine kullanması ve tahkiksiz defi muamelesinden kendi hesabına bazı avantajlar sağlamak istemesi mümkündür.

Bu kabil müracaatlarda kanaatimce, evvelce vaki tecavüzün def'ine karar almış olan kimsenin o kararda yazılı gayrimenkulden haricî bir alım satımla fiili ve İktisadi alâkasını kesmiş olup olmadığını tetkik etmek zaruridir.

Zati, bütün bu zilyedlik iddialarında idare âmirlerini en çok alâkalandıran cihet, müracaatçının bahis konusu gayrimenkulde müstakil bir fiili alâkası ile İktisadi münasebetinden ibaret bulunmaktadır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE FERGUSON SİSTEMİ

Yazan :
Profesör Ferguson

Türkçeye çeviren :
İ. ERAYDIN

Kuruluş tarihçesi :

Federal Anayasanın birinci maddesine göre kanun yapma yetkisi Birleşik Devletler Kongresindedir. Memleketimiz İngiltere'den ayrılmış olmakla beraber onun teşriî müesseselerinin esaslarını olduğu gibi benimsemiş bulunmaktadır. Kongrenin 1787 modeli kurulurken daha başka misaller ve mahallî ihtiyaçlar da göz önünde tutulmuşsa da birinci derecede müessir olan İngiliz parlâmento sistemi olmuştur.

Sakson kırıallarının Witenagemot'u Norman'ların despotik idaresiyle gelişerek İngiliz Parlâmentosunu meydana getirmiştir. 1295 parlâmentosunu din adamlarıyla lordlar ve halk temsilcileri teşkil etmişti. O zaman din şefleriyle lordlar bir arada ve halk temsilcileri ayrı bir yerde toplanmışlardı. İşte İngiliz Meclisinin iki kamara geleneği bu ilk ayrı toplanışla başlar.

Bu şekilde kurulmuş olan parlâmento önemli duraklamalar geçirmiş olmasına rağmen yavaş yavaş gelişmiş ve vergi yükleme, kralı tahta çıkarma ve indirme yetkilerini de eline geçirmiştir. İşte bu gelenek de Amerika sömürgelerine Britanya Parlâmentosundan geçmiş bulunuyor. Amerika ihtilâli esnasında parlamento üstünlüğü artık iyice kökleşmiş bir halde idi. Din adamlarıyla asillerden tereküp eden Lordlar Kamarası ile Avam Kamarası cemiyetin çeşitli unsurlarını temsil edecek şekilde organize edilmiş bulunuyordu. Fakat Amerika'nın anayasa kurultayındaki delegeler İngiltere'nin Disraeli Gladstone devrine rastlayan 1832 ve 1867 tarihli seçim formalitelerinden haberdar değiller.

Amerika'nın sömürge meclisleri aşağı yukarı birbirine çok benziyordu. Her sömürge'nin iki kamaralı bir teşriî meclisi vardı. "Genel Vali Konseyi" diye de anılan üst kamarada teşriî, icra ve yargı yetkilerinin hemen hepsi bulunurdu. Bugün de olduğu gibi kiralık sömürgelerinin

konsey üyeleri genel valilerin inhası üzerine kiral tarafından tayin olunurdu. İmtiyazlı sömürgelerden olan Connecticut ile Rohde İland'de ise konsey üyeleri mülk sahibi halk tarafından seçilirdi. Pennsylvania'da genel vali bulunmadığı için üst kamara da yoktu. Yani tek kamaralı bir meclisi vardı. Georgia 1777 den 1789 yılına kadar tek kamara sistemini tecrübe etti.

1774 yılında Philadelphia'da toplanan ilk Milli Kongre bir meclisten ziyade kurultayı andırıyordu. Milli hükümeti kuran ikinci kongre ise daha ziyade Avrupa'nın modern bir kurucular meclisine benzetilebilir. Konfederasyon esaslarını hazırmış olan bu meclis tek kamaralı idi ve her devlet buna bir delege göndermişti. Konfederasyon hükümlerine göre memleket Kongre tarafından idare edilecekti. Kongre bir tek meclisten ibaretti ve devletlerin gönderdikleri üyelerden müteşekkildi. Her devletin bir oyu vardı. Bu oy o devlete mensup iki ile yedi arasında delege tarafından kullanılırdı. Devletler delegelerini istedikleri gibi tayin veya azledebilirlerdi. Kongre iki kamara sistemini kabul ettikten sonra Pennsylvania ve Georgia da tek kamara sisteminden vazgeçtiler.

Temsilciler Meclisi, Kongrenin popüler kolu olmak üzere kurulmuştur, bu sebeple halk efkârına karşı üst kamaradan daha sorumlu durumdadır. Senatoya gelince bu hem daha küçük ve hem de halk baskısından ve hislerden daha uzaktır. Anayasa diyor ki : Amerika Birleşik Devletlerinde üyelıklar on yılda bir yapılacak sayım neticelerine göre devletler arasında dağıtılır. Üyeler halk tarafından seçilir. Seçim ehliyeti devlet meclislerinin çeşitli kollarında olduğu gibidir. Anayasanın on beşinci tâdili ırk, renk ve içtimai durum sebebiyle bir kimsenin oy verme hakkından mahrum edilmesini yasak etmiştir. On dokuzuncu tâdil bu hükmü kadınlara da teşmil etmiş bulunuyor. On dördüncü tâdil her ne kadar olgunluk yaşına girmiş erkek yurttaşları oy hakkından mahrum eden devletler hakkınca ceza tayin etmişse de şimdiye kadar bu müeyyide hiç harekete getirilmemiştir.

İlk zamanlar Senatonun teşrii meclislerince seçilmiş ikişer senatörden teşekkül etmekte olması orijinal bir şeydi. Demokrasinin yükselen dalgası bu eski seçim usulünü de ortadan kaldırdı. Şimdi anayasanın on yedinci tâdiline göre senatörler doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedirler. Seçmenler yine aynı seçmenlerdir.

Meclis üyeliklerinin devletler arasında tevzi tarzı zaman zaman gürültülere yol açmıştır. Anayasa ilk önce Meclisin üye sayısını altmış beş olarak tespit etmişti. Daha sonra üye sayısı her sayımdan sonra Kongre tarafından ayarlanmağa başlanmış ve böylece 1792 de her 30.000 nüfus için bir temsileci ve 1941 de her 300.000 nüfus için bir temsileci gönderil-

mesi esası kabul edilmiştir. Her on yılda bir yapılacak sayıma göre üye sayısının kongrece ayarlanması hakkındaki anayasa hükmü 1920 yılından sonra uygulanmamış ve nihayet 1929 kanunu meclis üyelerinin sayısını 435 olarak tespit etmiştir. Bu kanuna göre her sayımdan sonra cumhurbaşkanı nüfus miktarıyla her devletin çıkaracağı üye sayısını Kongreye bildirecektir. Bu hususta iki karışık hesap formülü kullanılmaktadır. Eğer Kongre altmış gün içinde harekete geçmezse eski üye dağıtımında esas tutulmuş olan formül otomatik olarak bu sefer de muteber tutulur. Nitekim 1931 de Kongre hareketsiz kaldığı için eski plân esas tutulmuştur.

Temsilcilerin bölge esasına göre seçilecekleri hakkında anayasada bir hüküm olmamakla beraber 1842 kanunu ile konmuş olan bu prensip bugün dahi uygulanmaktadır. Bu kanuna göre her bölge bir temsilci çıkarıyor. Bölge topraklarının aynı çevre içinde ve bitişik olması şarttır. 1872 de çıkan başka bir kanun bölge nüfuslarının birbirine eşit olmalarını da şart kılmişti. Amma 1929 kanunu bu şartı kaldırmıştır. Şimdi bu iş devletlere bırakılmıştır. Birçok devletlerin anayasaları seçim bölgelerinin politik amaçlarla değiştirilmesine izin vermektedir.

Tatbikat alanında devletlerin çoğu, halkın mecliste eşit şekilde temsil edilmesi amacını bozma temayülündedirler. Bu hal, seçim bölgelerinin hep aynı şekilde kalmasından doğuyor. Bu mesele son yıllarda Ohio ve Illinois'e da vahim surette kendini göstermiştir. 1940 sayımlarında. Ohio'nun bir bölgesindeki nüfusun ötekilerden dört defa fazla olduğu ve Illinois'e da ise bir bölgenin ötekinden sekiz defa fazla nüfusa malik olduğu anlaşılmıştır. Mahkeme kararları bu durumu bir dereceye kadar aydınlatmış bulunuyor. Özel bir kanun bulunmadıkça devlet meclisleri bölge tâdili yapmağa yetkili değildirler, ve devlet başkanının (genel vali) imzası olmadan her iki kamaradan gedmiş dahi olsa meclis akran yürürlüğe giremez. Kendisine yeni meclis üyelikleri verilmiş bir devlet içinde dahi bölge tadilatı yapılamaz ve ancak bu yeni üyeler ilgili devletin tamamı içinden seçilir.

Senato üyeleri :

Kırk sekiz devletten her birinin Senatoya iki üye yollaması temsilde adaletsizlik yaratmaktadır. En büyük uçurum 110.247 nüfusu olan Nevada ile onüç buçuk milyon nüfusu olan New York arasında göze çarpar. Anayasanın bu konuda koyduğu hükme göre hiçbir devlet kendi muvafakati olmadan Senatoda eşit temsil hakkından mahrum edilemez. Küçük devletlerin bu nisbetsiz nüfusları bilhassa üçte iki çoğunluk isteyen andlaşma ve anayasa tâdillerinde kendini gösteriyor ve böylelikle kü-

çok bir halk zümresini temsil eden azınlık; çoğunluk iradesinin gerçekleşmesini engelliyecek durumda bulunuyor.

Kongre üyeleri :

Temsilciler Meclisine seçilenlerin hizmet süreleri iki yıldır. Bunların en az yirmi beş yaşında olmaları, seçildikleri devit sınırları içinde ikamet etmeleri ve az yedi yıldanberi Birleşik Devletler yurttaşları bulunmaları şarttır. Ayrıca her temsilcinin temsil edeceği bölge halkından olması da gelenek icabı ise de bunun istisnaları vardır. Anayasaya göre üyelerin seçim ve ehliyetleriyle ilgili anlaşmazlıkların hallinde meclis yargıç gibi hareket eder. Temsilciler Meclisi bu yetkiye dayanarak seçilmiş birçok kimselerin düşünce ve kanaatleri sebebiyle üyeliklerini reddetmek yolunu tutmuş bulunuyor. Mesela meclis geçenlerde birini birkaç karısı olduğundan, bir başkasını da fesatçılık suçundan mahkûm edilmiş bir sosyalist olduğundan kabulden çekinmiştir. Bir kimsenin üyelik hakkından mahrum edilmesi kararı normal çoğunlukla verilir. Üyeliği kabul edilmiş bir üyenin meclisten çıkarılması halindeki karar için üçte iki oy çoğunluğuna ihtiyaç vardır. Meclisteki rızî münahiler özel seçimlerle kapatılır.

Birleşik Devletler Senatosunun üyeleri altı yıl hizmet etmek üzere otuz yaşını bitirmiş kimseler arasından seçilir. Temsilciler gibi senatörlerin de temsil ettikleri yerde ikametleri ve dokuz yıldanberi yurttaş bulunmaları şarttır. Üyelik meseleleriyle ilgili anlaşmazlıklarda Senato dahi Temsilciler Meclisi* gibi, yargıç gibi harekete yetkilidir. Nitekim 1926 yılında. Senato seçimlerinde kazanmış olan Frank Smith ve William Vare adlı iki kişim secimler için çok para harcadıklarından dolayı kabulden imtina etmişti. Temsilciler Meclisi Newberry kararındanberi para işini düzenlemekten vazgeçtiği halde Senato bu gibileri kabul etmemek yolunu tutmuş bulunuyor. Senatoda bir üyelik açıldığı zaman özel bir secim yapılmayarak Genel Vali tarafından bu yere bir kimse tayin olunur.

Kongre üyeleri kimlerdir :

Denebilir ki bunların yüzde altmışı avukatlardır. İkinci derecede çoğunluk kazanan meslek sahipleri çeşitli ticaret alanlarından gelme iş adamlarıdır, öğretmenlerle çiftçiler ve gazeteciler daha Sonra gelirler Amerika'da politika ile uğraşacak kimsenin parası olmalıdır, yahut isini politika hizmetlerine ayarlayabilecek durumda olmalıdır. Mecliste veya Senatoda bir koltuk sağlayabilmiş olan kimse artık kendi işini bırakır ve üye aylığı ile geçinme yolunu tutar. Üye olanların aynı zamanda bir başka işte çalışmaları mümkün değildir ve aylıklar az çok bu duruma göre ayarlanmıştır-

Politika hayatına giren bir avukatın durumu epeyce parlaktır. Mesleğinde sade şöhret yapmakla kalmaz, bir gün yargıç da seçilebilir, ve kongre üyesi de olabilir. Yetmiş yedinci kongre üyelerinin yaşları üzerinde yapılan incelemeler senatörler arasında ortalama yaşın elli sekiz ve temsilciler arasında elli iki olduğu görülmüştür.

Milletvekillerinin aylıkları ve imtiyazları :

Senatörlerle temsilciler için tevkif masunluğu ve geniş ölçüde söz hürriyeti gibi birtakım imtiyazlar tanınmıştır. Cinayet, hıyanet ve sükûn bozucu suçlardan başka bir sebeple Millî Meclis üyelerinin tevkif edilemeyecekleri hakkındaki anayasa hükmünü mahkemeler, sadece hukuk dâvaları için kabili tatbik olduğu yolunda tefsir etmektedirler. Cinayet işlerinde milletvekilleri başka yurttaşlar gibi tevkif edilebilirler. Anayasa'nın aynı maddesi der ki: "Meclis kamaralarından herhangi birindeki bir konuşma ve tartışma başka bir yerde soruşturma konusu olamaz." Şu demektir ki senatörler ve temsilciler adalet kovuşturmasından hiç korkmaksızın istediklerini söyleyebilirler. Şüphesiz Senato ve Temsilciler Meclisi ifrata sapan üyeler hakkında disiplin tedbirleri almak ve gerekirse bir üyeyi Meclisten atmak hususunda tam yetkiye sahiptir. Ufak tefek hareketlerine karşı bir üyenin sadece dikkati çekilir. Meclisten çıkarma cezasının verildiği pek nadirdir.

Milletvekillerine aylıktan başka bir de yol parası ve ikamet masrafı verilir. Ayrıca bir yazıcı tutma masrafı da kendilerine verilir. Mektuplaşmaları ücrete tâbi değildir.

Temsilciler ve senatörler yılda 12,500 dolar alırlar. Ayrıca her birine ek tahsisat diye yılda iki bin beşinüz dolar verilir. Temsilciler Meclisinin spireki ile senatonun başkanı ayrıca yılda 15.000 dolar alır. Bu ücretler kanunla tespit olunur ve Kongre, bunların miktarı üzerinde istediği gibi değişiklikler yapabilir. Her üye, toplantılara, gidiş masrafı olarak mil başına yirmi santim alır. Üyelere bir de kâtip tutma masrafı verilir. Bu yazıcı, üyenin kendi ailesinden biri olabileceği gibi partisinin bir adamı da olabilir. Üye resmî yazılan posta ile parasız göndermeğe yetkilidir. Bu, parti söylevleri de olabilir.

Halk, meclis tahsisatının çoğaltılması hakkındaki teklifleri hiç hoş karşılamamıştır. Milletvekillerinin aylıklarını artırma meselesi 1873 de ortaya çıktığı zaman büyük bir fırtına kopmuştu. 1942 başlarında üyelerin emekli ücretleri hakkında bir karar kabul edildiği zaman milletvekilleri ağır hücumlara uğramışlardı. Çok geçmeden bu kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Yetmiş sekizinci kongre, temsilciler için yılda iki bin beşyüz dolar ek tahsisat kabul ettiği zaman bunu senatörler almamışlardı

O zaman Maverik temsilcisi olan Başkan Truman'ın her iki kamara üyelerinin ücretlerini 15.000 ile 25.000 dolar arasında bir artırma teklifi de yapmıştı. Nihayet Kongrenin 1946 tâdil kanunu esas tahsisatı yılda 12.5000 dolar olarak tespit ve 2.500 dolar ek tahsisatı senato üyelerine de teşmil etmiştir.

Kongre oturumları :

Bir kongrenin hükmü, temsilcilerin hizmet süresi kadardır, yani iki yıldır. Her kongre (1789 - 90) döneminden başlayarak bir sıra numarası almıştır. 1944 te seçilerek (1945-46) yıllarında hizmet gören kongre yetmiş dokuz ve 1946 da seçilerek (1947 -48) senelerinde hizmet gören ise seksen sıra numarasını almışlardır.

Kongrenin normal oturumu yılda bir defadır. Yirminci anayasa tâdilinden beri oturumlara ocak ayının üçüncü günü başlanır. Kanunla oturum gününün değiştirilmesi de mümkündür. Meclisin tatiline her iki kamara birlikte karar verir. Normal hallerde her çift sayılı yılın yaz mevsiminin başlarında meclis tatil edilir ki seçim savaşlarına zaman kalsın. Tek sayılı yıllarda yaz ortalarında veya sonlarına kadar kongre, çalışmalarına devam eder. Cumhurbaşkanı kongreyi özel toplantıya çağırabilir. İki yıl içinde kongre oturumları birden başlayarak özel veya genel numara alır.

İlk anayasaya göre oturum günü her yılın aralık ayının ilk pazartesi günü idi. İlk toplantı on üç ay sürmüş ve ikinci kongre üyeleri seçildikten sonra da ilk kongre aralık aya başladığı oturumuna daha üç ay devam etmişti. Bu gibi oturumlara "lame - dack" verilmektedir. Anayasanın 1933 te yapılan yirminci tâdili oturum gününü ocak ayının başlarına almak suretiyle bu biçim oturumlara imkân bırakmamıştır.

Kongrede parti faaliyeti :

Temsilciler Meclisinde ve Senatoda parti çizgileri çok kuvvetlidir. Britanya Parlamentosu kamaralarında, olduğu gibi kuruluş parti temeline dayanır. Fakat Avam Kamarasındaki sıkı disiplin Amerika Kongresinde yoktur. Ekonomik ve meslekî gruplar üyelerden partilerinin beklediklerinden ziyade sadakat isterler, öte yandan partilerin kongredeki rolleri başka devletlerin ve bilhassa Batı devletlerinin meclislerinde olduğundan daha büyüktür.

Temsilciler Meclisine seçilen üyelerden Demokrat olanlar meclisteki Demokrat grubuna ve Cumhuriyetçi olanlar da Cumhuriyetçiler konferansına katılırlar. Meclisin azınlığı veya çoğunluğu üzerine müessir olan parti erkânı otoritelerini bunlardan alırlar. Gerek grup ve gerekse konferans yeni kongrenin işe başlamasından bir gün önce ayrı ayrı toplana-

rak meclis görevleri için adaylarını seçer ve başkanlarını ve sekreterlerini ayırır.

En önemli meselelerden biri parti gruplarında alınan kararların mecliste tartışılması sırasında parti üyelerinin oylarını sağlayabilmektir. İki parti de üyelerini bağlamağa çalışırsa da üyelerin kaçamak oylar verdikleri çok olur. Demokrat Parti tüzüğüne göre üçte iki oyla kabul edilen bir mesele parti malı olur. Böyle olmakla beraber anayasayı ilgilendiren ve seçmenlerine yaptığı vaadlere aykırı düşen bir meselede temsilci parti kararına bağlı değildir. Cumhuriyetçilerin böyle bir tüzükleri yoktur. Onlar konferanslarında gerekli kararları çoğunluk oyu ile alırlar. Demokratların grup tüzüklerine göre talimata aykırı hareket eden bir üye otomatik şekilde grup üyeliğinden çıkar.

1910 da Cumhuriyetçiler (Cannon) un düşmesi meselesinde tolerans göstermişlerdi. Fakat 1925 de Senatör La Follette'in Cumhurbaşkanlığına getirilmesini destekliyen on üç Cumhuriyetçi üye konferanstan atılmıştır. İki parti de bu hareket tarzını sadece Temsilciler Meclisindeki parti üyeleri, hakkında uygular.

Senatodaki parti gruplarının oynadıkları rol o kadar geniş değildir. Gerçi burada da hizmetlere seçiliş grubun çoğunluk kararı ile olur ama üyelerin bağlılıkları istenen grup kararlarına pek az rastlanır.

Parti liderliği :

Temsilciler Meclisinde en çekici mevki spikerliktir. Bunu her zaman çoğunluk partisi alır. Parti için anlaşmazlıklar hep gruplarda halledilir ve yeni kongre açılmadan parti adayı hakkında bir anlaşmaya varılır. Mecliste ikinci derecede önemli mevki salon liderliği (floor leader) dir. Bunun intihabı spiker seçilişinden daha gürültülü olur. Çünkü son yıllarda spikerlik açıldığı zaman salon liderinin onun yerine geçmesi âdet olmuştur. Çok defa (floor leader) partisinin mecliste baş sözcüsü ve idarecisidir. Azınlık partisi de spikerlik için bir aday gösterir. Bu aday seçimde kazanamayınca partisinin salon lideri olur. Partilerin salon liderleri (whiy) denen elemanlar vasıtasıyla üyelerle temas halinde bulunurlar ve onları gelecek tartışma konusundan ve partinin o meseleye dair görüşünün ne olduğundan üyeleri haberdar ederler.

Her iki partinin de birer yönetim komitesi vardır ki bunların görevleri salon liderleriyle temas halinde olmak ve onlara her mesele hakkında politik ve taktik tavsiyelerde bulunmaktır.

Senatodaki durum dahi hemen hemen böyledir. Yalnız senatoda sade Demokrat Partinin bir yönetim komitesi vardır.

Meclis komiteleri :

1911 yılına kadar bütün komiteleri meclis spikeri tayin ederdi. 1910 yılının martında spiker Cannon'un müstebit idaresine karşı yapılan başarılı ayaklanmadan sonra komiteler meclisçe seçilmeye başlanmış ve her partiye kudreti nisbetinde komitelerde temsil hakkı verilmiştir. Şöyle ki: eğer Cumhuriyetçiler mecliste üçte iki çoğunluk teşkil ediyorsa komitelerdeki yerlerin üçte ikisi onların olacaktır. Bugün çoğunluk partisi komite üyeliklerine kendi temsilcilerini seçmekte ve azınlık partileri çoğunluk partisi delâletiyle komitelerde yer almaktadırlar.

Cumhuriyetçi Parti grubunun bir komitesi vardır ki komitelere ayrılacak kimseleri bu komite seçer. Cumhuriyetçilerden milletvekili bulunan her devletten bir üye bu komiteye katılır. Her devletin parti üyeleri toplanarak bu komiteye aralarından birini seçerler. Bu seçim grupça da onaylanır. Bu suretle kurulan komite meclis komiteleri için üye ayırır.

Savaş komiteleri :

1866 yılında Cumhuriyetçiler millî parti kurullarını kongre adayları ile ilgili savaşlar için kâfi görmiyerek kongrede karma bir savaş komitesi kurmuşlar ve Demokratlar da bunlara uyarak aynı şekilde hareket etmişlerdi. 1916 da Cumhuriyetçiler Senatoda da böyle bir komite kurdular. 1918 de Demokratlar bunu da taklit ettiler. Böylece dört savaş komitesi doğmuş oldu. Cumhuriyetçilerin meclis savaş komitesi, Demokratların meclis savaş komitesi, Cumhuriyetçilerin senato savaş komitesi, Demokratların Senato savaş komitesi.

Meclis spikeri :

Temsilciler Meclisi, spikerini kendisi seçer. Her zaman çoğunluk partisinin adayı spiker olur. Seçim yeni kongre işe başlarken yapılır. Anayasaya göre gerekli olmamakla beraber spiker şimdiye kadar hep meclis üyeleri tarafından seçilmiştir. Spiker seçiminde kıdem durumu göz önünde tutulur. Bundan başka popülerlik ve parti yardımı da önemlidir. İkinci kongrede parti çoğunlukta kaldığı takdirde spikerin yeniden seçilmesi gelenek olmuştur.

Britanya Avam Kamarasında spiker haksever ve tarafsız bir zat olduğu halde Amerika Temsilciler Meclisinde böyle değildir. Yani bizde spiker parti şefi gibi hareket eder ve mevkiinin yetkilerini partisinin programını gerçekleştirmek uğrunda kullanır. Başkanlık gibi spikerlik de adama göre çok parlak debdebeli olabileceği gibi mütevazı bir mevki de olabilir. Bu hal bu mevki işgal edenin şahsiyetine ve partisinin memleket ve kongre içindeki durumuna göre değişir. Reed. Cannon ve

Longworth gibi spikerler bu makamın otorite ve prestijini çok yükseltmişlerdi. Ötekiler sadece Meclis Başkanı gibi hareket etmişlerdir.

Seçim ve konferans komitelerini tayin etmek, belgelerini meclis namına imzalamak, tasarıları komitelere havale etmek ve meclis konuşmalarını genel olarak idare etmek, üyelere söz vermek spikerin normal yetkilerindendir. Sürekli komitelerin tayini yetkisinin spikereden alındığı 1911 yılındanberi bu zat büyük otoritesinden mahrum kalmış bulunuyor.

Spiker Reed'in koyduğu usule göre, mevcut oldukları halde yoklamada ses vermiyen üyeler dahi nisap sağlanması bakımından hesaba katılacaklardı. Yine bu spiker meclis konuşmalarını aksatmak amacıyla yapılan teklifleri gündeme almayı reddederdi. Spikerin üyelere söz verme yetkisi Gillette ve diğerleri zamanında gelişmiştir. Kimlere söz verileceğini o takdir eder. Bir görüşme yaparak maksadını açıklamış olmıyan üyenin konuşma isteğini spiker görmemezlikten gelir. Hattâ spiker söz istiyen üyeye dönerek : “Centilmen ne maksatla söz almak istiyor?” diye sorabilir ve konuya uygun bulmadığı takdirde “bu maksatla söz almanız uygun görülüyor.” diyebilir. Spiker meclis idaresinde gerekli düzenlik tedbirleri alabilir. Bu tedbirlerin itiraza uğrayarak meclise aksettirildiği haller pek nadirdir, isterse spiker oya iştirak eder ve isterse kalkar, konuşur.

Çoğunluk ve azınlık partilerinin salon liderleri kendi meclis grupları tarafından seçilirler.

Meclis Yönetim Komitesi :

Bu komite yüzyıllardan beri konuşmaları idare bakımından ölüm dirim yetkisi denebilecek bir otoriteyi meclis üzerinde muhafaza edegelmiş bulunuyor. Kongrenin iki yıl süren çalışma süresi içinde sunulan kanun tasarılarının Sayısı onbin ile otuzbin olup bunların hepsini gözden geçirmek, hatta en önemlilerini dahi esaslı surette incelemek bazan imkânsızdır. Bu bakımdan Meclis Yönetim Komitesinin rolü çok büyüktür. Komite ele alınacak tasarıların hangileri olacağını kararlaştırır. Bunların sayısı çok değildir. Fakat her tasanda bu kararlar konmuş olan esas, göz önünde tutulur. Spikerin komite kararları üzerindeki kesin yetkisi 1910 danberi kalkmış bulunuyor. Şimdi bu yetki geniş ölçüde komite başkanına geçmiştir. Bu zatın nüfuzu mecliste spiker ile çoğunluk salon liderinden sonra üçüncü gelmektedir.

Birleşik Devletler Başkan Yardımcısı, Senato Başkanı olarak hareket ettiği zaman tarafsız davranır ve oylarda eşitlik olmadıkça kendi oyunu kullanmaz; Bunun tayin yetkisi pek azdın Çoğunluk parti grubunun

göstereceği adayı Meclis, kendine ikinci başkan seçer. Başkan bulunmadığı zaman Senatoyu bu zat idare eder.

Daimî Meclis Komiteleri :

Bu komiteler Meclisteki komitelerin en önemlileridir. Çünkü bunlar büyük kitle ile teşriî heyet arasındaki perdeyi teşkil ederler. Parti grupları aday listesini hazırladıktan sonra yanyana koyarak meclise verirler. Meclis bunları onaylar. Büyük önem taşıyan komite hizmetlerine yeni üyelerden pek az kimse getirilir. Başkanlıklara çoğunluk partisinin kıdemlileri getirilir. Demokratlar çoğunlukta iseler başlıca başkanlıklar güneyli üyelerin ellerine geçer. Meselâ yetmiş dokuzuncu kongrede on başkanlığın sekizi uzak güneyli idi ve bunlardan biri de spikerdi.

Aynı kongrede kırk yedi daimi komite vardı ve her birinde iki ile kırk üç üye bulunuyordu ki ortalama yirmi bir demektir. Meclisin 1946 teşkilât kanunu Daimî Komite üyelerinin sayısını on dokuza indirmiş ve üyeleri tefrik işini bir tek komiteye bırakmıştır.

Genel tasarılar spiker tarafından komitelere havale edilir. Tasarıların şu veya bu komiteye havalesi bakımından spikerin takdir yetkisi çok geniştir. Bir komiteye havale edilen bir tasarrının bir başkasına nakli güçtür. Komite çalışmalarında en büyük rolü oynayan komite başkanlarıdır.

Meclis komiteleri normal toplantılarını hep öğleden evvel yaparlar. Toplantıların çoğu halka açıktır, önemli kararlar komite veya tâli komitede incelenirken memleketin çeşitli köşelerinden getirilmiş şahitler dinlenir. Tasarrının incelenmesi biter bitmez komite onun iyi bir tavsiye ile meclise şevkine karar verebileceği gibi aleyhine de oy verebilir. Meclisin en nüfuzlu komiteleri şunlardır: Tüzük. Yönetim, Bütçe. Ticaret, Tarım, Bankacılık. Silâhlı Kuvvetler ve Dışişleri

Meclisin bir de özel komiteleri vardır ki bunlar çeşitli amaçlarla kurulmuşlardır. Bunların üyelerini spiker tayin eder. Bunlar sade bir karar ve belli bir süre içinde bir meselenin incelenmesi maksadiyle kurulurlar. İçlerinde en tanınmış olanları soruşturma komiteleridir. Bu komiteler yemin ettirmeğe, müzekkereler çıkarmağa yetkilidirler.

Senato Daimi Komiteleri :

Senatonun daimi komite üyeleri meclis tarafından seçilirler. Daha doğrusu çoğunluk partilerinin hazırladıkları listeler senato tarafından onaylanır. Bütün komite başkanlıklarını çoğunluk partisi alır. Kıdem kaidesi Senatoda çok önemlidir fakat Temsilciler Meclisinde olduğu gibi şart değildir. Nitekim yetmiş dokuzuncu kongrede Demokratların ellerindeki on yüksek mevkiden yalnız ikisi uzak güneylilere ait idi ve Se-

natonun otuz üç daimî komitesi vardı. Her komitenin üye sayısı üç ile yirmi beş arasında değişiyordu. Bunun ortalaması onbeş yapar. 1946 reform kanunu ile komite sayısı onbeşe inmiş ve bir üyenin ikiden fazla komitede görevlenmesine imkân verilmemiştir.

Senatörler meclise bir tasarı sundukları zaman onun hangi komite tarafından incelenmesini istediklerini bildirirler. Senatonun oturumları arasında soruşturma yapma yetkisi Mc Grain - Daugherty anlaşmazlığı sırasında tam olarak kendini göstermiş ve Senato bu yetkisini enerjik bir şekilde kullanmıştır.

Soruşturma Komitesi üyeleri Senato Başkanı tarafından tayin olunur.

Hem meclisi hem senatoyu ilgilendiren meselelerin incelenmesi gerektiği zaman karma bir komite kurulur. Bunların en önemlileri her iki kamaranın müşterek kararıyla veya kanunla arasına kurulan soruşturma komiteleridir. 1941 de raporunu veren geçici millî ekonomi komitesinde her iki kamaranın üyeleriyle birlikte federal idare ekonomi temsilcileri de vardı. En çok rastlanan karma komiteler konferans komiteleridir. Bunlar aynı tasarı hakkında iki kamaranın başka başka görüşler ileri sürdükleri zaman bu görüşleri ayarlamak maksadiyle geçici olarak kurulurlar. Bunların üyelerini mecliste spiker ve senatoda başkan yardımcısı tayin eder.

İkinci kamarada bir kanunun en önemli kısımları şu veya bu şekilde tâdil edilebilir ve bu tâdile uğrayan tasan geri çevrilir. Eğer birinci kamara bu tâdili kabul etmek istemezse tadilden vaz geçmesini ikinci kamaradan ister. İkinci kamara bir kanunun en önemli kısımları şu veya bu şekilde tadil edilebilir ve bu tâdile uğrayan tasarı geri çevrilir. Eğer birinci kamara bu tadili kabul etmek istemezse tâdilden vaz geçmesini ikinci kamaradan ister. İkinci kamaranın ısrar etmesi halinde ise bir karma konferans kurulur. Normal olarak konferans üç temsilci ile üç senatörden teşekkül eder. Böyle olmakla beraber daha fazla üyenin iştirakiyle de kurulduğu olur. Eğer konferans bir anlaşmaya varabilirse netice bir raporla her iki kamaraya da bildirilir, iki meclis de konferans anlaşmalarına uygun kararlara ulaştığı takdirde tasan konferansın hazırladığı şekilde kabul edilmiş sayılır. Bunun tersine olarak kamaralardan biri bunu reddedecek olursa ya tasarı suya düşer veya yeniden bir konferans toplanır.

Taşanların temsilciler meclisine sunuluşu :

Meclise bir kanun tasarısı sunmak onu sekreterliğe göndermek suretiyle yapılır Bu tasarı bir meclis üyesi tarafından takip olunur Fakat ta-

san sunulmadan önce üstünde plânlama yapılır. Bugün tasarıların iki ana kaynağının biri icra organları, öteki de özel baskı guruplarıdır

Basit tasarılar ilgili bulundukları kamarayı gösteren “HR” yani temsilciler meclisi veya “S” yani senato işaretlerini taşırlar Eğer iki kamarayı ilgilendiren bir karar gerekli ise alacakları işaret “H.J.” ve “S.J.” olacaktır.

Bir meclis üyesinin sunabileceği tasarı sayısı tahdid edilmiş değildir. Son yirmi yıl içinde her kongrenin karşılaştığı ortalama tasarı miktarı 14000 ve kabul ettiği kanun sayısı ise 1000 kadardır. Kanunlaşmamış tasarılar kongre biter bitmez arşive atılır. Bunların müteakip iki senelik süre içinde tekrar ele alınabilmeleri için yeniden sunulmaları gerekir.

Meclise sunulmuş bir tasarinın göreceği ikinci işlem onun komiteye havale edilmesidir. Tasarı üzerinde ilk inceleme komitede yapılır. Bunlarda çoğu üzerlerinde daha fazla durulmağa değerleri olmadığından arşive alınırlar. Önemli tasarılar gelince bunlar üzerinde esaslı incelemeler yapılır. İcabında halk da dinlenir, ilgili kimselerin ifadeleri alınır ve bu suretle komite bir karara varır. Eğer bu karar lehte tecelli ederse tasarı tâdil edilmiş bir şekilde meclise sevk edilir. Önemli meselelerde komite raporları okuyanları yoracak bir uzunlukta olur. Basit meselelerde ise sadece bir muvafakat ifadesinden ibarettir. Komitenin müsbet mütalâasını sağlıyan tasarinın meclisçe kabul edilmesi çok kuvvetli ihtimal içindedir. Bunun tersine komitenin onaylamadığı bir tasarinın kanunlaşabilmesi ümidi ise pek zayıftır.

Komite konuşmaları kapalı oturumlarda yapıldığı halde her üyenin ne şekilde oy verdiğini halk öğrenebilir ve önemli bir kanun tasarısının incelenmesi sırasındaki konuşmalar yayınlanabilir.

Komitenin inceliyerek meclise sunduğu kanun tasarısı üç ana gündemden birine girer. Doğrudan doğruya veya bilvasıta gelirle ilgili bir tasarı müşterek gündeme girer. Bir vergi mahiyeti taşımayan bütün öteki tasarılar meclis gündeminde yer alırlar. Özel mahiyetteki tasarılar ise “özel” gündeme konur. Dilekçe ile komiteden geri alınan tasarılar çıkış gündemi ile meclise sevk edilirler. Üyeler tasarıların akıbetlerini meclis bültenlerinden takip ederler. Bu bültenlerde günün özel programları, henüz bitmemiş işler, konferanstaki tasarılar, dört gündemdeki meseleler ve önemli tasarıların özetleri bulunur. Meclis tüzüğüne göre tasarıların gündemdeki sıralarına bakılarak ele alınmaları gerekli ise de önemli konularda bu kaideye riayet edilmez. Gündemdeki bazı tasarılar çeşitli şekillerde üste alınabilir.

Müşterek gündemdeki tasarıları konuşmak için bütün meclisin bir komite halini aldığı olur. Özel gündemdeki tasarılar bu komitede müzake-

re olunur, meclisin bu şekilde çalışabilmesi kendi vereceği kararlarla mümkündür. Meclis bu kararı verir vermez spiker üyelerden birini başkan tâyin eder ve kendisi çekilir. Bazan bu şekilde çalışmanın ne kadar süreceği hakkında da bir karar vermek gerekir. Bu takdirde tayin edilecek zamanın yarısı tasarı taraftarlarının ve yarısı da aleyhtarlarının konuşmalarına ayrılır. Komite konuşmalarında müzakere nisabı yüz üyenin hazır bulunması ile gerçekleşir. Tasarı madde madde okunarak üstünde tâdil teklifleri yapılır. İş biter bitmez komite aldığı kararı bir raporla meclise sunar. Meclis bu kararı isterse onaylar, isterse reddeder. Meclis tarafından ele alınan bir tasarı genel heyette üç defa okunur. Tasarının sunulduğu sırasında özetinin meclis gazetesıyla yayınlanmış olması ilk okunuş için şarttır. İkinci okunuş tam okunuştur. Genel tartışma ikinci okunuştan önce yapılır. Maddeler okundukça gerekli tâdil teklifleri yapılabilir. Bazı tâdil teklifleri önemlidir. Tasarıda esaslı değişiklikler yaratacak mahiyettedir. Bazıları ise sadece şekilden, kelime yerlerinin değiştirilmesi dileğinden ibarettir.

Özel bir tasarrının tartışılması sırasında tasarıyı tavsiye eden komitenin başkanı ile ileri gelen üyeleri görüşmelerin idaresi bakımından önemli rol oynarlar. Tartışma süresini meclis tespit eder. Bu sürenin yarısı tasarı taraftarlarına, yarısı da aleyhtarlarına ayrılır. Tasarı hakkında söz söylemek isteyen birinin daha önce söz almış bir üyeden sırasını kendisine vermesini istediği çok olur. Söz söyleyecek bir üyenin kısa bir müddet beklemesinde faydalanan bir diğeri bir soru veya bir beyanda bulunabilir. Konuşmanın bitmesi üzerine spiker “tasarı üçüncü okunuş safhasına girmiştir.” der. Eğer meclis buna karar verirse tasarı gündeme alınır ve üçüncü okunuşu yapılır. Bu son safhadır. Tasarı kabul edildikten sonra senatoya sevk edilir.

Çok sayıda üyesi bulunan bir mecliste konuşmaları frenlemek zarureti vardır. Bir meselenin halli için çoğunluk kararıyla tartışma kesilir. Böyle bir karar verildiği zaman iki tarafın görüşlerini açıklayabilmesi için yirmişer dakika zaman verilir. Tartışmalarda zamanı idare bakımından daha başka metodlar da vardır. Tartışmaları tahdid maksadiyle yönetim komitesi tarafından özel emirler çıkarılır. Tahrir yolu kararlar alınmasını önlemek hususunda meclis spikerleri otorite kurmuşlardır. Genel heyet oy birliğiyle muvafakat vermedikçe söylevler bir saati aşamaz. Konuşma zamanının düzenlenmesi amacıyla çoğunluk ve azınlık liderleri arasında yapılan anlaşmalar gevezelikleri kısaltmak bakımından memnuniyet verici sonuçlar sağlamaktadır. *

Mecliste oy verme işi :

Mecliste dört çeşit oy verme metodu vardır. Bunlardan biri sesli

oydur. Eğer sonuç kararsız ise veya beşte bir nisap gerekli ise başka usul kullanılır, ikinci metod spikerin sayabileceği şekilde işaretli oydur. Üçüncüsü bazı üyelerin aracılığı ile bir tasarının leh veya aleyhinde verilmiş oyların sayılması şeklidir. Dördüncü usule gelince bu her üyenin adı okunarak vereceği oyun tescil edilmesi halidir. İlk üç usul çabuk netice verirse de yurttaş temsilcisinin hangi istikamette oy verdiğini bu şekillerde anlayamaz. Dördüncü usule baş vurulması meclise çok zaman kaybettirir. Çünkü 453 üyenin ayrı ayrı adları okunacak, hemen cevap vermeyenlerin adları tekrarlanacak ve en az yoklama ile geçecektir.

Federe devletlerden bazıları kendi meclisleri için elektrikle işler bir oy makinesi kabul etmişlerdir. Bununla kısa bir zamanda oyların tescili mümkün olmaktadır. Meclisin ön duvarında milletvekillerinin adları aydınlatılmış bir levha üzerinde bulunur. Her milletvekilinin masasında bu levhaya bağlı bir “evet” bir de “hayır” düğmesi vardır. Bu düğmelerden birine basılır basılmaz karşıdaki levha üstünde verilen oyun mahiyeti derhal anlaşılır. Bu usul mecliste çok zaman tasarruf edilmesini sağlamakta ise de henüz kongrece kabul edilmiş değildir.

Bir tasarının geri alınması :

Meclis komitelerinden birinin lehinde oy vermediği bir tasan özel tüzük gereğince geri alınabilir. Bu tüzük 1910 yılında kabul edilmiş ve çeşitli şekiller alarak bugüne kadar varlığını muhafaza etmiştir. 1935 de kabul edilmiş olan bugünkü tüzüğe göre bir tasarının meclisten geri alınabilmesi için 218 üyenin imzasını taşıyan bir dilekçe sunulmalıdır. Bunun üzerine mesele yedi günlük bir süreye tâbi “çıkış gündemi” ne alınır. ikinci veya dördüncü pazartesi günü oya konur. Meselenin halli için çoğunluk oyu kâfidir.

1943 TE MÜTTEFİK SOLCULARIN FAALİYETİ (1)

III.

Dilimize çeviren : **Münif SERAV**

a) Kanunsuz risale ve Komünist gazetelerin neşri ve tevzii :

1943 de İsviçre Komünist partisi, kendi doktrini için, faal bir propaganda yapmaya devam ediyordu. Yukarda mevzuubahs ettiğimiz teksir edilmiş beşeriyet tatil edilmemiştir. Bu hicviyeler daha ziyade Sosyalist Partiye ve onun şeflerine hücum ediyordu.

Haziran 1943 tarihli Neue Berner Tagwacht hücumlarını umumiyetle İsviçre Sosyalist Partisine ve hassaten “Sosyal sulhu korumak isteyenlerin” bir organı addedilen Berner Tagwacht’a tevcih ediyordu. Bu mecmuada şu fıkra göze çarpıyordu :

“1 Mayıs’ta Tagwacht ilk sayfasında Stalinin bir resmini basmış, diğer sayfalarda, Lenin’in ve Gorki’nin muhtelif yazı ve nutuklarından alınmış parçalar neşredilmiştir. Bu suretle kendisine solcu bir organ süsü vererek, Tagwacht kendi karilerini aldatmak, işçiler nazarında sosyalist ve ihtilâlcî bir gazete tesiri uyandırmak istiyordu. Bir taraftan Nicole’nin edilmesini tasdik edip zabitanın tethişini kabul ederken, diğer taraftan Gorki ve Lenin’in isimlerini zikretmekle müthiş bir riyakârlık yapmıyor mu ? Bu hakikaten Grimm’lerin ve İlgilerin siyasetlerini Sovyet devletine arşı sahte bir hayranlığa karıştırmaktansa. Stalingrat müdafilerine hakaret etmek demektir.

Volkerecht’in muharriri M. Meierhans, bayağı bir sosyal barış ve işbirliği siyaseti gütmekle itham ediliyor. ‘Muhakkak ki kapitalistler fabrikalarını ihtiyarî olarak vermiyeceklerdir. Mücadele etmek lâzım gelecektir. Fakat işçiler, bütün kuvvetlerini birleşik mücadelecî bir teşekkül halinde toplamadıkları takdirde büyük sermayeye karşı açtıkları mücadeleyi kazanmalarına imkân yoktur.’”

1943 1 Kânun ayı nüshasındaki bir yazı da şudur :

¹ Baştarafı 213, 215 ve 216 sayılı dergilerdedir.

Sosyalist partisi, büyük mürteci sermayenin hakimiyet ve faaliyetini müessir bir surette müdafaa etmek tasavvurundadır.”

b) Lucerne şehrinde “Sosyal Demokrat gençliği” :

20 Nisan 1943 tarihinde, Lucerne’de “Sosyal Demokrat gençliği” adı altında bir cemiyet teşkil edildi. Bunun bir tek siyasi hedefi vardır : Gençliği Sosyalist parti aleyhine yetiştirmek ve onun tesirinden kurtarmak.

Bu teşkilâtın kurulmasına teşebbüs eden şahıs, Zürih’li Ulrich Kögl olmuştur. Ve Lucerne’de dağılmış olan gayri kanunî Das Feuer gazetesinin nüshaları Zürih’ten gelmişti. Birçok toplantı yapıldı. Orada hassaten şu sözler sarfedildi. “İsviçre’de hâkimiyeti ele geçirmeliyiz. Buna seçim pusulasıyla erişemeyiz, eski konfederelerde kendi hürriyetlerini bu vasıta ile elde edememişlerdir, valileri kavga ile kovmuşlardır. Aynı şekilde, bizler için de bugünkü valilerimizi silâh kullanmak suretiyle dışarı atmaktan başka çare yoktur.

Bu Franz Kail adında Çekoslovakyalı bir muhacir, içtimalarda hazır bulunuyordu. Bu zat memleketinde idare ettiği gençlik grubunun faaliyetine dair bir rapor vermiştir. Bu raporda bu grubun bereleyici silâhlara ve ateşli silâhlara malik olduğunu kaydeder. Gençlere ihtilâlcî nazariyeler öğretiyordu.

Bucholzerschwendî yaptığı bir gezinti esnasında, Kail komüniste faaliyeti hakkında izahat verdi ve İsviçre’de durumun değişmesi icap ettiğini anlattı. Lucerne de şiddet kullanarak bir karışıklık meydana getirmek için icap eden vasıtalarından bahsederek idari binaların silâh, mühimmat ve erzak depolarının beklenilmeyen bir anda işgalini tavsiye ediyordu. Grubun diğer bir âzası bu mevzuu tekrar ele aldı ve işgale karşı koyacak olan memurların öldürülmesi lâzım geldiğini beyan etti.

Diğer bir toplantı esnasında Lucerne Sosyal Demokrat gençliğinin bir taraftan olan Walter Buff, ordunun motörlü Jandarma kısmı hakkında bir rapor vererek bu birliğin vazife ve teşkilâtından bahsetmiş ve Ordu Jandarmasının işçilerle mücadele etmek üzere tesis edildiğini iddia etmiştir. Dac Feuer adlı gizli gazetesinin bir makalesi bu birlik hakkında şu beyanatta bulunuyordu. “Motörlü Jandarmada hizmet etmek fırsatını ele geçirenlere bu âletin hiç bir zaman işçilere tevcih edilmesine müsaade etmemelerini tavsiye ederiz”.

Bu faaliyet Kögl, Buff, Kail’e ve diğer maznunlara mahkûm edilip hapsedilmelerine mal olmuştur. Bundan başka Kail Federal Konseyin 1 Eylül 1944 tarihli bir kararı ile tardedilmiştir.

C) Bale ve Berne’de Komünistlere karşı polis harekâtı :

Bale’de 13 Nisan 1943 tarihinde mükemmel bir basın malzemesi olan gizli Komünist matbaası ele geçirilmiştir.

Bu matbaada; bir teksir makinası, iki yazı makinası ve muhtelif makinalar bulunuyordu, zabitanın araştırmaları birçok kanunsuz komünist mahiyette yazının buradan çıktığını meydana çıkarmıştır.

Berne’de 9 İkciteşrin 1943 te zabıta bir baskın yaparak gizli bir Komünist matbaası ele geçirmiştir. Bu matbaa Scheibentrasa 33 Ernst Wegmüdlere ait idi ve alenî bu matbaada olarak basılmakta olan Neue Berner Tagwacht, Russich bodromda et Die Neue Welt adındaki mecmuaların üçün de Komünist karakterde idi. Informationen Polis bir tabı makinesi, 10 tertip makinesi, başlıklı tablo klişeler ve yüzlerce kanunsuz gazeteler yakalamıştır. Bundan başka Berne’de Blockweg 6 da kain bir atölye’de henüz imâl edilmemiş ve Komünist mahiyette yazı neşrine mahsus üç basın aleti ele geçirmiştir.

Tahkikat neticesinde bu matbaaların Komünist partisi hesabına tesis edildikleri anlaşıyordu.

D) Komünist Enternationale’ın dağılması :

22 Mayıs 1943 tarihinde Sovyet radyosu, 3 üncü enternasyonalin 15 Mayıs’ta bütün faaliyetini tatil etmeğe karar verdiğini bildirdi. “Komintern” adı verilen bu cihanşümül ihtilâlcî teşkilât 1919 da Moskova’da kurulmuştu. Cihan tarihi için büyük bir ehemmiyeti haiz olan bu haberi Sovyet merkezinin naşiri şu şekilde bildirmiştir :

“1919 tarihinde birinci kongre ile tesis edilen enternasyonal Komünist, ihtiyaçlara tamamen cevap verdikten sonra hadisat tarafından oradan kaldırılmıştır. Bu işçilerin cihanşümül harekâtına terettüp eden vazifeler Kominternin mevcut teşkilâtıyla yapabileceği derecede kalmaktadır. Bu teşkilât, şu halde işçi teşkilâtının kuvvetlenmesine bir mani teşkil etmektedir. Cihan harbi Millî Komünist partileri arasındaki durum farklarını meydana çıkarmıştır. Bu gün milletlerin, bilhassa Almanya ve diğer mihver memleketlerindeki işçi sınıflarının yegâne vazifeleri bu günkü rejimle mücadele etmektir.” daha ilerde “komünistler hiç bir zaman şekilleri eskimiş teşkilât muhafaza etmemişlerdir. Bunun içindir ki Kari Marx da sırası gelince birinci enternasyonalî dağıtmakta tereddüt etmemiştir. İsviçre Komünist Partisi “Kominter”in dağılmasını şu cümlelerle tasvip etmiştir.” Komintern İcra Komitesinin teklifi üzerine merkez Komite şu karara varmıştır : İsviçre Komünist partisinin Merkez Komitesi, enternasyonal komintern İcra Komitesinin adı geçen enternasyonalin feshine müteallik karar hakkında bilgi edinmektedir. Merkez Komitesi bu kararı tasvip etmekte ve İsviçre Sosyalist federasyonuna iltihak etmeği kararlaştırmaktadır.

Bu federasyon sosyalist siyaseti ile, Cenevre’deki işçi faaliyet ve tesanüdünü muhafaza ve idame ettirebilmiş ve onu zafere ulaştırmıştır.

Bale ve Zürih 30 Mayıs 1943

 svi re Kom n st partisi Merkez Komitesi. Bu karar, nicole grubu ile  svi re Kom n st partisinin bundan itibaren birleşik ihtilâlci bir teşekkül olduğuna delâlet eder.

 svi re Sosyalist Federasyonunun ve Kom n st partisinin bütün  efleri bu iki te ekk l n birleşmesi için 1943 haziranında Cenevre’de toplanmı lardır. Leon Nikol reis vazifesini görüyordu, ve Kari dahil  siyaset meselelerinde olduğu kadar yabancı mevzuatta da iki parti arasında m kemm l bir görüş birliğinin mevcut olduğu kabul edilmiştir.

Enternasyonal Komintern’in dağılması,  svi re Kom n stlerinin badema yabancılara ba lı olmadığına delâlet etmez. Aksi varittir. Biz delil olarak  u vakıaları alıyoruz. Cenevre’de St. Georges mezarlı ında 1 Mayıs 1944 te irad edilen kısa bir nutukta Nicola şöyle diyordu : Yabancı memleketlerden aldığımız aziz ses’den... Kominternin dağılması ile te kil t n de i tirilmesine rağmen esas fikir de i memi  bil kis kuvvetlenmi tir.

Neue Welt’in 1943 1. Te rin sayısında  u cümle okunmaktadır :

“A abey telâkki ettiğimiz, Sovyet Birli indeki karde lerimize bugün sonsuz hayranlı ımızı bildirir ve onlara Moskova, Lenirigrat, Rostov ve Kharkov, Berne, Cenevre, Bale ve Zürih’te g r  elim, deriz”.

O, Hofmeier, Nicola ve  eriklerinin affı için 21 Haziran 1943 de Meclis  zası M. Milville, Federal Meclise,  u istekleri havi bir arzuhal verdi:

1 — Federal Konsey tarafından kanun hükümlerine tevfikân, Federal ceza mahkemesinin mahkûm ettiği Kari Hofmeier, Leon, Edgar Woog ve François Graiser’in affını ilân etmek.

2 — Federal Konsey tarafından verilen hükümlere dayanan ve işçilerin te kil t  ile gazetelerine karşı alınan memnuiyet tedbirlerinin geri alınması ve feshedilmesi.

1943 Eylülünde yapılan içtimada Millî Konsey bu arzuhalı 41 e karşı 95 reyile reddetmiştir.  leri sürülen sebeplerden bir kaçını zikredece iz. Arzuhalin ilk maddesi hakkında af keyfiyeti Adalet  gayet müstesna bir müdahale teşkil eder. Bunun için ancak memleketin yüksek menfaati icap ettirdiği takdirde verilebilir. Halbuki halen böyle bir vaziyet mevzu bahis değildir. Zira Federal mahkeme Hofmeier, Nicole Woog ve graiserei fikir ve m tal aları için değil fakat partideki Kom n st ve propaganda faaliyetleri içindir. Bu kadar buhranlı bir devirde, yabancılara direktiflerine itaat ederek Sosyal nizamı bilvasıta veya bilâ vasıta yıkm  a çalışan kimse, memleketin dahil  ve haricî asayi  ve emniyetini tehlikeye koyuyor demektir.

Arzuhalin ikinci maddesi hakkında : durum buhranlı ve vahim oldukça parti memnuniyetlerini kaldırmakta mâna yoktur. Komünistler hareketlerini katiyen durdurmayı düşünmüyorlar, bunu arzuhalı imza edenler de biliyor. Enternasyonal Kominternin dağılması memnuiyetlerin kaldırılmasına sebep teşkil etmez. Birinci madde için olduğu gibi, bu güne kadar mevcut olan kadro dağıldı ve metodlarda ve Komünizmin hedeflerinde de bir değişiklik olmadı.

F) Müfrit solcuların Fransız hududuna yakın İsviçre topraklarında tahrikati.

aa) İsviçre Sosyalist Federasyonu, dağıldıktan sonra, kendi yerine kaim olan gruplar vasıtasıyla faaliyetine devam etmiştir.

Bu kanunsuzluk faaliyetin âmili ve muharriki olan Leon Nicole gayet mahrem addedilen bir vesikada federasyonun yerini tutacak kültürel ve ekonomik mahiyette gizlenmiş teşekküller tesis etmeği emrediyordu. Nicole'nin "Müdafaa teşkilâtı" adını verdiği bu teşekkül nihayet fiilen tahakkuk ettirilmiş bulundu. Bununla şöyle bir takım topluluklar kastediliyordu. Evvelâ »Halka ait hürriyet ve hukuku koruma cemiyeti" bunun gayesi, 1941 Eylülünde Milli konseyin seçimi esnasında Nicole'nin namzetliğini koymak ve Nicole ile anlaşmak suretiyle Andre Ehrler tarafından tesis edilen Konfederal bağ ve federasyona karşı alınan tedbirlerle mücadele etmek gayesine tahsis dilen konfederal bağ.

Hofmaier ve şerikleri dâvasının siyasî bakımdan istismarı için Leon Nicole ve Jean Vincent'in meydana getirdiği matbaa kooperatifi alacaklılarını koruma komitesi :

1942 başlangıcında Leon Nicole tarafından tesis edilen ve aynı zamanda Komünist teşekküllere karşı alınan bütün tedbirlerle mücadeleye tahsis edilen halk koruması faaliyeti, federasyonu ve iki gazeteyi istihdaf eden memnuiyetin kaldırılmasına inhisar etmemekte idi. Hizip Sovyet Birliğini ve Komünist fikirleri metheden umumî bir siyasî propaganda tatbik ediyor ve ihtilâl ile tehdit ediyordu. 7 Nisan 1942 Federal Konsey Federasyonun yerine kaim olan bir teşekkül addedilen "Halk Koruma" yı menetmiştir; Leon Nicole ile Jean Vincent tarafından 1942 ikinci Teşrin kanton seçimlerine faal olarak iştirak etmek maksadiyle tanzim edilen iş listesi (Cenever Kantonu büyük konseyinin yenilenmesi) mücadele sırasında bilâhare bahis mevzuu olacak olan birçok toplantılar tertip etmiştir.

Cenevre Kantonunda 1943 Mayısında yapılacak Komün seçimlerine iştirak edebilmek için Leon Nicole ve siyasî arkadaşlarının tanzim ettiği işçi listeleri; 4 ve 8 Haziran 1943 te Nicole tarafından yapılan iki toplan-

tı esnasında tesis edilen ‘İşçi Partisi’ bu teşekkül Nicole’nin eseri oldu. Charles Gorgerat’ın başkanlığı bir paravandan ibaretti.

bb) Leon Nicole’nin ve şeriklerinin kanunsuz faaliyetleri Travail’in muharriri olmuş olan eski posta memuru Leon Nicole, polis ve adalet makamlarını ekseriya işgal etmiştir. Nicole 9 Kasım 1932 de Cenevre’deki isyan hareketinin başlıca müsebbibi olmuştur. Federal Mahkeme Nicole’i ve diğer 6 maznunu suçlu bulmuştur. Cinayet mahkemesi Nicole’i 6 ay hapse ve 100 Frank para cezasına mahkûm etmiştir. Cenevre mahkemesi Zabıta ve Adalet Dairesi Başkanı sıfatıyla Nicole 1935 Ocak ayında Federal Adalet Dairesine daha sonraları bir çok hâdiseler nakletmiştir. Bu hâdiseler hakikatten o kadar uzaktır ki, bir seri sahte vesaik yapan Yogeun Travail’in muharriri olan Choux ile birlikte sahtekârlıktan dolayı mahkûm edildi. 12 Temmuz 1940 da Vaud Kantonun Danıştay’ı aleyhine Nicole’in dâvasında Federal mahkeme tarafından verilen bir karar Nicole tarafından yapılan şifahî ve tahrirî propagandanın Komünist muharriki olup Rusya’nın dış siyasetini körcesine ve aşağı bir şekilde methettiğini ispat etmektedir. Nicole ve Choux aleyhine Fonjallaz dâvasında 30 Mart 1938 tarihinde verilen bir hükümle 1 nci sivil Şubesi Nicole’in hiç bir firen tanımadığını ve siyasî ihtirası tahrik edildiği zaman çok kötü niyeti olduğunu gösterecek kadar ileri gittiğini beyan etmiştir. Nicole “Supress” Hus basın ajansının ücretli muhabiri ve Komintern’in resmî organı olan Die Welt’in adlı Komünist mecmuasının daimî muhabiri idi. 1944 Ağustosundan beri Pravda’nın ücretli ve daimî muhabiridir. Oğlu Pierre bu faaliyetinde ona yardım ediyor. 1940 da Nicole ile müfrit bir sağcı olan Dr, Michel arasında münasebetin mevcudiyetini öğrenmek hayretler uyandırmıştır. Aşağıdaki izahat Cenevredeki faaliyeti umumî hatları ile çizmektedir :

Toplantılar :

1941 ve 1943 seneleri zarfında İsviçre Sosyalist Federasyonunun eski şefleri muhtelif siyasî toplantılar tertip etmişler ve diğer partilerin bir çok toplantılarına iştirak etmişlerdir. Bilhassa Cenevre’de bazı nümayişler yapılmıştır. Yukarıda, mevzuubahs olan teşekküller kanunsuz bir çok toplantılar yapmışlar ve bu toplantılar esnasında Leon Nicole ve Jeane Vincent hemen daima söz sahibi olmuşlardır. 2 Şubat 1942 de “Halkı Koruma” teşekkülünün yaptığı bir toplantı esnasında İsviçre Sosyalist federasyonunun memnuiyetinin kaldırılmasına müteallik arzuhal adaleti temin etmek için işçi sınıfının yaptığı son teşebbüs olup bu kere siyasî rakipler fiiliyata geçmeden önce kanunî vasıtaları kullanmadığı için Leon Nicole serzenişte bulunamayacaklarını beyan etmiştir.

30 Mayıs 1945 de yapılan bir toplantıda Jean Vincent Enternasyonal meselelerden bahsederek selâmetin yabancı memleketlerden geleceğini söylemiştir. 22 Eylül 1943 de Jean Vincent şöyle diyordu : (Burjuvalar amele idarecileri tarafından bildirilen tesviyei hesabattan korkuyorlar) ilâve olarak bu hesap tesviyesinin muslihane olacağını, fakat burjuvalar sakın durmayacaklarını ihsas ederlerse tehaddüs edebilecek neticelerin mesuliyetini bizzat yükleneceklerdir dedi.

12 Ocak 1943 de Leon Nicole ve siyasî arkadaşları tribünden Cenevre Belediye Meclisinin bir içtimaina iştirak etmişlerdir. Nicole münakaşalara karışmış ve başkası tarafından sükûta davet edilmiştir. Bu ihtara rağmen tekrar söze başlamış, başkanın kürsüyü boşaltmayı emretmesine sebep olmuştur. Nicole ve arkadaşları o mahalli terketmeden önce birisi: “Tekrar buluşacağız, mitralyözlerle geleceğiz” diye bağırıştır.

9/Mayıs/1943 de Nicole ve arkadaşları tekrar Belediye Meclisinin bir içtimainda hazır bulunmuşlardır. Bu toplantıda söze karışmış ve meclis âzasına karşı istihza ile asayîşi bozmuşlardır. Kürsüde vukua gelen gürültülü sahnelerden dolayı Başkan içtimai talik etmek zorunda kalmıştır. Bu defa Nicole ve arkadaşları salonu arzuları ile terk etmemişler ve zabıtaya başvurmak lüzumu hasıl olmuştur. Nicole salonda “Pis faşistler, bu mevkide daha fazla kalamayacaksınız. Sizinle görüşeceğim, sizinle görülecek hesabım var!” diye bağırıştır.

8/Ağustos/1943 de Cenevre’de Cornovin meydanında Hodmaier’in tahliyesi Sebebiyle bir nümayiş yapılmıştır. İşte o zaman tahrik edilmiş bir kütlenin ne kadar ifrata kaçabileceği görülmüştür. Nicole, Vincent ve arkadaşlarının iştirak ettikleri bu nümayiş esnasında zabıtaya karşı küfür ve tehditler savrulmuş, bununla da iktifa edilmeyerek şiddet kullanılmış, Polis memurları çevrilmiş, arkadan vurulmuş ve kötü muamele edilerek tartaklanmıştır. Ahali heyecan içinde yumruklan havada olduğu halde internasyionali söylemiştir. Sükûn ve nizamı iade etmek için itfaiyeyi çağırarak lâzım gelmiştir.

Kanunsuz yazıların neşri

Sosyalist federasyon ve onun kaldırılmasından sonra yerine kaim olan teşekküller hassaten “le travail”, “le bulletin socialiste”, les informations Souietques”, “Nötre Opinion l’etincelle te la Vague” gibi muhtelif kanunsuz yazılar neşretmişlerdir. “Die Welt” adlı memnun bir Komünist gazete için yazılan bir makalede Leone Nicole Cenevre’de Sosyalizmin müdafaası için yapılan mücadelenin ancak kanunsuz neşriyat ile mümkün olabileceğini beyan ediyordu. Nicole makalelerin bin çoğunu bu memnun gazetelere veriyordu. Ekseriya müsamaha. edilen tevhidin hudutlarını aş-

cak şekilde siyasi müesseselerimizi zemmediyet, Hükümet makamlarına, bilhassa Cenevre Zabıta ve Adalet başkanına şiddetle hücum ediyordu. Buna mukabil, Sovyetler Birliği ve onun Komünist müesseseleri misal olarak gösteriliyordu. Nicole ve şeriklerinin aleyhinde sorgu hakimi tarafından açılan tahkikatı 23/Mart/1945 de federal Konsey talik etmiştir.

cc) İsviçre Sosyalist federasyonu Başkanı ve Droit du people ile Travail gazetelerinin başmuharriri sıfatı ile hareket eden Leon Nicole 15/Mart/1942 de teşrii meclislere bir arzuhal vererek İsviçre Sosyalist' Federasyonunun dağılması ve iki gazeteye verilen memnuiyetlerin kaldırılması hakkında Konsey Federal'in 27/Mayıs/1941 kararının kaldırılmasını istemiştir. Teşrii Meclisler 30/Mart ve 7/Haziran/1943 içtimalarında arzuhal hakkında karar vermişlerdir. Millî Konseyde arzuhal komisyonunun teklifine tevfikan 107 reyle reddi kararlaştırılmıştır. Millî Konseyin kararı bilhassa şu sebeplere dayanmaktadır : Komünist siyasetinin ve Bolşevik gayelerinin müdafii olan bu iki gazetenin men'ini icap ettiren sebepler muteberdir. İsviçre Sosyalist Federasyonu, aynı şekilde şu Komünist gayeleri gütmektedir. “Müesseselerin yıkılması, siyasî iktidarın fethi, proletaryanın diktatörlüğü” Federasyonun men'i hiç bir değişiklik husule getirmemiştir. Hattâ Nicolei eskisinden daha suçludur. Zira federal konsey onun tesis ettiği “halkı koruma”yı da dağıtmak mecburiyetinde kalmıştır. 10/Şubat/1943 de Federal Konseye verdiği bir mektupla Nicole bizzat şöyle değişmiştir : “Konsey Federal'e gayet sarıh olarak cevap vermek istiyorum. Halen İsviçre'de iktidar mevkiinde olan adamların hoşlandığı veya hoşlanmadığı şeyler hakkındaki siyasî kanadını değiştirmeyi asla düşünmüyorum. Arkadaşım Kari Hofmaier'in müteaddit defalar tarif ettiği şekilde Komünist siyasetini doğru bir siyaset olarak kabul ediyorum. Nicole'nin durumunda İsviçre sosyalist federasyonunun kaldırılmasını haklı gösterecek hiç bir değişiklik görülmemektedir.

7/Haziran/1943 içtimaında Devlet Şûrası rey birliği ile bunu reddetmiştir.

G) Rado ve şerikleri casus vakası :

Rado vak'ası Nicole'ün etrafındaki kimselerle çalışma partisinin hiç bir zaman yasak istihbarat işi ile meşgul olmadıkları iddiasını ortadan kaldırıyor.

1943 Eylülünde Fransız hudutlarına yakın İsviçre topraklarında büyük tákatta bir verici âletin faaliyetinde bulunduğu meydana çıkmıştır. Derhal yapılan araştırmalar neticesinde Cenevre'de Florissant sokağında 192 sayıda Edwart Hamel adlı bir şahısla Henri Mussart sokağında 86 numarada Margareta Bolli isminde bir kadının evlerinde birer verici âlet

yerleştirilmiş olduğu tesbit edilmiş ve zabıta derhâl iki âleti de müsadere etmiştir. Hamel, Albert adlı meçhul bir şahsın kendisinden çalışmasını, yani telgrafla emirler yaymasını istediğini söylemiştir. Bunu müteakip Hamel nakledilmek üzere bir çok şifreli telgraf almıştır. Daha sonra şifre sanatının sırrına vakıf olmuş ve muhaberatla birlikte şifre ile de meşgul olmuştur. 1941 sonlarından 1943 e kadar gördüğü vazifeler için 8000 Frank kadar bir para almıştır. Margareta Bolli Albert ismindeki yabancıyla Berne şehrinde tanışmıştır. Margareta sonradan Cenevre’de yerleşmiş ve Albert’ten lâzım olan âletleri almış ve yayıma 11/Ekim/1942 de başlamıştır. Bu kadına Hamel bakıyordu. Tahkikat neticesinde Albert ismindeki meçhul şahsın Cenevre’de Lozan sokağında 113 numarada ikamet eden Alessandre Rado adında bir Macar olduğu tesbit edilmiştir. Rado uzun zamandanberi İsviçre’de ikamet ediyordu. Bu adam İsviçre Hükümet makamlarına “Komintern’in mühim bir ajanı olarak tanıtılmıştı. Halen ikamet ettiği yer meçhuldür.

Hamel ve Margarita Bolli tarafından verilen malûmatın askerî, ekonomik ve siyasî mahiyette olduğu anlaşılmıştır. Malûmat müttefiklere, takat bilhassa Ruslara tahsis edilmmişti. Küçük bir kısım malûmat ta İsviçreye aitti. Rado muhakkak ki Sovyetler Birliğinin İsviçre’de bulunan casusluk servisinin şefi idi. Elinde külliyyetli miktarda para vardı. 1941 Nisanından 1943 Eylülüne kadar casusluk servisi için 300.000 Fr. dan fazla para sarfetmiştir. Hamel zabıta tanınıyordu. Cenevre Sosyalist Partisi âzası ve Nicole’nin hoşlandığı bir şahıs olduğunu polis biliyordu. Margarita Bolli, Rado’nun siyasi akidelerini tamamiyle tasvip ettiğinden casusluk teşkilâtına girmesi kolay olmuştur. Her ikisi de tam mânasiyle komünist idiler. Meselâ hâlâ bir kısım A mahkemesinde beklemektedir.

Meselâ hâlâ, 1 A. Fırkası mahkemesinde muallâkta kalmaktadır.

4 — 1944 ve 1945 senelerinde solcu müfritlerin tahrikâtı 1944 senesi başlangıcında, mahkûm olan komünist gazeteler, yeniden bütün İsviçre’de kanunsuz olarak çıkmıştır. Buna rağmen bu hususta zikredilecek hususi hiçbir şey yoktur. 1944 ve 1945 senelerinde memleketin muhtelif yerlerinde bir “çalışma partisi” teşekkül ettikçe, kanunsuz komünist propagandası azalıyordu.

Bu fasılda 1939 dan 1945 e kadar, federal mahkemeye veya Kanton mahkemelerine 447 komünist tahrikâtı vakası zikretmek muvafık olur.

b) Çalışma Partisinin kuruluşu :

Müfrit solcu şefleri, Niole, Graisier, Hofmaier, Bodenman ve Arnold bilhassa şarkî, garbî ve şimalî İsviçre’de işçi partileri kurulması

için büyük bir faaliyette bulunmuşlardır, Bienne işçi partisinin toplantısı Nicole'nin huzurunda 12 Aralık 1943 de yapılacaktır. Balville Çalışma Partisi aynı senenin 30-31 Martında kurulmuştur. Muhtelif kanton hizipleri, 21 Mayıs 1944 de Bale'de teşekkül eden, çalışma partilerinin birer federasyonu halinde toplanmışlardır. Sosyalist Partisinden çıkarılan âzalardan müteşekkıl bir "solcu sosyalist" teşkilâtı 1944 haziranında bir çok defa toplanmıştır. Zürich "Solcu Sosyalist" teşkilâtı, Zürich Halkevinde, 1 Haziran 1944 te 1200 kişiyi bir arada toplayan bir içtima yapmıştır. Zürich Sosyalist Partisi muhafızı (Spor Kulübü 24044) solcu sosyaliste girmiştir.

10 Ekim 1943 te 6 ıncı fırka mahkemesi orduda patlayıcı madde hırsızlığından verici tesisatı kullanmaktan ve komünist faaliyetinden dolayı "Uto" Spor Kulübü ile yakından münasebette olan 3 müfrit solcuyu hapis cezasına mahkûm etmiştir. Çalışma partisi ile "Solcu Sosyalist federasyonu komiteleri bu iki zümrenin birleşmesi hususunu müzakere etmek üzere Olten de 1944 temmuzunda toplanmışlar ve bu birleşmenin derhal kanton arazisinde yapılmasını kararlaştırmışlardır.

1944 Ağustosunda, Cenevre İşçi Partisi "İşçinin Sesi" adlı bir gazete neşretmek üzere müsaade almıştır. İsviçre Çalışma partilerinin ilk toplantısı 14 ve 15 Ekim 1944 te Zürich Halkevinde yapılmıştır. Başlıca hatipler Kari Hofmaier ve Leon Nicole idi. Partinin diğer mahallî şubeleri 1945 te tesis edilmiştir.

c) Çalışma Partisinin faaliyeti :

Çalışma Partisi 1944 te büyük faaliyet ifa etmiş ve 1945 te bunu arttırmıştır. Birçok toplantılar yapılmış, nutuk irad edilmiş, birçok gazete, broşür dağıtılmış ve parti aynı zamanda muhtelif kanton seçimlerine de girmiştir.

Eski komünist şeflerinin büyük bir kısmı, Çalışma Partisinin tesisinde mühim bir rol oynamışlardır. Bu partide bunlar salahiyyet sahibidirler, bundan partinin ihtilâlcı akidelerden ilham almasa bile komünist fikirlere riayet ettiği neticesini çıkartmak mümkündür. Bu Parti İsviçre Sosyalist Federasyonu ile İsviçre Komünist Partisinden farklı değildir. Biz burada yabancı bir ideolojinin ve yabancıların desteği ile Çalışma Partisi idarecilerinin kabul ettikleri ihtilâlcı ve komünist tavrı hareketlerinin bir emaresi olan nutuklardan iktibaslar yapacağız.

Partinin 15 Ekim 1944 toplantısında verilen bir nutuk esnasında Nicole şöyle demiştir :

"Hakkımda tahkikat başladı, ben bundan dolayı pek bahtiyarım, Zira büyük muvaffakiyetlere ulaşmak için hapisten çıkmak lâzım geliyor.

Ergeç biz burjuvaları kendi yerimize hapishaneye yollayacağız. Tehlikeden ürkmek ve Rus dostlarımızın Stalingrad'da yaptığı gibi hareket etmeliyiz. Nicole, İsviçre ile Sovyetler Birliği arasındaki münasebetten bahsederek şöyle demiştir : Molotof, Rusya'nın İsviçre'de ihtiyacı olmadığını, fakat İsviçre'nin Rusya'ya çok ihtiyacı olduğunu sarıh olarak beyan etmiştir. Bu Rus siyaset adamı, işçi sınıfını cesaret ve gayretinden dolayı tebrik etmiş ve Rusya'nın yakında kendisine yardımında bulunacağını bildirmiştir.”

7/Kasım1944 de, Zürich çalışma partisi Rus ihtilâlinin yıl dönümünü kutlamak üzere toplanmıştır. Bu toplantı esnasında Heinrichgrübler Komünistlere karşı yapılan takibattan bahsederek şu beyanatta bulunmuştur.

“Zürich işçilerinin kuvvetlerini birleştirerek hücumu geçmeleri zamanı gelmiştir. Kapitalizm yıkılmadıkça sosyalizm kurulamaz.”

7/Kasım/1944 de Lügano da konuşan Nicole bütün Milletler için Stalin rejiminin biricik rejim olduğunu söylemiştir.

Winterthur da 8/Kasım/1944 de Çalışma Partisinin ve “Freie Jugend” in bir toplantısında bir nutukta Heinrich Gürebler, Komünist Partisinin tanınmasını, federal zabitanın kaldırılmasını ve mahkûm Komünistlerin affını talep etmiş ve bugün iktidarda olan hükümet devrilmelidir” demiştir.

Birsfelden’de 16/Kasım/1944 de Çalışma Partisinin bir toplantısında Kari Hofmaier şu beyanatta bulunmuştur: “Steiger’in Federal Meclis âzası, çalışma partisinin men edilmesini istemektedir. Fakat bunda muvaffak olamayacaktır. Bundan sonra memnuiyetlere tahammül etmek istemiyoruz. Serbest hareket etmek ve serbest olmak hakkını istiyoruz. Giyometel Gesleri öldürmeğe hakkı olup olmadığını kimseye sormadı, hak ve hukuk için mücadele etti. Federal konsey faşisttir”.

18/Kasım/1944 de Sarau’da çalışma partisinin bir toplantısında konuşan Henry Gmur şöyle demiştir: “İsviçre siyasetinin gidişatında bir değişiklik olması için Steiger Federal Konseyinin Hükümetten ayrılması icap eder. Federal konsey için vaziyet aynı olmalıdır. (İsviçre’de meş’um bir siyaset güden) Berlinin baskısı altında, işbirliği yapmış ve halkı haklarından mahrum etmiştir.

24/Kasım/1944 de Aeschbachcher, Beden de bir nutuk irad etmiş ve ezcümle şöyle demiştir :

‘Sovyetler Birliği ile münasebetin yeniden tesis edilebilmesi için Federal Konsey hakkında kat’i bir karar ittihaz etmeli. Çalışma Partisi Moskova’ya bir hey’et gönderilmesini istiyor. Bu heyete Nicole Başkan tâyin edilmiştir”

6 Aralık 1944 te Vevey’de yapılan bir toplantıda Nicole şöyle demiştir: “Federal Konsey ve Federal odalar kaldırılmalı ve yerlerine Halk Hükümeti kaim olmalıdır. Bu kuvvet (İşçi sınıfı) sokakta olmalı ve bizler de sokağı tutmalıyız.”

1 Mayıs 1945 te Cenevre’de yapılan bir toplantıda Nikole şöyle diyor: “Önümüzdeki .sonbaharda iktidar mevkiinde olacağız. İhtilâlciyiz ve bu kapitalist cemiyeti icabederse ihtilâlcî vasıtalarla sureti kafiye tasfiye etmek istiyoruz.”

Çalışma Partisinin gazeteleri, bilhassa La Voix Onvriere ve Vowarts 1945 senesinde, Federal Konseye her zamankinden daha şiddetle hücumlarda bulunmuşlardır. Toplantılarda söylenen nutuklara muvazi olarak gazetelerde, Devletin iktidarını baltalayacak bir faaliyete girişmişlerdir. Komünist tahrikâtçılarından Nicole ve Hofmaier bu faaliyetin başında gelenlerdir. Adı geçen iki gazete İsviçre aleyhine yabancı memleketlerin menfaatlerini müdafaa eder. Rus gazetelerinin ve Rus radyosunun İsviçre’ye karşı yaptıkları hücumları tasvip ederler. Tahrifler, mübalağalar ve noksan haberlerle Federal Konseyi ve bir takım âzaları faşistlik ve ihanetle itham ediyorlar. Federal Konseyin yabancı baskısı altında parti ve gazete memnuiyetleri gibi, muhtelif tedbirler aldığını iddia ediyorlar. İfsat edilmiş ve çürümüş bir rejimden bahsediyorlar. Müfrit sağcı teşekküllerin beyan ettikleri tenkitleri kısmen ele alıyorlar, Rus mülteci ve enterneleri meseleyi yabancı ve maksada uygun şekilde ortaya atılmıştır. İspanyol enternelerinin vatana iade edilmelerini işçi sesi yanlış olarak naklederek Chambery de bu Vatana dönen enterneleri taşıyan trenin hücumu uğramasına sebep olmuştur.

Nicole Pragda’ya telsiz telgraflar göndermek suretiyle yabancı memleketlerdeki İsviçre menfaati arma hesabı imkânsız derecede zarar getirmiştir. (İnternasyonal) ajansı gazetelerden bilhassa işçi sesinden makaleler göndermektedir. Gazetelerde Rusya hakkında çıkan her yazı derhal Moskova’ya bildirilmektedir. Siyasî ve İktisadî sahada İsviçre’de ceryan eden hâdiseler İsviçre’nin son derece aleyhinde olacak şekilde izah edilmektedir. Çalışma Partisinin, Parti Başkanının ve işçi sesinin durumları istisna teşkil etmektedir. Bu ajans tarafından verilen asılsız haberler yabancı memleketlerde itimatlılık yaratmaktan başka bir şeye yaramıyor. Muhakkak ki bu haberler, radyo ve matbuatın memleketimize yaptığı sayısız hücumlara esas teşkil ediyor Nicole aynı zamanda, gazetelerde intişar etmiş bulunmayan bazı kimselerin sözde Sovyet aleyhtarı faaliyetleri hakkında malûmat ta vermektedir. Hassaten, Cenevre’de ikâmet eden Metropolit Anastas Sovyet rejimine karşı husumetti bir tavır

takınmakla itham etmiştir. Aşağıdaki telsiz telgraflar yanlış malûmata misalleridir.

6/Kasım/1945 de “Your Travail” ajansı, Moskova radyosu tarafından Federal âza Petitpierre’e yapılan hücumları müteakip Pravdaya aşağıda şu yazılı olanları bildirmiştir :

İdari Konseylerden, sigorta şirketlerinden ve büyük sermaye müesseselerinden olan petit pierre Stampfli gibi bazı federal âzalar, enternasyonal, maliyecilerle, sanayicilerle, İsviçre veya Avusturya’da bulunan zengin Balkanlı mülteciler tarafından idare edilen entrikalara iştirak etmeğe mütemayildirler.

17 Martta Pravda’ya, Cenevre’de, Hispano - Suiza fabrikası tarafından silâh tedarikine müteallik şu telgraf gönderilmiştir: İşçi sesinin açtığı mücadele ile yabancı neşriyatın bilhassa Moskova radyosunun şiddetli reaksiyonu, İsviçre’de levazım temini hususundaki faaliyeti felce uğratmak neticesine varmıştır. 20 m/m. çapında 50000 füze ve mermi siparişinin Hispanoya henüz yapılmadığını öğreniyoruz. Berne’deki İngiliz orta Elçiliği Cenevre’deki Hispanoya İtalya yolu ile Londra’ya gönderilmesi talebinde bulunduğu halde henüz cevap almamıştır ve levazım sandıkları şimdilik Cenevre ambarlarında bulunmaktadır. İsviçre ile Rusya arasında münasebet yeniden tesis edildiğinde Nicole 21/Martta şu telsizi göndermiştir:.... Bununla beraber işçi sesi ve Vorwarts gibi gazetelerin açtığı matbuat mücadelesi, Sovyetlerle münasebetlerin yeniden tesisini müteakip, gittikçe artmaktadır. Fakat neticede, efkârı umumiyenin ve siyasi fırkaların baskısı altında olan Federal Konsey, İsviçre’nin U. R. S. S. e karşı geçmişte işlediği hataları tanımıştır. Bu arada Moltan’ın saçma nutkunda reddederek U. R. S. S. e karşı yeni bir vaziyet almıştır.

31 Martta, Pravdaya şu telsiz gönderilmiştir :

..... Hispano Suiza tarafından İspanya için imal edilen ve Fransız, İspanyol hududunun kapanması yüzünden fabrika deposunda kalmış olan 20 mm. çapında 50000 merminin 28 Perşembe günü vagonlara yükletilip Altdorf’a gönderildiğini haber aldık. Halbuki Altdorf’ta bir kolu Cenova’ya uzanan Godhard hattı üzerinde bulunmaktadır. İsviçre’de de imâl edilen silâhlarla yüklü vagonların burada birleşmesinden korkulmaktadır. Trenlerin buradan Ceneova’ya gitmeleri ve oradan da İspanyol vapurlarına teslim edilen malı yüklemeleri muhtemeldir.

Konfederasyon Savcısı bu hâdiseler üzerinde araştırmalar yapmıştır. Mevcut rapor kaleme alındığı sırada, Federal Konsey adli takibatin açılıp açılmaması hakkında henüz bir karar vermemiştir.

25/Kasım/1945 tarihli bir telsizde, Federal Konseyin harp esnasında rasyonal - sosyalist Almanya’ya harp levazımı vermek suretile onu des-

tekleyerek tarafsızlığını suiistimal etmekte ve şimdi de tarafsız bahanesile dünyanın sulha kavuşması için işbirliği etmek istememekte ve Rusya ile Balkan Devletlerine karşı memleketin bir entrika merkezi haline gelmesine göz yummakta olduğunu yazmaktadır.

14/Şubat/1946 da Nicole aşağıda yazılı olanları bildirmiştir :

“Berne’deki Bulgar Orta Elçiliğinde, Fransa maslahatgüzarlığına tâyin edilen Sofya’dan gelen Paris’e giden Diambo Sotirof’un gelmesi bekleniyordu. Gelmediği görülünce merak ettiler. İsviçre’ye geldiği, fakat Orta Elçiliğe gelecek yerde St. Moritz’e Gueneff General Gantchef gibi tanınmış Bulgar faşistlerinin yanına gittiği anlaşılmıştır. Onlara Bulgaristan’da ortalığın karışık olduğunu, memleket mâliyesinin iflas hâlinde bulunduğunu ve Komünist diktatörlüğü rejimine karşı bir muhalefetin teşekkül ederek mücadele etmek üzere kuvvetlendiğini söylemiştir. Diambo Sotirof’un Paris’e gitmek niyetinde olmadığı anlaşılmaktadır. İfşaatı derhal federal sarayın resmi mahfillerine nakledilmiştir.

11 Martta Pravda’ya aşağıdaki telsiz gönderilmiştir :

Barselon otomobil ve silah fabrikası, Hispano - Suiza, şimdiye kadar bir kaç İspanyol ve Alman’ın malı idi. Hadisatın aldığı vaziyetten endişelenen ve Franco’nun yakın bir gelecekte düşeceğinden korkan mal sahipleri İspanya tahvillerini İsviçre kıymetleri ile değiştirmişlerdir. Bu ameliyeyi müteakip Hispano Suiza İsviçre malı olmuştur. Yarın Fransız boyunduruğundan kurtulan İspanyol milleti Hispano fabrikalarının millileştirilmesi veya içtimaileştirilmesi arzusunu izhar ettikleri takdirde, İsviçre Hükûdeti, İsviçre Millî mülkünü korumak maksadiyle müdahale edecektir. Bu hususlar büyük İsviçre kantonlarının bir mümessili ile Frankonun Paris’teki büyük Elçisi Miguel Matyeupla arasında halledilmiştir. Bu aradaki mümasil ameliyelerin Alman ve Balkan memleketleri tebaalarının mal ve mülklerini kurtarmak için yapılmıştır.

d) İsviçre’nin Enternasyonal Komünist Partisi :

10/Mart/1945 tarihinde İsviçre Komünist partisinin merkezi komitesi bir içtima esnasında, İsviçre enternasyonal Komünist Partisi adında bir parti kurmuştur. Yeni cemiyetin reisliğine Vanoni Max, sekreterliğine de Teuscher Lorenz tayin edilmiştir. Bu partinin kurulmasındaki maksat, müfrit solcu olan bir topluluğun yeniden teessüs etmesine teşebbüstür. İsviçre Enternasyonal Komünist Partisi, çalışma partisine muhalefet etmekte olup, devamlı surette bu partinin idarecilerine hücum etmektedir. Bu Komünist parti 1945 senesi yazında en yüksek mertebesine varmıştı ve o devirde 700 den fazla âzası bulunuyordu. 1945 Temmuzunda Katolik - Komünist bir cemiyet halinde bir nev’i mülhak topluluk teşekkül etmiş-

tir. Teuscher tarafından idare edilen Komünist partisi Marx, Engels ve Lenin'in doktrinlerine göre ihtilâlcî Komünizmi yaymaktadır. Bu parti büyük bir ehemmiyeti haiz değildir.

Çünkü : 1945 senesinin sonunda ancak bir kaç âzası kalmıştı. Pravda adlı Rus gazetesi, 13/Nisan/1946 sayılı nüshasının bir makalesinde, bu partiyi evvelce mevcut olan İsviçre Komünist partisiyle hiç bir ilgisi olmadığını ve muharrik şahıslardan müteşekkil bir topluluk olarak vasıflandırmaktadır. Gazeteye göre bu kimseler çalışma partisine karşı bir matbuat harbine giren, hüviyetleri gizli kapitalistlerdir ve eski İsviçre Komünist şefleri de hâlen Partide bulunmaktadır.

e) Harpten sonra müfrit solcu harekâtına karşı hükümetin vaziyeti : Meşrutî nizamı korumak üzere tedbirler ihdas ve parti memnuiyetlerini ilga eden 27 /Şubat/1945 Federal Konsey kararı, müfrit sağcı veya müfrit solcu teşekküllere konulan memnuiyetleri kaldırmıştır. Fakat aynı zamanda demokrasinin korunması hakkındaki kararın ihtiva ettiği cezai hükümleri sağlamlaştırmış ve şumüllendirmiştir. Bunların kararları sadır olduğu zaman partinin koymuş olduğu memnuiyetler isabetli görülmüştü. Bu Memnuiyetler dahili asayişin muhafaza ve iadesine yardım etmiştir. Harbin sonlarına doğru, matbuat kontrolü hafifletildiği gibi harbe müteallik kanunî mevzuatla ilgili olan bu fevkalâde tedbirler de terkedilebilmiştir. Parti memnuiyetlerinin kaldırılması, memnu faaliyetten dolayı yapılan serbest takibatın durmasını intaç etmiştir. Şimdi yıkıcı tahrikâta karşı mücadele bilhassa devlete karşı tevcih edilmiş olan muhtelif harekâtın tenkilinden ibarettir. Federal Konsey sadece mahdud bir zaman için konfederasyonun dahili veya harici asayişine hâlel getiren cemiyet veya müesseseleri men etmeyi ve faaliyetlerini men eden hükümleri serdetmeyi üzerine almıştır. (Madde: 9)

Fevkalâde salahiyetlerin kullanılmasına dair 27/Nisan/1945 tarihli XII. raporla millet Meclisinin stenografî bültenine (1945 sayfa 146) ve Bakanlar Kurulunun (1945 sayfa 42) kararına müracaat ediyoruz. Yeni rejimde Komünist partisinin faaliyeti ve Komünist propagandası bu halleriyle takibâtı istilzam etmemektedir. Takibatın açılması için 1 ve 2 nci maddelere göre cezayı mucip bir fiil işlenmiş olması lâzım gelmektedir. Bilhassa propagandalar için (yazılı nutuklar) meşrutiyet nizamlarını gayri kanunî bir şekilde değiştirmek veya bir tehlikeyi davet etmek kabiliyetinde olduğunu ispat etmek lâzım gelir.

Otoriter rejimli Devletlerde kültürel veya ekonomik meselelerden bahseden yazıların dağıtılması cezalanamayacağı kendiliğinden bellidir.

Asıl iş, artık bir teşekkülün Komünist olup olmadığını bilmek değildir. Mümkün olan cihet, bunun ihtilâl gayelere sahip olup olmadığını tâ-

yin etmeli ve meselâ demokratik müesseselerimizin gayri kanunî vasıtalarla değiştirilmesi gibi, bu yoldaki emeller meyanında hiç bir kayıt gözetmeksizin solcu müfritler tarafından federal meclise karşı yapılan tahrikler dahi hesaba katılmalıdır. Federal Hükümetin iyi şöhet ve itibarına karşı yapılan devamlı hücumlar Devlet otoritesini baltalamak gibi bir şeydir. İşçi partisinin gazete ve mecmualarında okunan veya parti hatiplerinin ağızından duyulan uydurma veya isnatlı iddialar Hükümete yapılan meşru tenkidle hiç bir ilgisi yoktur. Bunların gayesi halkı tenvir etmek veya İslâhat talep etmek değildi. Bütün hedefleri hükümeti milletin itimadından mahrum bırakmaktır.

İsviçre Komünist partisinin dağılmasına müteallik kararın icrasını temin eden 17/Aralık/1940 tarihli Federal Konseyin kararının 1 nci madde 2 nci bendine tevfiқан federal adli ve zabıta dairesi, 27/Ocak da ve 5 Eylül 1941 de muhtelif teşekküllerin kaldırılacağı hakkında karar vermiştir. Biz burada bazılarını zikredeceğiz: İsviçre Kızıl Yardımı bu teşekkül “Enternasyonal kızıl yardımın bir Şubesidir”. (Merkezi Moskova’da olan ve Komünist enternasyonal ile bağılıkları aşikâr olan enternasyonal bir teşekkül mevzuubahistir. Bu cemiyetin gayesi Sovyet Birliği hakkında propaganda yapmak ve Komünist icraatını methetmektir. Bu gurubun faaliyeti propaganda ve Komünist harekâtına dahildir. Gösterdiği bu faaliyetin gayesi tahrikât faaliyetini tamamlamak ve tesis edilen intizama karşı nefret saçmaktır. Sosyalist gençliği ve Şubeleri ve hususiyle Sosyalist yüksek tahsil talebesi Komünist gençliği dağıldıktan sonra âzaları Sosyalist gençliğine iltihak etmişlerdir. Bu şekilde “Komintermin” 7 nci kongresi tarafından methedilen gençlik ünitesi meydana geliyordu. Sosyalist gençlik uzun zamandanberi Komünist bir halde hareket kabul ettiği için İsviçre Sosyalist partisinden çıkarıldı. Sosyalist talebe birliği Sosyalist gençliği şubelerinden biridir.

İş Partisi idarecilerinin yabancı memleketlerde toplanan Komünist kongrelerine iştirakinden ve bu partinin başkanı tarafından beyanat verildikten sonra (29/Nisan/1946 tarihli 98 sayılı Vorwärts gazetesi) artık partinin Komünist karakterinden şüphe etmeğe mahal yoktur. İhtilâlcı bir hizip olduğu muhakkaktır. Demokratik Devletimizde müfritlerin karakterlerine karşı ilk safta dâvacı olan efkârı umumiyedir.

Bu aksülâmel başlıca siyasî partilerin ve basının işidir. Devletin dahili veya harici emniyeti tehdit altında bulunduğu ve ortada bilhassa cürüm ve cinayetler bulunduğu için Hükümet Makamları bu hareketlerle meşgul olmaktadır. İsviçre’de Komünist hareketi ihtilâlcı temayülleri ve dış memleketlerle olan alâkaları ile hükümetin dikkatini çekmektedir. Düzcisi işçi partisinin hatipleri ile basını Bolşevik ihtilâlcilerin tezini

artık açıkça müdafaa etmiyorlar. Proletarya diktatörlüğünü kurmak ve umumî kudret ve salahiyetini bir tek parti elile kullanmak gibi bir halk demokrasisinden veya halka yakın bir demokrasiden bahsediyorlar. Mamafih bununla serbest ve hür müesseselerimizi kastetmedikleri ve otoriter bir demokratik rejim düşündükleri görülüyor. Meğer ki kullanılan tabirler, proletarya diktatörlüğünü kurmak için sarfedilen gayretleri örtmeğe kâfi gelmiş olmasın. Bu teknik değişiklik beynelmilel sahada da görülmektedir. Müfrit solcu İsviçre'lilerin ileri sürdükleri bazı mütalâalar bu adamların müsait bir fırsat zuhur ettiği takdirde meşruti nizamımızı yıkmağa teşebbüs edecekleri neticesine varmağa imkân vermektedir. Solcuların yabancı memleketlerle alâkaları, ideoloji sahada mutavaattan, beynelmilel direktiflere uygun bir taktiğin kabulünden ve işçi partisi Şefleri tarafından İsviçre'nin yıkılması pahasına yabancı menfaatlerinin korunmasından ibarettir. Yabancı memleketlerle olan münasebetleri doğurduğu netice ile mukayese edilebilecek derecede devletimizin emniyeti için bir tehlike teşkil etmektedir. Bu tehlike Komünist ihtilâlci hareketinin diğer Avrupa devletlerinde genişlemesi ile artacaktır. Bilhassa İsviçre'nin zararına olarak yabancı menfaatlerin desteklenmesi son derecede uyanık olmayı emrediyor. Yabancı memleketlerde sistemli bir şekilde İsviçre'yi çekiştirmek ve devamlı olarak dile düşürmek konfederasyonun istihsaline dokunan en yakın hareketlerdir. (Ceza kanununun 266. maddesi) evvelce müfrit sağcıların tahriklerine karşı mücadele ettikleri gibi konfederasyonun kanton ve komünlerin tenkil makamları, şimdi solcuların faaliyetinden doğabilecek tehlikelere karşı tedbir almağa mecburdurlar.

İhtiramatı faikam teminatının kabulünü rica ederim. Bay Başkan ve Baylar.

Bern 21/Mayıs/1946

İsviçre Federal Konseyi Namına

Konfederasyon Başkanı

KOLBELT

Konfederasyon Başvekili

LEİMGRUBER

İNGİLİZ BELEDİYELERİNİN TÂRİHİ ⁽¹⁾

Yazan: Hukuk Mezunu ve Felsefe Doktoru
WILLIAM BENNETT MUNRO
 Harvard Üniversitesinde Professör

İngilizceden Çeviren :
VECİHİ TÖNÜK
 Danıştay Üyesi

İSLÂHAT DEVİRLERİ

1932 tarihli Büyük Islâhat Kanunu, belediye idarelerinin ıslah ve yeniden teşkilâtlandırılmaları meselesini günün ameli ve tatbiki siyâset işleri çerçevesi içine soktu ve Avam Kamarası da zaten ıslâhat hareketlerinden nasibini almış bulunduğundan bu mevzular ile uğraşmaya başlamak için çok bir zaman da kaybetmedi. 1833 tarihinde çıkarılan bir kanunla ilkönce İskoçya belediyeleri ele alındı. Daha sonra ve aynı yıl içinde İngiltere ile Galler memleketindeki belediyeler üzerinde inceleme ve araştırmalar yapılması maksadiyle bir komisyon teşkil olundu. Bu komisyona, mevcut belediye idâre sisteminin eksiklikleri hakkında bilgi toplamak, belediye memurlarını seçip atamak usullerini tetkik etmek ve genel olarak berâtlı bütün belediyelerin içinde bulundukları idâri şartların nelerden ibâret bulunduğunu ortaya koymak vazifesi verildi. ⁽²⁾ Böyle bir

¹ Bu komisyonun teşekkül tarzına, çalışma ve araştırma usullerine, karşılaştığı ve yenmekle mükellef bulunduğu güçlüklerle dâir çok önemli ve ilgi çeken bilgiler edinmem isteyenler Sidney and Beatrice Webb'in Manor and Borough adlı ve Londra'da 1908 yılında basılmış olan iki ciltlik eserine müracaat edebilirler.

² Bu esaslı ve önemli rapor, First Report of the Municipal Corporations Commissions unvanını taşımaktadır ve 1835 yılının nisanında beş cilt hâlinde neşredilmiştir. Bunlardan birincisi, asıl raporu ihtivâ etmektedir. Diğer dört cilt, komisyon üyelerinin topladığı mâlûmat ve vesikaları muhtevidir. Dört yıl sonra, 1839 yılında bunların tahlili indeksi yapıldı ve Analytical Index to the First Raport of the Municipal Corporations Commission adıyla neşrolunmuştur. İkinci bir rapor da yalnız Londra hakkındadır. Bu da 1837 yılında ve Second Report of the Municipal Corporations Commission adıyla Londra'da 1837 yılında neşrolunmuştur. Bu raporun gayri - resmî bir özetini A. J. E. Cockburn'un The Corporations of England and Wales adlı eserinde bulmak mümkündür. Yukarıda sözü edilen raporlardan birinci raporu görüp tetkik etmemiş bulunan bir Amerikalı irdemen bu raporun önemli kısımlarını da ihtivâ etmekte olan Thomas H. Reed ile Paul Webbink'in Documents Illustrative of American Municipal Government adlı ve New York'ta 1926 yılında neşredilmiş bulunan eserinden faydalanabilirler

tetkikata girişmek geniş bir ıslâhat plânı için esaslı bir başlangıç oldu. Zira, hiçkimse çeşitli belediye memurlarının ne gibi görev ve yetkilere sahip bulunduğunu ve bunların hangi kaynaklardan geldiğini ve bu memurların ne gibi işler yapması lâzım geldiğini ve bunlardan hangilerinin yapıp hangilerinin yapılmadığını bilmiyordu. İngiltere'deki bütün belediyeler, genel ve özel kanunlara, beratlarla, kanun tâdillerine, kanun tâdillerinin tâdillerine boğulmuş ve bu karışıklığın içinden çıkamayacak bir duruma düşmüştü.

Komisyon üyeleri, işlerini iyi bir tarzda ve çabucak ifa ve ikmal ettiler. Birçok belediyeleri ziyâret ederek hesaplarını, defter ve kayıtlarını incelediler. Belediye işlerinde bilgi ve görgü sâhibi bulunanların geniş ölçüde şifâhî izahlarını aldılar ve mâlûmat topladılar. Onsekiz aylık bir zaman zarfında büyüklü küçüklü takriben üçyüz belediyeyi ziyâretle muâmelâtını gözden geçirdiler. Bu görgü ve bilgi hamulesi esas tutulmak üzere komisyon tanzim ettiği meşhur raporunu parlamentoya sundu. Bu rapor şümul ve muhteva, vüzuh ve ifâde kudreti bakımından tealluk ettiği mevzuda devlet hazinesi - evrakında mümtaz bir yer işgal etmektedir. ⁽³⁾.

Rapor, belediye idârelerinin nasıl vücut bulduğuna ve beratlarının genel olarak hukukî mâhiyetlerinin neden ibâret olduğuna kısaca temas ettikten sonra iş ve çalışmaları eni konu incelenmiş bulunan ikiyüzseksenbeş belediyede görülen önemli tezatları ve meydana çıkarılan yolsuzlukları belirtiyordu. Belediye makamlarının temsili olmak vasfını ve halkın itimadını çoktan kaybetmiş bulundukları üzerinde ısrarla duruluyordu. Belediye işlerinin gittikçe devamlı bir surette 'artması sebebiyle ne belediye idârelerinin ne de sulh hâkimlerinin müessir ve kifâyetli bir tarzda karşılaşılan güçlükleri yenemeyecekleri hakkındaki halkın düşünce ve inançlarına işâret ediliyordu. Sanayi inkilâbının tesir ve neticesi olarak büyük şehirlerde belediye idârelerinin tamâmiyle çöktüğü ortaya konuyordu. Hemen hemen bütün belediyelerdeki seçmenlerin halkın çok küçük bir yüzdesinden ibâret bulunduğu ve seçmen listelerinin düzenlenmesi ve oyların verilmesi ve seçimlerin yapılması hakkında mâkul hiçbir esas ve kaidenin mevcut bulunmadığı açıklanıyordu.

³ 212 belediyenin nüfusları toplamı 1.800.000 olduğu halde bunların seçmenlerinin sayısı ancak 88.000 kadardı. Böylece belediye seçmenlerinin nisbeti umumi nüfusa göre yüzde beşten daha aşağı idi. Liverpool'un nüfusu 165.000 olduğu halde ancak 5.000 kadar seçmeni vardı. Portsmouth 46.000 nüfuslu iken sâdece 102 seçmeni vardı. Plymouth 75.000 nüfuslu bir yer olduğu halde yalnız 437 seçmeni mevcuttu ve bunlardan 145 i de orada ikamet etmemektedir. Bu hal ve şartlar az veya çok farklarla diwer bütün belediyelerde de mevcut bulunuyordu.

Komasyon raporunda da açıklandığı veçhile birçok belediyelerde idâre organı olarak bir belediye başkanı bir de belediye meclisi bulunuyordu. Belediye meclisi de alelde üyelerle güzide üyeler adıyla anılan iki çeşit üyeden terekküp ediyordu. Bu iki çeşit üyenin bir arada toplanarak meclis kurmaları mtattı. Fakat, bzi hallerde ve belli bzi işlerin görüşülmesi için güzide üyelerin (aldermen) ayrı toplanmaları da âdet hâline gelmişti. Toplantılar dima gizli yapılır ve görüşmeler hakkında halka bilgi verilmezdi. Onun için komasyon yeleri, yapılan kötülüklerin bir çoğunu bu usul ve tatbikata atfetmektedirler. Mahallî idârelerin hemen bütün memuriyetleri belediye meclisi üyelerinin hisım ve akrabalariyle aħbaplarına tevzi ve tevcih olunurdu ve bunlardan ifa edecekleri memuriyetlerin istilzam ettirdiği vasıf ve şartlardan hiçbiri de aranmazdı. Meselâ, Country’de iki belediye meclisi yesi belediye okulunda hocalık vazifesini görüyorlardı. Bunlar kendi aralarında yılda, 700 sterling paylaşıyorlardı. Fakat okulun tek bir talebesi vardı. Onarma Komasyonu yeleri şunları da tesbit ve tebin etmiş bulunmakta idiler: belediye sınırları içinde ikâmet etmeyen bzi belediye memurları vardı. Bunlar hiçbir iş ve hizmet yapmadıkları halde belediyeden aylık alırlardı. işte, bzi belediyelerde böyle arpalıklar (sinecure oosts) mevcuttu. Tek bir adamın müteaddit memuriyetleri uhdesinde topladığı ve fakat bunlardan ancak birini yapabilecek iktidarda bulunduğu halde bunların hepsinin aylıklarının tammını aldığı da olurdu. Bzi aylıklı memurlar da vazifeleri başında bulunmazdı. Meselâ, Lancaster’de belediye başktibinin yirmi iki yıl vazifesinde bulunmadığı ve fakat aylık gününü tek bir defa bile kaçırmadığı tesbit olunmuştur. Diğer bir belediyede belediye başkanının ayni zamanda he mhkimlik, hem mstantiklik, hem pazar ktipliği hem de hapishne gardiyanlığı yaptığı anlaşılmıştır. Bu çeşitli görevlerin her birinin dolgun sayılabilecek ödenekleri de vardı. şurada burada ufak tefek yolsuzluklar da yapılırdı. Alderman’lar belediye nm ve hesbına kendilerine ziyfetler verdirirler, gezintiler tertip ederlerdi. Belediye mallarını bir karşılık ödmeden kullanırlar, kendilerine it bulunmayan şilingleri ceplerine indirirlerdi. Belediye idâreleri üzerinde incelemeler yapacak olan Amerikalı irdemenler kendi memleketlerinin belediye idârelerinin içinde bulundukları hal ve şartlara bakarak sebepsiz ve haksız olarak ümitsizliğe düşmekten kurtulmak için bunları dikkatle okumalıdırlar.

Bundan başka Onarma Komasyonunun raporu belediyelerin muhâsebe usullerinin gevkşek, kifayetsiz ve gayri - muntazam bulunduğunu ve belediyelerin paralarının kötüye kullanılmasına yol açabilecek ve hattâ bunu teşvik edebilecek bir tarzda olduğunu da ortaya koymaktadır. Belediye

meclisi üyeleri, belediye mallarına bütün belediye sâkinlerinin faydalanmasına tahsis edilmek üzere kendilerine emânet ve tevdi edilmiş nazarıyla bakmazlardı. Bu malları kendilerinin hususi mameleklerinden mâdüt telakki ederler ve bu düşünce ile de ya kendilerine yahutta yakm hısım ve akrabalarına az bir kira ile veya kirasız olarak verirlerdi. Berwickon – Tweed’de belediyeye âit bulunan 24.000 İngiliz lirası kıymetindeki araziye belediye seçmenleri belediye veznesine tek bir peni bile ödemeksizin istimal ve istismar ederlerdi. Belediye meclisi üyelerinin zenginleşmesine sebep ve vesile teşkil eden diğer bir menba da parlamento üyeliklerinin para mukabilinde satılmasıydı. Parlamentodaki koltuklar mahrem ve hususî olarak değil hattâ açık artırma ile satılırdı. Bâzı defa varlıklı bir parlamento üye adayı bütün bir devre süresince belediye İdâresinin masraflarını ödemeyi üzerine almaya râzı olduğu da vâki idi. Böyle çeşitli yol ve tarzlarla belediye üyelerinin neler elde ettiklerini halk bilmezdi. Zirâ, belediye gelir ve giderlerini gösteren umumî bir muhâsebe usulü mevcut değildi.

1833 yılında kurulmuş bulunan komisyon tarafından toplanan ve dört cilt teşkil eden raporu gözden geçirecek olan okuyucu geçen yüzyıl zarfında belediye yolsuzlukları konusunda yeni hiçbir şekil icad edilememiş olduğu intibâmı alır. Bugün Amerikan siyâsi partilerinin ocak ve bucak başkanlarının kendi yuvalarını tüylendirmek için faydalandıkları bütün tertiplerin eş ve benzerlerine ıslâhattan önceki İngiliz belediyelerinde rastlamak kabildir. Plunkitt of Tammany Hall’ün tâbiriyle kitaba uydurmak suretiyle irtikâbın belki yüz çeşidi vardı. Diğer taraftan, komisyon geniş ölçüdeki israf ve irtişâyı isbâta hâdim pekaz delil bulabildi. Fenâlıklar sürekli değildi, kesik ve dağınık idi. Komisyonun bir belediyede bulduğu yolsuzlukların tam benzerine diğer belediyelerde rastlanmıyordu. Her belediyenin hâl ve şartlarına uydurulmuş özel ve çeşitli yolsuzluklar vardı. İffet ve istikâmetin fıkdanından ziyâde sadâkat hissi mefkut ve ihmal mevcut idi. Belediye başkanlarıyla alderman’lar belediye emval ve emlâkini kendilerine özgüleyip kiralamakta beis görmezlerdi. Bu zamanlar öyle devirler idi ki âmme hizmeti görenlerde ahlâkî vecibeler duygusu müphem ve bulanık bir mefhum idi.

Onarma Komisyonu, yaptığı tetkikler neticesinde tekid edilecek birçok şey bulmuş ve bunları raporunda belirtmiştir. Fakat, elde ettiği delillerden çıkardığı sonuçlar bakımından da çok ileri gitmiştir. Komisyon üyeleri, belediye idârelerindeki gevşeklik ve kifâyetsizlikleri, yolsuzluk ve istikâmetsizlikleri bütün tafsilâtıyla ve çeşitli misalleriyle saymışlar ve parlamentoya verdikleri raporlarında umumî sûrette İngiliz belediye idârelerinde istikâmetin mefkudiyetini fârik vasıf olarak göstermişlerdir. Halbuki, tabedildiği şekliyle raporda sözü edilen deliller böyle bir tāmimi

haklı gösterecek şümul ve mâhiyette değildir. Hakikat şudur ki İngiliz belediye idarelerinin o târihlerde içinde bulundukları şartlar komisyonun raporunda işâret ettiği vâkıalardan çok daha fena idi. Meselâ, New York'ta Lexow Komisyonu tarafından meydana çıkarılanlarla kıyaslandığı takdirde İngiliz onarma komisyonu üyelerinin topladığı deliller hiç de o kadar korkunç ve heyecanâver sayılmaz. Rapor şöyle bir okunursa muâmelelerinde aleniyet bulunmayan otokratik bir idâreden beklenildiği derecede 1835 târihinden önceki İngiliz belediyeleri insanda öyle temâmiyle menfî ve fenâ bir tesir ve intibâ aslâ bırakmamaktadır.

ESKİ BELEDİYE SİSTEMİNİN CİDDÎ EKSİKLİKLERİ

Bununla beraber, eski belediye sisteminin iki esaslı eksikliği bulunduğu şüpheden vârestedir: 1 — eski belediye sistemi temsili bir niteliği hâiz değildi, 2 — belediye idârelerinin herhangi bir__ merkezî makam tarafından denetlenmesi hakkında bir hüküm ve usul konmamıştı. Sulh hâkimleri müntehap değil mansuptu. Belediye başkanı ile aldermanlar ve belediye meclisi üyeleri şehir ve kasabalar halkını değil ancak halkın küçük bir kısmını temsil ediyorlardı. Onarma Komisyonu üyeleri değişmezler, çok kerre hep aynı kimselerden mürekkep olurdu. Bu kimselerin görevlerini iyi ve nâmuskârâne yapmaları her vakit kâfi gelmiyordu. Zira, bir idâre ve kadar nâmuslu ve kifayetli olursa olsun halka karşı sorumlu olmayan bir idâre tarzını zamanımızda müdafaa etmek güçtür. Eski İngiliz belediyeleri - her ne kadar söylenmesi garip görünürse de - muhtâriyetten dahi çok zarar görmüştür. Merkezî idâre belediyelere ne yardım ne de rehberlik ediyordu. Belediyeler, merkezî hükümet tarafından teftiş ve mürâkabe de edilmiyorlardı. Belediye memurları istedikleri işleri istedikleri gibi yapıyorlardı. Çoğu zaman bu işleri kötü yollara da sevk ediyorlardı. Mücâvir ve komşu belediyelerle işbirliği de yapmıyorlardı. Mahallî menfaatleri umumi menfaatlara üstün tutuyorlardı. Bu itibarla İngiliz belediyelerinin muhtaç oldukları şey, çok demokrasi ve az muhtâriyet idi. Onarma Komisyonu üyelerinin genel olarak raporlarında tavsiye ettikleri de zâten bundan ibaret idi.

ONARMA KOMİSYONUNUN YAPTIĞI ARAŞTIRMALARIN SONUÇLARI VE WHİG'LERİN 1835 TÂRİHLİ KANUNU

Belediye idâreleri hakkındaki rapor tam zamanında Parlamentoya Sunuldu. Lord John Russell Onarma Komisyonunun ortaya koyduğu sui-

istimalleri ortadan kaldırmak ve genel olarak belediyelerde ıslâhat yapmak tedbirlerini ihtiva eden ve umumen Whig Kanunu diye anılan bir tasarı ile Parlamentonun huzuruna çıktı⁽¹⁾, Bu kanun, eski belediye beratlarını ismen yürürlükte bırakmakla beraber vahdet ve yeknesaklığı temin için yeni kanunun esasları ile telifi mümkün olmayan hükümleri de ilga ve iptal ediyordu. Belediye idaresi ete “Mahallî topluluğun, halk tarafından seçilen ve halka karşı sorumlu bulunan ve halk için çalışan ve hareket eden hukukî bir şahsiyet kazanması” tarzında tarif ve tavsif edilmek suretiyle belediyenin aslı mâhiyet ve bünyesine uygun yeni bir görüş ve telâkki ortaya konmuş oluyordu. Bundan başka üç yıllık bir süre için belde halkı tarafından seçilen üyelerden kurulan bir meclisin de belediyenin idâre uzvu olacağı açıklanıyordu. Mahallî vergilerin mükellefi olanlar müsâvi haklarla doğrudan doğruya seçimlere katılabiliyorlardı. Arka arkaya üç yıl belli belediye vergi ve resimlerini vermiş olan belde sâkinleri de seçmen olabilmek sıfat, ve salâhiyetini kazanabiliyorlardı.

Kanunun belli başlı yeniliklerinden birisi belediye idareleri üzerindeki mürakabeyi kuvvetlendirmek ve belli istikametlere sevk ve merkezin de nezâret hakkını tesis etmekten ibâretti ki merkezî hükümet belediye idârelerini mürâkabe etmek ve nezâret altında bulundurmak hak ve salâhiyetinden şimdiye kadar hemen hemen temâmiyle mahrum idi. Yeni kanun, şimdiye kadar belediye idâreleri tarafından atanan bâzı belediye memurlarının bundan sonra Kral tarafından nasp ve tâyin olunacağı hakkında da hüküm şevketmiş bulunuyordu. Bu kanun, kazâi ve idâri görevleri birbirinden ayırmakla beraber çeşitli mahallî memurların ödev ve görevlerini de açık bir surette sayıp belirtmiye gayret etmişti. Mahallî idâreler alanında idâri ve kazâi görevlerin birbirinden ayrılmasına, bu her iki âmmeye vazifesinin arasına ayırıcı bir hat çizilmesine daha evvel de gayret edilmişti. Fakat, bu tefrik temâmiyle başarılamamıştı. Zira, sulh hâkimleri bilhassa içki ruhsatı vermek gibi idâri bâzı görev ve yetkileri hâlâ uhdelinde muhâfaza ediyorlardı.

Umumiyetle, Whig Kanununun taşıdığı fikir ve ruh her belediyede hakikaten temsili bir meclis teşkil etmek ve bu meclisi derhal ehemmiyetli iktidar ve salâhiyetlerle teçhiz etmek ve ileride lüzum ve ihtiyaç duyuldukça da başkaca görev ve yetkiler vermek idi. Bu itibarla belediye meclisi nizâmnâmeler yanabilmek, belediyenin bütün idâre memurlarını atamak, çeşitli kamu hizmetlerini denetlemek, vergi ve resim ihdas ve vazede bilmek, bütçeyi kabul ve belediye adına istikraz aktedebilmek iktidarını elde etmişti. Hülâsa, meclis, belediye İdâresinin nâfiz ve hâkim bir uzvu hâline gelmişti. Bununla berâber, belli hususlarda hakkının ihlâl edildiği

¹ Hansard's Parliamentary Debates» 2d. series, XXVIII» 541, 558, Haziran 5, 1835

kanaatinde bulunan hemşeriler meclisin kararları aleyhine sulh hâkimlerinden kurulan Quarter Sessions mahkemesine müracaat edebilmek hakkına mâliktiler.

Bu kanun, ekli bir cetvelde adları yazılı bulunan 178 şehir ve kasabada hükümlerinin uygulanmasını derpiş ediyordu. Bununla berâber, bu cedvel bütün İngiliz belediyelerini ihtiva etmiyordu. Birçok küçük belediyeler cedvele ithal edilebilecek ehemmiyette görülmediğinden bundan hâriç tutulmuşlardı. Londra da kanunun şümül ve mevzuundan hâriç tutulmuştu. Zira, Londra'nın hükümet merkezi olması, sâhasının genişliği ve kendisine has özellikleri ve meseleleri bulunması nazara alınarak Londra belediyesinin ayrı bir kanun ile düzenlenmesi düşünülmüştür. Fakat, Londra belediye İdâresinin yeniden tanzimi suretiyle ıslâhı meselesi, birbirini takibeden kabineler tarafından ortaya atılmış olduğu ve aradan yarım asır geçtiği halde bir neticeye iktiran etmemiştir. Nihâyet, 1888 yılında Londra belediye İdâresinin yeniden tanzim ve ıslâhı kısmen başarılılmıştır. Bu itibarla Londra hâriç bütün İngiliz belediyelerinin idâreleri bu kanunla aynı esas ve temeller üzerine kurulmuştur. Bu kanun hükümlerine uygun bulunmadıkça belediyelere bundan böyle yeni yeni beratlar verilmemesi de derpiş edilmiş bulunuyordu.

Whig'lerin (Liberal partisi) bu kanunu, Avam kamarasında Tory'lerin (Muhâfazakâr Partisi) muhâlefetiyle karşılaştı. Fakat, kanunun umumî prensipleri Sir Robert Peel gibi mutedil fikirli insanlar için kabule şâyan bir mâhiyet ve şümulde idi. Bu itibarla kanun, ehemmiyetli bir değişikliğe uğramadan Avam kamarası'ndan geçti. Fakat, Lordlar kamarası'nda çok şiddetli bir muhalefete uğradı. Bununla beraber, Lordlar kanunu kül hâlinde reddetmekten de çekindiler. Yalnız kanunda tâdiller yapılması için teklifler ileri sürmek suretiyle projeyi baltalamaya uğraştılar ve meselâ belediye meclisi üyelerinin dörtte üçünün kaydıhayat sartivle seçilmesini istediler. Avam kamarası böyle cezri tâdilleri kabul etmedi. Fakat, kanun projesinin taşıdığı esaslar üzerinde bir uzlaşmaya varılması da zaruri görüldü. Meselâ, temâmiyle halk tarafından seçilmiş bulunan işvelerden kurulan belediye meclisleri yerine üç yıllık bir süre için seçilmiş bulunan belediye meclisi üyeleri ile bunlar tarafından ve kendi sayılarının üçte biri nisbetinde ve altı yıllık bir süre için seçilen alderman'lar ile seçilmiş üyelerden kurulan bir belediye meclisi ikâme edildi. Bu tertip ve tanzim tarzı ile Tory'ler (Muhâfazakârlar) belediye meclislerine istikrar sağlamayı düşünüyor ve umuyorlardı. Whig'lerin (Liberallerin) kanun projesinde belediye yargıçlarının doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi usulü derpiş ye teklif ediliyordu, Lordlar ise bunu arzu

etmiyorlardı. Bu itibarla belediye yargıçlarının Kral tarafından tâyin olunması hususunda uzlaşıldı. Bu tâdiller ve buna benziyen sair değişikliklerle birlikte nihâyet kanun projesi Avam Kamarasından eylül 1835 de geçti ve Belediye idareleri Kanunu adıyla devlet kanunları arasında yer almış oldu.

1835 TÂRİHLİ KANUNUN GETİRDİĞİ YENİLİK VE DEĞİŞİKLİKLER

1835 târihli kanunun gerçekleştirdiği yenilik ve değişiklikler genel olarak şunlardan ibârettir: belediye meclisi üyeliklerinin çoğu eskiden mansup iken bu kanunla müntehap bir hâle getirildiler. Belediye meclisinin toplantıları hafı iken aleni olması esası kondu. Belediye meclisine belli konularda vergi ve resim koymak yetkisi verildi. Bundan böyle belediyelerin hesaplarının yıllık olarak teftiş ve mürakabe olunması kabul olundu. Belediyenin istikraz aktedebilmek ve belediye mallarını satabilmek hususundaki yetkisi merkezin nezâret ve mürâkabesine tâbi kılındı. Belediyelerin görev ve yetki çevreleri onlara bilhassa zâbıta salâhiyetleri bahşedilmek suretiyle genişletildi. Evvelce, özel kanunlarla kurulmuş olan Onarma ve işletme Komisyonlarına dokunulmadı. Fakat, bu komisyonların görev ve yetkilerini yeni kanun hükümlerine göre teşekkül edecek olan belediye meclislerine devredebilecekleri derpiş olunmuştu. Birçok komisyonlar bu hükümden faydalanarak görev ve yetkilerini yeni kurulan belediye meclislerine devrettiler. Yeni kanunun mâna ve ehemmiyeti belediyelere verdiği yeni görev ve yetkilerde mündemiç olmayıp bu öne ve anlam yeni görev ve yetkilerin verildiği belediye meclislerinin gerçekten temsili bir uzuv hâline getirilmiş olması vâkıa ve hakikatinde meknuz ve mündemiçtir.

1835 târihli kanunun önemi ne olursa olsun bu kanun tngiliz belediye sisteminin inkişaf ve tekâmülünün bir devâmından ibaret olup mâzi ile alâkası bulunmayan bir inkılâp vücade getirmiş değildir. Bu kanun, İngiliz belediyelerinde câri âdet ve teâmülleri kanun hâlinde tedvin etmiş bulunmaktadır. 1789 ve 1800 târihli Fransız veya 1806 - 1808 târihli Prusya belediye kanunları gibi ortalığı silip süpürüp her şeyi yeniden yapmış değildir. Yeni kanun, sâdece yüzyıllardan beri tngiliz belediye idârelerinde nazari olarak mevcut bulunan esasları bir gerçek hâline getirmeye çalışmıştır. Bu kanun, şekil ve kalıpta bir değişiklik vücade getirmekten ziyâde ruh ve esasta değişiklik olmasını amaçlamış ve gerçekleştirmiştir. Nitekim kanunun en harâretli taraftarları bile bu kanuna ele aldığı bü-

tün belediye meselelerini temâmiyle halletmiş nazariye bakmamışlardır. Zirâ, kanun İngiliz belediyelerinin bugün hâiz bulundukları geniş yetkileri o vakit belediyelere vermiş değildi. Kanun, sadece iyi bir başlangıç olmuştu. Sonraları, belediye meclisleri iktidar ve ehliyetlerini irâe ve isbat ettikçe Parlamento da onların görev ve yetkilerini tedricen genişletmekle beraber bunlara yeni yeni görev ve yetkiler de ilâve etmişti. Bunlar arasında 1848, 1854 ve 1875 târihli Halk Sağlığı Kanunları, 1847 ve 1856 târihli Polis Kanunları 1958 târihli Mahallî İdâreler Kanunu ve 1870 târihli Tramvaylar Kanunu ve daha bâzı kanunlar sayılabilir. Bu kanunların birçoğu 1835 yılını takibeden yarım asırlık bir devre içinde çıkarılmıştı. Bu sebeple de bu devrede belediyenin görev ve yetkileri karışmış ve girift bir hal almıştı. Bunun için 1882 yılında belediye idârelerine tealluk eden bütün mevzuat yığını Tekmetin Belediye İdâreleri Kanunu adı altında cem ve telfik edilerek anlaşılması kolay sâde ve basit bir hâle kondu ⁽¹⁾.

Tek bir metin, bir mecelle hâline getirilmiş bulunan bu kanun, yarım asırdan beri birçok ilâveler görmüş ve birçok tâdillere uğramış olmakla beraber hâlâ da İngiliz belediye idârelerinin kanuni temellerini teşkil etmektedir. Bugün ise yeni, başka bir tedvile ihtiyaç duyulmaktadır.

İngiltere’de mahallî idâreler alanında yalnız 1882 târihli Tekmetin Belediye İdâreleri Kanunu, uygulanmaz. Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında birçok köyler sanayi merkez ve mıntakaları hâline geldiler. Bu sebeple de nüfusları sür’atle arttı. Buralara belediye beratları vermek zarureti hâsıl oldu. Fakat buna çeşitli sebepler engel teşkil ediyordu ⁽²⁾. Durum böylece devam etti. Bu yerler köy idâresine tâbi kaldı.

1894 yılında Parlamento bir kanun çıkardı. Bu kanunla köy ilçeleri (rural districts) ile şehir ilçeleri (urban districts) ihdas olundular. Şehir ilçelerinin bir çoğunun bugün kesif nüfusları vardır. Amerikan idâre terimlerine göre buralar şehir telâkki olunur. Şehir ilçeleri, beratlı belediyeler misillü idâre olunmadığı gibi bunların meclislerinin görev ve yetkileri de birbirinin aynı değildir.

¹ Bu kanunun en iyi şerh ve izahını, T. J. Arnold’un Law Relating to Municipal Corporations in England and Wales, 5th. ed. London, 1010 adlı eserinde bulmak kabildir. Bu kanundan sonra çıkmış kanunlar, J. J. Clarke’ın Local Government of the United Kingdom, London, 1025 adlı eserinde kolaylıkla bulunabilir.

² 1835 Târihli kanunun yürürlüğü zamanında İngiltere’deki belediyelerin sayısı mecmuu 178 idi. 1871 tarihli kanunla bu sayı 224 e yükseldi.. Fakat, müteakip târihlerde 700 den fazla belde teşekkül etti.

İNGİLTERE NİN BÜĞÜN ŞEHİRLERİ

İngiltere, büyük, küçük şehirler diyarıdır. Bugünkü günde bütün nüfusun dörtte üçü şehir ve şehir ilçelerinde toplanmış bulunmaktadır. Köy ilçeleri, yüzölçümü itibariyle memleketin takriben yüzde doksanını kapladığı halde nüfus bakımından ancak yüzde yirmi dördünü ihtiva etmektedir. İl hükmünde tutulan belediyeler yâni büyük şehirler (county boroughs) yüzölçümü bakımından ülkenin sadece yüzden ikisini kapsadığı halde umumî nüfusun hemen hemen yüzde kırkını kapsamaktadır. Londra idâri kontluğu da buna eklenecek olursa bu nisbet yüzde elliye geçmektedir. İngiltere nüfusunun yarısı ülkenin sâdece yüzde ikisine tekabül eden bir saha içinde yaşamaktadır. İngiltere hakikaten şehir hayatının klâsik diyarıdır.

İngilterenin nüfusu bugün kırk milyon kadardır. Londra müstesna olmak üzere nüfusu yarım milyonu aşan dört şehir vardır: Birmingham, Liverpool, Manchester, Sheffield. Nüfusu 250.000 i geçen yedi şehir mevcuttur: Bradford, Bristol, Leeds, Newcastle, Nottingham, Portsmouth ve West Ham. Nüfusu 250.000 den az ve 100.000 den çok otuz kadar şehir vardır. Bunların da bâzıları il hükmünde şehir belediyesi (county boroughs) bâzıları sâdece belediye (boroughs), diğer bâzıları da şehir ilçeleri (urban districts) dir. Bunların dışındaki şehirli nüfusun çoğu 10.000 ile 1000.000 nüfuslu küçük topluluklar teşkil eden yerlerde oturmaktadırlar. Bu yerlerde memleketin içinde deniz kıyılarına doğru geniş bir sahayı işgal etmektedir. (1).

¹ Bu yazının baştafının İdare Dergisinin 206 ve 20L5 inci sayılarında çıkmış olduğunu sayın okuyuculara hatırlatırız. V. T;

ROMANYA’NIN 1938 TÂRİHLİ MÜLKÎ VE MAHALLÎ İDÂRELER KANUNU (1)

Çeviren : **Vecihi TÖNÜK**
Danıştay Üyesi

BÖLÜM : IV.

MÜLKÎ İDÂREDE MERÂTİP SİLSİLESİ VE İDÂRE MEMURLARININ YÜKSELME VE ATANMA USUL VE ŞARTLARI

Kesim : 1

UMUMÎ ESASLAR

Madde: 124. — Taşra memurları, idâri ve teknik olmak üzere iki çeşittir. İdâre memurları iki kısımdır :

A) Bu kanuna derpiş edilmiş bulunan özel idâri merâtîp silsilesine dâhil memurlar,

B) Bu merâtîp silsilesine dâhil bulunmayan memurlar.

İdâre memurları, devlet memurları hakkındaki kanun hükümleriyle işbu kanun hükümlerine göre atanırlar.

Teknik memurlar, özel kanunlarına tevfikân atanırlar.

İdâri merâtîp silsilesine dâhil memurlar, muvakkat kaydıyle atanırlar ve devlet memurları kanunu hükümlerine tevfikân atanmaları katileşir. Bu kanunla idâre memuru sayılanlara şu hükümler uygulanır :

1. — Devlet memurları hakkındaki kanuni mevzuat,
2. — Bir ihtisas kolu olan teşkilât mensuplarına müteallik kanunlar.
3. — İşbu kanun hükümleri.

Taşra idâri merâtîp silsilesine dâhil memurların sınıf ve dereceleriyle idâri memuriyetlerin muâdilleri işbu kanuna merbut tabloda gösterilmiştir.

Taşra idâre memurlarının Genel Emekli Sandığına girmeleri ve ka-

KESİM : 2

DERECE VE SINIFLAR

Madde: 125. — İdâri merâtîp silsilesine dâhil memurlar ve dereceleri

¹ Kanunun baştarafı İdâre Dergisini n206 ve 208 - 209 sayılarındadır. V.T. nuni âidatı vermeleri mecburidir, Bu hüküm, köy komünleri memurlarına da tatbik olunur.

şunlardır : 1

1. — Komün Noterleri, (Bucak Müdürleri).
2. — Kaymakam,
3. — Vâli,
4. — Umumi idare müfettişleri, (mülkiye müfettişleri),
5. — Bölgelerin umumî kâtipleri.

her derecenin iki sınıfı vardır. Umumî idâre müfettişleri ile bölgelerin umumî kâtiplerinin yalnız tek bir sınıfı vardır. Diğer idâre memurlarının sınıf ve dereceleri devlet memurları kanuniyle derpiş edilmiş bulunanlardan ibârettir.

KESİM : 3

TÂYİN ŞARTLARI

§. 1. — Komün Noterleri (Bucak Müdürleri)

Madde: 126. — Komün Noteri (bucak müdürü) tâyin edilebilmek için adayın devlet memuriyetine tâyin edilebilmek için lâzımgelen umumî şartlardan başka aşağıdaki şartları hâiz olması lâzımdır :

- a) En az lise veya liseye muâdil bir tahsil görmüş olmak, (okulların muâdeleti yalnız idâri memuriyetlere girişte müteber olmak üzere İçişleri Bakanlığınca tâyin ve tesbit olunur).
- b) İşbu kanunla derpiş edilmiş bulunan idâre Meslekine Hazırlama Merkezinin derslerini takip ve ikmal etmiş olmak,
- c) İcrası tarzı tüzük ile belli edilecek olan müsâbaka imtihanını kazanmak.

Müsâbakada kazanmış olan adayların bir tablosu düzenlenir. Tâyinlerin bu tablodaki sıraya tevfi kanunla yapılmaması zaruridir. Tablo iki yıllık bir süre için yürürlükte kalır.

§. 2. — Kaymakam (Preteur)

Madde: 127. — Kaymakam tayin edilecek adayın devlet memuriyetine tâyin edilebilmek için lâzımgelen umumî şartlardan başka aşağıdaki şartları da hâiz olması lâzımdır :

- a) Enaz hukuktan mezun bulunmak,
- b) İşbu kanunla derpiş edilmiş bulunan idâre Meslekine ve Tekniğine Hazırlama Yuvası'ndan diploma almış bulunmak,
- c) İcrası tarzı tüzük ile belli edilecek olan müsâbaka imtihanını kazanmak.

Müsâbaka imtihanında muvaffak olmuş bulunan adayların tasnifli bir tablosu yapılır. Tâyinlerde bu tablodaki sıraya riâyet mecburidir, İşbu tablo iki yıllık bir süre için müteberdir.

§. 3. — Vâli (Prefet)

Madde: 128. — Vâliler, aşağıdaki şartları hâiz bulunan kaymakamlar arasından ve terfi koluyla tâyin olunurlar ;

- a) Üniversiteden ve İdâre Meslekine Hazırlama Yuvasından diploma almış olmak,
- b) Altı yıl müddetle kaymakamlıkta veya vâli muâvinliğinde başarı göstermiş bulunmak,
- c) İcrâsı tarz ve şartları tüzükle belli edilecek müsâbaka imtihanında muvaffak olmuş bulunmak.

Müsâbaka imtihanında muvaffak olmuş bulunan adayların tasnifli bir tablosu düzenlenir. Tâyinlerde tablodaki sıraya riâyet olunması mecburidir. Tablo iki yıllık bir süre için muteberdir.

KESİM : 4

TERFİ ŞARTLARI

Madde: 129. — Taşra idâri merâtîp silsilesindeki bir sınıftan diğerine terfi edebilmek için her sınıfta enaz üç yıl çalışmış olmak lâzımdır.

Bir dereceden diğer dereceye yükselebilmek için de en az altı yıl aynı derecede bulunmak ve münhal yerlerle mukayyet olmak üzere yapılacak müsabaka, imtihanını kazanmak şarttır.

Bir yıl valilik etmiş bulunanlar umumî idare müfettişliğine (mülkiye müfettişliğine) veya bölge idâresiyle devletin merkezî idâresinde buna muâdil bir vazifeye terfi ettirilebilir.

KESİM: 5

NAKİL VE TAHVİL

Madde: 130. — Üniversite tahsili görmüş ve işbu kanundaki şartları hâiz vâli kaymakam ve bucak müdürleri enaz iki yıl çalıştıktan sonra kendi talepleriyle veya hizmetin nefi icabettirdiği takdirde merkez, bölge veya komün idârelerinde muâdil vazifelere nakil ve tahvil olunabilirler.

KESİM: 6

ÖZEL HÜKÜMLER

Madde: 131. — İşbu kanunla belli tahsil şartlarını hâiz olup bugün işbaşında bulunan bucak müdürleri, kaymakamlar ve diğer idâre memurları muvakkaten yerlerini muhâfaza ederler. Bunlar sınıfları dâhilinde terfi de ettirilebilirler. Şu kadarkî idâri merâtîp silsilesinde derece terfi görebilmeleri işbu kanunla belli diploma ve imtihan şartlarını yerine getirmelerine bağlıdır.

BÖLÜM : V

MESLEKİ HAZIRLAMA

Madde: 132. — İdâre Meslek ve Tekniğine Hazırlama Yuvasından diploma almamış olanlar merkezî veya mahallî idâre kadrolarına idâre memuru olarak atanamazlar.

Memurları yetiştirmek amacıyle açılmış bulunan tekâmül derslerini takibetmemiş bulunanlar idâre meslekinde terfi ettirilemezler.

Bu hükümlere aykırı olarak yapılmış olan terfi ve tâyinlere ilgililer idâre mahkemeleri nezdinde itirazda bulunabilirler.

Madde: 133. — İdâre Teknik ve Meslekine Hazırlama ve Yetiştirme Dersleri, İçişleri Bakanlığı tarafından Komaya İdâri İlimler Enstitüsünde ihdas edilmiş buluna n (İdâre Teknik ve Meslekine Hazırlama Yuvası) ile bu enstitü tarafından Yaş ve Akluj'da ihdas edilecek İdare Teknik ve Meslekine Hazırlama Yuvalarında yapılır.

DÖRDÜNCÜ BAŞLIK

MAHALLİ İDÂRE ORGANLARI HAKKINDA İNZİBÂTÎ MUAMELELER

BÖLÜM: I

Seçilmiş Organlarla Komün Başkan ve yardımcıları Hakkında İnzibatî Muameleler

Madde: 134. — Müntehap meclis üyeleri, komün başkan ve yardımcıları görev ve ödevlerinde önemli ihmal ve kusurlarda bulunurlarsa vazifeden menedilebilecekleri gibi azil de olunabilirler.

Devlet Nizamını Koruma Kanununa tevfikân veya resmî ve hususî evrakta sahtekârlık, hırsızlık, edebe mugayir hareket, rüşvet, kamu emvalini zimmetine geçirmek, hilekârlık, resmî sicil ve kayıtları bozmak suçlarından herhangi birini irtikâptan dolayı aleyhine hukuku - âmme dâvası açılmış bulunan komün başkan ve yardımcısıyla meclis üyeleri, Devlet Memurları Kanuniyle belli şartlar dâhilinde işden menolunurlar.

Madde: 135. Aşağıdaki hallerde komün başkanlarıyla yardımcıları ve meclis üyeleri azledilirler :

- a) Usulüne uygun olarak izin almaksızın meclisin birbirini müteakip üç oturumunda bulunmayanlar,
- b) İdârenin zararına karar verdiği ve muâmele yaptığı adli kararlarla sâbit olmuş bulunanlar,
- c) devletin dış ve iç güvenliği aleyhine harekette bulunmaktan suçlu olanlar, bu takdirde kamu dâvası açılması zaruridir.
- d) Cinayet veya cünha sayılan suçlulardan biriyle hüküm giymiş bulunanlar.

İşden men veya azil muâmeleleri köy komünlerinde vâillerce, diğer komünlerle bölge meclisi üyeleri hakkında genel vâillerce ve Bükreş Mûnasipi için de Yüksek Kral Kararnâmesiyle tatbik olunur.

Azil hâlinde mecliste açık kalan yer seçimde en çok oy almış bulunan aday tarafından doldurulur.

Böyle üyeliğe getirilecek bir aday bulunmadığı ve mecliste de kanu-

nen muktazi üye kalmaması sebebiyle çoğunluk hâsıl olmadığđı takdirde yeni seçime gidilir.

Meclis üyelerinden üyelik sıfatını zâyî edenlerin yerleri de yukarıdaki fıkralar hükümleri dâiresinde doldurulur.

BÖLÜM: II

İDÂRE MEMURLARI ALEYHİNE İNZİBÂTÎ TEDBİRLER

Madde: 136. — Bölge genel sekreterleri, umumî idâre müfettişleri (mülkiye müfettişleri), vâliler, kaymakamlar, bucak müdürleri ve mahallî idâre memurları disiplin bakımından işbu kanunun derpiş ettiği istisnâlar dışında Devlet Memurları Kanunu hükümlerine tâbidirler.

Kaymakamlar, bucak müdürleri, komün, münisip ve bölge idâre memurları ile vâlinin kalem dâiresindeki memurlar, inzibâtî bakımdan idâre mahkemesince yargılanır.

Vâliler, umumî idâre müfettişleri ve bölge genel sekreterleri Yüksek İdâre Mahkemesince yargılanırlar.

Madde: 137. — İnzibâtî adâlet mercilerine göndermek yetkisi şunlara âittir :

- a) komün memurları hakkında komün başkanı,
- b) Bucak müdürleri hakkında vali,
- c) kaymakamlar, valiler, umumî idare müfettişleri ve bölge genel sekreterleri ile bölgenin diğér bütün memurları hakkında genel vali.

İdâre mahkemeleri, disiplin cezâlarının uygulanmasına esas teşkil etmek üzere mütalâalarını bildirirler. Verilecek cezalar bu mütalâalarda derpiş edilmiş bulunanlardan daha ağır olamaz.

BÖLÜM: III

HUKUKİY MES ULİYET

Madde: 138. — Kanunsuz idâri bir muâmele sebebiyle hukuku muhtel olanlar yetkili adli mahkemede ilgili idâre makamı aleyhine tazminat dâvası açabilirler.

Genel vâli, vâli, komün başkanı ve muâvinleri ve mahallî idâre memurları süyiniyet veya salâhiyetin süistimali suretiyle yaptıkları bir muâmele ile sebebiyet verdikleri zararlardan dolayı ilgili idârelere karşı sorumludurlar.

İdâre memurlarına, yazılı olarak verilen emirler, bu memurları emri vermiş olana karşı teminat altına alabilirse de emrin kanunsuzluğunun sebebini göstererek emri verene yazılı olarak bildirmedikçe memur mesuliyetten kurtulamaz.

YEDİNCİ BAŞLIK MECBURI İŞLER

BÖLÜM: I

DÜZLENECEK PİL ANLAR

Madde: 139. — Bütün komünlerin aşağıdaki plânları yaptırması lâzımdır :

- a) Umumî bir istikâmet ve tesviye plânı,
- b) Bir sistemleştirme, güzelleştirme ve genişleme plânı.

İstikâmet ve tesviye plânının bütün komün yollarının hâlihâzır vaziyetiyle tasnif edildikleri şekli ve geçeceği yerleri ve tesviye plânının lövesini kapsamaması mecburidir. Bu plân, komünün teknik teşkilâtı tarafından ve köy komünlerinin plânı ise Yollar İdâresinin teknik elemanları tarafından tanzim olunur.

Sistemleştirme, güzelleştirme ve genişleme plânının şunları ihtiva etmesi lâzımdır :

1. — Komün bugünkü sınırlarını ve ilerideki genişleme alanlarını gösteren bir plân. (İstikbaldeki genişleme alanları komünün nüfus sayısı, İktisâdi ve coğrafi vaziyet ve inkişaf imkânları gözönünde bulundurularak tâyin olunur.)

2. — Açılması veya değiştirilmesi tasarlanan sokakların evsaf, istikâmet ve genişliğini ve mevcut yolların yeni istikâmetlerini tesbit eden bir plân. Bu plân meydanların, skuerlerin, umumî bahçelerin, spor meydanlarının, parkların, çeşitli serbest yerlerin semtlerini (mıntikalarını), genişliklerini, kuruluş ve kullanılış suretlerini tâyin ve irâe eder. Bundan başka bu plânın ileride yapılacak anıtlara ve kurulacak ormanlara, sanayie, hava meydanlarına, âmme hizmetlerine ve umumî binalara tahsis edilecek yerleri de göstermesi mecburidir.

3. — Sağlık ve esenlik, arkeolojik, estetik ve havai irtifak haklarını ve bu irtifak haklarına tealluk eden diğer şartları belirten bir program ile bilhassa inşaatın yüksekliğini, boş olarak muhafaza edilecek yerleri, pasif korunmaya mahsus sığınakları kabili - şürp su tevziatına müteallik tesisat ile kanal şebeklerine ve müzahrafatın atılmasına tahsis edilen yerleri ve hâl ve şartlar gerektiriyorsa toprağın islâmına âit işleri gösteren bir program ve plân.

4. — Plân ve programda derpiş edilmiş bulunan tedbirlerin tatbik şekillerini ve şartlarını tesbit ve tâyin eden bir Mahallî İdâre Tüzüğü.

5. — Komünün mâlî vasıtalarıyla mütenâsip bir surette tanzim edilmiş bulunan sistemleştirme işlerinin icrâ tarzını gösteren bir program.

Şâyet, bir komün yangın veya yersarsıntısı veya harp veyahutta di-

ğer herhangi bir sebeple temâmen veya kısmen harabolmuş bulunursa işbu kanunla derpiş edilmiş bulunan istikâmet, tesviye ve genişleme umumî plânının üç ay zarfında yeniden yapılması mecburidir.

Bu takdirde, plân hazırlanıncaya kadar muvakkat barınaklar müstesna olmak üzere hiçbir inşaata müsâade olunamaz. Bunların yapılması için muktazi masrafları İçişleri Bakanlığında kurulmuş bulunan Sigorta Sandığı yüklenir.

İşbu kanunun uygulanmasına başlandığı zaman bu plânların yapılması için gereken vâsıtalara mâlik bulunmayan komünler her sene bütçesine Bölge Komisyonu veya Sistemleştirme Plânları Yüksek Komisyonu hesabına Mevduat Sandığına vesâyet makamınca tâyin ve tesbit edilen senelik bir hisse yatırmaya mecburdurlar.

Bu paralar, herhangi bir sebep ve bahâne ile olursa olsun tahsis edildiği yerden gayri bir yere harcanamaz ve böyle bir muâmeleden suçlu bir muhâsibi hiçbir merci zimmetten berî tutamaz.

Madde: 140. — Bölge merkezi olmayan şehir ve köy komünlerinin sistemleştirme plânları Yollar İdâresinin teknik teşkilâtı tarafından ve Bölge Sistemleştirme Komisyonun koyduğu esaslar dâiresinde düzenlenir.

Münisipler ile iklim ve banyo hususiyetini hâiz olan komünlerin sistemleştirme plânları, Plânlar Yüksek Komisyonunca düzenlenir. İklim ve banyo hususiyetini hâiz komünlerin plânları düzenlenmeden önce mahallî kür ve turizm ofislerinin mütalâası alınır.

Şehir civârı komünlerin sistemleştirme plânları, bunların bağlı bulunduğu komünlerin plânlarını tanzim eden organlarca düzenlenir.

Madde: 141. — Plânlar düzenlendikten sonra ilgili komünlerin meclislerinin müzâkere ve kararına arz olunur.

Köy komünlerinin meclislerinin kararı vâlinin ve diğer komünlerin meclislerinin kararları da genel vâlinin tasvibine sunulur.

Münisiplerin ve bölge merkezi olan şehir komünleriyle iklim ve banyo hususiyetini haiz komünlerin plânları Yüksek Kral kararnamesiyle tasdik edildikten sonra kesinleşir ve ilgili komün meclisinin talebi ve İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine de Yüksek Kral Kararnâmesiyle tâdil olunur.

Şu kadar ki iki mülk sahibini alâkalandıran ve 200 metre murabbainı aşmayan mahallî küçük değişiklikler bu hükümden müstesnâ olup bu gibi değişiklikler ilgili sistemleştirme komisyonunun tasvibiyle yapılır.

Kesinleşmiş bulunan sistemleştirme plânına aykırı düşmemek ve kanunî şartlara uygun bulunmak şartıyla parsellemeler ilgili sistemleştirme komisyonunun mütalâası ve komün başkanının tasvibiyle yapılır.

BÖLÜM: II

SİSTEMLEŞTİRME PLÂLARI KOMİSYONU

§. 1. — Komisyonun Terekküb Tarzı

Madde: 142. — Şehirleri Güzelleştirme, İnkişaf ettirme ve Sistemleştirme Plânları Yüksek Komisyonu adıyla İçişleri Bakanlığında bir komisyon kurulur.

Bu komisyon şunlardan terekküb eder :

1. — Mimarlık Akademisinden bir mimar - profesör,
2. — Güzel Sanatlar Mektebinin estetik profesörü,
3. — Yüksek Teknik Kurulunca tâyin edilen bir şehirci mimar,
4. — Köy işlerinde uzman bir mimar,
5. — Yüksek Teknik Kurulunca tayin edilmiş bulunan bir mühendis,
6. — Bir sağlığı koruma uzmanı hekim,
7. — İdâre Meslekine Hazırlama Yuvasının şehircilik profesörü,
8. — Bükreş Üniversitesinin âmme hukuku profesörü,
9. — Deniz ve Hava Bakanlığının bir temsilcisi,
10. — Bükreş Mûnicipinin Başkanı,
11. — İçişleri Bakanlığının Mahallî İdâreler Genel Müdürü,
12. — Komün işletmelerinin müdürü.

İşbu komisyonun üyeleri, İçişleri Bakanlığının teklif ve inhâsı üzerine Yüksek Kral kararnameyle beş yıllık bir süre için atanırlar. Müddetlerinin hitâmında memuriyetlerinin temdidî câizdir.

Madde: 143. — Her bölgede bir Komünleri Güzelleştirme, İnkişaf ettirme, ve Sistemleştirme Plânları Komisyonu adıyla bir komisyon kurulur.

Bu komisyon şunlardan teşekkül eder :

1. — Mûnicipin Başkanı,
2. — İki şehirci mimar,
3. — İki şehirci mühendis,
4. — Bir hukukçu,
5. — Deniz ve Hava Bakanlığının bir temsilcisi.

İşbu komisyon üyeleri, Şehirleri Güzelleştirme, Geliştirme ve Sistemleştirme Plânları Yüksek Komisyonunun mütalâası alındıktan sonra İçişleri Bakanlığının teklif ve inhâsı üzerine beş yıllık bir süre için Yüksek Kral kararnameyle atanırlar. Müddetlerinin hitâmından memuriyetlerinin temdidî câizdir.

Komisyonların çalışma ve işleme tarzı tüzükle belli edilir.

§. 2. — Komisyonun Görev ve Yetkileri

Madde: 144. — Şehirleri Güzelleştirme, Geliştirme ve Sistemleştirme Plânları Yüksek Komisyonunun görev ve yetkileri şunlardan ibârettir :

a) Güzelleştirme, geliştirme ve sistemleştirme plânlarının tanzim ve ihzârı şekil ve suretlerine müteallik umumî kaideler koymak, şehircilik faaliyetleri hakkında direktifler vermek, şehir ve köy yollarıyla binaları hakkında esaslar vazetmek,

b) Köy komünlerinin inşaat tarz ve tipleri, mesken ve yol işleriyle komün teşkilâtının faaliyetleri de dâhil olmak üzere komünün inkişâfına en uygun teşkilât ve faaliyet sistemini araştırıp teklif etmek,

c) Banyo ve iklim hususiyetini hâiz bulunan komünlerle münisiplerin hâlihâzır plânlarıyla güzelleştirme, geliştirme ve sistemleştirme plân ve projelerinin hazırlanmasına nezâret etmek, bu maksatla müsâbakalar açmak,

d) Sistemleştirme plânının tanzim ve ihzârı için banyo ve iklim hususiyetini hâiz bulunan komünlerle münisiplerin yıllık bütçelerinden ayırıp Biriktirme ve Tasarruf Sandığına göndermiye mecbur bulundukları hisselerin gönderilmesine nezâret etmek,

e) Sistemleştirme plânlarına tealluk eden nizamlar, şehircilik sergileri, münisiplerin gelişme ve genişleme, mahalle ve sokakların inşâsı tarzı da dâhil olmak üzere İçişleri Bakanlığının göndereceği bütün proje ve meseleler hakkında mütalâa vermek,

f) Bölge Sistemleştirme Komisyonlarına direktifler vermek, bu komisyonlar üyelerini şehircilik anlayış ve çalışmalarında birlik sağlamak amacıyla her yıl toplantıya çağırarak sûretiyle konferanslar tertibetmek,

g) Plânların tanzim ve icrâsı için zaruri bilgi ve belgeleri toplamak, tasnif etmek ve ilgili komünlerin istifâdesine arz etmek,

h) Hava taarruzlarına karşı korunma vâsıtaları ve umumî sığmaklar da dâhil olmak üzere musaddak plânların tatbikatı neticesi olarak ortaya çıkan bedii, sıhhi ve havaî irtifak hakları hakkında mütalâa beyan etmek.

Plânlar Yüksek Komisyonu, özel nitelikler arzeden şehir ve mahallelerde inşâ olunacak umumî yapı ve anıtların mimari tarzını tâyin ve tesbit etmiye yetkilidir.

Bölge Komisyonları, münisiplerle iklim hususiyetini hâiz ve banyo yeri olan komünler hâric olmak üzere bölgenin diğer köy ve şehir komünleri hakkında Yüksek Komisyonun münisiplerle iklim hususiyetini hâiz ve banyo yeri olan komünler hakkında hâiz bulunduğu salâhiyetleri kullanmaya yetkilidirler.

Bölge Komisyonları, genel vâlinin şehircilik konusuna tealluk eden hususlardaki bütün soruları hakkında da mütalâasını bildirir.

Güzelleştirme, geliştirme ve sistemleştirme plânlarına tahsis edilmiş bulunan paralar bu komisyonların muvafakat ve tasvibi alınmadıkça harcanamaz.

BÖLÜM: III YAPI VE YOL İŞLERİ

Madde: 145. — Sistemleştirme plânları usulüne tevfikân -bir defa tanzim ve tasvip olununca artık ferdî inşâat ve yol istikâmetlerine esas teşkil eder. Bu plânla istikamet plânının tatbikatı icabı olarak istikametden çıkan veya inşâat sâhası dışında kalan veya yola isâbet eden arsalar üzerine inşâat yapılamaz. Bu plâna uygun istikamette ve inşaat sahasında bulunmayan binâlarda esaslı tâmirat yapılamayacağı gibi buralarda yeni inşâata da müsâade olunmaz. Buralardaki binalı ve binasız mülk sâhipleri komünlerin inşâat ve istikâmet tüzüklerinin derpiş ettikleri esaslar ve kaideler dâiresinde mülklerinden faydalanırlar ve inşâat yapabilirler.

Madde: 146. — Arsalarını parselletmek isteyen mülk sâhipleri, sistemleştirme plânının esaslarına uygun parsellasyon plânını bir arzu hale raptederek belediye idâresine mürâcaat etmek mecburiyetindedirler.

Parsellasyon plânı, yol ve inşâata âit kaide ve esasların yerine getirildiği anlaşıldıktan sonra onanır ve ilgili mülk sâhibine verilir.

Yol, aydınlatma, su, lâğım ve inşâata taalluk eden sair mecburiyetlerin ifasına âit keşifnâmeler komünlerin teknik teşkilâtı tarafından tanzim ve tahrir olunur.

Mevzu esas ve plânlara aykırı hareket edenler sulh hâkimlerince beşbin leyden ellibin leye kadar para cezasıyla cezalandırılırlar.

Komün mühendis ve mimarları, ne doğrudan doğruya nede bilvâsıta mülk sâhiplerine âit parsellasyon plânlarını tanzim edemezler.

Madde: 147. — Herkim, komün başkanından izin almaksızın yol, geçit, çıkmaz açacak olursa ilgili sulh mahkemelerince beşbin leyden ellibin leye kadar para cezâsıyla cezâlandırılır.

Sulh mahkemeleri, kanuna karşı gelenlere bu müeyyideyi uygulamakla beraber izinsiz yapılan işlerin ortadan kaldırılmasına muktazî masrafları komünlere ödemelerine de hüküm verirler.

Her ne şekil ve suretle açılmış bulunursa bulunsun umumî yol mahiyetinde bulunan yolların, geçitlerin, çıkmazların mülkiyeti komünlere aittir.

İzinsiz açılmış ve yapılmış bulunan yollar, geçitler ve çıkmazlarla, binalar sulh mahkemelerinin verecekleri kararlara tevfikân yıktırılabilir.

Madde: 148. — Yollar açılması veya mevcut yolların bulvar hâline getirilmesi, umumî meydanlar ve parklar vücade getirilmesi veya mevcutların genişletilmesi sebebiyle bunlara bitişik veya komşu mülklerin mâlikleri bu işlerin yapılması için komünlerce ihtiyar edilmiş bulunan mas-

raflara gayrimenkullerin iktisab ettiği kıymet artışının yarısı nisbetinde iştirake mecburdurlar.

Bunun için yukarıda zikredilen gayrimenkullerin mâlikleri komün binâsında müşterek bir toplantıya dâvet olunurlar. Bu toplantıda kıymet artışının (şerefiyenin) mevcudiyeti tesbit ve bunun gayrimenkul mâlikleri arasında tevzi ve taksimi ve ödeme şekilleri münâkaşa ve karara bağlanır.

Şerefiye yalnız arsa için hesap ve vazolunur.

Uyuşmazlık çıkması hâlinde komün makamları Umumî Menfaatler için İstimlâk Kanunu hükümlerine tevfikân mahallî mahkeme başkanından hakem komisyonunun toplantıya çağırılmasını talebeder.

Hakem komisyonu, komünün yaptığı işleri ve bütün muâmeleleri ve ibraz olunacak sâir vesikaları ve kanunî unsurları araştırıp inceledikten sonra şerefiyenin miktarını ve her mâlikin hissesini tâyin ve tesbiteder.

İlgili bütün mâlikler, hakem komisyonunun aktedeceği ilk celseye celp ve dâvet olunurlar. Bunlar o celsede bir hakem tâyin ederler ve komünün başardığı işler sebebiyle şeref bulmuş diğer gayrimenkuller varsa bunları irâe ve bunların mülüklerinin de komisyon huzuruna celp ve dâvet olunmasını isteyebilirler.

Hakem Komisyonu, mahallinde tetkikler yaptıktan ve bilirkişilerin mütalâalarını dinledikten sonra şeref kazanmış olan gayrimenkulleri irâe ve şerefiyenin miktarıyla gayrimenkul mâliklerinin ödeyecekleri mikdarı tâyin ve tesbit eder.

Umumî Menfaatler için Yapılacak İstimlâkler hakkındaki Kanun hükümleriyle derpiş ve tayin edilmiş bulunan usuller hakem komisyonunun tetkikatında ve karar itâsında câri olduğu gibi bu kararlar aleyhine de yine aynı kanunla belirtilmiş bulunan kanun yollarına başvurulabilir.

Gayrimenkul mâlikleri iştirak hisselerini on yılda öderler. Komünler bu alacaklarını imtiyazlı olarak gayrimenkulün tapu siciline kaydettirirler.

Madde: 149. — Sistemleştirme plâniyle derpiş edilmiş bulunan sâha ve istikâmet dışında kalan arsalarda ancak içinde bulunan kısımlarda inşâat yapılması için müsâade verilebilir.

İstikâmet dışında kalan parçalar kanun hükmüyle istimlâk edilmiş addolunur. Bunlar için belediyeler Umumî Menfaatler adına Yapılacak İstimlâkler hakkındaki Kanun hükümlerine tevfikân tesbit edilecek bir tazminat ödemeye mecburdurlar. İşbu tazminat inşâat müsaadesi verildiği târihten başlamak üzere kanunî fâizi de ilâve edilmek suretiyle on yılda Ve müsâvi taksitlerle ödenir.

İnşâat yapılamaması tarzında teessüs eden irtifâk hakkı sebebiyle

inşâat müsâadesi verilemeyen veya geriye kalan arsa parçasının yürürlükte bulunan İnşâat Tüzüğü ile sistemleştirme plânına tevfikân inşâata gayrimüsâit ve gayrikâfi olması hâlinde diğer bütün hükümler uygulanmakla beraber yukarıda derpiş edilmiş bulunan on yıllık müddet iki yıla indirilir.

Bu on ve iki yıllık süreler zarfında istikâmet dışına çıkan arsalar bütün vergilerden muaftır.

Sistemleştirme plânıyla derpiş edilmiş bulunan istikâmet ve sâha dışında kalan yerlerdeki binaların mukavemetini artıracak mâhiyette tâmir ve tecditlerine ruhsat verilmez. Ruhsatsız yapılan inşâat ve tamirat sulh hâkiminin kararıyla yıktırılır.

Madde: 1950. — Kanun ve tüzük hükümlerine aykırı olarak istikâmet dışına çıkılarak yapılmış bulunan inşâat idâri yollarla yapılacak tebligata rağmen üç ay içinde kanunî hâl ve vaziyete ircâ edilmediği takdirde masrafları mülk sâhibine âit ve râci olmak üzere komün organları tarafından yıktırılır.

Yıktırılmaya ilgili sulh yargıcı karar verir.

Sulh yargıcı, kanun, tüzük ve sistemleştirme plânına tevfikân belediyece istenilen tâdilâtı yapmak üzere gayrimenkul mâliklerine en çok iki ay mehil verebilir.

Madde: 151. — Kanun ve tüzük hükümleriyle tesbit edilmiş bulunan şartlara uygun ve fakat inşâat ruhsatı almaksızın inşâat yapmış olan gayrimenkul mâlikleri sulh hâkimlerince ruhsat harcının üç mislini ödemeye mahkûm edilirler. Köy komünlerinde bu cezâ beşyüz leyden beşbin leye kadar hükmolunur.

Kanun ve tüzük hükümlerine aykırı olarak yapılmış bulunan ahşan inşâat komün makamları tarafından ilgiliye yapılacak tebligatı müteakip idâri yol ve vâsıtalarla yıktırılır.

BÖLÜM: IV İNŞÂAT RUHSATI

Madde: 152. — Komün başkanından önceden izin alınmadan hiçbir inşâata, esaslı tâmirata veya kalbû - ifrağa başlanamaz.

İnşâat, tâmirat, kalbû - ifrağ ruhsatı, komünün teknik teşkilâtının kanun, tüzük, ve sistemleştirme plânları komisyonunun koyduğu kaidelere uygun olarak vereceği mütalâa esas tutulmak üzere komün başkanınca verilir.

Köy komünlerinde inşâat ruhsatı, bucak müdürünün inşâat tüzükleriyle üst mercilerin tâlimatlarını nazara alarak vereceği rapor esas tutulmak üzere komün başkanınca verilir.

İnşaat ruhsatı alınması henüz mecburi olmayan köy komünlerinde, Sistemleştirme Plânları Komisyonunca tip-nizamlar hazırlanıp vazedildikten sonra buralarda da inşaat için önceden ruhsat alınması mecburidir.

Madde: 153. — Onbeş metreden yüksek ve ikiyüz metre murabbai yüzölçümünden fazla olan binalarda hava taarruzlarına karşı sığmak yapılması mecburidir. Sığmaklar işbu kanunun tatbik suretini göstermek üzere düzenlenecek tüzüğe Deniz ve Hava Bakanlığının muvafakatiyle bu konuya tealluk etmek üzere konacak hükümler uygun olarak yapılır.

Madde: 154. — İnşaat ruhsatı talebi reddolunduğu veya şarta bağlı olarak verildiği takdirde mâlik İdari Dâvalar Kanuniyle derpiş edilmiş bulunan kanun yollarına başvurmamak hakkını hâizdir.

İnşaat ruhsatı kanunsuz olarak verildiği takdirde bundan menfeati haleldar olan gayrimenkul mâlikleri, ruhsatın iptali talebiyle İdâri Dâvalar Dîvânına mürâcaat edebilirler. İdâri Dâvânın kararları aleyhine Yüksek Temyiz Dîvânı Kanuniyle derpiş ve vazedilmiş bulunan şartlar ve süreler içinde Yüksek İdâre Dâvânına başvurulabilir.

Bükreş Mûnisiipinin başkanı tarafından verilmiş olan inşaat ruhsatlarının iptali hakkındaki talepler, Yüksek İdâre Dîvânına arz olunur. Yüksek İdâre Dîvânının kararları aleyhine Yüksek Temyiz Dîvânı kanuniyle derpiş ve vazedilmiş bulunan süreler ve şartlar dâiresinde Yüksek Temyiz Dîvânına mürâcaat olunabilir.

Madde: 155. — Kanun ve inşaat tüzükleri hükümlerine ve sistemleştirme plânına aykırı olarak inşaat, tâmirat, kalbû-ifrağ ruhsatı vermiş olan komün başkanı ile buna iştirâk etmiş bulunan memurlar, Sistemleştirme Plânları Yüksek Komisyonunun fikir ve mütalâası alındıktan sonra İçişleri Bakanlığınca vazifelerinden azlonurlar ve bu yüzden gerek fertlere, gerekse idâreye îrâs ettikleri zararlardan dolayı şahsen veya müteselsilen mes'ul olurlar.

BÖLÜM: V

BAYINDIRLIK İŞLERİ

Madde: 156. — Umumî ve dâimi mâhiyetteki tesisat, bina ve anıt inşaatı ve bunlara benzer sair bayındırlık işlerinin ifa ve istikmalî için mahallî idâreler, teknik teşkilâtları vâsıtasıyla projeler, şartnâmeler ve keşifnâmeler düzenlerler.

Şâyet, bu işler mahallî idârelerin teknik teşkilâtına dâhil uzmanlar dışında uzmanların istihdamına ihtiyaç gösterirse mahallî idâre makamları bu gibi uzmanları da istihdam edebilirler.

Köy komünlerinde beşbin leyi geçmiyen ve mütâceliyeti komün meclisi tarafından belirtilen ve kaymakamlıkça da tasvib olunan İşler şartnâme Ve keşifnâme tanzim olunmaksızın da yaptırılabilir;

Madde: 157. — Evvelki maddenin birinci fıkrasında derpiş edilen işlerin bedeli köy komünlerinde beşyüzbin, bölge merkezi olmayan şehir komünlerinde birmilyon ve diğer idâri cüzütlarda üçmilyon leyi aştığı takdirde bu işler ancak Bayındırlık Bakanlığı Yüksek Fen heyetinin muvâfik mütalâası alındıktan sonra yaptırılabilir.

Bayındırlık Bakanlığı Yüksek Fen heyeti, otuz gün içinde mütalâasını bildirmez ise mahallî idâreler yapmayı tasarladıkları bu işleri plân ve projeleri dâiresinde ifa ve icrâ edebilirler.

Bayındırlık Bakanlığı Yüksek Fen heyetinin mütalâası, ilgili mahallî idareler tarafından doğrudan doğruya istenir.

Yüksek Fen Heyetinin muayyen işler hakkındaki tasvip ve kararları emsal ve onaylanan plânlar nümune teşkil ederler. Bunlar başka idâri cüzütlar hakkında verilmiş olsa bile aynı işler için diğer idâri cüzütların Yüksek Fen Heyetinde plânlarının tasvip ve tasdiki için yeniden karar almalarına ihtiyaç yoktur.

SEKİZİNCİ BAŞLIK MAHALLÎ İDÂRELERİN MÂLİYESİ

BÖLÜM: I

MAHALLÎ İDÂRELERİN BÜTÇELERİ

KESİM: 1 1

GENEL HÜKÜMLER

Madde: 158 — Mahallî İdârelerle bu idârelerin denetimi altında bulunan âmme müesseselerinin veya âmmeye hâdim müesseselerin mâlî işleri işbu kanuna tevfi kanuna idâre olunur. Bu kanunda açık bir hüküm bulunmadığı takdirde Muhâsebei - Umumiye kanuniyle Devlet mâliyesine müteallik kanun ve tüzükler uygulanır.

Gelir ve giderler, bütçe ile ve yıllık olarak tâyin ve tesbit olunur. Mahallî idârelerin bütçe yılı da devlet bütçe yılının aynidir.

Madde: 159. — Genel vâlilerle komün başkanları müteâkip yılda yapılacak olan işlerin programını ve bütçe tasarısını mâlî yılın başlangıcından enaz iki ay evvel tanzim ve tesbit ederler.

Genel vâlilerle komün başkanlarının iş ve çalışma programlarının gerçekleştirilmesi için zaruri olan mebâliği de bütçede irâeye mecburdurlar.

Bütçe tasarısı, ilgili komün ve bölge meclislerinin müzâkere ve kabulünden enaz on gün evvel tâlikan ilân suretiyle umumun ittilâına arz olunur.

Bu ilânda meclisin bütçeyi görüşmek üzere toplanacağı târih de gösterilir, Bu târihe kadar ilgililer itiraz ve taleplerini bildirebilirler.

Bütçe iki kısmı ihtivâ eder :

- A. — Gelir bütçesi,
- B. — Gider Bütçesi.

Her kısım da aşağıdaki bölümleri kapsar :

- 1. — Adi gelir ve giderler,
- 2. — Fevkalâde gelir ve giderler,
- 3. — Tahsis edildiği yer belli olan gelir ve giderler.

Madde: 160. — Muhammen vâridat, her bir gelir nev'inin bir evvelki tahsilâtı mikdarını aşamaz.

Mâlî yılın ikinci yarısında tahsilât, bütçe muhammenatını aştığı takdirde bu fazlalardan istifâde olunmak üzere bütçede tashihat yapılabilir.

Kapanan bütçe yılının tahsil olunan bakayası özel bir maddeye kaydolunur. Ve kapanan bütçeden artakalan borçların ödenmesine özgülenir.

Bütçeye, fevkalâde ve munzam krediler açılması için bir mikdar meblâğ konması mecburidir.

Bütçenin yeni tatbik yılından engeç bir ay evvel kabul edilmiş bulunması lâzımdır. Bütçe ilkönce madde madde müzâkere ve sonrada kül hâlinde mevcut üyelerin çoğunluğuyla kabul edilir.

Bütçe, komünün idâre merkezinde beş gün müddetle tâlik edilmek suretiyle ilân olunur. Bu müddet içinde ilgililer itiraznâme verebilirler.

Madde: 161. — Bu müddetin hitâmında köy komünleriyle il merkezi olmayan şehirlerin bütçeleri verilen itiraznâmelerle birlikte tasdik ve tasvib edilmek üzere il vâlisine ve tebdilihava ve banyo yeri olan komünlerle il merkezi bulunan şehirlerin ve münasiplerin bütçeleri genel vâliye ve bölgelerle Bükreş Münisipinin bütçeleri İçişleri Bakanlığına sunar.

Bütçede tâdilât icrâsı da aynı merâsime tâbidir.

ADALAR İLÇESİ

Yazan : Dr. **Orhan KÜRKÇÜER**

Adalar Kaymakamı

Tabii ve Coğrafi Durum :

İlçe Greenwich rasathanesine göre 40,58 arz 29,05 tul derecelerindeki doğu kuzey istikâmetinde ve İstanbul İlinin Doğu Kuzeyinde gruplanmış irili ufaklı 9 adadan müteşekkildir.

Yüz ölçüsü 1110,088 hektardır.

Kadıköy ilçesinden sonra hemen Marmara başlar. Burası İzmit körfezinin methalidir. Adalar bu körfezin başlangıcında kâin olup karşısına isabet eden Anadolu sahillerine Bitinye adı verilir.

Adaların Kuzeyinde Mudanya körfezini gizleyen ve İzmit körfezinin Kuzey kıyısını teşkil eden yüksek kayalıkları ile uzaktan Bozburun görünür. Eskiden bu burna (Neptüne) adı verilirdi. Bu burnun üzerinden Uludağ'ın (eski adı Olyimpe) idi karlı tepeleri görülür.

İstanbul cihetinde Moda burnu Kalamış (Etrope) koyunun Kuzey kısmını teşkil eder. Bu koyun Güneyi (Hicpcion) burnu ile mahdud olup halen bu burnun Fenerbahçe adı verilmektedir.

Eskiden prens adaları denilen Adalar İlçesini teşkil eden 9 ada Anadolu sahiline muvazi bir hat üzerinde şu adları alarak dizilmiştir. Büyükada (Pirinkipo), Heybeliada (Halky), Burgazadası (Antigoni), Kınalıada (Proti), Kaşıkadası (Pitys), Sedef yahut Tavşanadası (Anderowithos) Niandros adası, Yassı ada (Pilati), Sivriada (Oxia).

Büyükada: İlçe merkezidir. İstanbul'dan 4 üncü iskeledir. Denize sahil olan yamaçları ekseriya tatlı meyillidir. Çam ormanları ile süslü sahaları ve lâtif havası ile meşhurdur. Memleketin en tanınmış ailelerinin zevkli ve güzel köşkleri Adaya büyük bir ihtişam verir.

Büyükada'ya vapur daima uzun bir iskele üzerinde yavaşır. Ada bütün yaz hayat ve hareket doludur. Seyyahlar ekseriya bu adaya uğrarlar. Geniş taraslı büyük otelleri, köşk grupları muntazam asfalt yollar kenarındaki muhtelif cins kıymetli ağaçları çamlıkları ve envai renkli çiçek bahçeleriyle eşsiz bir sayfiye mahallidir.

Heybeliada: İstanbul'dan 3 üncü iskeledir. Bucak merkezidir. Sahillerinin tenevvü, koylarının şiiriyeti, gölgeli köşelerinin genişliği ve bil-

hasa mehtap manzaraları ile cazip olarak tanınmış bir adadır. Bütün yamaçları gayet sık çamlarla örtülüdür.

Burgzadası: İstanbul'dan 2 nci iskeledir. Bucak merkezidir. İstanbul cihetine bakan sahillerinin nisbeten çıplak olmasına mukabil Heybeli kısmındaki yamaçları genç çam ormanlarıyla kaplıdır. Bilhassa Heybeliada'nın mutena çamlıklarının Burgazdan seyri doyulmaz bir zevktir. Çok şirin ve tatlı yamaçları vardır. Modern ve muhteşem villâlar bu adayı gün geçtikçe daha çok süslemektedir.

Kınahada: İstanbul'dan itibaren 1 nci ada ve iskeledir. Nisbeten yamaçları çıplak ve çalılarla örtülüdür. Küçük ve şirin bir adadır. Batı tarafında dik yarlar vardır. Meskûn kısmı oldukça düzdür. Gün geçtikçe ehemmiyet kazanmakta ve mamur bir hale gelmektedir.

Yukarda sayılan adalardan gayrısı halen meskûn değildir.

Adalarda iklim: Adaların iklimi yazları sıcak ve kurak kışları mülâyim iklimi zonunun genel esasları dahilindedir. Senelik vasatı yağış (645.2) mm dir.

Hâkim rüzgâr (—Me) Kuzey doğudur. Senelik vasatı suhûnet “14.C.” derecesindedir. En sıcak ay Ağustostur. Bu güne kadar müşahade edilen en yüksek ısı “39,4 C.” derecedir. En düşük suhûnet “—16,1 C.” derece olup, Ocak, Mart aylarına tesadûf eder.

En erken don zamanı Kasım ayının ilk yarısı içinde ve en geç Nisan ayının ikinci yarısı içinde olur.

Büyükada'da yağış istasyonu mevcut olup, orman bölge şefliğince idare edilmektedir.

Adaların kısa tarihçesi: Yer yüzünün en eski ve tarihin en emekli bir şehri olan İstanbul'un bir parçası adalar, Marmara denizinin methalini gölgelerile süsleyen ihtişamı kadar Bizans tarihini dolduran muhtelif ihtilâllerden sonra bu adadaki manastırlara sürülmüş imparatorlar, imparatorîçeler, Rahip ve rahibeler de, sosyetelerindeki mistik maceraları bu şirin adaları eski devirlerin en facialı ve romantik bir yeri haline getirmişlerdir.

Dünyanın hiç bir köşesi acıklı hikâyelerde insan gurunun boşluğuna ait tüyler ürpertici hâdiselerde burası kadar zengin değildir.

Vaktile (Demonisya = Halk adaları) ve sonraları (Papadonisya = Papaz adaları) bilahare prens adaları namını alan bu yerler bütün vak'anüvislerin ve mütefekkirlerin ziyaretine her cihetle lâyiktir. Büyük imparatorluk sarayının ihtişamı içerisinden çıkarılıp herhangi bir manastır kovuğuna fırlatılmış bu kadar çok prens ve prensesin iniltisini aylarca yıllarca dinlemiş dünyada pek az yer vardır.

Bu şirin adalar eskinin loşluğunu inziva ve sessizliğini unutmuş bugün şakrak ve canlı bir hayat kaynağı olmuştur.

Bizans imparatorlarının teselsül edip gittiği on asırdan fazla bir zaman zarfında manastırlar, deniz ortasında bir papaslar diyarı her tarikata mensup rahiplerin bir Cumhuriyeti olan prens adalarının başlıca vasfını teşkil etmişlerdir. Ekseriyet itibarile Kostantin'in tahtına oturmuş olan muhtelif imparatorluk sülâlelerine mensup prens ve prenseslerin tesis ettiği bu manastırlar ise, Roma İmparatorluğunun bütün devamı müddetince Bizans tarihinin en meşhur şahsiyetleri için bir menfa vazifesini görmüştür. Büyük Narses burada uzun zaman kalmış (Romen Diyojen), (Borda-nele-Ture) feci akıbetlerini burada bulmuşlardır. Şarلمان'ın büyük (İrene) i Midilliye gidip orada istirabından ölmezden evvel burada hapsedilmiş, Mistik bir telâkkiye sahip olan (Michel Rhangabe) haris (Romain Lecapeno) Bizansın (Messeline) si olan (Zoe) aziz patrik (Mat hodus) burada birer münzevi olarak en korkunç bir esaret altında yaşamışlar, bir sürü meşhur askerler, kudretli zımamdarlar, işkence görmüş bazı papaslar buraya sürülmüşlerdir. Şarki Roma İmparatorluğunun bu deniz ortasındaki adalarda manastırları vardı. Bu yerler tahtından indirilmiş imparatorların, mağlub edilmiş sultanların, ihânete uğramış nazırların, saray entrikalarına kurban gitmiş prenslerin, mecburî olarak rahibelîğe sülûk etmiş imparatoriçelerin, prenslerin, imparator anne, zevce ve kızlarının müthiş sükût ve feci ümitsizliklerini idrâk etmiştir.

Bu manastırlar şahane valkarne sarayının yahutta zamanın diğer mukaddes saraylarının altın ziynetli mozayikleri, kıymetli kürklerden yapılmış mükellef kuş tüyü yastıklarda uyumağa alışmış insanların köylüvarî hücreler içinde sefil, bir papaz yatağı üzerine can verdiğine çok defalar şahit olmuştur.

Bu bakımdan adalar eski devirlere ait vesikalar araştıran tarihçiler için kıymetli bir hazinedir.

Manastırlar: Bizans devrinde Kınalıada'da üç ve belki de daha fazla manastır yükseliyordu. Bunlardan birincisi Anadolu yakasına bakan sahilde çok eski bir devire ait, büyük bir su hâzinesi civarında kâin bulunuyordu. Yeni yapılan (panagia) kilisesinin temelleri kazılırken bu meşhur manastırın bakiyelerine de rastlanmıştır. Bu manastırda imparator (michel Rangabe) ve (Romen Lecapone) gibi Bizansta sık, sık vukuu bulan ihtilâllerin en meşhur kurbanlarından ikisi yaşamış ve istirap çekmişlerdir. Kınalıadanın nisbeten küçük olan ikinci manastırı bu günkü kasabanın civarındaki sahilten bir kaç yüz adım yukarda adanın tepesinde kâin bulunmakta idi

Bugün orada bulunan manastırın önündeki meydanlıkta görülen ehemmiyetsiz bir takım yıkıntılardan maada bu binadan hiç bir eser kalmamıştır. Bunların enkazının büyük bir kısmı İstanbul'un fethinden sonra umumî binaların inşaatında kullanılmış, malzemenin geri kalan kısmı Kınalının ikinci manastırının yerine bu günkü (Trans figurtion) manastırının tamamlanmasına yaramıştır.

Üçüncü manastırdan şimdiye kadar hiç bir eser kalmamış olup 4 üncü Romen diyojenin namı ile şöhet bulmuştur. Korkunç neticeleri idrak ettiği ve tarihi dramlara sahne olması itibarile adadaki bütün manastırların içersinde hususî bir mevkii almağa lâayk çok eski bir manastırdır.

Romen diyojen 1071 de Selçukilerden Alpaslana mağlûp olduktan sonra esaretten kurtularak İstanbul'a avdetinde bir çok mücadelerden sonra en son Antakya (Due) e (Katataurios Andrence) tarafından mağlûp ve esir edildi.

Artık uzun işkence devri başlamıştı. Kendisi İstanbul'a celbedildi. İstanbul'a gelmekte bulunan mevkuf imparatorun sarayın emri ile eh kolu bağlanarak yahudi bir doktor tarafından gözleri çıkartıldı. Bir çok zulüm ve işkenceler altında tamamen halsiz ve mecalsiz kalan imparatorun bir cesetten farksız olan vücudu Kınalıada'da daha evvel kendisi tarafından yaptırılan manastıra bırakıldı. Romen diyojen bu manastırda az bir zaman sonra ölmüştür. Cenazesi Eudowinin yaptığı büyük cenaze merasimi ile kaldırılmıştır.

12. nci yüz yılın sonlarına doğru ada oldukça meskûndur. Yerli ahalişi lâtinler tarafından katledilmiştir. 1302 yılında Girit Korsanları adayı yağma etmişlerdir.

Burgazada: Adanın eski adı Antigonedir. Bu ismi İskenderin Generallerinden Antigonenin oğlu Demotirius tarafından milâddan 298 yılında Lizmak ile yaptığı bir muharebede galip gelerek babasının hatırasına izafeten vermiştir. Deniz kıyısına az çok yakın bir mevkide Saint Georgen namına inşa edilmiş bir manastır mevcuttur. Meşhur pelezerinde Kınalıada olduğu gibi büyük bir transfiguration manastırı mevcut ise de İstanbul'un fethinden sonra kaybolmuştur.

Bu binanın heybetli bakiyeleri bir kaç sene evveline kadar durmakta ve adanın en yüksek kısmı üzerinde güzel bir manzara arz etmekte idi. Anlatıldığına göre bu eski manastırı kuran imparator Makedonyalı Basiledir. Bu kilisenin enkazı yine imparatorluk kumandanlarından birisi tarafından kaldırılmıştır.

Burgaz manastırlarının şöhet bulmasına sebep olan mağdurların en meşhuru günah çıkarıcı diye anılan patrik (Methodius) Yunan kilisesi tarafından fedailer mertebesine çıkarılmıştır.

Heybeliada: Eski adı (Halky) dir. Üç büyük ve iki küçük tepesinden ikisinin arasında çukur toprak düzlüğü bulunduğundan, bu topografik özelliği dolayısıyla bu adaya Heybeliada adı verilmiştir.

Heybelide eskiden bakır madeni işletilmiştir. Bu ocakların işledikleri yerlerin cesim bakiyeleri halen mevcuttur. Bunlar Rum eytam okulunun arka tarafında çam limanında görülebilir. Bu bakırlar Yunanlılar devrinde çok makbuldü: Ezcümle Giritli (Dispaçnos) ile (Skylis) nin (Apollon- desicyon) heykelleri bu bakırdan yapılmıştır. Heybeliada'daki manastırlar adanın en güzel ve en meşhur manastırlarıdır. Fakat Burgaz ve Kınalı manastırları gibi menfa vazifesini görmüşe aslâ benzemezler.

Burada üç güzel ve zengin manastır mevcuttur. Bir tanesi kapalıdır. Diğer ikisi eski vazifelerini çoktan terketmiş vaziyettedirler. Burgazdan bu adaya gelen tarihçinin gözüne evvelâ (Virge) aziz bakireler manastırı çarpar. İkinci manastır (Triade) nin himayesi altında yapılmıştır. Bu Heybelinin mukaddes ekanim manastırı diğeri gibi zamanla harabe haline gelmiştir. 16. ncı asırda (Metrophane) hesabına yeniden inşa edilmiştir.

Heybeliada'da metfun meşhur patriklerden Kostantinyeli namı ile maruf Samuel vardır. 1775 de vefat ederek Heybeliye gömülmüştür.

Heybelinin Saint Gerges manastırının alt başında rıhtıma yaklaşırken görülen geniş gösterişli muntazam binalar ikinci Mahmut tarafından tesis edilmiş o zamandanberi Türk denizcileri tarafından işgal edilen askeri deniz harp okuludur.

Büyükada: Büyükadadaki tarihi vak'alarda adı geçenler arasında üstün bir yer tutan Bizans İmparatorluğu tahtını işgal etmiş kadınlar içerisinde en ateşli bir ihtiras, en mükemmel kabiliyet sahibi olanlardan birisi (İrene) dir.

Onun baştan başa maceralar ile dolu hayatı Büyükada'da başladı. Bir ihtilâl ile hükümeti ele alan (Eleuthere) İreniyi Büyükada'ya sürdürerek evvelâ saçlarını tıraş ettirdi,, kendisine rahibe elbisesi giydirildi.

Şarلمان ile beraber dünya imparatorluğunun te'sis eden İreni nihayet Büyükada'da evvelce kurmuş olduğu bir kız manastırında hemşire oldu. İreninin son günlerine ait elimizde hiç bir tafsîlât yoktur. Nihayet İreni Büyükada'dan alınarak Midilli adasında (Metaline) götürüldü. Bu adada sıkı bir esaret altında 803 Ağustosunda öldüğünü biliyoruz.

Tarihçiler İreninin bir kaç gün can çektiğini ve Büyükadadaki kızlar manastırına gömüldüğünü söylerler.

Büyükadanın garp ucunda muazzam kadınlar manastırı denilen bu gün tamamen ortadan gaip olmuş bir manastır daha vardır. Bu manastıra ait iki enkaz bakiyesi hâlen mevcuttur.

Yine aynı istikâmette sedef adasının karşısındaki yoldan adayı dolaşarak mukabil sahildeki yola dönülürken, bu yolun hemen kenarında kâin (Saint Nicolas) manastırı (Ayanikola) da nihayet bulmaktadır. Ayanikola caddesinin bu noktadan itibaren çamlar arasında gaip olan yolun büyük tur caddesi adanın yan yamacından geçerek Ayayorgi manastırının hâkim olduğu cesim kayalığı solda bırakır.

Büyükadanın bu gün harap olmamış üç manastırı vardır. Adanın küçük merkezinin üzerinde sıraladığı tepeye hâkim 1597 de ihya edilmiş bulunan Hristos yahut (Tran Figuratyon) manastırı da bu meyandadır.

Adanın hemen karşısındaki sedef adasında Bizans imparatorluğu zamanında sürgünlerin barındığı manastır vardır. Bu sürgünlerden en meşhurları kilise prenslerinden yeni romanın ilki olan (Sant İgnace the odorose) ve diğeri (Romain Lecahane) dır.

Plati denilen yassı adanın üzerinde 9. ncü yüz yılda bir manastır inşa ederek sürgünler için kullanılmıştır.

Harabeleri halen görülmektedir. Bu ada 1280 tarihinde İngiliz sefirlerinden Hanriye satılmış Hanrının manastır harabelerinde yaptığı hafriyatta kıymetli bir taç bulunduğu şaiası üzerine saraydan vukuu bulan fermanla ada mısır valilerden İsmail paşa zevcesi bayan Cânan Yar'a satılmıştır. Ada elyevm hâzineye aittir.

Adaların İdarî durumu :

Adalardan müteşekkil olan ilçenin merkezi Büyükadadır. Heybeli ve Burgazda iki bucağı vardır. Kınalıada Burgaz bucağına bağlı bir mahalledir. Sivri, Sedef, kaşık, miyandros adalarıda ilçenin mülkî sınırları içersinde ise de gayri meskündür.

Nüfus ve iskân durumu :

1950 sayımına göre ilçenin nüfusu 8261 erkek, 7135 kadın almak üzere 15396 dır.

Daha ziyade mesire ve sayfiye yeri olan adalarda bu nüfus yazın 54 - 55 bine kadar çıkmaktadır. Burada kilometre başına ortalama 1367 kişi isabet etmektedir. Kesafet yazın bir kaç misli artmaktadır. Her gün biraz daha imar görerek inkişaf etmekte olan adaların nüfusu daimî çoğalma halindedir.

Sosyal durum :

Adalarda nezih ve canlı bir cemiyet hayatına tesadüf olunur. Bu faaliyeti resmî ve Özel müesseseler başarı ile sağlar.

Adalarda cemiyet hayatı, sosyal yardım ve kulüpler halinde teşekkül eder. Kızılay, yardım sevenler, çocuk esirgeme gibi kurumlar şehrin sosyal yardım faaliyetlerinde ön plânda yer almaktadır.

İklimin elverişli oluşundan faydalanarak, adalarda modern sanatoryom ve prevantoryumlar kurulmaktadır. Heybeli, Burgaz ve Büyükkada sanatoryumları bu cümledendir. Bilhassa kışın Akdeniz ikliminin bütün hususiyetleri adalarda hüküm sürer. Mandalin, Portakal, Mimosaların teshirkâr kokuları adaların güzelliğini bir kat daha arttırır.

Kışın İstanbul'un rutubetli ve sisli havasına mukabil bir saat mesafedeki ılık Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bu adalardan maatteessüf lâıyık veçhile faydalanılamamaktadır.

Ticaret ve Sanayi durumu :

Adalar bir istirahat yeri olması hasebile, buralarda herhangi bir sanayi şubesi bulunmadığı gibi gürültü yapacak motörlü vasıtalar da müsaade edilmemektedir. Ticaret sahasında şüphesiz en mühim mevzuu Adalar için turizmdir. Otel, Gazino, plâj, pansiyon, sinema, gibi tesislerden ticarî bakımlardan faydalanların yekûnu hayli kabarıktır. Muntazam caddeleri, evleri, parkları güzel gazino, lokanta plâjları açık hava sinemaları ile en şirin şakrak ve canlı köşelerile modern bir eğlence şehridir. Adaların başlıca hususiyetleri; mehtabının güzelliği banyo için denizinin ve kumlarının müsait olması, nefis kokulu muhtelif cins çamlar arasında merkep gezintisi, yürükali ve heybelideki plâj gazonları yaz günlerinin yorgunluğunu gideren bol çamlı nefis manzaralı cazip sıhhat ve eğlence mahalleridir. Büyükkada'daki Anadolu klübü, deniz klübü ve Burgazadasındaki deniz klübü mutena birer istirahat ve eğlence yerleridir.

Adalarda Turizm :

Tarihi hâzinelerde, tabiat harikalarile dünyada benzeri bulunmayan, tâbi ve medenî vasıtalarile renk ısk lâtif çam havası eşsiz güzellikleri, adalar her mütefekkirin ve seyyah'ın her zaman ve her cihetle zevkine lâıyktır.

Adalar lâıyık olduğu parlak turistik günlerini yaşamak için plânlı bir turizm endüstrisinin kurulmasını beklemektedir.

Tarihe mal olmuş asırlık manastırlardan mada, halen adalarda mevcut Ortodoks ve Katolik Kiliseleri vardır. Katolik kiliselerinden bu gün bütün dünyaca meşhur Ayayorgi Klisesi, her sene binlerce ortodoksun ziyaret ettiği bir din meşheridir.

Bu klişe Büyükkadanın Ayayorgi tepesinde kurulmuş en büyük mabetlerden birisidir. Her senenin baharına girilirken senede bir gün bu klişede yapılan âyin ve şarabı meşhurdur.

Turistlerin ihtiyaçları tam mânasile temin edildikten sonra, turist bakımından yalnız adalar için değil bütün İstanbul için çok şeyler kazanılacaktır.

Adaların canlanması, ve lâyük olduğu turistik mevkii alabilmesi sadece deniz yıllarının yeni getireceği ve senelerce evvel halka vaat edilmiş sür'atli vapurlar ve en az yüz kişi alabilen süratli motörler sayesinde olabilir. Bilhassa kış mevsiminde adaların güzelliklerinden vapur seyahatinin uzunluğu ve rahatsızlığı dolayısıyla istifade olunamamakta ve turist celp edilememektedir. Halbuki Anadolu sahili ile sık sık irtibat temin edilebilmesi her an mümkün olup kabine biletler de tesis edildiği takdirde kışın dahi adaya bir hayli kimsenin gelip gitmesi, adaların kış güzelliklerinden faydalanması ve bu sayede adaların da daimi canlılığı sağlanmış olur.

Büyük ve Heybeli adaların merkep ve arabalarla mehtapta yapılan turların her nekadar romantik birer hatıra olarak bu gezintileri yapanların zihinlerinde yıllarca yaşar ve bu sayede adaların meftunları artarsa da, bu çok eski devirden kalma vesaitin ancak mahdut eğlencelere tahsisile gerek günlük ihtiyaç nazarı itibara alınarak ve gerekse hayvan gübresinin bütün gayretlere rağmen çamların ve çiçeklerin sihirkâr kokularını bastırmakta olduğu düşünüldükçe, günün ve adaların hususiyetlerine uygun vesaitle değiştirilmesi bilhassa sağlık ve iç turizm bakımından çok faydalı olur.

Kolayca ve ucuzca uzak mesafelere gidilebilmesi sayesinde bugün için kıymetleri nisbeten az olan arsaların değeri artacağı gibi, mâli bakımdan orta kudrette olan kimselerin de, adalara rağbeti temin edilmiş olur.

Ziraî Durum :

Adaları süsleyen ve ona güzellikler bahşeden tabiatın başlıca nimetlerinden biri olarak hiç şüphesiz adaların çamlıkları göze çarpar.

Ada çamlarının cinsi kızıl çam (pinus Brutia) dır. Orman tabii temsille meydana gelmiş kuru ormanı olup, vasatı yaşı 80 dir.

Adaların yüzölçüsü ve ormanlık durumu şöyledir :

Adanın ismi	Yüz ölçüsü Hektar	Ormanlık saha Çamlık sah. Hektar	Ağaçlamaya müsait Çıplak saha Hektar
Büyükada	588.875	185	87
Heybeliada	240.980	150	3
Burgazada	144.208	65	15
Kınalıada	136.025	—	63
TOPLAM:	1110.088	400	168

Cetvelde görülen 168 hektarlık çıplak saha bu gün koca yemiş pırnal

meşelerile kapalı olup, bu sahaların yangın ve tahrip neticesi hasıl olduğu tesbit edilmiştir.

1 — Ağaçlama durumu: ada çamlıklarının boşluk kısımları gerek fidan ve gerekse tohumla daimî olarak ağaçlandırılmaktadır. Muhtelif böceklerin tahribatına maruz kalan kızıl çam cinsinin peyderpey sedir cinsile değiştirilmesinin yerinde olacağı sabit olmakla, bir plân dairesinde her sene Sonbaharda gerekli işlemin yapılması için hazırlıklara başlanılmıştır. Bu arada Büyükanın büyük tur üstü ormanı ile Burgazadanın yangın sahasının sedirle ağaçlandırılması ön plâna alınmıştır.

2 — Haşare durum: Ada çamlıklarına arız olan ve şimdilik önemi haiz haşareler ve durumları şöyledir.

a) Çam kese böceği (Thaumetopos pithyocampa) : çamların ibrelerini yiyerek ağaca kurumuş manzarasını verir. Ve ağacın normal büyümesine mâni olur. Mücadelesi titizlikle yapmakta olup, 2-3 sene zarfında ada çamları bu böceği tehdidinden kurtulacaktır.

b) Çam pamuklu biti (palaecoccus Fuscipennis): çamların besi suyunu emerek tecessüs azaltır. İlmin tavsiye ettiği mücadele çok pahalı olduğundan yapılmamaktadır. Ağaç kurutmaz.

c) Büyük Orman bahçivanı (Myelophilus piniperda): ada çamların da az olan bu böcek seyrekte olsa ağaç kurutmaktadır. 1-2 senelik mücadele devresinde tamamen imha edilecektir. Adalar çamlıklarında yangından hasıl olanlar hariç, görülen kuru ağaçlar bu böcek tarafından kurutulmuş veya normal şekilde ölmüş ağaçlardır.

Adanın toprağı umumiyetle çam yetiştirmeğe elverişli killi kalker terakibindedir. Ada bir sayfiye ve süs şehri olup mezruat yok denecek derecede azdır.

İlçe teşkilâtı ve memurları :

İç işleri: Halen yürürlükte bulunan kanun gereğince Kaymakam aynı zamanda Belediye Şube Müdürlüğü görevini de yapmaktadır.

İlçe kadrosunda bir tahrirat kâtibi, bir nüfus memuru, ve kâtibi iki bucak müdürü vardır.

Adalet işleri: Bir barış yargıcı, bir baş kâtip (aynı zamanda noter görevini yapar) ve bir zabıt kâtibi bir mübaşir.

Millî Savunma: Bir şube reisi ve bir muamele memuru.

Maliye: Bir Malmüdürü bir varidat memuru muhasebe kâtibi bir veznedar bir gelir memuru, üç tahsildar bir daktilo.

Tapu işleri: Bir tapu sicil muhafızı bir fen memuru bir kâtip.

Sağlık işleri: Bir hükümet doktoru bir sıhhat memuru.

Bayındırlık: İlçede bayındırlık teşkilâtı yoktur. Belediye Fen işleri kurulu bu görevi yapmaktadır.

Ziraat ve Veteriner İşleri: İlçede Ziraat ve Veteriner teşkilâtı yoktur

İlçenin ziraat işlerini haftanın muayyen günlerinde Kartal Ziraat memuru tarafından veteriner işlerinde, yine haftanın muayyen günlerinde ilçeye gelen belediye merkez veterineri tarafından görülmektedir.

Orman teşkilâtı: Ada çamlıkları adalar orman bölge şefliğince korunmaktadır. Kadrosu bir bölge şefi, bir bakım memuru ayrıca belediye tarafından istihdam edilen dört çam bekçisine ilâveten yaz aylarında beş ay yangın çıkmasına mâni olmak üzere altı adet orman yangın koruyucusu orman idaresince, görevlendirilmektedir. Kış aylarında yapılan böcek mücadelesinde bu kadro lüzumu kadar orman mühendis yardımcısı ve bakım memuru ile takviye edilmektedir.

Millî Eğitim: Heybeliada da bir Deniz Harp Okulu ve koleji bir orta okul ve ruhban okulu mevcuttur. İlçede bir millî eğitim memuru Büyükada'da 5 sınıflı bir ilk okul ayrıca bir özel rum ilk okulu ve yetim okulu, Heybeliada'da bir ilk okul Burgaz ve Kınalıada'da birer ilk okul vardır.

Umumiyetle ilçemiz halkında eğitim ve öğrenime karşı büyük bir heves mevcuttur.

Tekel: İlçede bir tekell memuru mevcuttur.

Belediye Teşkilâtı :

Yazı İşleri: Bir Belediye Başkâtibi, bir kâtip, bir yardımcı.

Belediye Muhasebesi: Bir Muhasebeci, bir Kâtip, bir Mutemet, bir asker aileleri yardım kâtibi.

Belediye Baş Hekimliği: Bir baş hekim; üç mevki hekimi, (ikisi bucaklarda vazife görür) iki sağlık memuru.

Doğum mütehassıslığı: Bir doğum mütehassısı, bir ebe.

Belediye tahakkuk: Bir belediye tahakkuk baş memuru, iki tahakkuk memuru, iki kâtip, bir asker ailelerine yardım kâtibi.

Tahsil: Bir tahsil baş memuru, bir icra memuru, bir veznedar, iki kâtip, iki tebliğ memuru, dört tahsildar.

Belediye Fen Kurulu: Bir fen kurulu şefi bir yardımcı mimar iki kâtip ve bir yardımcısı ve miktarı kâfi daimi amele.

Temizlik İşleri: Bir temizlik memuru, bir kâtip, ve kâfi miktarda amele.

İtfaiye: Büyükada'da bir itfaiye gurubu Heybeli, Burgaz ve Kınalıadalarında da birer itfaiye müfrezesi bulunur.

Zabıta Teşkilâtı: Bir emniyet âmiri Büyükada'da bu âmirliğe bağlı merkez, nizam modern polis karakolları ve iskelede belediye komiserliği mevcuttur

Heybeli Burgaz bucaklarında ve Kınalıada'da birer emniyet Karakolu vardır. Zabıta teşkilâtı ilçenin nüfus kesafetinin arttığı yaz aylarında takviye edilir.

İlçede jandarma teşkilâtı yoktur.

Bekçi Teşkilâtı: İlçede bir bekçi âmiri, bir kâtip yirmi bir bekçiden ibarettir.

—————oOo—————